

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»**

Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису

РУДНИЦЬКА-ЮРІЙЧУК ІРИНА РОМАНІВНА

УДК: 373.21(73)+373.21(71)

**ДИСЕРТАЦІЯ
РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ Й ВИХОВАННЯ
В США ТА КАНАДІ**

13.00.01 – Загальна педагогіка та історія педагогіки

Педагогічні науки

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ / І.Р. Рудницька-Юрійчук

(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник

Романюк Світлана Захарівна

доктор педагогічних наук, професор

Львів – 2020

АНОТАЦІЯ

Рудницька-Юрійчук І.Р. Розвиток української дошкільної освіти й виховання в США та Канаді. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» (011 – Освітні, педагогічні науки). – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці; Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, 2020.

Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку України, в умовах докорінних соціально-економічних трансформацій та глобалізації міжнародного освітнього простору, кардинальних змін зазнає й вітчизняна система освіти. Головне її завдання, відповідно до нагальних викликів сьогодення, забезпечити сприятливі умови для формування конкурентоспроможної особистості, здатної адекватно реагувати на неоднозначні суспільні виклики. Основи її становлення закладаються в системі дошкільної освіти, діяльність якої повинна відповідати вимогам держави й суспільства, соціально-культурним потребам сім'ї щодо виховання дітей дошкільного віку, створювати комфортне середовище для їхнього гармонійного всебічного розвитку, вироблення життєво важливих компетентностей.

Перспективні напрями розвитку і шляхи вдосконалення дошкільної освіти в Україні визначено в законах України «Про освіту» (2017) та «Про дошкільну освіту» (2001), Державній національній програмі «Освіта (Україна XXI століття)» (1996), Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті (2002), Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2012), Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді (2015), «Базовому компоненті дошкільної освіти» (2012) та інших законодавчих і нормативно-правових документах. Вирішення окреслених у них завдань можливе за умови ґрунтовного вивчення і творчого використання ідей і досвіду, накопиченого закладами дошкільної освіти України в різні історичні періоди, а також за її межами, зокрема у США та Канаді, де проживає понад 30%

закордонних українців і, найголовніше, діють найдавніші і найпотужніші українські діаспори з розгалуженою системою національної освіти й виховання підростаючих поколінь. Необхідно враховувати й те, що зарубіжні українці сьогодні є важливим інтелектуальним, демографічним, етносоціокультурним та інформаційним ресурсом нашої держави й ефективним чинником творення її позитивного іміджу у світовому часопросторі.

Проблеми становлення і розвитку дошкільної освіти й виховання в Україні висвітлено в дослідженнях Артемової, 2006; Бондар, 2006; Дічек, 2012; Лисенко, 2006; Пісоцької, 2004; Поніманської, 2015 та ін. У працях сучасних учених, зокрема, схарактеризовано умови формування теорії та практики суспільного дошкільного виховання в Україні кінця XIX – початку XX ст. (Попиченко, 1998); виокремлено етапи становлення дошкільного виховання в Східній Галичині 1869–1939 рр. (Нагачевська, 1995), в Закарпатті часів австро-угорської державності (Рего, 2006), суспільного дошкільного виховання на Волині в другій половині XIX – першій половині XX ст. (Бубін, 2015); розкрито еволюцію дошкільної педагогічної освіти в Україні у 1905–1941 рр. (Улюкаєва, 2007); проаналізовано організаційно-педагогічні умови освітньої діяльності дошкільних навчальних закладів нового типу кінця XX – початку XXI ст. (Березіна, 2018).

Проте історію і життєдіяльність українських діаспор у США та Канаді, діяльність створених ними у чужомовному середовищі впродовж XX – початку XXI ст. численних освітніх, культурних, наукових, релігійних установ, закладів і товариств, дитячих і молодіжних організацій з чітко окресленою національно-патріотичною ознакою представники різних галузей вітчизняної науки почали активно досліджувати лише в умовах незалежної України. Найбільш вагомими здобутками серед них є праці Бигар, 2006; Біленкової, 2013; Богданюк, 2014; Василик, 2016; Деренько, 2016; Джус, 2018; Євтуха, 2003; Заставного, 1999; Заячук, 2004; Зубика, 2018; Кізін, 2009; Ковальчук, 1993; Лановика, 1999; Макара, 2006; Марушкевич, 1999; Мерфі, 2010; Михайленко, 2000; Недужка, 2009; Нич, 2015; Палійчук, 2008; Піц, 2009; Романюк, 2015; Руснака, 2000;

Стражнікової, 2006; Трощинського, 1999; Шевченка, 1999 та ін. Однак поза увагою вчених залишилася діяльність українських дошкільних навчальних закладів у США та Канаді. Лише окремі її аспекти висвітлені в дослідженнях Онкович, 2003; Руснака, & Романюк, 2002; Чепіль, 2015.

Теоретико-методичні засади української дошкільної освіти і виховання у США та Канаді складають ідеї, положення і рекомендації, викладені в працях Андрушків, 1980; Головінського, 1965; Горохович, 1992; Грабка, 1979; Грабовенської, 1970; Долішної, 1974; Жарського, 1965; Климишин, 1969; Кульчинського, 1961; Лецишин, 1980; Ломацького, 1957; Мацьківа, 1966; Мончак, 1965; Назарка, 1961; Пастернакової, 1965; Пеленської, 1966; Петрів, 1965; Пилипишин-Літепло, 1985; Пікас, 1979; Смеречинської, 1976; Ципівник, 1967; Чумака Р., & Чумака Я., 1977; інших педагогів, учених, виховників, громадських діячів українських діаспор у цих країнах.

У той же час вивчення наукових джерел, цілісний історико-педагогічний аналіз процесу становлення й розвитку української дошкільної освіти й виховання у США та Канаді дав можливість виявити низку суперечностей між: об'єктивною потребою наукового аналізу й осмислення прогресивних ідей і досвіду українців США та Канади в галузі дошкільної освіти й виховання підростаючих поколінь та недостатньою увагою вчених до їх вивчення; зростаючими запитами сучасного суспільства і батьків до вдосконалення діяльності закладів дошкільної освіти в складних реаліях сьогодення України та епізодичним використанням у цьому процесі позитивних напрацювань педагогів українського зарубіжжя; нагальними потребами формування гармонійно розвиненої особистості українця в діаспорі, справжнього громадянина країни проживання й патріота України та невідповідністю його науково-методичного і дидактичного супроводу.

Таким чином, актуальність проблеми для сучасної педагогічної теорії і практики, стан її дослідження в науковій літературі, наявні суперечності та практичне значення зумовили вибір теми дисертації **«Розвиток української дошкільної освіти й виховання в США та Канаді»**.

Мета дослідження полягає у цілісному педагогічному аналізі процесу формування і функціонування системи української дошкільної освіти й виховання у США та Канаді, виявленні її педагогічних ідей і досвіду для дисемінації в освітньому просторі України.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження**:

- 1) виокремити та проаналізувати умови розвитку системи українських дошкільних навчальних закладів у США та Канаді;
- 2) охарактеризувати організаційно-педагогічні засади освітньо-виховної діяльності дошкільних навчальних закладів в українській діаспорі США та Канади;
- 3) здійснити аналіз основних напрямів, форм, методів і засобів освіти й виховання дітей в українських дошкільних навчальних закладах США та Канади;
- 4) виявити можливості творчого використання прогресивного досвіду освіти й виховання дітей в українських дошкільних навчальних закладах США та Канади в освітньому просторі України.

Об'єкт дослідження – дошкільна освіта й виховання в українській діаспорі США та Канади.

Предмет дослідження – розвиток теорії і практики дошкільної освіти й виховання українців у США та Канаді.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що *вперше* проведено цілісний аналіз та узагальнення педагогічних засад і практичного досвіду розвитку української дошкільної освіти й виховання у США та Канаді, виокремлено й охарактеризовано умови зародження і діяльності дошкільних навчальних закладів українців у цих країнах (соціальні, політичні, культурні, педагогічні); *визначено* типи дошкільних навчальних закладів в українській діаспорі США та Канади (світлички, садочки, класи передшкілля, півоселі, літні оселі, сходини, щонедільні зустрічі, забавні гуртки, центри розвитку дитини, культурно-освітні / освітньо-культурні центри, ігрові групи, двомовні програми); *здійснено* авторську періодизацію еволюції досліджуваного феномена (перший період (30-і – 40-і рр. ХХ ст.) – стихійний розвиток

українського дошкільного виховання, другий період (50-і – початок 60-х рр. ХХ ст.) – становлення системи українських дошкільних навчальних закладів у США та Канаді, третій період (друга половина 60-х – 80-і рр. ХХ ст.) – інституційне оформлення і розбудова діяльності системи дошкільної освіти й виховання підростаючих поколінь українців у США та Канаді, четвертий період (90-і рр. ХХ ст. – початок ХХІ ст.) – модернізація функціонування українських дошкільних навчальних закладів США та Канади з урахуванням інноваційних досягнень педагогічної науки і практики); *виявлено* специфіку фахової підготовки педагогів українського дошкільця у США та Канаді й особливості підвищення їхнього професійного рівня; *обґрунтовано* основні напрями (національне, релігійне, моральне) виховання дітей дошкільного віку, форми (обов'язкові навчальні заняття з використанням групової, парної та індивідуальної роботи педагога і вихованців), методи (навчально-виховні (словесні), практично-діяльнісні, наочні, стимулювання та контролю) і засоби (прості та складні) освітньо-виховної діяльності українських дошкільних навчальних закладів у США та Канаді.

Уточнено сутність поняття «український дошкільний навчальний заклад у діаспорі».

Подальшого розвитку набуло висвітлення проблем освітньо-виховної діяльності дошкільних навчальних закладів у західній українській діаспорі та її структурних компонентів, змісту поняття «дошкільна освіта і виховання в українській діаспорі США та Канади».

У науковий обіг введено маловідомі в Україні праці педагогів західної української діаспори другої половини ХХ ст. з проблем освіти і виховання дітей дошкільного віку в полікультурному середовищі та організаційно-педагогічних засад діяльності українських дошкільних навчальних закладів у США та Канаді.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані в дисертаційному дослідженні положення та висновки використано в підготовці фахівців зі спеціальності 012 «Дошкільна освіта» при викладанні курсів «Педагогіка», «Педагогіка дошкільна», «Історія дошкільної

педагогіки», «Педагогіка дошкільної освіти», «Актуальні проблеми теорії виховання», «Історія педагогічної думки» в закладах вищої освіти України.

Основні положення та висновки дисертації склали основу авторського спецкурсу «Теорія та методика ознайомлення дітей з українознавством» для майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти України у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича.

Опубліковані в фахових наукових виданнях і матеріалах науково-практичних конференцій різного рівня матеріали дисертаційного дослідження можна використовувати під час написання студентами доповідей, рефератів, курсових і дипломних робіт, в освітньому процесі закладів вищої освіти, закладів дошкільної освіти та закладів післядипломної педагогічної освіти, для подальшого порівняльного вивчення розвитку дошкільної освіти й виховання в Україні та в країнах проживання української діаспори.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (189 найменувань, з них 4 іноземною мовою), 21-го додатку. Загальний обсяг дисертації складає 311 сторінок, із них 213 сторінок основного тексту, який містить 2 таблиці та 2 рисунки на 2 сторінках.

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, вказано на її зв'язок із науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи, джерельну базу дослідження; розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів; наведено відомості про впровадження, апробацію та опублікування результатів дисертації; зазначено її структуру й обсяг.

У першому розділі – **«Становлення системи українських дошкільних навчальних закладів у США та Канаді»** – виокремлено й обґрунтовано умови зародження і розвитку системи дошкільних навчальних закладів українців у США та Канаді; схарактеризовано процес інституалізації системи української дошкільної освіти й виховання у цих країнах; проаналізовано організаційно-

педагогічне забезпечення діяльності українських дошкільних навчальних закладів у США та Канаді.

У другому розділі – «**Особливості функціонування системи дошкільної освіти й виховання українців у США та Канаді**» – розкрито зміст, форми, методи і засоби навчання й виховання дітей в українських дошкільних навчальних закладах США та Канади; охарактеризовано основні напрями виховної діяльності в українських дошкільних навчальних закладах цих держав; проаналізовано навчально-методичне забезпечення дошкільної освіти й виховання українців у США та Канаді; обґрунтовано можливості використання прогресивних ідей і досвіду українського дошкілля в освітньому просторі України.

Визначено перспективні напрями подальших педагогічних досліджень.

Ключові слова: діти дошкільного віку, закордонні українці, інноваційні дошкільні заклади, національне виховання, типи дошкільних установ, українознавчі предмети, українська дошкільна освіта й виховання в діаспорі, українська мова, український дошкільний навчальний заклад у США та Канаді, форми, методи й засоби освітньо-виховної діяльності.

ABSTRACT

Rudnytska-Yuriychuk I.R. The development of Ukrainian preschool education and upbringing in the USA and Canada. – Qualification research paper as a manuscript.

The thesis for the Degree of Candidate of Pedagogical Sciences (Doctor of Philosophy) in the specialty 13.00.01 «General pedagogics and history of pedagogics» (011 – Educational, pedagogical sciences) – Yuri Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi; Lviv Polytechnic National University, Lviv, 2020.

Research topicality. At the present stage of Ukraine development, in the conditions of radical socio-economic transformations and globalization of the international educational space, the national education system suffers essential changes. Its main task, according to the nowadays urgent challenges, is to provide favorable conditions for the formation of a competitive personality that is able to

adequately respond to ambiguous social challenges. Its formation foundations are laid in the system of preschool education, the activities of which must meet the requirements of the state and society, socio-cultural needs of the family to educate preschool children, create a comfortable environment for their harmonious and balanced growth and vital competencies development.

Promising directions of the development and ways to improve preschool education in Ukraine are defined in the laws of Ukraine «On Education» (2017) and «On Preschool Education» (2001), the State National Program «Education (Ukraine of the XXI century)» (1996), the National Doctrine of Education of Ukraine in the XXI century (2002), the National Strategy for the Development of Education in Ukraine for the period up to 2021 (2012), the Concept of national and patriotic education of children and youth (2015), «Basic component of preschool education» (2012) and other legislative and legal documents. The solution of the outlined tasks is possible under the condition of thorough study and creative use of ideas and experience gained by preschool education institutions of Ukraine in different historical periods, as well as abroad, in particular in the USA and Canada, where more than 30% of Ukrainians live abroad and, most importantly, there are the oldest and most powerful Ukrainian diasporas with an extensive system of national education and upbringing the younger generations. It is necessary to consider that Ukrainians abroad, today is an important intellectual, demographic, ethno-sociocultural and information resource of our state and an effective factor in creating its positive impression about Ukraine in the world time space.

Problems of formation and development the preschool education and upbringing in Ukraine are covered in the researches of Artemova, 2006; Bondar, 2006; Dichek, 2012; Lysenko, 2006; Pisotska, 2004; Ponimanska, 2015 and others. The modern scientists' works, in particular, characterized the conditions for the formation of the theory and practice of public preschool education in Ukraine during the late XIX - early XX century (Popychenko, 1998); there were highlighted stages of preschool education formation in Eastern Galicia in 1869–1939 (Nagachevska, 1995), in Transcarpathia during the Austro-Hungarian statehood (Rego, 2006), public preschool education in

Volyn in the second half of the XIX – the first half of the XX century (Bubin, 2015); the thesis revealed the evolution of preschool pedagogical education in Ukraine in 1905-1941 (Ulyukayeva, 2007), the paper analyzed the organizational and pedagogical conditions of educational activity of preschool educational institutions of a new type in the end of the XX - the beginning of the XXI century (Berezina, 2018).

However, the history and life of Ukrainian diasporas in the United States and Canada, the activities created by them in a foreign environment during the XX - early XXI century, numerous educational, cultural, scientific, religious institutions, establishments and societies, children's and youth organizations with a clearly defined national and patriotic feature, representatives of various branches in national science began actively to be studied only in the conditions of independent Ukraine. The most significant achievements among them are the works of Bigar, 2006; Bilenkova, 2013; Bogdanyuk, 2014; Vasylyk, 2016; Derenko, 2016; Dzus, 2018; Yevtukh, 2003; Zastavnyi, 1999; Zayachuk, 2004; Zubyk, 2018; Kizyn, 2009; Kovalchuk, 1993; Lanovyk, 1999; Makar, 2006; Marushkevych, 1999; Murphy, 2010; Mykhaylenko, 2000; Neduzhko, 2009; Nych, 2015; Paliychuk, 2008; Pitz, 2009; Romanyuk, 2015; Rusnak, 2000; Strazhnikova, 2006; Troshchynskyi, 1999; Shevchenko, 1999 and others. However, scientists did not pay much attention to the activities of Ukrainian preschools in the diaspora. Only some its aspects are covered in the studies of Onkovych, 2003; Rusnak, & Romanyuk, 2002; Chepil, 2015.

Theoretical and methodological principles of Ukrainian preschool education and upbringing in the USA and Canada are the ideas, provisions and recommendations highlighted in the works of Andrushkiv, 1980; Golovinskyi, 1965; Gorokhovych, 1992; Grabko, 1979; Grabovenska, 1970; Dolishna, 1974; Zharskyi, 1965; Klymyshyn, 1969; Kulchynskyi, 1961; Leshchyshyn, 1980; Lomatskyi, 1957; Matskiv, 1966; Monchak, 1965; Nazarko, 1961; Pasternakova, 1965; Pelenska, 1966; Petriv, 1965; Pylypyshyn-Liteplo, 1985; Pikas, 1979; Smerechynska, 1976; Tsypivnyk, 1967; Chumak R., & Chumak Ya., 1977; other teachers, scientists, educators, public figures of the Ukrainian diaspora in these countries.

At the same time, the study of scientific sources, a holistic historical and pedagogical analysis of the process of formation and development of Ukrainian preschool education and upbringing in the United States and Canada made it possible to identify a number of contradictions between the objective need for scientific analysis and understanding of progressive ideas and experience of Ukrainians in the United States and Canada in the field of preschool education and upbringing of the younger generations and the lack of attention of scientists to their study; the growing demands of modern society and parents to improve the activities of preschool education in the complex realities of nowadays Ukraine and the occasional appliance in this process of abroad teachers' positive developments; the urgent needs for the formation of a harmoniously developed personality of the Ukrainian in the diaspora, a true citizen of the residence country and a patriot of Ukraine and the inconsistency of his/her scientific, methodological and didactic support.

Thus, the urgency of the problem for modern pedagogical theory and practice, the state of its research in the scientific literature, the existing contradictions and practical significance led to the choice of the thesis «**The development of Ukrainian preschool education and upbringing in the USA and Canada**».

The research aim is a comprehensive pedagogical analysis of the formation and functioning process of the Ukrainian preschool education and upbringing system in the United States and Canada, identification of its pedagogical ideas and experience for dissemination in the educational space of Ukraine.

According to the research aim, the following **objectives** have been stated:

- 1) to identify and analyze the socio-cultural development conditions of formation and functioning in the system of Ukrainian preschool educational institutions in the United States and Canada;
- 2) to describe the theoretical and methodological foundations of educational activities of preschool educational institutions within the Ukrainian diaspora in the United States and Canada;
- 3) to analyze the main directions, forms, methods and means of raising children in Ukrainian preschools in the United States and Canada;

4) to identify opportunities for creative usage of progressive experiences of education and upbringing the children in Ukrainian preschools in the United States and Canada in the educational activity of Ukraine.

The research object is the preschool education and upbringing in the Ukrainian diaspora of the USA and Canada.

The research subject is the theory and practice development of preschool education and upbringing Ukrainians in the USA and Canada.

Scientific novelty of the results obtained is that *firstly* the comprehensive analysis and generalization of theoretical provisions and practical experience of Ukrainian preschool education in the United States and Canada, highlighted and characterized the conditions of origin and activity of Ukrainian preschools in these countries (social, political, cultural, pedagogical) *have been conducted*, the types of preschool educational institutions in the Ukrainian diaspora in the USA and Canada (rooms, kindergartens, preschool classes, semi-houses, summer houses, gatherings, weekly meetings, fun clubs, child development centers, training / educational and cultural centers, game groups, bilingual programs) *have been defined*, the author's periodization of the evolution of the studied phenomenon (the first period (30s - 40s of the XX century) which is spontaneous development of the Ukrainian preschool education, the second period (50s – the beginning of the 60s of the XX century) – formation systems of Ukrainian preschool educational institutions in the USA and Canada, the third period (second half of the 60s-80s of the XX century) – institutions framework and development of the system of preschool education and upbringing of the younger generations of Ukrainians in the United States and Canada, the fourth period (90's of the XX century – beginning of the XXI century) – modernization of Ukrainian preschools in the US and Canada, considering the innovative achievements of modern pedagogical science and practice) *has been carried out*, the professional training specifics of Ukrainian preschool teachers in the US and Canada and features of improving their professional growth *has been identified*, the main directions (national, religious, moral) of preschool children education, forms (compulsory classes with group, pair and individual work of teachers and students), methods (educational

(verbal), practical, visual, stimulation and control) and means (simple and complex) of educational activities of Ukrainian preschool educational institutions in the USA and Canada *have been substantiated*.

The essence of the term «Ukrainian preschool institution in the diaspora» *is clarified*/

The problems in the educational activities of preschool educational institutions in the Western Ukrainian diaspora and its structural components, the content of the concept of «preschool education and upbringing in the Ukrainian diaspora in the United States and Canada» *have been further developed*.

Little-known works in of Ukrainian diaspora teachers' of the second half of the XX century on the problems of education and upbringing the preschool children in a multicultural environment and organizational and pedagogical principles of Ukrainian preschool educational institutions in the United States and Canada *have been put into scientific circulation*.

The practical value of research is that the provisions and conclusions formulated in the dissertation research were used in the training of specialists in the specialty 012 «Preschool Education» in teaching courses «Pedagogy», «Preschool Pedagogy», «History of Preschool Pedagogy», «Preschool Education Pedagogy», «Actual problems of the theory of education», «History of pedagogical thought» in higher education institutions of Ukraine.

The main provisions and conclusions of the dissertation formed the basis of the author's special course «Theory and methods of acquaintance the children with Ukrainian studies» for the future educators of preschool education in Ukraine at Yuri Fedkovych Chernivtsi National University.

The materials of the research are published in the professional scientific publications and materials of scientific and practical conferences of different levels can be used while students writing reports, abstracts, term papers and thesis, in the educational process of higher education establishments, preschool institutions and postgraduate pedagogical education institutions for further study in the development

of preschool education and upbringing in Ukraine and in the countries of the Ukrainian diaspora residence.

The structure and volume of the thesis. The work consists of an introduction, two chapters, conclusions to the chapters, general conclusions, references (189 items, 4 of them are in foreign languages), and 21 appendices. Total volume of the thesis is 311 pages, main text content includes 213 pages. The paper contains 2 tables and 2 figures on 2 pages.

The **introduction** substantiates the relevance of the dissertation topic, points to its connection with scientific programs, plans, topics; the purpose, tasks, object, subject, methods, source base of research are defined; scientific novelty and practical significance of the obtained results are revealed; information on implementation, approbation and publication of dissertation results is given; its structure and volume are specified.

The first chapter «**Formation of the Ukrainian preschool educational institutions system in the USA and Canada**» pointed out and substantiated the conditions of origin and development of preschool education and upbringing of Ukrainians in the USA and Canada; the types of Ukrainian preschool educational institutions in these countries, their functions and conditions of performance are characterized; the organizational and methodological support of the Ukrainian preschool educational institutions activity in the USA and Canada is analyzed.

The second chapter «**The development in the system of preschool education and upbringing of Ukrainians in the United States and Canada**» revealed the content, forms, methods and means of teaching and educating children in Ukrainian preschool educational institutions of the USA and Canada; the main directions of educational activity in the Ukrainian preschool educational institutions of these states are characterized; didactic support of preschool education and upbringing the Ukrainians in the USA and Canada is covered.

The prospects of further pedagogical researches have been identified.

Key words: Ukrainian preschool education and upbringing in the diaspora, Ukrainian preschool educational institution in the USA and Canada, preschool children, forms, methods and means of educational activity, of preschool institutions types, innovative preschool institutions, national education, foreign Ukrainians, Ukrainian language, Ukrainian studies subjects.

Список публікацій здобувача

Публікації у наукових періодичних виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз даних

1. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2016с). Теоретичні засади організації педагогічного процесу в дошкільних установах зарубіжних українців у США та Канаді. *Молодий вчений*, 11, 490-493.
2. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2017а). Релігійне виховання як один із основних напрямків виховання в українському дитячому садку в українській діаспорі США та Канади. *Молодий вчений*, 6, 292-295.

Публікації у наукових фахових виданнях України

3. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2007b). Особливості функціонування українських дитячих садочків у Канаді. *Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія*, 331, 112-118.
4. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2008b). Навчання української мови як основа виховання дітей дошкільного віку в українській діаспорі. *Науковий вісник Миколаївського державного університету. Спецвипуск: Педагогічні науки. Психолого-педагогічне забезпечення передшкільної освіти, Т.1*, 158-164.
5. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2008с). Передумови зародження і розвитку українських дошкільних закладів у США і Канада. *Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія*, 405, 153-161.
6. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2009а). Релігійне виховання дітей дошкільного віку в українській діаспорі США та Канади. *Вісник Прикарпатського національного університету. Педагогіка*, XXVIII-XXIX, 59-62.

7. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2009b). Роль Курсу Працівників Дошкілля в підготовці виховників для українських дошкільних установ у США і Канаді. *Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія*, 465, 174-181.
8. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2010b). Роль співпраці дошкільної установи з батьками вихованців в українській діаспорі США і Канади. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 5(7), 101-106.
9. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2012b). Розвиток особистості дитини дошкільного віку в освітньому просторі української діаспори США і Канади. *Педагогічний дискурс*, 13, 331-336.
10. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2012a). Організація самостійної ігрової діяльності в українському дитячому садку в Канаді. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*, 33, 129-133.
11. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2013b). Українські Дошкільні Дні – один із основних напрямків діяльності Світової Ради Дошкілля у США і Канаді. *Вісник Прикарпатського національного університету. Педагогіка*, XLVI, 17-22.
12. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2014a). Внесок Світової Ради дошкілля у розбудову українського дошкілля в США і Канаді. *Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія*, 680, 148-156.
13. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2014c). Національне виховання дітей дошкільного віку в українській діаспорі США і Канади. *Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія*, 712, 168-175.
14. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2015b). Роль українських жіночих об'єднань в організації, розбудові та координуванні національного дошкілля в українській діаспорі США та Канади. *Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія*, 746, 160-168.
15. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2015a). Організаційні та санітарно-гігієнічні вимоги до організації та впорядкування національного дитячого дошкільного

закладу в українській діаспорі США та Канади. *Науковий вісник Чернівецького національного університету. Педагогіка та психологія*, 764, 153-158.

Публікації в інших виданнях України

16. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2013а). Українська сім'я та національне дошкілля – провідні чинники формування національної свідомості дітей дошкільного віку в українській діаспорі США і Канади. *Естетика і етика педагогічної дії*, 6, 107-116.

17. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2019с). Особливості вивчення рідної мови за зорово-слуховим методом дітьми дошкільного віку в українській діаспорі США та Канади. *Молодий вчений*, 3, 97-100.

18. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2019b). Національне виховання дітей дошкільного віку як один із напрямів виховної діяльності в українській діаспорі США та Канади. *Молодий вчений*, 7.1 (71.1), 70-74.

Публікації, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації

19. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2007а). Навчально-виховні програми українського дошкілля в Канаді. *Трансформація особистості в умовах соціально-політичних та економічних змін: Матеріали міжнар. наук.-практ. конференції* (с. 573-579). Чернівці: ЧНУ імені Юрія Федьковича.

20. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2008а). Морально-духовне виховання дітей дошкільного віку в українській діаспорі. *Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті. Українська діаспора у світовій цивілізації: Матеріали другої міжнар. наук.-практ. конференції* (с. 233-235). Львів: Видавництво Львівської політехніки.

21. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2009с). Світова Рада Дошкілля – координаційний орган українського дошкілля в США і Канаді. *Збірник наукових праць НДІУ, Т. XXIII* (с. 486-491). Київ: Українське агентство інформації та друку «Рада».

22. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2010а). Професіограма вихователя дошкільних закладів в українській діаспорі США і Канади. *Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті: сучасний вимір, проєкція в майбутнє: Матеріали третьої міжнар. наук.-практ. конференції* (у рамках

Конгресу української діаспори) (с. 381-384). Львів: Видавництво Львівської політехніки.

23. Rudnytska-Iuriichuk, I. (2013). Pre-school education and training as factors of ethnic identity preservation of foreign Ukrainians in the USA and Canada. *Cercetare și Practică în Științele Educației, Didactic and Pedagogical: 11-th edition of the International Conference on Sciences of Education*. (p. 29-32).

24. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2014f). Світовий З'їзд Дошкілля – один із напрямків роботи Світової Ради Дошкілля (СРД) в українській діаспорі США і Канади. *Сучасні тенденції та фактори розвитку педагогічних та психологічних наук: Матеріали міжнар. наук.-практ. конференції* (с. 13-15). Київ: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології».

25. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2014d). Особливості та принципи побудови програм українських дитячих садків у США та Канаді. *Сучасна педагогіка: теорія, методика, практика: Матеріали міжнар. наук.-практ. конференції* (с. 6-10). Херсон: Видавничий дім «Гельветика».

26. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2014g). Соціокультурні причини зародження системи українського дошкілля в США і Канаді. *Актуальні питання сучасної педагогіки та психології: наукові дискусії: Матеріали міжнар. наук.-практ. конференції* (с. 62-66). Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота».

27. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2014e). Роль українських жіночих організацій у розбудові національного дошкілля в українській діаспорі США і Канади. *Стан та перспективи розвитку педагогічних та психологічних наук: Матеріали міжнар. наук.-практ. конференції* (с. 12-16). Київ: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології».

28. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2014b). Внесок Світової Федерації Українських Жіночих Організацій (СФУЖО) у розбудову українського дошкілля в українській діаспорі США і Канади. *Педагогіка в Україні та за кордоном: Матеріали міжнар. наук.-практ. конференції* (с. 21-24). Херсон: Видавничий дім «Гельветика».

29. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2015с). Теоретичні засади та вимоги до організації національного дитячого садка в українській діаспорі США та Канади (II пол. XX століття). *Педагогіка: традиції та інновації: Матеріали II міжнар. наук.-практ. конференції* (с. 26-29). Херсон: Видавничий дім «Гельветика».
30. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2016а). Особливості побудови навчально-виховних програм національних дитячих дошкільних закладів в українській діаспорі США і Канади. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку дошкільної освіти і професійної підготовки педагогічних кадрів у контексті Євроінтеграційних процесів: Матеріали міжнар. наук.-практ. конференції* (с. 133-137). Чернівці: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича.
31. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2016b). Соціокультурні передумови зародження і розвитку українських дошкільних закладів у США та Канаді. *Український психолого-педагогічний науковий збірник*, 8, 138-143.
32. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2017b). Роль гри у розвитку особистості дитини в українській діаспорі США та Канади. *Якісна освіта в Україні: тенденції, проблеми, перспективи: Матеріали міжнар. наук.-практ. конференції* (с. 105-108). Чернівці: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича.
33. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2018). Загальний аналіз дидактичного забезпечення дошкільної освіти й виховання зарубіжних українців у США та Канаді. *Актуальні проблеми початкової освіти та інклюзивного навчання: Збірник тез III міжнар. наук.-практ. конференції* (с. 87-88). Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка.
34. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2019d). Особливості організації діяльності українських дошкільних закладів у США та Канаді (II пол. XX ст.). *Технології професійної підготовки фахівців у сучасному освітньому просторі: Матеріали міжнар. наук.-практ. конференції* (с. 103-105). Чернівці: видавничий дім «РОДОВІД».
35. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2019а). Загальний огляд основних типів дошкільних установ у системі українського дошкілля у США та Канаді.

Актуальні проблеми підготовки фахівців дошкільної освіти: проблеми, досвід, інновації: Матеріали всеукр. викл.-студ. наук.-практ. конференції (с. 166-170).

Глухів: Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	2
ABSTRACT	8
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	23
ВСТУП	24
РОЗДІЛ 1. СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ Й ВИХОВАННЯ У США ТА КАНАДІ.	34
1.1. Умови зародження і розвитку системи дошкільних навчальних закладів українців у США та Канаді	34
1.2. Інституалізація системи української дошкільної освіти й виховання у США та Канаді	64
1.3. Організаційно-педагогічне забезпечення діяльності українських дошкільних навчальних закладів у США та Канаді	88
Висновки до першого розділу	117
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ Й ВИХОВАННЯ УКРАЇНЦІВ У США ТА КАНАДІ	120
2.1. Зміст, форми, методи і засоби навчання й виховання дітей в українських дошкільних навчальних закладах США та Канади	120
2.2. Основні напрями виховної діяльності українських дошкільних навчальних закладів у США та Канаді	144
2.3. Навчально-методичне забезпечення дошкільної освіти й виховання українців у США та Канаді	170
2.4. Можливості творчого використання прогресивних ідей і досвіду українського дошкілля США та Канади в освітньому просторі України	195
Висновки до другого розділу	204
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	207
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	214

ДОДАТКИ	229
----------------------	------------

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВСУ – Всесвітній Союз Українок

КВОР – Крайова Виховна Освітня Рада

КУК – Комітет (Конгрес) Українців Канади

ЛУКЖ – Ліга Українських Католицьких Жінок

ЛВУ – Ліга Визволення України

НТШ – Наукове Товариство ім. Шевченка

ОПЛДМ – Об'єднання Працівників Літератури для Дітей та Молоді

ОУПК – Об'єднання Українських Педагогів Канади

СКВОР – Світова Координаційна Виховно-Освітня Рада

СРД – Світова Рада Дошкілля

СУ – Союз Українок

СУА – Союз Українок Америки

СУК – Союз Українок Канади

СФУЖО – Світова Федерація Українських Жіночих Організацій

УВС – Українська Виховна Система

УДД – Українські Дошкільні Дні

УККА – Український Конгресовий Комітет Америки

УПЛДМ – Українські Працівники Літератури для Дітей і Молоді

ШР – Шкільна Рада

ВСТУП

Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку України, в умовах докорінних соціально-економічних трансформацій та глобалізації міжнародного освітнього простору, кардинальних змін зазнає й вітчизняна система освіти. Головне її завдання, відповідно до нагальних викликів сьогодення, забезпечити сприятливі умови для формування конкурентоспроможної особистості, здатної адекватно реагувати на неоднозначні суспільні виклики. Основи її становлення закладаються в системі дошкільної освіти, діяльність якої повинна відповідати вимогам держави й суспільства, соціально-культурним потребам сім'ї щодо виховання дітей дошкільного віку, створювати комфортне середовище для їхнього гармонійного всебічного розвитку, вироблення життєво важливих компетентностей.

Перспективні напрями розвитку і шляхи вдосконалення дошкільної освіти в Україні визначено в законах України «Про освіту» (2017) та «Про дошкільну освіту» (2001), Державній національній програмі «Освіта (Україна XXI століття)» (1996), Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті (2002), Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2012), Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді (2015), «Базовому компоненті дошкільної освіти» (2012) та інших законодавчих і нормативно-правових документах. Вирішення окреслених у них завдань можливе за умови ґрунтовного вивчення і творчого використання ідей і досвіду, накопиченого закладами дошкільної освіти України в різні історичні періоди, а також за її межами, зокрема у США та Канаді, де проживає понад 30% закордонних українців і, найголовніше, діють найдавніші і найпотужніші українські діаспори з розгалуженою системою національної освіти й виховання підростаючих поколінь. Необхідно враховувати й те, що зарубіжні українці сьогодні є важливим інтелектуальним, демографічним, етносоціокультурним та інформаційним ресурсом нашої держави й ефективним чинником творення її позитивного іміджу у світовому часопросторі.

Проблеми становлення і розвитку дошкільної освіти й виховання в Україні висвітлено в дослідженнях Артемової, 2006; Бондар, 2006; Дічек, 2012; Лисенко, 2006; Пісоцької, 2004; Поніманської, 2015 та ін. У працях сучасних учених, зокрема, схарактеризовано умови формування теорії та практики суспільного дошкільного виховання в Україні кінця XIX – початку XX ст. (Попиченко, 1998); виокремлено етапи становлення дошкільного виховання в Східній Галичині 1869–1939 рр. (Нагачевська, 1995), в Закарпатті часів австро-угорської державності (Рего, 2006), суспільного дошкільного виховання на Волині в другій половині XIX – першій половині XX ст. (Бубін, 2015); розкрито еволюцію дошкільної педагогічної освіти в Україні у 1905–1941 рр. (Улюкаєва, 2007); проаналізовано організаційно-педагогічні умови освітньої діяльності дошкільних навчальних закладів нового типу кінця XX – початку XXI ст. (Березіна, 2018).

Проте історію і життєдіяльність українських діаспор у США та Канаді, діяльність створених ними у чужомовному середовищі впродовж XX – початку XXI ст. численних освітніх, культурних, наукових, релігійних установ, закладів і товариств, дитячих і молодіжних організацій з чітко окресленою національно-патріотичною ознакою представники різних галузей вітчизняної науки почали активно досліджувати лише в умовах незалежної України. Найбільш вагомими здобутками серед них є праці Бигар, 2006; Біленкової, 2013; Богданюк, 2014; Василик, 2016; Деренько, 2016; Джус, 2018; Євтуха, 2003; Заставного, 1999; Заячук, 2004; Зубика, 2018; Кізін, 2009; Ковальчук, 1993; Лановика, 1999; Макара, 2006; Марушкевич, 1999; Мерфі, 2010; Михайленко, 2000; Недужка, 2009; Нич, 2015; Палійчук, 2008; Піц, 2009; Романюк, 2015; Руснака, 2000; Стражнікової, 2006; Трощинського, 1999; Шевченка, 1999 та ін. Однак поза увагою вчених залишилася діяльність українських дошкільних навчальних закладів у США та Канаді. Лише окремі її аспекти висвітлені в дослідженнях Онкович, 2003; Руснака, & Романюк, 2002; Чепіль, 2015.

Теоретико-методичні засади української дошкільної освіти і виховання у США та Канаді складають ідеї, положення і рекомендації, викладені в працях

Андрушків, 1980; Головінського, 1965; Горохович, 1992; Грабка, 1979; Грабовенської, 1970; Долішної, 1974; Жарського, 1965; Климишин, 1969; Кульчинського, 1961; Лецишин, 1980; Ломацького, 1957; Мацьківа, 1966; Мончак, 1965; Назарка, 1961; Пастернакової, 1965; Пеленської, 1966; Петрів, 1965; Пилипишин-Літепло, 1985; Пікас, 1979; Смеречинської, 1976; Ципівник, 1967; Чумака Р., & Чумака Я., 1977; інших педагогів, учених, виховників, громадських діячів українських діаспор у цих країнах.

У той же час вивчення наукових джерел, цілісний історико-педагогічний аналіз процесу становлення й розвитку української дошкільної освіти й виховання у США та Канаді дав можливість виявити низку суперечностей між: об'єктивною потребою наукового аналізу й осмислення прогресивних ідей і досвіду українців США та Канади в галузі дошкільної освіти й виховання підростаючих поколінь та недостатньою увагою вчених до їх вивчення; зростаючими запитами сучасного суспільства і батьків до вдосконалення діяльності закладів дошкільної освіти в складних реаліях сьогодення України та епізодичним використанням у цьому процесі позитивних напрацювань педагогів українського зарубіжжя; нагальними потребами формування гармонійно розвиненої особистості українця в діаспорі, справжнього громадянина країни проживання й патріота України та невідповідністю його науково-методичного і дидактичного супроводу.

Таким чином, актуальність проблеми для сучасної педагогічної теорії і практики, стан її дослідження в науковій літературі, наявні суперечності та практичне значення зумовили вибір теми дисертації **«Розвиток української дошкільної освіти й виховання в США та Канаді»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота є складовою дослідницької проблеми кафедри педагогіки та методики початкової освіти Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича «Розвиток освіти і виховання в Україні й українському зарубіжжі» (державний реєстраційний номер 0105U004499). Тему дослідження затверджено вченою радою Чернівецького національного університету імені

Юрія Федьковича (протокол № 4 від 31 травня 2007 р.) та узгоджено в Раді з координації наукових досліджень в галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 1 від 29.01.2008 р.).

Мета дослідження полягає у цілісному педагогічному аналізі процесу формування і функціонування системи української дошкільної освіти й виховання у США та Канаді, виявленні її педагогічних ідей і досвіду для дисемінації в освітньому просторі України.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження**:

- 1) виокремити та проаналізувати умови розвитку системи українських дошкільних навчальних закладів у США та Канаді;
- 2) охарактеризувати організаційно-педагогічні засади освітньо-виховної діяльності дошкільних навчальних закладів в українській діаспорі США та Канади;
- 3) здійснити аналіз основних напрямів, форм, методів і засобів освіти й виховання дітей в українських дошкільних навчальних закладах США та Канади;
- 4) виявити можливості творчого використання прогресивного досвіду освіти й виховання дітей в українських дошкільних навчальних закладах США та Канади в освітньому просторі України.

Об'єкт дослідження – дошкільна освіта й виховання в українській діаспорі США та Канади.

Предмет дослідження – розвиток теорії і практики дошкільної освіти й виховання українців у США та Канаді.

Для досягнення визначеної мети та виконання поставлених завдань використано комплекс взаємодоповнювальних **методів дослідження**: *теоретичні*: аналіз, синтез, систематизація та узагальнення матеріалів, документів, освітніх програм, наукової літератури – для з'ясування умов формування системи українських дошкільних навчальних закладів та особливостей розвитку теорії і практики дошкільної освіти й виховання українців США та Канади; теоретичне осмислення й узагальнення діяльності українських дошкільних установ у цих державах – для виявлення прогресивних

педагогічних ідей і досвіду, які доцільно творчо використати в сучасній системі освіти України; інтерпретація, зіставлення й узагальнення здобутих даних – для висвітлення еволюції змісту, форм, методів і засобів освіти й виховання дітей дошкільного віку в українській діаспорі США та Канади і формулювання висновків та рекомендацій; *емпіричні*: педагогічне спостереження, бесіди з педагогами українського дошкілля США та Канади, аналіз документації дошкільних навчальних закладів у діаспорі – для вивчення особливостей освітньо-виховної діяльності традиційних та інноваційних українських дошкільних установ у цих державах.

Джерельна база дослідження. У процесі науково-педагогічного пошуку використано історико-педагогічну, довідково-бібліографічну літературу, монографії, підручники, навчальні посібники з фондів Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (м. Київ), Львівської національної наукової бібліотеки імені Василя Стефаника НАН України (м. Львів), Наукової бібліотеки імені О. Ольжича (м. Київ), Львівської обласної універсальної наукової бібліотеки (м. Львів), Бібліотеки української діаспори (м. Львів), Наукової бібліотеки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (м. Чернівці), Чернівецької обласної наукової бібліотеки імені М.Г. Івасюка (м. Чернівці); матеріали Наукового товариства імені Т. Шевченка (НТШ) (м. Львів), публікації з теми дослідження українсько-канадської та українсько-американської педагогічної і загальнополітичної преси, часописів західної української діаспори другої половини ХХ ст., зокрема таких, як «Учительське слово», «Рідна Школа», «Українська школа», «Життя і Школа», «Український учитель в Канаді», «Рідношкільник», «Відгукніться», «Українка у світі», «Тема», «Промінь», «Наше життя», «Жіночий Світ», «Український голос», «Свобода» та ін.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що *вперше* проведено цілісний аналіз та узагальнення педагогічних засад і практичного досвіду розвитку української дошкільної освіти й виховання у США та Канаді, *виокремлено й охарактеризовано* умови зародження і діяльності дошкільних

навчальних закладів українців у цих країнах (соціальні, політичні, культурні, педагогічні); *визначено* типи дошкільних навчальних закладів в українській діаспорі США та Канади (світлички, садочки, класи передшкілля, півоселі, літні оселі, сходини, щонедільні зустрічі, забавні гуртки, центри розвитку дитини, культурно-освітні / освітньо-культурні центри, ігрові групи, двомовні програми); *здійснено* авторську періодизацію еволюції досліджуваного феномена (перший період (30-і – 40-і рр. ХХ ст.) – стихійний розвиток українського дошкільного виховання, другий період (50-і – початок 60-х рр. ХХ ст.) – становлення системи українських дошкільних навчальних закладів у США та Канаді, третій період (друга половина 60-х – 80-і рр. ХХ ст.) – інституційне оформлення і розбудова діяльності системи дошкільної освіти й виховання підростаючих поколінь українців у США та Канаді, четвертий період (90-і рр. ХХ ст. – початок ХХІ ст.) – модернізація функціонування українських дошкільних навчальних закладів США та Канади з урахуванням інноваційних досягнень педагогічної науки і практики); *виявлено* специфіку фахової підготовки педагогів українського дошкілля у США та Канаді й особливості підвищення їхнього професійного рівня; *обґрунтовано* основні напрями (національне, релігійне, моральне) виховання дітей дошкільного віку, форми (обов'язкові навчальні заняття з використанням групової, парної та індивідуальної роботи педагога і вихованців), методи (навчально-виховні (словесні), практично-діяльнісні, наочні, стимулювання та контролю) і засоби (прості та складні) освітньо-виховної діяльності українських дошкільних навчальних закладів у США та Канаді.

Уточнено сутність поняття «український дошкільний навчальний заклад у діаспорі».

Подальшого розвитку набуло висвітлення проблем освітньо-виховної діяльності дошкільних навчальних закладів у західній українській діаспорі та її структурних компонентів, змісту поняття «дошкільна освіта і виховання в українській діаспорі США та Канади».

У науковий обіг введено маловідомі в Україні праці педагогів західної української діаспори другої половини ХХ ст. з проблем освіти і виховання дітей дошкільного віку в полікультурному середовищі та організаційно-педагогічних засад діяльності українських дошкільних навчальних закладів у США та Канаді.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані в дисертаційному дослідженні положення та висновки використано в підготовці фахівців зі спеціальності 012 «Дошкільна освіта» при викладанні курсів «Педагогіка», «Педагогіка дошкільна», «Історія дошкільної педагогіки», «Педагогіка дошкільної освіти», «Актуальні проблеми теорії виховання», «Історія педагогічної думки» в закладах вищої освіти України.

Основні положення та висновки дисертації склали основу авторського спецкурсу «Теорія та методика ознайомлення дітей з українознавством» для майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти України у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича.

Опубліковані в фахових наукових виданнях і матеріалах науково-практичних конференцій різного рівня матеріали дисертаційного дослідження можна використовувати під час написання студентами доповідей, рефератів, курсових і дипломних робіт, в освітньому процесі закладів вищої освіти, закладів дошкільної освіти та закладів післядипломної педагогічної освіти, для подальшого порівняльного вивчення розвитку дошкільної освіти й виховання в Україні та в країнах проживання української діаспори.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (акт про впровадження № 27 / 17-733 від 18.03.2020), Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (довідка про впровадження № 177 від 14.05.2020), Львівського національного університету імені Івана Франка (довідка про впровадження № 1363-Н від 01.06.2020), Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка про впровадження № 489-33 / 03 від 02.06.2020).

Апробація результатів дослідження. Основні результати і положення дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри теорії та методики

початкової освіти і кафедри педагогіки та психології дошкільної освіти Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Теоретичні, методологічні та методичні аспекти дисертаційного дослідження апробовані шляхом їх оприлюднення в наукових статтях, доповідях і виступах на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Трансформація особистості в умовах соціально-політичних та економічних змін» (Чернівці, 2007); «Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті» (Львів, 2008); «Інтеграція системи неперервної освіти України в Європейський освітній простір: стан, проблеми перспективи» (Чернівці, 2009); «Актуальні проблеми підготовки педагогічних кадрів до роботи з дітьми та молоддю в полікультурному середовищі європейських країн» (Чернівці, 2010); «Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті: сучасний вимір, проекція в майбутнє» (Львів, 2010); «Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти» (Берегово, 2011); «Розвиток особистості та професіоналізму фахівців в системі неперервної освіти у контексті викликів XXI-го століття» (Чернівці, 2011); «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми» (Вінниця, 2012); «Історико-педагогічні дослідження в Україні: стан, проблеми, перспективи» (Хмельницький, 2012); Міжнародний науково-практичний симпозіум «Етнопедагогіка: діалог культур» (Хмельницький, 2012); «Народні звичаї, традиції й обряди у просторі сучасної полікультурної освіти дітей та молоді», (Івано-Франківськ-Львів, 2013); «11-th edition of the International Conference on Sciences of Education» (Сучава, Румунія, 2013); XI Міжнародні педагогічно-мистецькі читання пам'яті професора О.П. Рудницької на тему «Педагогіка мистецтва і мистецтво педагогічної дії» (Київ, 2013); Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні тенденції та фактори розвитку педагогічних та психологічних наук» (Київ, 2014); Міжнародна науково-практична конференція «Сучасна педагогіка: теорія, методика, практика» (Київ, 2014); Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання сучасної педагогіки та психології: наукові дискусії» (Львів,

2014); Міжнародна науково-практична конференція «Стан та перспективи розвитку педагогічних та психологічних наук» (Київ, 2014); Міжнародна науково-практична конференція «Педагогіка в Україні та за кордоном» (Харків, 2014); II Міжнародна науково-практична конференція «Педагогіка: традиції та інновації» (Харків, 2015); Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми та перспективи підготовки фахівців дошкільної освіти в умовах інтеграції України в освітній Європейський простір» (Чернівці – Сучава, 2015); Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми та перспективи розвитку дошкільної освіти і професійної підготовки педагогічних кадрів у контексті євроінтеграційних процесів» (Чернівці, 2016); Міжнародна науково-практична конференція «Підготовка майбутнього педагога до професійної діяльності в умовах трансформації суспільного устрою та інтегрування України в європейський освітній простір» (Івано-Франківськ, 2016); Міжнародна науково-практична конференція «Якісна освіта в Україні: тенденції, проблеми, перспективи» (Чернівці, 2017); III Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми початкової освіти та інклюзивного навчання» (Львів, 2018); Міжнародна науково-практична конференція «Технології професійної підготовки фахівців у сучасному освітньому просторі» (Чернівці, 2019); Всеукраїнська викладацько-студентська науково-практична конференція з міжнародною участю «Актуальні проблеми підготовки фахівців дошкільної освіти: проблеми, досвід, інновації» (Глухів, 2019).

Основні результати і положення дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри теорії та методики початкової освіти і кафедри педагогіки та психології дошкільної освіти Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (2007-2020).

Публікації. Основні положення дисертації висвітлено у 35 авторських одноосібних наукових публікаціях, із яких: 13 статей у наукових фахових виданнях України, 2 статті у виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз даних, 3 статті в інших виданнях України, 17 – апробаційного характеру.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (189 найменувань, з них 4 іноземною мовою), 21-го додатку. Загальний обсяг дисертації складає 311 сторінок, із них 213 сторінок основного тексту, який містить 2 таблиці та 2 рисунки на 2 сторінках.

РОЗДІЛ 1

СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ Й ВИХОВАННЯ У США ТА КАНАДІ

У першому розділі «Становлення системи української дошкільної освіти й виховання у США та Канаді» виокремлено й обґрунтовано умови зародження і розвитку системи дошкільних навчальних закладів українців у США та Канаді; схарактеризовано процес інституалізації системи української дошкільної освіти й виховання у цих країнах; проаналізовано організаційно-педагогічне забезпечення діяльності українських дошкільних навчальних закладів у США та Канаді.

1.1. Умови зародження і розвитку системи дошкільних навчальних закладів українців у США та Канаді

Багатотисячолітня історія людства і численні дослідження вчених різних епох і країн дають підстави стверджувати, що для кожного народу в усі часи найважливішими і найвідповідальнішими завданнями були: виховання підростаючих поколінь, передача їм соціокультурного досвіду попередників та включення їх у соціальну практику сучасників. Успішне вирішення цих завдань залежало від багатьох факторів – як зовнішніх (суспільних), так і внутрішніх (сімейних, родинних, особистісних).

Вивчення наукової літератури та етнопедагогічного досвіду багатьох народів, зокрема й українського, незаперечно доводить, що виховання дитини від народження і до шести років має надзвичайно важливе значення для формування її характеру, світогляду і особистості загалом. У цьому віці найголовнішими засобами впливу на неї є материнська ласка і батьківська добра порада, їхній приклад у родинному і громадському житті, а також сприятливе довкілля. Однак в умовах діаспори, в полікультурному середовищі держав

проживання українців далеко не всі сім'ї, особливо змішані подружжя, можуть дати дитині належне виховання саме в українському національному аспекті, з урахуванням надбань їх етнічної культури та багатовікової народнопедагогічної мудрості, щоб виплекати її продовжувачем традицій свого роду, етносу і водночас справжнім громадянином прибраної батьківщини, країн народження / проживання.

Аналізуючи ці процеси, один із перших організаторів і творців українського життя в Канаді С. Ковбель (1949), на нашу думку, цілком слушно стверджував, що, «коли б українці не мали тих своїх питомих цінностей та не вмiли їх самi оцiнити, не принесли їх з собою у чужий новий свiт, не поставили собі за головну цiль розвивати i плекати їх тут, у чужинi, як не лиш одинокую розраду у тяжких хвилинах боротьби за iснування, але як могучу опору проти винародовлення, яка в'яже нас, мов сильний ланцюг, з покинутою рiдною батькiвщиною, та не мали вдваги вийти з ними перед форум чужих культур, то хто знає, чи українцi в Канадi i досi були б звернули на себе увагу чужинцiв та заставили їх глянути i в душу українця» (с.346).

Ретроспективний iсторико-педагогiчний аналіз засвiдчує, що саме з цiєю метою практично в усiх державах свiту, де поселялись вихiдцi з українських земель з кiнця ХІХ ст. (данi досліджень засвiдчують, що еміграційний рух проходив чотирма хвилями: I – кiнець ХІХ – початок ХХ ст., II – 20-30-і рр. ХХ ст., III – 40-50-і рр.. ХХ ст., IV – початок 90-х рр.. ХХ ст. – до сьогодні (Руснак, & Романюк, 2002), вони організовували національні культурно-просвітницькi товариства, церкви, хати-читальнi, робiтничi доми, а при них українськi навчальнi, зокрема й дошкiльнi, заклади як основу формування етнічної свiдомостi та фундамент рiдномовної освiти й національного виховання пiдростаючих поколiнь. У США та Канадi – краiнах найдавнiшого поселення українцiв – стихійнi спроби відкрити установи для перебування дiтей iмiгрантiв робилися вже переселенцями першої та другої хвилі еміграції, але вони через брак умов та відсутність педагогiчних кадрiв, а, найголовнiше, низьку національну свiдомiсть батькiв виявилися невдалими. Організованi на науково-

педагогічних засадах дитячі світлички, садочки і класи передшкілля, в яких і до сьогоднішнього дня процес навчання й виховання провадиться українською мовою, на здобутках української етнопедагогіки та світової педагогічної науки і в справжній національній атмосфері, почали відкриватись лише наприкінці 1940-х рр., тобто тоді, коли, як стверджують сучасні діаспорознавці, учасники другої і особливо третьої хвиль еміграції реально відчули, «що починають втрачати молоде покоління, яке активно входило в соціум країн поселення» (Руснак, & Романюк, 2002, с. 240). Порятунку від денаціоналізації своїх дітей і втрати їх для етнічної громади вони вбачали в рідномовному шкільництві, основу якого як ефективно педагогічної системи цілком природно повинно складати дошкілля, яке на той час перебувало лише в зародковому стані.

Слід, однак, зазначити, що шлях до створення системи національної освіти й виховання діаспорних українців був складний, карбований успіхами і невдачами, здобутками і втратами в умовах нової батьківщини.

Дані наукового пошуку засвідчують, що українські жінки, які приїхали до США та Канади під час першої хвилі еміграції, в період адаптації в систему приймаючого суспільства займались важкою фізичною, іноді непосильною працею поряд із чоловіками, а нерідко і замість них. У США вони, як правило, поселялися в містах і там шукали роботу, яка давала б їм засоби для проживання. Складніша ситуація склалась у Канаді. Іммігрантів поселяли в необжиті прерії, на цілинні землі, далеко один від одного – на так званих «гомстедах». Тут вони були приречені на складні, навіть нелюдські умови життя, в яких доводилось боротися не тільки за фізичне, але й за духовне збереження своїх дітей, захищаючи їх від асиміляції та денаціоналізації в «чужинецькому» світі. Та в першу чергу матері змушені були виконувати традиційну жіночу роботу, тобто дбати, щоб родина була нагодована, одягнена, жила в нормальних побутових умовах. Дуже часто до домашньої і господарської праці вони залучали й дітей, оскільки в багатодітних сім'ях українських іммігрантів у Канаді їх здебільшого розцінювали не тільки як підмогу в домі, а й як справжню робочу силу, що, по суті, не суперечило традиціям народної педагогіки як основи родинного

виховання і досвіду, привезеному з рідних країв.

І все ж важливо усвідомити, що навіть у цих надзвичайно складних економічних, соціально-побутових обставинах українська жінка піклувалася не тільки про свою родину, її добробут та матеріальне забезпечення. Уже з перших років проживання в еміграції вона залучалася і до розбудови країни проживання, і до діяльності новостворених українських громадських організацій, переважно жіночих, як головного чинника збереження релігійного та національно-культурного життя поселенців, виховання підростаючих поколінь фізично здоровими і духовно багатими, здатними інтегруватися в суспільство країни проживання та протистояти асиміляційним процесам.

У ході дослідження встановлено, що у перші десятиліття імміграції українців до США та Канади поширеним було й інше явище: чимало матерів «добровільно притушило домашнє вогнище, пішло з хати на заробітки для побільшення матеріальних користей, покидаючи свої діти на випадкові, ніким не контрольовані впливи чужого оточення» (Пастернакова, 1953b, с.3). Цей процес, як засвідчують дослідження діаспорознавців, був цілком закономірним, зумовленим об'єктивними обставинами тогочасної іммігрантської дійсності і, що найголовніше, мав незворотній характер та з кожним роком набував усе більшого прискорення. Щоправда, відомі також випадки, коли ті ж самі матері, після року або двох «заробітної праці вернулись назад до родини, щоб рятувати те, що занедбали, те, що дасться ще врятувати» (Пастернакова, 1953b, с. 3). Власне, саме матерям українсько-канадські вчені, педагоги, громадські діячі відводять першочергову роль у збереженні етнокультурної самобутності поселенців: «Асиміляційні впливи не подолали української духовності, хоч боляче її надщербили. Факт, що покоління української еміграції впродовж 90 років не загубили своєї ідентичності, треба, у великій мірі, завдячувати українським матерям, які, змагаючись за існування, твердо стояли на сторожі збереження рідних традицій у своїх родинях і в суспільно-громадському житті» (Я. З., 1981, с. 1).

Вважаємо за необхідне наголосити, що вже від самого початку перебування

на новій землі українські поселенці намагалися всіляко протистояти цим, загалом об'єктивним і закономірним для тогочасного стану іммігрантів на північноамериканському континенті процесам і використовували всі можливості для збереження рідної мови та культури, для виховання морально здорового, національно свідомого покоління закордонних українців, здатних розвивати й примножувати духовні скарби рідного етносу. З цією метою вони у США та Канаді вже на початку ХХ ст. активно взялися до заснування освітніх установ. При державних публічних школах, а, головним чином, при етнічних громадських організаціях і церквах українці організовували рідномовні суботні і недільні або парафіяльні, а де була можливість і цілоденні школи, кількість яких у 20-30-х рр. минулого століття швидко зростала. Ці освітні заклади, створені на кошти поселенців з різних земель України, займалися навчанням дітей емігрантів української мови, рідної культури та історії і, найважливіше, їх національним вихованням як основою збереження етнічної самобутності, забезпечення майбутнього української спільноти в цих країнах (Жеребецький, 2006). Однак варто підкреслити, що процеси формування ідентичності українців у США та Канаді відрізнялися один від одного. На першому етапі стадії українські емігранти, для яких греко-католицьке або православне віросповідання було цілком рівноцінним їхній культурній та етнічній спадщині, позитивно сприйняли також канадську й американську ідентичність. Канадизація та американізація, на відміну від русифікації й онімечення, сприймалася українськими переселенцями як зростання рівня цивілізованості, забезпечення конституційних прав. Власне, це й призвело до того, що американські та канадські українські емігранти виявилися надто чутливими до наступного етапу формування й збереження власної ідентичності. Цей процес підтримувався засобами масової інформації, передовою елітою, священниками, вчителями і дістав назву «українізація». В Канаді особи українського походження слабо підтримували її здійснення, тоді як у промислово розвиненому американському контексті українізація набула національно-політичного змісту (Чернова, 2007). Щоправда, характерною ознакою розвитку української діаспори в Канаді після

Другої світової війни також став високий рівень урбанізації, що стимулювалась швидкими темпами індустріалізації Центральної і Західної Канади та зумовлювала перекачування коштів і трудових ресурсів із сільського господарства у промисловість. Дослідники доречно зазначають, що її темпи зростали протягом усієї історії життєдіяльності діаспори. Якщо в 1905 р. відсоток міського українського населення складав 3,5 %, то в 1981 р. він становив уже 76,6 % (Біленкова, & Руснак, 2013). Як наслідок, у період з 1941 до 1981 р. сільське населення української общини зменшилося з 50,1 % до 8,3 %, що, безперечно, неоднозначно впливало на розвиток сім'ї та стан виховання в ній (Біленкова, & Руснак, 2013).

Аналіз джерельної бази засвідчує, що прогресивна частина поселенців добре розуміла: щоб підростаючі покоління зуміли не лише зберегти існування української спільноти, але й бути спроможними забезпечити її подальший розвиток та життєдіяльність, «замало вродитися українцем» чи бути членом української організації або товариства, «треба ще бути творчим, активним членом спільноти, треба пізнатися і зжитися з її життям, традицією, історією, з її культурним надбанням. Добути це знання, пізнати історію України, витвори українського духа, жити ними – дозволяють наші садочки, світлички, школи і курси українознавства, що повинні бути в кожній місцевості, де живуть українці, де є хоч одна українська дитина» («Заклик СКВУ – СКВОРади», 1971, с.16).

Результати дослідження дають підстави стверджувати, що вже перші покоління українських іммігрантів усвідомили: найближче до родинного виховання стоїть дитячий садок. Звичайно, на перших порах така ідея – створення українських дитячих садочків у США та Канаді, як і в інших державах поселення українців, – носила, на відміну від сучасного їх статусу і функцій, зовсім інший характер. Тоді основне їх призначення полягало насамперед у тому, щоб прийняти дитину на той час, коли мати і батько не можуть нею займатися, оскільки зайняті виробничою чи громадською діяльністю, забезпеченням фінансових потреб сім'ї. Згодом дитячі садки в діаспорі змінили характер, а то й необхідність свого існування (Пастернакова, 1953а).

Цілком очевидно, що рівень та якість такого стихійного дошкільного виховання-«переховку» були невисокими. Основними причинами цього встановлено: брак належно оформленого приміщення, відсутність підготовленого спеціаліста з відповідною освітою, методичних матеріалів, навчальних та наочних посібників. Однак найголовнішою з них, як виявилось, була та, що самі батьки вбачали у діяльності таких «переховок» зовсім іншу мету, аніж виховну. І це при тому, що в ставленні до школи, рідномовного навчання та громадських українських інституцій займали загалом позитивну позицію: вони усвідомлювали важливість та необхідність прилучення української дитини до українського світу в діаспорі і тому підтримували їх діяльність. Дошукуючись причин даного явища, М. Пастернакова (1953b) зазначала: «Дещо більшою увагою громадянства, як дитячі садки, втішаються на чужині українські школи, світлиці, пласт та курси українознавства. Це передусім тому, що вже самі батьки посилають туди своїх дітей з повною свідомістю того, щоб їх діти навчилися української грамоти і здобули знання про Україну. Це вже не справа «тимчасового переховку», а бажання зберегти своїх дітей для українського народу» (с.3-4). Зазначимо, що саме це бажання спонукало представників третьої, повоєнної хвилі української імміграції до США та Канади, серед яких значним був прошарок педагогів, учених, діячів культури і мистецтва, взятися за організацію дошкільних закладів, що мали закладати основи національного виховання підростаючих поколінь, підвалини для діяльності рідномовного шкільництва – рідних шкіл, шкіл та курсів українознавства, котрі вже сформувалися як основні засоби українознавчої освіти й національного виховання діаспорних українців. Крім того, вони чітко усвідомлювали, що навчання навіть у початковій рідномовній школі вимагає підготовчого етапу – виховання дитини в національному дитячому садочку, оскільки до неї вона приходить уже із сформованим власним баченням світу, з певними уподобаннями й переконаннями, із певним багажем знань, здобутим у державній англomовній школі. Звідси цілком логічно випливало, що дошкільля – не тільки важливий, а вкрай необхідний підготовчий етап до навчання в українській школі,

а надалі і для виконання громадської роботи в організаціях етнічної спільноти. Тим більше, коли зважати ще й на ту обставину, що в Канаді, наприклад, діти українці віком до 15 років склали, за даними переписів 1951 р. (чоловіки – 50,9 %, жінки – 49,1 %), 1961 р. (відповідно 51,2 % і 48,8 %), 1971р. (50,6 % і 49,4 %) («Українські поселення», 1980).

Для нашого дослідження важливими є і дані про вживання материнської мови дітьми українцями у віці до 9 років: у 1951 р. їх кількість складала 46663 особи (60,8 %), а в 1971 р. – 18850 (20,7 %) (Білаш, 1984). З кожним наступним десятиліттям ця тенденція набувала прискорення, що, безперечно, спонукало національно свідому частину етнічної спільноти вживати ефективних заходів до її мінімізації.

Плекати любов до рідної мови, дбати про національне виховання молодого покоління, на думку діаспорних педагогів, повинні насамперед матері. «Не тяжко нагодувати й одягнути дитину, не так тяжко навіть співати журливу українську пісню, заколисуючи дитину до сну, – пише М. Фічич (1916). – Мати має іще інші обов'язки...» (с. 2). Тому вона закликає, щоб жінки-матері дбали про відкриття в місцях поселення іммігрантів приватних українських шкіл, організували концерти й лекції про своє рідне; вдома також знайомили дітей з усім, що їм рідне, й тим розбуджували в них любов до свого (Фічич, 1916).

Таким чином, за цю важливу справу – створення та забезпечення діяльності інституцій дошкілля – взялися жіночі організації як Канади, так і США. Між ними, починаючи з середини 60-их рр. ХХ ст., налагодилося активне співробітництво, оскільки їх об'єднувала єдина мета: забезпечити національне виховання підростаючих поколінь тих українців, які народилися за межами етнічної батьківщини, та залучити їх до участі у життєдіяльності українських громад у полікультурному оточенні країн поселення.

Дошкільну освіту і виховання в українській діаспорі США та Канади розглядаємо як цілісний цілеспрямований процес, що забезпечує різнобічний розвиток дитини дошкільного віку відповідно до її природних задатків, з урахуванням нахилів, здібностей, індивідуальних психічних, розумових та

фізичних особливостей, формування почуття етнічної приналежності засобами української мови, культури, мистецтва, народної педагогіки, готовності до навчання в системі українського шкільництва та участі в життєдіяльності етнічної спільноти, закладає основи виховання справжніх / зразкових громадян країн проживання і водночас свідомих патріотів України.

У досліджуваних нами країнах українські дошкільні навчальні заклади переважно створювали жіночі товариства, у першу чергу Світова Федерація Українських Жіночих Організацій (СФУЖО), в Канаді – СУК (Союз Українок Канади), у США – СУА (Союз Українок Америки), через свої первинні осередки, що діяли в містах і містечках цих держав. Головне їх завдання полягало в наданні допомоги матерям у вихованні молодого покоління (дітей та підлітків) і в збереженні їх «при українстві та рідній вірі». Заснування українських дошкільних навчальних закладів і рідних шкіл опинилося в центрі уваги жіночих товариств, що ставили за мету безперервне національне виховання й освіти навіть в умовах набутої батьківщини. Важливим чинником у цьому процесі було й те, що діти дошкільного віку складали в цей час, наприклад, четверту частину етнічної громади українців у Канаді.

Варто також зазначити, що не менш важливу роль у розбудові української системи дошкільної освіти й виховання у США та Канаді відіграв ще один чинник. Як слушно зазначає В. Маркус (1991), «серед багатьох українців, зокрема молодих, з третьої хвилі еміграції, постала криза ідентичності в 1940-1950 роках у зв'язку з нез'ясованою для себе проблемою лояльності та ієрархії патріотичних вартостей: що ставити на першому місці – «нову країну чи країну народження, Україну. Формально дехто виходив із цієї ситуації так, що вживав визначення через ризику «американсько-українська спільнота»; подібно вживалося «канадсько-українське» чи «австралійсько-українське» визначення» (с. 4-8). Важливим був і той факт, що жінки становили в досліджуваній період майже половину українського населення в Канаді (таблиця 1.1) і були впливовою силою у всіх сферах громадського життя діаспори («Українські поселення», 1980).

Таблиця 1.1.

**Поділ українського населення Канади на стать і вікові групи
в 1951-1971 (у відсотках)**

Рік	стать	всі	Вікові групи			
			Нижче 15 літ	15-44	45-64	65 і більше
1951	чоловіки	52.7	50.9	50.4	59.5	61.8
	жінки	47.3	49.1	49.6	40.5	38.2
1961	чоловіки	52.1	51.2	50.6	54.5	60.0
	жінки	47.9	48.8	49.4	45.5	40.0
1971	чоловіки	50.9	50.6	50.2	51.4	53.9
	жінки	49.1	49.4	49.8	48.6	46.1

Зважаючи на таку демографічну ситуацію, у жіночих організацій на той час не могло бути важливішої справи, аніж створення дитячих садків. До того ж заснуванням українських дошкільних навчальних закладів, безперечно, повинні б займатися й відповідні освітні інстанції, які відкривали рідні школи і курси українознавства в Канаді та школи українознавства в США. Проте широкі кола громадянства, зокрема й педагогічні, «недооцінювали цієї справи» (Кисілевська, 1950, с.5), посилаючись на відсутність необхідного досвіду: «На жаль, ми не маємо ще належного розуміння для тієї ділянки, а, особливо, для творення світличок у місцях поселення українців. Найбільше віддані цій справі є деякі українські жіночі організації. У мало відрадних обставинах організують вони й ведуть тижневі світлички зі зайняттями один або три дні на тиждень» (Грабовенська, 1970, с.11-12).

Організатори україномовного шкільництва, а це, як правило, були вже професійні педагоги (І. Боднарчук, А. Горохович, Е. Жарський, К. Кисілевський, В. Луців, В. Мацьків, І. Петрів, Є. Рослицький та ін.), у першу чергу багато уваги приділяли рідним школам, курсам та школам українознавства, які давали їх випускникам початкову і середню українознавчу освіту, а заодно й можливість продовжувати її у вищих навчальних закладах цих країн (Л.Б., 1950b). Так, станом на 1950 р. у США вже було створено мережу шкіл українознавства та парафіяльних шкіл, яка об'єднувала понад 50 навчальних закладів. Найбільш

широкою в цей час була освітня система українців у Канаді, зокрема в провінціях Альберта, Манітоба та Саскачеван, де проживала основна кількість українського населення. Тут успішно діяли рідні цілоденні, а також суботні і недільні школи, створювалися курси українознавства та відкривались українознавчі студії в університетах (Саскачеванський, Альбертський). Для них видавалися підручники і співаники; у пресі активно велася дискусія про покращення навчання української мови в цих етнічних закладах. А про «передшкілля, що криється під скромним найменням дитячого садка, неначе всі забули» (Кисілевська, 1950, с.5), хоча саме воно, за логікою педагогічного процесу, повинно закладати основу національної освіти й виховання. Тому цілком закономірно найбільш свідомі члени етнічної спільноти зверталися до своїх співгромадян з такими, наприклад, запитаннями: «А як мається справа з дитячими садками? Чи наші найменші не потребують нашої уваги, чи перетомлені матері спокійні за свою дріботу? Чи справді воно так важко рушити з місця цю справу? Мабуть, що так. Бо досі, – помимо кільколітнього вже поселення – немає жодного постійного дитячого садку. Спроб було багато» (Л.Б., 1950b, с.5).

Дослідженням установлено, що організація й утримання цілоденного дитячого садка справді виявилася справою нелегкою, однак прагнення зберегти підростаючі покоління для української спільноти перемогло. Тому жіночі товариства вишукували будь-які можливості для виховання дошкільників у рідномовному середовищі і знаходили їх. Зокрема, Організація Українок Канади імені Ольги Басараб включила заснування садків у план своєї роботи на 1950 р. Звичайно, через вищеназвані причини намір такого роду міг би бути порожньою фразою, якби не вдалося віднайти для його здійснення необхідних засобів. Крім того, додатково прийнято наступне рішення: там, де немає умов для відкриття постійного дитячого садка, повинні створюватися «дитячі клуби», куди дітвора сходилась би двічі на тиждень для спільної гутірки або забави (Л.Б., 1950b).

Необхідно зазначити, що потреба в організації дитячих установ зумовлювалася ще й тим, що національно свідомі педагоги і матері були

переконані: те, чого дитина навчиться в перших, ще передшкільних роках, стає основою її характеру і світогляду на все подальше життя, оскільки «душа дитини не тільки сприймає все найлегше в самих ранніх дитячих роках, але теж затримує це на все життя» (Кисілевська, 1950, с.5).

Провідну роль у цьому процесі педагоги української діаспори США та Канади цілком закономірно відводили матері, яка є «першою природною вчителькою дитини». Адже саме від неї переймає дитина перший великий дар – рідну мову, тобто те могутнє джерело життя, що «не дає змарніти, загинути навіть тим, що від рідного пня відлучилися. Мова лучить людей в одно, хоч би вони розбіглися світами, як це з нами тепер сталося. Знаючи нашу мову, читаємо наші часописи, книжки, мистецькі й наукові речі, маємо образ того, що творить, чим живе наш цілий народ. Що більше, знаючи мову, людина набирає охоти й сама докинути своє слово, дати щось із своєї душі, поділитися з іншими своїм знанням, досвідом, талантом. Цим способом вона збагачує рідну культуру і з байдужого глядача стає творчою, рушійною одиницею» (Кисілевська, 1950, с.5).

Отже, на слушну думку діаспорних педагогів, яку ми цілком поділяємо, від матері залежить, чи дитина піде в життя, обдарована цим скарбом чи ні. На матерях лежить цей священний обов'язок – плекати рідну мову в рідній хаті. Вона повинна говорити з дитиною тільки рідною мовою й на всіх домашніх впливати, щоб не вживали чужої мови, а рідної не засмічували іншомовною лексикою. Важливо усвідомити, що саме тому закордонні українці називають рідну мову «матірною», тобто материнською, маминою мовою – мовою душі і серця. Зважаючи на це, наголошували вони, мати повинна пам'ятати, що її слова мають найбільше значення у житті дитини і до смерті не забуваються. Проте істиною є й інше: чим старшою стає дитина, тим більше відчуває вона потребу в товаристві ровесників, суспільному спілкуванні. І тут виникає перша небезпека: дитина втікає до інших дітей на вулицю. А від них вона не тільки нічого доброго не навчиться, але й втратить той великий скарб, що його дістала вдома – рідну мову. Ця небезпека постає також і перед новоприбулими іммігрантами. Батьки звичайно йдуть до праці і змушені віддавати дитину на цілий день до чужого

садка або залишати під опікою добрих сусідів. За таких обставин дитина цілий день сприймає звуки чужої мови. Далі ці слова проникають уже в розмову з батьками, іншими членами сім'ї. Через це до рідної школи приходять багато дітей, які дуже слабо володіють мовою або розмовляють суржиком. З такими дітьми значно складніше працювати та й бажаних успіхів у навчанні материнської мови досягнути не просто (Кисілевська, 1950).

У контексті зазначеного заслуговують на увагу основні етнічні та лінгвістичні показники соціокультурної інтеграції української етнічної групи Канади. Так, зокрема, розглядаючи дані перепису населення 1996 р. і порівнюючи їх із результатами попередніх та останнього (2011 р.) переписів і соціологічних досліджень, можна відзначити кілька характерних тенденцій.

Перш за все, це неухильне зростання чисельності канадців-алофонів, тобто тих, чиєю рідною мовою не виступає ні одна із двох офіційних мов країни. Їхня кількість зростає в 2,5 рази швидше середньоканадських показників і складає сьогодні більше 4,7 млн. При цьому під терміном «рідна мова» мається на увазі мова, якою особа почала розмовляти в дитинстві і якою вона володіє на момент проведення перепису. В канадській статистиці застосовується також поняття «домашня мова», тобто мова, яка використовується в побуті. В даний час майже кожен десятий канадець (всього більше 2,8 млн. осіб) розмовляє вдома на «неофіційній» мові, тобто виступає алофоном. Перш за все, це іммігранти, і, деякою мірою, їхні нащадки (Чернова, 2007).

Саме тому діаспорні педагоги розглядають український дитячий садок не тільки як допомогу матері у догляді за дитиною, хоча це теж для неї надзвичайно важливо. За їх переконаннями, він виконує набагато відповідальнішу функцію: саме тут, у світличці, садочку, може повноцінно розвиватися материнська мова, що стане основою формування рідномовної особистості в діаспорі. Виховниця в садку навчить дитину забавкою / грою того, чого не раз важко домогтися матері. Адже тут із рідної молитви, патріотичних пісень, віршиків дитина довідується про далекий отчий край, життя його людей, природу. Кожен малюнок у книжці, кожна картинка на стіні збагачує її новими знаннями і враженнями про свою

прабатьківщину. А цілоденне вживання мови легко привчить та призвичаїть дитину до неї, сформує бажання пізнавати її скарби (Кисілевська, 1950).

Власне, тому й закликали керівники українських жіночих організацій всіх матерів узятись за цю важливу справу і не шкодувати для неї часу та коштів (Кисілевська, 1950).

Завдяки цьому українські громади, підтримувані насамперед жіночими громадськими організаціями, на початку 50-х рр. ХХ ст. взяли за розбудову мережі українських дошкільних навчальних закладів у США та Канаді.

Зокрема, СФУЖО головним завданням жіночих організацій на 1950 р. визначила національне виховання й освіту дітей, а для його виконання – створення дошкільних установ: «Матерей і виховниць потребує державне законодавство та міжнародні взаємини, якщо у світі має панувати мир і справедливість» (Олесницька, 1946, с. 4). Спочатку групи дітей займалися у приміщеннях народних домів, церков, недільних шкіл. Однак навчально-виховний процес без належної матеріально-технічної бази – іграшок, наочного приладдя, методичної та дитячої літератури – був неповноцінним, оскільки в новоприбулих іммігрантів необхідних коштів на ці потреби не вистачало. Тому спроби влаштування садків не завжди давали очікувані результати (Л.Б., 1950а).

На потребі вирішення виховних і фінансових проблем наголошувалося й у рішеннях українських громадських об'єднань США. Так, у резолюціях ІХ конвенції Союзу Українок Америки, яка відбулася 11-12 листопада 1950 р. у Філадельфії, йшлося про важливість та необхідність забезпечення національного виховання дітей українців, починаючи з дошкільного віку. Конвенція закликала українських жінок США брати активну участь у створенні «діточих садків» («Резолюції ІХ Конвенції», 1951). Однак цей процес розгортався досить повільно, що й дало підстави СФУЖО у річному звіті за той же 1950 р. стверджувати: «Великою журою нашого життя є тривога за молоде покоління. Нерозв'язним засобом є тут дитячі садки. Досі ні одна громада не зуміла цього урухомити на постійне. Тож завдання Федерації тепер працювати над розв'язкою

цієї проблеми, устійнивши відповідний тип садку, дитячих клубів чи сходин» (Л.Б., 1951, с.20).

Дослідженням установлено, що вперше ідея про заснування дитячих садків, світлиць, класів передшкілля як основи системи рідномовної освіти й національного виховання підростаючих поколінь діаспорних українців офіційно обговорювалася на IV конгресі Комітету українців Канади 8-10 липня 1953 р. у Вінніпегу. Тут було також уперше узагальнено досягнення канадських українців у справі формування національного дошкілля. У резолюції конгресу («Четвертий Конгрес», 1953) з цього приводу зазначалось: «Українська школа й дошкілля мають бути єдиними для всіх складових організацій Комітету Українців Канади із одним планом навчання, однією, крім релігії, програмою з кожного предмету й одного типу підручників та посібників...» (с. 82). Далі наголошувалось, що «дитячі садки... є підставою релігійного й національного виховання і передумовою для культурної і громадської діяльності для наших дітей» («Четвертий Конгрес», 1953, с. 82). Тому конгрес і закликав українську спільноту до розширення мережі етнічних дошкільних закладів.

Організатори дошкілля визнавали, що це надзвичайно складне завдання, адже перешкоджав брак відповідних приміщень, добре підготовлених фахівців та розуміння й підтримки батьків у цій архіважливій справі. Проте ці труднощі, як засвідчують результати нашого дослідження, поступово долалися. Так, резолюція XIV Конвенції СУА (Пам'яткова книжка XIV Конвенції, 1965) констатувала: «У 1964 році засновано світлички при 19 відділі в Амстердамі, 57 відділі в Ютиці (відновлено), 74 відділі у Шикаго, 78 відділі у Вашингтоні, а в 1965 році при 66 відділі в Нью Гейвені і 81 відділі в Дітройті. Відновлено виховні семінари – подекуди це зробили окружні ради (Філадельфія, Нью Йорк), але є вже спроби проводити їх і силами самих матерів, згуртованих у молодечих відділах СУА (29 відділ у Шикаго). І це робить семінари корисними саме для тих фахівців, для яких вони призначені» (с. 54).

Зазначимо, що важливу роль у вирішенні проблем розбудови системи українського дошкілля у США та Канаді відіграла етнічна преса і насамперед

педагогічна. На сторінках педагогічних видань, які почали виходити в Канаді з 1956 р., а у США – з 1964 р., публікувалися статті теоретичного характеру з проблем організації освітнього процесу в дошкільних закладах, розвитку особистості дитини в поліетнічному середовищі, методичні рекомендації щодо проведення навчальних занять у світличках, садочках, класах передшкілля, пропагувався передовий педагогічний досвід, на допомогу виховникам друкувалися матеріали дидактичного характеру, які успішно використовувалися в освітньому просторі дошкільних закладів. Найбільше прислужилися процесу становлення й розвитку українського дошкілля у США та Канаді такі педагогічні часописи, як «Учительське слово», «Рідна школа», «Життя і школа», «Українська школа», «Український учитель в Канаді», «Рідношкільник», «Тема», «Відгукніться» та ін. Наведемо, для прикладу, наступні дані: на сторінках журналу «Рідна школа» (США) лише за 1964-1978 рр. було опубліковано з досліджуваної нами проблеми понад 50 статей. Їх авторами були такі провідні педагоги українського рідномовного шкільництва й дошкілля в діаспорі, як В. Безушко, Е. Жарський, О. Лотоцька, В. Мацьків, І. Пеленська, Л. Прокоп, Я. Телепко, В. Філь та ін. Приділяли увагу діяльності дошкільних установ і загальнополітичні та суспільно-культурні видання. Зокрема, перша на північноамериканському континенті україномовна газета «Свобода» (США) у червні 1970 р. відкрила спеціальну рубрику «Дошкільне виховання», а журнал «Наше життя» – сторінку «Наші світлички» (1968 р.). Публікації з досліджуваної проблеми появлялися і на шпальтах найбільш популярного у Канаді часопису «Український голос». Тому ми поділяємо думку сучасних діаспорознавців (Бигар, Романюк, & Руснак, 2006), які стверджують, що своїми «актуальними публікаціями українська преса сприяла динамічному розвитку рідномовного шкільництва, збереженню етнічної спільноти українців у Канаді» (с.7).

Вважаємо за доцільне відзначити, що, прагнучи забезпечити національне виховання дошкільнят, українські громадські товариства, зокрема СФУЖО та комісія Української Виховної Системи в діаспорі, провели сесію з проблем дошкільного виховання (Торонто, 1965), на якій створено Світову Раду Дошкілля

(СРД) як координаційну «централю» рідномовних дошкільних установ у державах поселення українців («Правильник СРД», 1971).

Наголошуємо, що сесія дошкілля і створена на ній Світова Рада Дошкілля, яку очолив Зенон Зелений, були першою і досить вдалою спробою довести до свідомості української спільноти в діаспорі думку про важливість дошкільного виховання, а також перекласти відповідальність за його проведення на плечі всієї етнічної громади, а не зводити його до завдань лише жіночих та церковних організацій, «які досі від близько сто років, без гамору, але серед найбільших труднощів вели свої захоронки, сиротинці, садки, світлички, літні вакаційні Оселі та інші установи для малят. Тоді, коли в Краю (в Україні – авт.) вага дошкілля була покладена на опіку над потребуєчими дітьми, або на полегшення матері її господарської і родинної праці, а під час II Світової війни праці поза хатою, то на чужині виріс новий аспект ваги дошкільного виховання – національний» (І.В.П., 1965, с.13).

Створена Світова Рада Дошкілля, до якої ввійшли представники Комісії Української Виховної Системи в діаспорі, жіночих організацій та фахівці дошкільної освіти з кожної країни поселення українців, була, на нашу думку, цілком доречною спробою узалежнити дошкільну освіту від підтримки всього загалу. Але «головну працю і далі, – наголошувала І. Петрів (І.В.П., 1965), – виконуватимуть жіночі організації, і від них буде залежати її успіх» (с.13-14).

Як уже зазначалося, турбота про виховання дітей дошкільного віку давно привернула увагу виховної референтури Союзу Українок Америки. Даний факт слугував підґрунтям для створення та відкриття світличок у різних осередках СУА, однак цей процес проходив досить важко і повільно, оскільки в нових умовах нелегко було втілити його в життя. Тільки завдяки ініціативним педагогам станом на перший квартал 1965 р. вдалося організувати 12 світличок («Виховна нарада», 1965). Їх досягнення й невдачі дали цінний практичний досвід, який був врахований при відкритті наступних дитячих садків. Щоб надати цій справі цілеспрямованого характеру, того ж року створено Виховну

Комісію СУА, яка надалі повинна була піклуватись про справи дошкілля у крайовому (загальнодержавному) масштабі.

З метою закріплення досягнутого стану та подальшого відкриття садочків, виконання насущних завдань у рамках дошкільного виховання було налагоджено тісну співпрацю СУА із Шкільною Радою УККА. Започаткувала її проведена 8 травня 1965 р. у Філадельфії спільна нарада представників Екзекутиви і Виховної Комісії СУА та Шкільної Ради УККА за участю: від ШР УККА – голови, доктора Едварда Жарського, заступника голови, професора Володимира Лотоцького, референтів дошкілля Ірини Пеленської, Олени Лотоцької та голови і виховної референтки Анни Богачевської; представниками від СУА були: голова Олена Лотоцька, член Екзекутиви Осипа Грабовенська, виховна референтка Анна Богачевська, член Виховної Комісії СУА Ярина Телепко («Виховна нарада», 1965).

Мета наради якраз і полягала в тому, щоб закликати до співпраці, а також моральної, професійної та матеріальної підтримки широку українську громаду, всіх тих, хто може віддавати українській молоді свої знання, професійний досвід, частину часу чи фінансові засоби; тих, хто усвідомлює і розуміє той незаперечний факт, що «дошкільне виховання і його розбудова зміцнить основи українського шкільництва, яке під сучасну хвилину є однією з головних передумов існування української спільноти на еміграції» (Жарський, Пеленська, & Богачевська, 1965, с.10).

Під час наради голова СУА О. Лотоцька наголосила, що потреба такого порозуміння між виховною діяльністю СУА та Шкільною Радою УККА вже давно відчувалась. А тепер, коли Союз Українок Америки довів свої можливості на практиці і продовжував працювати над їх поширенням і поглибленням, таке порозуміння стало вкрай необхідним. Вона, зокрема, стверджувала: «Справа дошкільного виховання вимагає найбільшої нашої уваги. Шкільна Рада УККА теж свідома всіх потреб і труднощів цієї виховної ділянки. Отже, настала пора з'ясувати становище обох чинників та узгодити дальшу дію» («Виховна нарада», 1965, с.24-25).

Голова Шкільної Ради УККА Е. Жарський у доповіді «Мета і причини нашої наради» наголосив на тому, що до цього часу Шкільна Рада обмежувалася у своїй діяльності тільки школами українознавства і тому радо привітав ініціативу й роль СУА в галузі дошкільного виховання. Він також повідомив, що Шкільна Рада УККА охоче допомагатиме і служитиме всіма порадами, посприє у виданні потрібних допоміжних матеріалів, подбає про матеріали для вишколу садівничок. Однак при цьому підкреслив, що сама організація світличок, вишкіл (професійна підготовка) садівничок, програма ведення й господарство світличок – це завдання і сфера діяльності СУА. Таку позицію Е. Жарський пояснив тим, що дошкільна ділянка докорінно відрізняється своїм характером від діяльності шкіл українознавства й може бути ефективною тільки за допомогою великої уваги і зусиль жіночої організації («Виховна нарада», 1965).

У доповіді «Організація Світличок СУА і вишкіл садівничок та виховниць» А. Богачевська (виховна референтка Головної Управи СУА) розкрила «найпекучіші» проблеми, що їх зазнають організатори садочка, а саме: недостача фахових педагогів, доброго приміщення та потрібного грошового вкладу. Наголосила вона й на тому, що «ще має значення слабе зрозуміння батьків для цієї справи. Отже, поширення Світличок не може йти так швидко, як здавалось би. Треба вложити певну енергію в те, щоб побороти згадані перешкоди. Тут потрібно допомоги й інших чинників, передусім Шкільної Ради УККА і нашого духовенства» («Виховна нарада», 1965, с.25).

Член Виховної Комісії СУА Я. Телепко звернула увагу на те, що в дошкіллі гостро відчувається брак іграшок та іграшкового дидактичного матеріалу з українською тематикою, які б дуже згодилися у вихованні дитини, оскільки виконують подвійну функцію – і навчально-дидактичну, і національно-виховну. Водночас вона наголосила і на тому, що в діаспорі «треба мати інший підхід до дітей, як це було в Україні; бо хоч це українські діти, але в своєму оточенні підлягають впливам американського життя. Тому й підхід та методи повинні йти у парі з вимогами часу» («Виховна нарада», 1965, с.25), тобто українські педагоги повинні орієнтуватися на досягнення світової педагогіки, враховувати

наукові здобутки в цій галузі вчених країн проживання і водночас творчо використовувати багатовікові етнопедагогічні напрацювання українського народу, а також надбання (наголошуємо на цьому, що дуже важливо) педагогічної науки й освітньої практики в Україні.

У доповіді «Дошкільне виховання й українське громадянство» І. Пеленська, референтка ШР УККА, заявила про готовність Шкільної Ради сприяти справі розбудови українського дошкілля у США та інших державах проживання українців. У відповідь на слова Е. Жарського про те, що «дошкільне виховання завжди було доменом жіночих організацій», доповідачка погодилась, що загальна відповідальність за позитивні зрушення у сфері дошкілля лежить на жіноцтві, оскільки воно найкраще зуміє вплинути на дітей даного віку, проте це не значить, що таким важливим питанням зобов'язані займатись лише жіночі організації. До активного втручання, допомоги та взаємної відповідальності у цій ділянці треба залучати все українське громадянство і педагогічну спільноту діаспори зокрема.

Вважаємо за доцільне наголосити, що після кожного виступу учасників конференції відбувалася жвава дискусія, в ході якої окреслилось кілька нагальних питань, яким було надано особливої уваги. Перше, і мабуть, найголовніше, – це вишкіл садівничок / виховниць. Педагоги дійшли одностайної думки про те, що добре було б, аби вчительки й виховниці мали спеціальні студії з фахової педагогічної підготовки в даній ділянці, оскільки таких спеціалісток ще дуже мало. Тому треба опиратись на учительські сили і на матерів, які могли б доповнити свої знання на спеціальному курсі – такий жіночий педагогічний потенціал міг би стати міцною основою формування педагогічних кадрів для ланки дошкілля. Відповідальність за створення й організацію таких курсів поклали на Союз Українок Америки в кожній із своїх округ («Виховна нарада», 1965).

Другим важливим питанням, яке також обговорювалось у рамках конференції, була програма праці у світличці. Присутні виявили глибоке розуміння і одноголосно дійшли висновку, що два цикли лекцій для занять у

світличці І. Пеленської з відповідними піснями та іграми варто було би видати у вигляді підручника. Виконання цієї важливої справи доручили Шкільній Раді УККА. Крім зазначеного підручника, запланували видати ще кілька допоміжних навчально-методичних засобів для роботи на теренах українського дошкілля в діаспорі, оскільки потреба в них давно вже назріла.

Отже, наслідком широкої дискусії, в якій присутні проявили глибоке розуміння і турботу про майбутнє дошкільного виховання, для Виховної Комісії СУА визначено такі важливі завдання, як: доопрацювання програми курсу підготовки садівничок, організація їх навчання, опрацювання програми діяльності світличок та подальша розбудова мережі українських дитячих установ у США.

Наголосимо, що, беручи на себе відповідальність за національне виховання дітей і молоді української спільноти на чужині та усвідомлюючи всю важливість дошкільного виховання у формуванні характеру, вдачі й національної свідомості української людини в діаспорі, керівні установи СУА і Шкільна Рада УККА ухвалили відповідний Комунікат (Жарський, Пеленська, & Богачевська, 1965).

Маємо підстави констатувати, що, виконуючи рекомендації конференції, Союз Українок Америки активізував свою діяльність у галузі дошкільної освіти й виховання.

Зокрема, 1966 р. в Торонто проведено семінар комісії Української Виховної Системи в діаспорі та СФУЖО на тему «Роля жіночих організацій в українській виховній системі». Згодом у Детройті на Сесії Виховної Праці Матерів було обговорено і прийнято низку важливих рішень щодо розширення мережі українських дошкільних закладів та посилення їх значення у вихованні підростаючих поколінь зарубіжних українців (Пазуняк, 1969).

Наступним кроком в організації дитячих дошкільних установ у діаспорі став ІХ конгрес Комітету українців Канади у 1968 р., на якому, зокрема, відзначалося: «Ми повинні подумати над тим, щоби українські діти мали нагоду час до часу зійтись і зустрінутись з іншими українськими дітьми, бо лише в цей спосіб у них розвинеться свідомість від наймолодших літ приналежності до громади. В тій

стадії неоціненну місію може сповнити добре зорганізований садок, де молоде серце дитини прийматиме елементи української культури і українського походження і буде їх завойовувати на ціле життя» («Дев'ятий Конгрес Українців Канади», 1968, с. 99). Адже «там, де є садки, вони показалися дуже корисним впливовим чинником у вихованні дітей. І тому нам треба скеровувати якнайбільше уваги на садки. Ніяка інша громадська праця не є такою важною, як садки» (Магус, 1967b, с. 22).

Аналіз джерельної бази дослідження засвідчує, що в період 60-70-х рр. ХХ ст. особлива увага приділялась не тільки відкриттю дошкільних закладів, але й належній організації їх діяльності.

З цією метою на першому з'їзді крайової Координаційної Виховно-Освітньої Ради США у Філадельфії у вересні 1968 р. створено організаційну комісію, завданням якої було підготувати центральне координаційне «тіло» українського дошкілля США. У його рішенні зазначалось: «Дошкільне виховання, щоб сповняло своє завдання, повинно бути ведене фаховими вчительками, а навчання мусить бути поставлене на відповідній висоті під оглядом методичним у першу чергу. У тому є потрібна співпраця цілої громади, а головно координація праці всіх громадських установ, що ведуть дошкільне виховання» (О.К., 1970, с.15).

Згідно з ухвалами XV Конвенції СУА, на чільне місце у виховній галузі також висувається справа дошкільного виховання – справа світличок, садочків, класів передшкілля. Взявши до уваги домовленість зі Шкільною Радою УККА у 1965 р., СУА зобов'язався організувати, вести і відповідати за один напрямок Української Виховної Системи – дошкільну освіту й виховання українських дітей у США: «Сучасне виховання, як і наука, кладуть велику увагу на дошкільне виховання, доказуючи, що особовість людини формується між третім і шостим роком життя. Завдання наші ясні. Доложимо усіх старань та час міжконвенційної праці присвятимо заснуванню нових Світличок та посилим працю у вже існуючих» («Пам'яткова книжка XV Конвенції», 1968, с. 2).

Українські педагоги в діаспорах США та Канади усвідомлювали, що нагальною вимогою часу є виховання повновартісної людини, яке починається з першого дня її життя і продовжується цілеспрямовано, на науковій основі в дошкільних навчальних закладах. Адже дитяча світличка – це перша школа, в якій дитина зустрічає таких самих, як вона, та для яких у майбутньому, як повноцінний громадянин держави і член етнічної спільноти, має жити. Добре усвідомлювали вони й те, що «життя не терпить порожнечі». Якщо США не виконає взятих на себе зобов'язань, то цю працю мусить виконати хтось інший. Проте першоприродними вихователями є все ж таки батьки: «Праці, обов'язку можна зректися, та за виховання української людини все буде відповідати українська мати!» («Пам'яткова книжка XV Конвенції», 1968, с. 2).

Важливою для цього процесу вважаємо ухвалу Виховної Комісії XV Конвенції США, яка метою виховання в діаспорі визначила «виховати українця, народженого поза межами України для України, як також доброго громадянина Америки». У зв'язку із зазначеним виховна референтура визнала за необхідність присвятити більше уваги заснуванню світличок, які є ефективним чинником виховання дітей в українському дусі. В першу чергу світличок для дітей, які не володіють українською мовою («Пам'яткова книжка XV Конвенції», 1968).

Водночас пропонувалося розгорнути широку пропагандистську кампанію в пресі для роз'яснення важливості дошкільного виховання – закликаючи як батьків, так і всю громаду до співпраці в цій нелегкій, але важливій та вдячній справі («Пам'яткова книжка XV Конвенції», 1968).

З цією метою Виховна Референтура США відкрила в журналі «Наше Життя» сторінку «Наші Світлички», щоб задовільнити зацікавлення громади і батьків українськими дошкільними установами, а їх працівникам надавати допомогу методичними та дидактичними матеріалами. Завдяки цьому в часописі з'явилась велика кількість публікацій про виховну роботу, серед яких особлива увага приділялася діяльності дошкільних освітньо-виховних закладів. Рубрику вела О. Климишин, виховна референтка Головної Управи США (Климишин, 1973а).

Дослідженням встановлено, що під час X Конгресу УККА 24-26 жовтня 1969 р. у рамках роботи комісії Координації виховної дії та організації українського шкільництва відбулася Сесія Дошкілля (Грабовенська, 1970), на якій О. Климишин у доповіді «Дошкільне виховання» висвітлила тогочасний стан українського дошкільного виховання на території США і наголосила, що «цій виховній ділянці присвячують увагу не тільки жіночі організації. Наші громадські і церковні чинники також зацікавлені в тому, щоб Дитячі Світлички охопили якнайбільше число дітей. Тому по наших осередках повинні створитися Виховно-Координаційні Ради, що керували б працею всіх виховних чинників» (Присутня, 1970, с. 16).

Логічним продовженням першого виступу стала доповідь О. Генгало «Сповідя батьків із виховниками дошкілля», в якій промовець наголосила на необхідності тісної співпраці матерів вихованців із педагогами дошкільних установ, оскільки лише така взаємодія дасть очікувані результати в навчанні української мови, в національному вихованні дітей дошкільного віку – майбутнього етнічної спільноти, в забезпеченні їх загального розвитку як головної мети діяльності дошкільних установ.

Референтка дошкілля у Шкільній Раді УККА І. Пеленська (Присутня, 1970), висвітливши стан справ у підпорядкованій їй галузі освітньої діяльності, зауважила: «На жаль, ця ділянка в нас ще є легковажена нашою громадою. Виховні діячі, Церква і громада не допомагають у її розбудові. Тому жіночі організації, що в першу чергу покликані до заснування і ведення світличок, приступають до більш інтенсивної праці в тому напрямку» (с. 16).

Задля того, щоб надати дошкільному вихованню належного значення й відповідного рівня, вона запропонувала створити окремий осередок дошкілля, до якого будуть входити представники всіх організацій, що займаються цією справою.

Завданнями осередку дошкілля на X Конгресі УККА було визначено такі:

- сприяти поширенню світличок,
- піднести їх діяльність на відповідний рівень,

- об'єднати працівників дошкілля для підвищення їх кваліфікації.

Водночас наголошувалось, що організації і надалі будуть діяти самостійно у розбудові світличок, а осередок допомагатиме їм фаховими порадами і спрямуванням (Присутня, 1970).

Таким чином, було створено осередок дошкілля США, який зосередив свою роботу на координації праці і взаємодії у дошкільній виховній ділянці (Грабовенська, 1970). Членами-засновниками його стали СФУЖО і Шкільна Рада УККА (референтура дошкілля). До складу осередку дошкілля ввійшли три жіночі організації (СУА, Український Золотий Хрест і Об'єднання Жінок ОЧСУ), які на терені США організовували і вели дитячі світлички та інші ділянки виховної праці з дітьми вже протягом багатьох років (Андрушків, 1970).

Головою управи осередку обрано І. Пеленську-Пасіку – референтку дошкілля при Шкільній Раді УККА (О.К., 1970), О. Климишин, О. Генгало (УЗХ) та М. Богатюк (ОЖ ОЧСУ) – заступниками, О. Грабовенську (СУА) – секретарем; членами стали Я. Телепко (СУА) та С. Бернадин (ОЖ ОЧСУ). Згодом було прийнято в члени ще й представника ОПЛДМ (Андрушків, 1970). Осередок дошкілля ввійшов до складу Крайової Виховної Ради («Резолюції X Конгресу», 1970).

Бажаючи оформити організаційну структуру осередку дошкілля США, управа звернулась до установ, які мали сектори дошкільного виховання, із проханням запропонувати кандидатури своїх представників до осередку дошкілля США (Грабовенська, 1969).

Завдання осередку дошкілля полягало у налагодженні співпраці з іншими організаціями, що займаються дошкільним вихованням, з метою активізації діяльності дитячих світличок і садочків та підвищення її рівня за допомогою курсів для працівників дошкілля, виготовлення відповідних підручників і посібників для проведення занять та створення постійного інспекторату і професійної організації працівників дошкільного виховання (О.К., 1970). Крім того, завданням осередку дошкілля визначено проведення просвітницьких акцій серед батьків і громадянства задля роз'яснення їм важливості дошкілля і потреби

співпраці в ньому батьків, організацій і виховників, допомоги організаціям у заснуванні нових світличок, підвищення методичного рівня діяльності працівників дошкільних установ (Грабовенська, 1970). Адже «Дитячі Світлички – це установи, що їх завданням є не тільки забавити дитину, виручаючи у тому матір, яка працює, але у першу чергу виховати дитину, розвиваючи її інтелектуальні здібності, та за відповідно веденою програмою плекати у дитини почуття окремішності, почуття приналежності до українського народу. І тому співпраця цілої громади, а головню батьків, є незаступна, бо справа Дитячих Світличок – це справа цілої української громади у новій країні поселення Америці» (О.К., 1970, с. 15).

При управі осередку дошкілля США було створено чотири комісії: програмову – в Детройті, посібникову й інспекторату – в Філадельфії, а також книжки (бібліографії) й преси – в Нью-Йорку (Андрушків, 1970), до яких виховні установи США рекомендували фахівців у цих галузях. Їхнє завдання полягало в розбудові українського дошкільного виховання в США на надійних професійних основах.

На другому з'їзді Крайової Виховно-Освітньої Ради 18 квітня 1970 р. у Філадельфії секретар осередку дошкілля США і КВОР О. Грабовенська прозвітувала про організаційну й координаційну діяльність осередку дошкілля щодо узгодження планів і діяльності членів-організацій. Зокрема вона зазначила, що управа склала план роботи окремих комісій, брала участь у конференціях КВОР у Нью-Йорку та міжокружних виховних конференціях СУА в Нью-Йорку і Детройті, започаткувала реєстрацію українських працівників дошкілля і світличок для співпраці з ними, підготувала інспекторів для роботи на місцях і запланувала скликати крайовий з'їзд працівників дошкілля США, який був би першою зустріччю цих працівників – «учительок, виховниць і співробітників – на крайовій базі. Цей педагогічний з'їзд буде обговорювати проблематику методики і праці в українських світличках і садках, візьме до уваги можливості створення організації педагогів і всіх працівників дошкілля ЗСА» (Андрушків, 1970, с. 21).

У червні 1970 р. осередок дошкілля США розпочав друкувати у газеті «Свобода» матеріали під рубрикою «Дошкільне Виховання». Найвагоміший вклад у виховну ділянку зробив СУА, заслугою якого була організація та забезпечення діяльності великої кількості українських садочків, світличок, класів передшкілля.

Дослідженням установлено, що в цей період у Канаді вже діяла мережа рідних шкіл та українських класів у державних школах, однак щороку до них приходило все більше дітей, яких удома батьки не навчили української мови (Білаш, 1984). Тому у 1973 р. кураторія українських католицьких шкіл у Канаді вирішила створити «Комітет для заложення українських діточих садочків».

Однією із причин, яка також стала поштовхом для відкриття українських дитячих садочків, були так звані «мішані подружжя», і, як наслідок, – асиміляція рідної мови в їх сім'ях. Українці одружувались із канадцями, американцями, представниками різних етносів і дуже часто розмовляли вдома вже не українською мовою. Як засвідчує аналіз матеріалів дослідження, матерів-українок поділяли на дві групи: ті, що добре знають українську мову, вміють і читати і писати, але вдома української мови не вживають або рідко її вживають. Інша група – ті, що слабо знають українську мову і не вміють читати, писати українською, у їхньому домі взагалі не спілкуються рідною мовою (Магус, 1967b). У такому випадку добре зорганізований український садочок відіграє роль чи не єдиного засобу залучення англomовної дитини до мовної спадщини прабадьківщини.

І хоча батьки добре розуміли, що їхні діти зростатимуть, а пізніше й працюватимуть у чужомовному середовищі, проте чимало їх із патріотичних міркувань усе ж віддавали своїх дітей до українських садочків. Вони усвідомлювали, що основою виховання української людини в умовах діаспори є українське дошкілля – світлички й садочки, в яких дитина вже від трирічного віку перебуває в рідномовному середовищі, де плекаються національна духовність, почуття приналежності до української нації, усвідомлення свого етнічного походження.

Вивчення джерельної бази дослідження дає підстави стверджувати, що українські педагоги в діаспорі наголошували на тому, що в процесі виховання української дитини-дошкільника необхідно насамперед відводити чільне місце її фізичному, психічному та розумовому розвитку, але все це повинно здійснюватись через призму національного виховання: «Треба, щоб наші садочки були ведені на засадах загальноприйнятих на тому самому рівні, що й чужинецькі, тільки заповнити їх українським змістом. Треба уважати, щоб дитина любила український садочок, добре в ньому почувалася, тужила за ним, а тим самим і все українське стане їй милим та приємним» (Мончак, 1965b, с. 22).

Водночас вивчення життєдіяльності західної української діаспори дає підстави припускати, що лише на перший погляд закордонні українці являють собою гомогенну групу, члени якої володіють спільною етнічною ідентичністю. Проте серед українців США та Канади представлені різні категорії з яскраво вираженими ідентичностями різних регіонів проживання. Як зазначає В. Трощинський, розмежування за принципом територіально-етнічного походження більшою чи меншою мірою було характерне для всіх осередків скупчення української політичної еміграції, в яких би країнах вони не знаходились. При цьому ступінь відчуженості між трьома головними етнотериторіальними й етнопсихологічними частинами української еміграції був різним: наддніпрянці й галичани були ближчими між собою, кубанці були ж віддалені від обох цих груп, але стояли ближче до наддніпрянців (Чернова, 2007).

Необхідно зазначити й те, що певні проблеми в організації діяльності системи рідномовної освіти українців у США та Канаді пов'язані з появою на початку 90-х рр. ХХ ст. четвертої хвилі еміграції з України, яка насторожено й неоднозначно сприймається як місцевим населенням, так і діаспорою. Таке ставлення викликане різними мотивами еміграції, адже нові емігранти виїжджають з економічних причин, а, відповідно, мають різне бачення перспектив, іншу соціальну мотивацію самореалізації в нових умовах життя. Тому різниця в поглядах нерідко призводить до певного протистояння. Представники останньої хвилі еміграції більш активні в бізнесі, порівняно з

українцями попередніх потоків – більш практичні (Чернова, 2007).

За даними дослідників, 4% їх створили організації переважно на основі земляцьких ознак. У даному випадку підтверджується теза Ж. Тощенко і Т. Чаптикової про утворення земляцтв, кланів тощо. Водночас варто зазначити, що 93% новоприбулих усвідомлюють необхідність виховувати своїх дітей в українському дусі, збагачувати їх досягненнями української культури, щоб вони пам'ятали своє коріння. 50% дітей новоприбулих відвідують українські школи, 82% нових емігрантів читають українську пресу, яка виходить у Канаді і 67% цікавляться внутрішньополітичним життям України. Останнім часом усі українські організації головну увагу приділяють проблемам самовиживання, збереження національної і культурної самобутності, вплив громади на федеральному рівні стає дедалі відчутнішим (Чернова, 2007).

Подібні твердження висловлює також Т. Лупул. Він зазначає, що нові емігранти здебільшого уникають контактів із офіційно зареєстрованими місцевими українськими об'єднаннями. У свою чергу, діаспорні українські громадські організації і церкви на Заході неохоче приймають до своїх лав новоприбулих трудових мігрантів з України. Водночас українські мистецькі колективи, освітні осередки, україномовні ЗМІ у США та Канаді поступово залучають емігрантів-фахівців з України (Lupul, 2005), використовуючи їх досвід у розбудові етнокультурного життя діаспори. Водночас американськими дослідниками відзначається тенденція, яка з часом перетворюється в стійку, – етнокультурні традиції не завжди визначають тип сімей етнічних груп того чи іншого походження, особливо у представників третього і наступних поколінь. Хоча в умовах підвищення інтересу до етнічності, інколи підкріпленого конкретними діями, спрямованими на її збереження, ще вдається затримувати, а інколи й підживлювати риси побуту і культури в сім'ї, які дають підстави визначати її як етнічну (Чернова, 2007).

Ретроспективний аналіз джерельної бази дослідження визначеної проблеми наукового пошуку засвідчив, що в своєму розвитку система української дошкільної освіти й виховання У США та Канаді пройшла чотири періоди:

перший (30-і – 40-і рр. ХХ ст.) – стихійний розвиток українського дошкільного виховання, другий (50-і – початок 60-х рр. ХХ ст.) – становлення системи українських дошкільних навчальних закладів, третій (друга половина 60-х – 80-і рр. ХХ ст.) – інституційне оформлення і розбудова діяльності системи дошкільної освіти й виховання підростаючих поколінь українців, четвертий (90-і рр. ХХ ст. – початок ХХІ ст.) – модернізація функціонування українських дошкільних навчальних закладів США та Канади з урахуванням інноваційних досягнень сучасної педагогічної науки і практики.

Отже, щоб українські жінки, забезпечуючи собі професійне, суспільне й особистісне зростання, могли виховувати своїх дітей у рідномовному оточенні, а асиміляційний процес у полікультурному середовищі хоча б призупинити, українські жіночі громадські організації та освітні установи в західній діаспорі подбали про створення системи дошкільної освіти й виховання із сучасними умовами, де діти можуть не тільки гармонійно розвиватися, а вживати якнайбільше рідної мови, долучитися до культури, традицій, духовного життя українського народу. До того ж українські світлички, дитячі садки, класи передшкілля у США та Канаді – це перша сходинка підготовки до навчання в українській школі, основа формування патріота-українця в поліетнічному середовищі. Зовнішні обставини (суспільно-політичні та соціокультурні умови країн проживання) були загалом сприятливими для цього процесу, однак часто гальмували його внутрієтнічні – недостатній рівень національної свідомості, почуття меншовартості батьків, не розуміння більшістю членів української діаспори ролі дошкільних установ у збереженні національної самобутності підростаючих поколінь закордонних українців, забезпеченні її майбутнього як лінгвокультурної спільноти. Та все ж система українського дошкілля, завдяки цілеспрямованій діяльності прогресивної частини етнічної громади, діє і має перспективу свого подальшого розвитку не тільки у США та Канаді, а й в інших державах світу. Підставою для такого твердження є поява українських дошкільних навчальних закладів нового типу, розширення мережі традиційних дитячих освітньо-виховних установ у досліджуваних країнах.

1.2. Інституалізація системи української дошкільної освіти й виховання у США та Канаді

Становлення українського дошкілля як освітньо-виховної системи у США та Канаді розпочалося в 50-х рр. ХХ ст. і співпало зі зростаючим на північноамериканському континенті в цей період впливом відносно нового виховного напрямку в педагогіці, згідно якого дошкільні роки визнано найбільш сприятливим і продуктивним часом формування інтелектуальних, психічних та суспільних підвалин у житті дитини (Щука, 1965). На тлі цих поглядів на дитину та особливості її розвитку на різних етапах життя і становлення як особистості, зрештою на самий факт дитинства, нею починають цікавитись не тільки педагоги, але й українські батьки. Під час першої та другої хвиль еміграції саме батьки були переважно першими вчителями власної дитини, і, на жаль, досить часто єдиними, хоч і не мали професійної освіти. З цієї причини важливість дошкільних осередків, якість їх облаштування та роль у розвитку дитини набули особливого значення й уваги серед поселенців, які вже починали усвідомлювати, що тільки «при взаємній співпраці певної кількості українських родин можна створити для дітей таке середовище, де дім, церква, садочок і товариство постійно впливають на позитивний та правильний розвій під оглядом інтелектуальним, моральним і фізичним» (Щука, 1965, с. 1-2). Лише за таких умов, переконана О. Климишин, зможемо «у своїх країнах виховати нового українця, що зуміє поєднати ідеалістичні елементи української духовності з позитивами сучасної модерної людини, що не лише сентиментом, але розумом, знанням і свідомим правом людини на повне життя розв'язує проблеми дня» (Климишин, 1974, с. 18). До цього, власне, й спонукають мета і завдання української виховної системи в діаспорі – забезпечити формування на діяльнісній основі повноцінної української людини, яка в новій країні поселення не тільки в лояльності, але в повній любові до неї (в негативах не можна виховати справжньої людини) матиме також любов до країни свого походження і не позбудеться цінностей українця. «Завдання, наголошує педагог, дуже трудне, та

воно можливе для здійснення, якщо батьки, які виховують у новій країні вже тут народжених дітей, свідомі того, що і вони, і їх діти – це частина української нації. В тих родинах, де українська мова є природною, українська книжка уживана і рідні звичаї зберігаються, знання рідного дає певне почуття гордості, духовного багатства. З тих родин виходить нове покоління, що стає на зміну батькам» (Климишин, 1974, с. 18).

Адже, яке цілком слушно зазначав А. Качор, «наша виховна система – це не система гарних слів, не система самих розваг і забав, яка має дати молодій людині відповідь, як треба працювати, як треба розважатися, як треба жити, щоб не стати «духовим пролетарем-демагогом», але серйозним членом своєї родини, спільноти, держави... Наша система – це система щоденної відповідальної праці, щоденних «добрих діл» (Лецишин, 1980, с. 24). І починати їх робити необхідно з раннього дитинства, з передшкільного віку.

Аналіз джерельної бази дослідження засвідчує, що система дошкільного виховання у США та Канаді на початку свого формування об'єднувала садочки, світлички та передшкілля (підготовчий клас), тобто три інституції для українських малят, які різні своїм характером і ступенем розвитку, зумовленого віком і знаннями дитини. Українсько-канадські педагоги визначають їхню сутність таким чином: «Світличкою називаємо інституцію, до якої приходять діти від 3-5 року життя, а заняття у ній відбуваються найчастіше один раз у тижні, рідше два або три.

Садок має також дітей від 3-5 року життя, але заняття в ньому відбуваються кожного дня робочого тижня, звичайно від понеділка до п'ятниці включно.

Підготовча кляса має дітей старших, які покінчили світличку або садок і мають не менше як 5 років життя. Навчання в підготовчій клясі ведеться нешкільною, а садочковою методою, тобто методою гри й забави, але вже на вищому рівні знань» (Лецишин, 1980, с. 24).

А в тих місцевостях, де не було можливості їх відкрити, для дошкільнят проводили один-два рази на тиждень сходини та щонедільні зустрічі, доки

батьки перебували в церквах на богослужінні або після його завершення разом із матерями, яких виховниці залучали до спільної діяльності з дітьми і допомагали їм у такий спосіб набути досвід виховної праці

Дошкільний навчальний заклад в українській діаспорі розглядаємо як приватну освітньо-виховну установу, засновану світською чи релігійною громадою або окремою особою з урахуванням офіційних вимог, яка створює сприятливі умови для здобуття дитиною української етнічної належності українознавчої освіти завдяки оволодінню українською мовою, забезпечує її різнобічний гармонійний розвиток та національне виховання, формує мотивацію до продовження освіти в системі рідномовного шкільництва, організовує співпрацю з батьками дітей у цьому процесі.

Безпосередніми організаторами дошкільних закладів різних типів стали первинні осередки громадських організацій українців, які прагнули забезпечити навіть в умовах придбаної батьківщини безперервне національне виховання й освіту підростаючих поколінь. У створенні закладів дошкільної освіти вони виходили з того, що розвиток дитини проходить під впливом виховання, успадкованих від батьків задатків, навколишнього середовища; умовами виховання є: знання природи дитини, її анатомо-фізіологічних, вікових і психологічних особливостей, національної вдачі; цілісність і плановість виховного впливу батьків та виховниць. Організатори українського дошкілля в діаспорі були твердо переконані, що єдино доцільна система виховання – це система, наскрізь пройнята національним духом, спрямована на формування національної психології, характеру, способу мислення, моралі, естетики, етики, свідомості; базована на християнській вірі та науці; пов'язана із загальнокультурним поступом українського народу і підпорядкована загальній меті – боротьбі за його визволення з-під чужоземного гніту.

Мету і завдання у виховній ділянці, отже й у діяльності дошкілля, на нашу думку, досить чітко сформулював П. Ісаїв. За його переконаннями, виховання повинно: «1. Виробити у вихованця такі моральні життєві засоби, що зробили б його корисним і для громадянства та нації, і для нього самого; 2. Розвинути всі

духові здібності – з одного боку, пам'ять, увагу, асоціацію, швидке спостереження всіма змислами, шкору орієнтацію та самостійне думання, коротко кажучи, інтелігенцію, а з другого боку, добру і сильну волю водночас із відповідним почуттям, як також фізичне здоров'я і силу, що давали б змогу невгнато проводити задуми в життя; 3. Подати відомості, знання і вміння, потрібні у власному і збірному житті» (Ісаїв, 1963, с.2).

Отже, завдання / функції системи дошкільної освіти й виховання полягає в тому, щоб досягти всіх трьох цілей та справді сформувати молоду душу й розвивати особистість у всіх трьох напрямках.

У дошкільних закладах діаспори, що діють паралельно із державними дошкільними установами, виховання дитини повинно будуватися на таких фундаментальних педагогічних принципах, як природовідповідність, народність, гуманізм, культуровідповідність, зв'язок із умовами життя, громадською і трудовою діяльністю етнічної спільноти. До основних засобів виховання дітей в українських дошкільних закладах належать: мова, що є водночас найвиразнішим проявом національного характеру виховного процесу, гра, праця, природа, звичаї й обряди рідного народу, релігійні виховні традиції, національна символіка, родинно-побутова культура, народне мистецтво, художня література тощо.

Робота садочків, світличок, півосель, класів передшкілля базувалася на таких засадничих положеннях: розкритті творчих можливостей дітей, підбір змісту навчання залежно від віку дитини; розвиток уваги, пам'яті, самоконтролю, самоаналізу й самооцінки дитини; використання методів заохочення; започаткування плановості та системності виховного процесу.

У той же час дослідженням установлено, що організація дитячих садків виявилася досить складною справою і залежала насамперед від місцевих умов. Однак, які б вони не були, на думку педагогів української діаспори у США та Канаді, українські діти дошкільного віку повинні мати можливість поспілкуватися хоча б декілька годин кожного дня або два-три рази на тиждень у гурті ровесників, у рідномовній атмосфері. Згідно державних нормативно-

правових документів у США та Канаді, засновниками дошкільних начальних закладів можуть бути громадські, жіночі, церковні об'єднання, товариства, культурно-просвітницькі установи. Тому організатори дошкілля вирішили, що «ініціаторами світличок повинні бути відділи СУА, але якщо в даній місцевості його немає, тоді ініціативна група повинна зв'язатися з найближчим Відділом» (Мончак, 1965b, с. 11). Відкрити світличку, садочок можна лише з відома місцевої влади, тобто відділу навчання й виховання або відділу суспільної опіки, які видають відповідні документи. З їх дозволу в літній період «можна вести сезонні або, як їх ще називають, «півоселі» або «літні оселі», однак у них виховна праця проводиться дещо за іншим принципом, ніж у постійних садках» (Пастернакова, 1959, с. 21-22).

Вважаємо за необхідне наголосити, що період дошкілля у національній виховній системі зарубіжних українців займає перші ступені позародинного виховання, де відбувається становлення дитячої свідомості, загартування організму, якому властиві:

- перехідний період від немовляти до дитини;
- велика вразливість (безмірна чуйність);
- прискорена здатність до інтелектуального та смислового сприйняття.

Відомо, що садочок – це перехідна фаза між родиною і школою, тому завдання педагога полягає в умінні облаштувати приміщення так, щоб у ньому панувала не тільки родинна атмосфера, а також і освітньо-виховна. Все у груповій кімнаті повинно бути пристосоване для забезпечення потреб дитини: приміщення, умеблювання, предмети практичного щоденного вжитку. На думку Б. Мончак, вихователь може успішно займатися лише з певною кількістю дітей. Загальноприйнятою в діаспорі є думка, сформована під впливом офіційної освітньої політики держав проживання, що 5-річних дітей у групі може бути не більше 15-20, 4-річних – 10-15, а 3-річних не більше 10. У кращих садочках ця кількість дітей ще більше обмежена; крім того, кожна садівничка має ще й помічницю-асистентку. Цілком очевидним є і те, що, крім виховного процесу в

рамках дотримання освітніх програм, вихователь нічим іншим не займається (приготування обіду, прибирання і т.п.) (Мончак, 1965b).

Вивчення джерельної бази дослідження засвідчує, що ліцензія-дозвіл (License) підтверджує стабільне існування виховної установи, яка з року в рік, безперечно, покращує умови своєї діяльності й успішно розвивається (Климишин, 1971a). Крім того, наявність такого документу дає впевненість батькам, що світличка відповідає всім потрібним для існування стандартам, а також те, що всі вимоги щодо навчально-виховних матеріалів, санітарно-гігієнічних норм приміщення, учительського персоналу та освітніх програм дотримані. «Наявність License значить, що приміщення є відповідне, привітне та інтересне, привабливе для дітей, що вчительки й ті, які їм допомагають, є фахові, матеріали є відповідні для віку дітей, що програма розвиває дітей інтелектуально, емоційно та соціально, усупільнює дитину» (Андрушків, 1971, с.11). Беручи до уваги, що українці – організатори дошкільних установ є американськими / канадськими громадянами, вони просто зобов'язані дотримуватись подібних офіційних вимог.

Варто зауважити, що дошкільні установи та передшкільні класи переважно організовувались у приміщеннях, що належали церквам чи народним домам, або при рідних школах (Канада) і школах українознавства (США) й утворювали єдиний навчально-виховний комплекс, що забезпечував наступність українознавчої освіти та національного виховання підростаючих поколінь закордонних українців.

Необхідно наголосити, що українські педагоги США та Канади висували ще й низку особливих вимог для організації дитячого садочка, без яких, на їхню думку, навчально-виховний процес тут не буде повноцінним і не забезпечить досягнення своєї мети: «Садочком не можна назвати кожную інституцію, яка на це претендує. Садочок – це не шкільний клас для дітей дошкільного віку, в якому ані приміщення, ані устаткування не відповідають основним вимогам виховання і побудови садочка» (Мончак, 1965b, с. 2). Вони були переконані в тому, що опіка над дітьми вимагає естетики, гігієни та впорядкування. Догляд за вихованцями

будь-якого віку передбачає обов'язкове дотримання вимог санітарно-гігієнічних норм у приміщенні, особливо, якщо мова йде про наймолодших – дошкільників. Тому педагоги в українській діаспорі США та Канади обґрунтували низку вимог, які забезпечують успішне функціонування системи дошкільної освіти. Наприклад, садок повинен розташовуватися в ясній / світлій, добре освітлюваній / сонячній, просторій будівлі, догляд за дітьми даного віку вимагає постійного підтримання температурного режиму у приміщенні, адже дошкільників треба часто переодягати. Крім загальних санітарно-гігієнічних вимог, є ще особливі вимоги до підлоги, «що на ній залюбки товчеться мала дівтора». До уваги беруться й фізіологічні особливості дітей молодшого та старшого дошкільного віку, зокрема те, що вони вимагають частіше теплої їжі, ніж дорослі (Л.Б., 1950). Відповідно до кількості дітей дошкільний заклад повинен мати декілька кімнат, кухню з окремим входом, роздягальню. У дворі садочка мають бути невеличкий город та клумба для догляду за квітами і городиною, а також подвір'я з пісочницею і приладдям для рухливих вправ та ігор, гойдалки, по можливості, басейн з водою.

За їхніми вимогами (а це й державні норми), ідеальне приміщення дитячого садочка повинно мати 2-3 кімнати, які розташовані на першому поверсі. Перша зала – велика, ясна, сонячна, яку можна легко провітрювати, але не занадто висока і не занадто простора, щоб дитина не почувалася в ній розгубленою. Підлога / підлогове покриття (з розрахунку 30 м² на 15-20 дітей) повинна бути такою, щоб її легко можна було увесь час тримати чистою, оскільки діти раннього та дошкільного віку граються переважно на долівці. Стіни у приміщенні групової кімнати повинні бути пофарбовані одним кольором пастельного відтінку, обладнані так, щоб діти могли легко чіпляти на них свої роботи, адже це продуктивна / творча площа, іншими словами дидактичний засіб, що чекає освоєння педагогом і вихованцями. Обов'язковою є наявність дитячих меблів, висота яких залежить від росту вихованців: столики різних розмірів (відповідно до росту дітей), шафки-етажерки, де діти самі могли б дбати про порядок. Кожна дитина повинна мати свою власну шухлядку, позначену

відповідною наміткою, в якій вона зберігатиме свої роботи та особисті речі. На верхніх полицях шафи – книги, ілюстрації, кімнатні рослини, акваріум, дитячі роботи. У кутку зазвичай розташовують письмовий стіл зі стільцем для вихователя, а для занять музикою – фортепіано.

Особлива увага приділялась оформленню осередків зацікавлень, де під керівництвом виховниці або самостійно дошкільнята мають можливість розвивати свої здібності, пізнавати довкілля, набувати нових знань, гратися або й просто відпочивати. Традиційними, що водночас відповідають вимогам державних нормативних документів, в українських дошкільних закладах були такі куточки: математики, будови, драми, книги, природи й техніки, слуху (розвитку), мистецтва й ручної роботи, стіл з резервуаром для води, скринька з піском і т.д. Обґрунтовуючи умови їх використання, канадські педагоги наголошували: «Ці осередки зацікавлень постійно доповнюємо, або час від часу змінюємо, щоб вони дітям не набридали. Малюнки, прикраси та інші декоративні речі вішаємо на рівні дитячого зору. Ще важливе: відповідним вдекоруванням надаємо світличці українського характеру. Ось тут – ікона Богоматері з малим Ісусом, прикрашена вишиваним рушничком, на вікнах – занавіси, обшиті пасочками взорів. Картинки на стінах зображують відомих персонажів з народних казок: «Козу Дерезу», «Івасика-Телесика», «Рукавичку»; або дітей в народнім одязі в різні пори року, або на традиційні свята. Ось там – дівчинка з великоднім кошичком, групка колядничків і т.д.» (І.В.П., 1965, с. 12).

Усі предмети, приладдя, забавки, що знаходяться в осередках зацікавлень, мають слугувати єдиній меті – підготовці дітей до української школи. Тому, на думку організаторів українського дошкільця в діаспорі, тут необхідно зосереджувати ті речі, які спонукають дитину до розмови: «Зокрема, такі як, наприклад, вантажна автомашина, якою бавиться дитина, плянуючи різні ситуації, що вимагають вживання мови. Ось вона і молочар, що розвозить молоко, пекар, що доставляє хліб, вантажне підприємство, що перевозить пісок або цеглу на будову. Скільки тут почуєте замовлень телефоном, розмов,

розчислень! Скільки тут нагод підказати дітям відповідні слова, звороти, навчити відповідати телефоном, вітатися, прощатися і т. д.» (І.В.П., 1965, с. 12).

У другій кімнаті повинно знаходитись «бюро» – робочий кабінет виховательки, її особиста бібліотека з необхідними навчальними та методичними матеріалами, кілька стільців, телефон і телефонна книга з усіма потрібними номерами та номерами негайного виклику, картотека. Тут можуть також бути ліжечка для дітей, які потребують відпочинку (в середині 60-х рр. ХХ ст. вважали нормою наявність хоча б матраців чи польових ліжечок) (Мончак, 1965b). У цій кімнаті садівничка може проводити індивідуальні чи загальні консультації, збори та конференції з батьками.

Третя кімната – умивальна. Тут кожна дитина повинна мати свій власний куточок, зазначений відповідною наліпкою. Обов'язковою умовою є те, що діти самі одягаються та роздягаються при якнайменшій підтримці садівнички; допомагаючи одне одному; вони самі дбають про порядок у шафці, де зберігають свої речі та одяг. У кімнаті повинні знаходитись 2-3 умивальники на відповідній висоті, мило, дзеркало, особистий рушничок та гребінець для кожного вихованця (особисті речі кожної дитини також маркеруються відповідними наліпками). Діти вправляються у санітарно-гігієнічних навичках: вони повинні вчитись чистоті, порядку і навичкам самообслуговування. Необхідною умовою в оволодінні цими навичками є заохочення, розуміння та терплячість садівнички. Вона повинна спочатку присвятити відповідний час, щоб навчити й показати дітям, як усім цим користуватися, і стежити, щоб вихованці все чітко виконували, дотримувались чистоти й порядку, займалися самообслуговуючою працею.

Фінансування українських дитячих садків у США та Канаді як головна умова їхньої діяльності у досліджуваний період було різне, але основу складала оплата батьків. Водночас їх організатори постійно наголошували, що з матеріально допомагати садкам повинні «міські або сільські самоуправи, а також українські організації, торговельні установи і фірми та приватні особи. Однак прибутки дитячого садка не можуть бути тимчасові, епізодичні та нерегулярні.

Фінансування садочка є постійним і в обов'язковому порядку передбачається бюджетом. Ні в якому разі не можна розраховувати на «касу» з імпрез (дитячі свята, ранки, концерти), бо вона зазвичай призначена на поповнення потрібного навчального матеріалу, приладдя і, зрештою, частими імпрезами не можна перетворювати садок на імпрезове товариство, а дітей – на сценічних акторів» (Пастернакова, 1959, с. 21-22).

Зазначимо, що в обов'язки управительки (завідуючої) дитячого садка входило ведення низки документів, які ілюструють наочно організаційну роботу садочка. Завідуюча, зокрема, постійно веде такі книги: «денник прихвності, денник занять, інвентарну книгу, магазинову книгу, касову (прибутки і видатки), харчову (видавання харчів на кожен день), хроніку дитячого садка, бібліотечний каталог (дитяча і педагогічна література), книга здоров'я дітей (замітки лікаря, ріст і вага дітей), денник спостережень над кожною дитиною (поведінка, добрі і погані нахили), книгу протоколів з педагогічних нарад» (Пастернакова, 1959, с. 22).

Здійснений нами аналіз джерельної бази засвідчує, що, відповідно до зазначених вимог, у США, наприклад, у 1974 р. діяли:

- світлички СУА (Союз Українок Америки) – 26;
- світлички при Рідних Школах – 1;
- світлички при Українському Золотому Хресті – 1;
- світлички Спілки Української Молоді – 1;
- музичні садочки при УМІ – 2;
- світлички Об'єднання Жінок ОЧСУ – 2 (Долішна, 1974).

Отже, всього діяло – 31 світличка і 2 музичні садочки (Долішна, 1974; «Світова Рада Дошкілля. Звіт», 1965-1973).

Крім того, при школах українознавства працювало десять підготовчих класів. Таким чином, у всіх цих дошкільних закладах у зазначений період виховувалось понад 500 дітей.

У Канаді, де також досить численною була українська спільнота, у 1974 р. працювали такі світлички:

- Союзу Українок Канади – 3;
- Організації Українок Канади – 7;
- Об'єднання Жінок ЛВУ (Ліги Визволення України) – 3;
- Ліги Українських Католицьких Жінок (ЛУКЖ) – 14;
- Пласту – 1 (Долішна, 1974; «Світова Рада Дошкілля. Звіт», 1965-1973).

Всього діяло 28 світличок, де українську освіту й національне виховання отримували 550 дітей дошкільного віку. Світова Рада Дошкілля – звіт за час 1965-1973 роки (Долішна, 1974; «Світова Рада Дошкілля. Звіт», 1965-1973).

Водночас у Торонто в досліджуваний період працювали ще три садочки без передшкілля і 2 цілоденні садки при парафії Св. Йосафата та при УНО (Українському Національному Об'єднанні). На той час були створені всі передумови для відкриття цілоденного садочка і в Гамільтоні (Долішна, 1974).

У процесі дослідження встановлено ще один фактор, який неоднозначно був сприйнятий етнічною громадою українців у західній діаспорі і по-різному вплинув на перспективи українського дошкілля. Зокрема, його організатори і педагоги в США ставили перед собою цілком доречне й актуальне запитання: «Чи приймати до світлички дітей, які не знають української мови?» Зазначимо, що Виховна Референтура СУА (Союз Українок Америки) дала на нього негативну відповідь через три причини. Перша з них полягала у тому, дитина, яка не знає української мови, не зможе відчувати радості від перебування у світличці чи садочку, не зрозуміє змісту бесід, казок, забав та ігор і почуватиме себе самотньою серед інших дітей. Вона шукатиме собі сама заняття, які не передбачені навчальною програмою. Суть другої причини полягає в тому, що повноцінне використання української мови в дошкільній установі опиняється під загрозою. Практика засвідчує, що там, де збереться група дітей, між якими тільки одна дитина не знає української мови, всі вихованці починають підсвідомо розмовляти англійською. У такій ситуації нерідко і виховниця мусить скористатися англійською мовою, щоб прийти їй на допомогу. За таких обставин «світличка починає втрачати український характер, стає двомовною, а це є для нас небажане. Третя причина полягає в тому, що дитина, не розуміючи

української мови, не виявляє найменшого бажання вивчати тією мовою віршків, пісенок, бо це для неї чуже й важке. Дитина втікає від таких «неприємних» занять, що ускладнює роботу вихователя. Як альтернативу національному дошкільному закладу в українській діаспорі для дітей, які не володіють українською мовою, Виховна Референтура СУА пропонує організувати окремі двомовні світлички, де б педагог одночасно вчила їх української мови за допомогою ігор і забав, легких віршів і пісенок» (Смеречинська, 1970, с. 15). Зумовлено це тим, що в 1991 р. тільки три відсотки молоді розмовляли українською мовою, а відсоток людей, котрі заявляли, що українська мова є їх рідною мовою, йшов по низхідній: від 35% у 1931 р. до 40% у 1991 р. За даними перепису в Канаді було 288260 дітей українського походження, з них 31310 (9%) – це діти, обоє батьки котрих українці, а 256950 (91%) – від змішаних подружжів («Гарячий мікрофон», 1993). Отже, вихід був єдиний: дати цим дітям двомовну освіту, щоб не втратити їх для української спільноти.

Програму для двомовних світличок, садочків підготувала В. Андрушків. Її завданнями визначено: «Запізнати дитину зі звуком української мови; переробляти матеріал як у звичайній світличці, запізнати дитину з довколишнім світом, приготувати до школи, гри, співи, майстрування; впровадити дитину в інший суспільно-культурний світ та запізнати її зі звичаями і способом щоденного життя українців; вивчити фрази щоденного вжитку, які є легко вимовляти (з малим числом складів)» (Андрушків, 1980, с.20).

У класі передшкілля, на думку укладача програми, діти повинні навчитися: підбирати слова, потрібні до діалогу зі щоденного життя дитини; уводити діалоги, в яких учасниками є діти. Розмови про забави, про звірят, про школу, про уродини, свята, ровер і т. д.; підбирати діалоги з участю дитини й учительки, батьків, баби, діда, священика. Вести можливі ситуації, в яких дитина могла б уживати і вправляти мову з різними людьми (в крамницях, ресторанах) (Андрушків, 1980).

Основним методом навчання української мови англomовних дітей у цих дошкільних закладах визначено слухово-говірний, оскільки він «вимагає

постійного і виключного вживання української мови вчителькою. Лекція, проведена тим способом навчання мови, може складатися з таких частин: «підготовка до діалогу, діалог, граматичні вправи, мовні вправи з вирізненням мови, антологія – вправи, структурні вправи – питання, відповіді, заміна» (Андрушків, 1980, с. 20).

За результатами нашого дослідження встановлено, що, крім українознавчих світличок, працювало ще 10 цілоденних садочків при католицьких парафіях і 17 підготовчих класів. Заняття у них проводилися переважно англійською мовою, деякі з них були двомовними. Однак варто зазначити, що в усіх дошкільних закладах навчали української молитви та українських пісень і в такий спосіб хоч частково прилучали дітей до духовної культури української нації.

Разом ці освітньо-виховні заклади в 1974 р. охоплювали майже 700 дітей дошкільного віку (Андрушків, 1980).

Водночас необхідно наголосити, що залежно від типу дошкільної установи і її програми формувався розпорядок дня і види діяльності вихованців. Зазначимо, що плануванню виховної діяльності, від якої залежить всебічний розвиток дитини, приділялась надзвичайно велика увага. Плануючи її, педагог дошкільного закладу повинен врахувати такі багатозначні фактори: «Правильне сполучування діяльностей, які відбуваються при допомозі вчительських пояснень, і діяльностей, які відбуваються за усталеним порядком; розкривання й відображування світу самими дошкільниками; розвиток творчих здібностей і вправляння раніше засвоєних умінь; розвиток слуху і розмовної мови; нагода робити спроби й розвивати уяву; наявні та уявні переживання; читання дітям і самостійний розгляд книжок дітьми; індивідуальні й спільні переживання; енергійні й спокійні ігри; час шуміти, час зосереджувати увагу; розвиток музичних здібностей; раціональне харчування дітей і відпочинок; розвиток великих і дрібних м'язів; перебування в приміщенні і перебування на свіжому повітрі; естетичні й чуттєві переживання» (Пастернакова, 1959).

Вони, власне, й склали основу розпорядку дня, за яким працювала дошкільна установа (див. Додаток А).

Дослідженням встановлено, що, крім світських дошкільних установ, у другій половині ХХ ст. почали відкриватися дитячі заклади й при багатьох церковних парафіях. Вони ставили за мету дати майбутнім членам етнічної спільноти не тільки національне, а й відповідне (залежно від того, до якого віросповідання належала церква) релігійне виховання, тобто забезпечувалось національно-релігійне виховання дошкільнят.

Особливості їхньої освітньо-виховної діяльності можна простежити на прикладі класу передшкілля цілоденної школи при церкві св. Йосафата в Торонто. Заняття в ньому проводяться впродовж 3 годин по 25 хв. з різних предметів і на різні теми. Згідно навчального плану вивчаються такі предмети: відомості з релігії (молитва та бесіди на релігійні теми із Святого Письма, з історії церкви, про обряди); мова (жива участь дітей); природознавство (знайомство з деревами: клен, дуб, каштан, сосна, плодово-ягідні дерева й кущі; звірята й птиці – домашні, дикі, тропічні; городина); математичні й геометричні поняття (розпізнавання чисел і геометричних фігур в іграх; визначення місяців, днів тижня); рисування й малювання (довільні або подані програмою теми); ручні роботи (ліпка з пластиліну, витинання з паперу і т.п.); ігри та забави (вправи слуху, нюху, швидкої орієнтації; слухові ігри); бесіди на виховні теми (поняття часу; правила дорожнього руху; правила поведінки: дома, в школі, в бібліотеці) (Лецишин, 1980).

Як бачимо, дітям, які відвідують українські дошкільні установи у США та Канаді пропонують досить широкий вибір форм і видів навчальних занять. Однак, як засвідчує аналіз їх розпорядку дня, педагоги ранкові години у цілоденному садочку / світличці відводять заняттям, що потребують значних розумових зусиль і посиленої уваги дітей, а післяобідній час присвячують ручним заняттям та фізичним вправам.

Плануючи щоденну роботу, виховниці опираються на загальну програму та перспективний план роботи світлички / садочку, проте враховують при цьому погодні умови, пору року і навіть настрої дітей, оскільки їх інтереси і бажання можуть під впливом цих чинників змінюватися. Таким чином, навіть у

непередбачуваних обставинах беруться до уваги подібні зміни і регулюється проведення заняття з тим розрахунком, щоб намічену мету і визначені програмою завдання виконати.

Процес навчання й виховання підростаючих поколінь закордонних українців, започаткований у дитячих садках і світличках, продовжується в класах передшкілля або підготовчих класах, мета і завдання яких – безпосередня підготовка дошкільнят до навчання в рідній школі (Канада) чи школі українознавства (США). Їх приміщення також оформлені відповідно до державних нормативних вимог і можуть знаходитися в дитячих садках, світличках або в школі.

Вважаємо за доцільне зазначити, що заняття в них відбуваються один раз на тиждень, у суботу, і тривають від 10-ої до 13-ої години. Всі діти, як правило, перебувають в одній групі. Програму і порядок занять визначає вчителька. До програми занять входять: розповіді, казки, заняття дітей, руханка, ігри і забави, співи, малювання, ручна праця тощо. Підготовчі класи здебільшого працюють за таким розпорядком дня:

«Прихід

Розмова і пляни.

Гри на дворі, по яких слідує лазничка й туалет, перекуסקа і короткий відпочинок.

Групові зайняття.

Настільні ручні зайняття і порядки після них.

Групові зайняття.

Відхід домів» (Климишин, 1972b, с. 14-15).

Аналіз діяльності класів передшкілля засвідчує, що їх педагоги мусять мати високий рівень професійної підготовки і відповідні психофізичні та моральні якості, щоб «допомогти дитині провести день у найприродніший і найкорисніший спосіб». Тож «одні зайняття проводить учителька з цілою групою, інші з окремими дітьми, щоб допомогти їм виявити власну ініціативу й методу. Тому порядок дня чергує спокійні й активні зайняття, є визначений час

для групової діяльності і час для окремої дитини, коли ця виявляє і розвиває свої питомі прикмети й здібності» (Климишин, 1972b, с. 14-15).

Зазначимо, що підготовка таких педагогічних кадрів для українського дошкілля у США та Канаді стала ще однією з першочергових умов ефективного виконання садочками, світличками та класами передшкілля їхніх функцій – забезпечення гармонійного розвитку і національного виховання підростаючих поколінь українців у діаспорі. Тож цілком закономірно, що успішна реалізація програм навчання й виховання, налагодження ефективної діяльності дошкільної установи, незалежно від її типу і функцій, у повній мірі залежала від фахового рівня педагогів. Водночас із організацією нових садочків, світличок і розвитком системи українського дошкілля загалом виникає гостра потреба не тільки у підготовці висококваліфікованих кадрів з даної ділянки виховної роботи, а й висувуються особливі вимоги до особистих та професійних якостей садівнички / виховниці, бо від неї в першу чергу залежало правильне проведення занять, рівень розвитку підростаючого покоління, тобто повноцінна діяльність дошкільної установи. Розмірковуючи над вирішенням зазначених проблем, Б. Мончак наголошує, що у США та Канаді багатьма мовами видано добре опрацьовані підручники про справи дошкілля і вихователі повинні ними користуватися та весь час збагачувати свої знання. Крім того, у всіх великих містах існують курси для підготовки та перепідготовки садівничок, включаючи й університетські повні студії в справах дошкілля, тому варто заохочувати відповідних кандидатів ними скористатися (Мончак, 1965b).

Саме тому на сесії у справах українського дошкілля, що відбулася в Торонто 1965 року, у доповіді про вимоги до програм садочків Б. Мончак звернула увагу і на те, що садівничка, виховниця, крім відповідних студій, повинна дійсно щиро любити малят і розуміти їх, уміти пристосуватися до них, жити їхнім темпом і ритмом; бути молодю духом, уміти дивуватися, тішитися, проявляти життєву радість. Важливими прикметами садівнички, на її думку, є добре здоров'я, міцні нерви, приємний зовнішній вигляд і голос, почуття гумору, тонкий смак, уміння керувати власними емоціями. Вона повинна вміти швидко думати, мати

естетичний і мистецький смак, бути спритною, розумною, дбайливою, охайною та мати бажання себе постійно виправляти і вдосконалювати. Необхідною вимогою є досконале знання дитячої психології, особливостей кожного етапу розвитку дитини. Також педагог дошкілля має бути обізнаним із потребами та можливостями дитини, адже він задає тон і створює базу для створення сприятливої атмосфери в садку. Вихователька не може бути дріб'язковою, але має вміти, за потреби, дивитися «крізь пальці» на окремі вчинки і манеру поведінки деяких дітей. Крім освіти і вище зазначених прикмет, вона мусить бути увесь час уважною, збирати матеріали та ідеї, потрібні їй для виконання освітньо-виховної програми. Всі дидактичні матеріали педагог дошкілля уважно збирає, упорядковує, записує і класифікує для їх ефективного використання у навчально-виховному процесі з дошкільниками (Мончак, 1965b).

Дослідженням установлено, що великий виховний вплив на вихованців мають ті педагоги, які вміють налагодити і розвивати безпосередній психічний контакт із вихованцями. Діти довіряють виховнику, який виявляє їм свою любов і сердечність (Чумак, Чередниченко, & Кирпа, 1997).

При цьому, констатує Б. Гнатиків, слід пам'ятати, що «яка б не була стадія розвою дитини, який би не був притаманний спосіб думання в дитині, які б не були в неї навички чи поведінка – вчителька приймає кожну дитину як повноцінну істоту, варту пошани. Очевидно, що вчителька здає собі справу з того, що потреби кожної дитини мусять, чи повинні бути заспокоєні у спосіб, який відповідатиме її здібностям, духовим вартостям і виховним цілям. Дитина повинна відчувати, що вчителька-виховниця тішиться її присутністю в групі, розуміє її і належно доцінює» (Гнатиків, 1976, с. 23).

Водночас діти радіють навіть звичайному перебуванню виховниці в групі, адже «сама її присутність дає дітям вдоволення, почуття безпеки, яке дитячий гурт відчуває через присутність у ньому дорослої особи» (Гнатиків, 1976, с. 23).

Виховниця у своїй професійній діяльності повинна зважати і на те, що «товариське співжиття групи 5-літніх дітей не так легко налагодити, як це декому здається. Кожна дитина різниться одна від одної, кожна з них потребує іншого

протягу часу, іншого досвіду, щоб зрозуміти своє довкілля й себе в ньому. Тому програма виховання в дошкіллі повинна передбачувати багато різних нагод і різних можливостей включити дітей у збірні зайняття і таким чином пристосовувати їх до життя в спільноті. Відповідним підходом треба призвичаювати дітей до того, що можна співжити без гніву, бійки, але теж і не зрікатися належних прав для себе» (Гнатиків, 1976, с. 20).

У той же час, цілком слушно стверджує Б. Гнатиків, (Гнатиків, 1976) «учителька мусить бути свідома, що важливість її ролі не в тому, що вона навчає, але в тому, чого вона навчить дитину. Дитина вчиться своєю співдією і своєю настановою до довкілля. Навчання для дитини є активним дослідним процесом. Багатство дослідів у великій мірі залежатиме від обстановки, від обладнання приміщення. Тому кімната зайнять дошкільної групи повинна бути відповідно влаштована. У ній мають бути речі і посібники, які розбуджують дитяче зацікавлення, підказують дітям ставити питання, які в свою чергу улегшують відповіді і допомагають доходити до правильних висновків» (с. 20).

Особливого значення особистості виховниці надає М. Пастернакова, стверджуючи, що саме ця постать – центр усієї діяльності дитячого садка, адже вона формує стиль виховної праці, від її педагогічного хисту, творчої ініціативи, від знання складної дитячої психіки, від цінностей, які прищепить дитині і які збережуться на все її життя, залежатиме якість виховної роботи в дитячих садках і потреба дитячих садків у релігійно-національному аспекті (Пастернакова, 1965). Педагог стверджує, що особливу увагу слід звернути на «вишкільні» курси для майбутніх вихователів дитячих садків, на показові заняття з дітьми і, не зрікаючись давнього, творити нове, осучаснене, щоб виховати українську людину завтрашнього дня. Садівничка повинна постійно знайомитись не тільки з чужомовною фаховою літературою і новими здобутками в дошкільній ділянці, а й також зобов'язана знати українську дошкільну літературу і користуватися багатим досвідом попередніх етапів розвитку дошкільної освіти й виховання. «Конфронтація сьогоднішнього з вчорашнім із натяком на завтра, – вважає

М. Пастернакова, – дасть праці тяглисть, тому що кращі зразки минулого завжди запліднюють нові ідеї і діла» (Пастернакова, 1965, с. 27).

За її переконаннями, вихователь, як і вчитель, не має права бути невідником якогось одного підручника чи методики, а повинен постійно поповнювати свої теоретичні і практичні знання, вносити в свою працю свіжий підхід і нові висвітлення виховних питань. Тоді він (вихователь) продовжуватиме цю важку, з погляду родинного, національного і людського, працю, записуючи нові сторінки в історії українського дошкільного виховання (Пастернакова, 1965).

Зважаючи на особливу роль педагога у реалізації функцій дошкільної установи, відділ публічного здоров'я штату Массачусетс подає наступні вимоги до вихователя: хороша вчителька дошкілля щиро любить дітей і розуміє їх емоційні потреби; маючи життєвий досвід, вона вміє співпрацювати з іншими і повністю відповідає за свою працю; вона лояльно ставиться до своєї влади, вміє без шуму і крику припинити неправильну поведінку дітей і показати їм, що можна, а чого не можна робити; вона знає своє діло, виконує його з радістю, завжди врівноважена і скрізь творить атмосферу довіри і доброзичливості, в якій діти зростають фізично і багатіють духовно (Грабко, 1979).

На нашу думку, відомий педагог Я. Грабовенська-Телепко слушно наголошує, що під час спілкування вихователя з дітьми варто дотримуватись наступних рекомендацій: педагог повинен завжди говорити спокійно і ввічливо, вживаючи зрозумілі для дитини слова; перед тим, як почати з дітьми спілкуватися, необхідно привернути до себе їх увагу; для кращого взаєморозуміння бажано бути на одному рівні з дитиною під час розмови з нею, можна присісти або сісти на низький стілець; недопустимо кричати на дитину, навіть якщо потрібно сказати щось на великій відстані, у такому випадку слід підійти до дитини близько і тільки тоді до неї звертатися; до дітей треба говорити позитивними твердженнями і ні в якому випадку не вживати негативних – ця вимога здається легкою, але насправді не кожен педагог може її дотриматись (Грабовенська-Телепко, & Пеленська, 1966а). Вихователь дошкілля

робов'язаний пам'ятати, що кожна дитина розвивається індивідуально, одна – швидше, інша – повільніше, навіть якщо це діти одного віку, і враховувати це у своїй педагогічній праці. Необхідно врахувати й те, що у дошкільній установі, відповідно до її функцій, «діти мусять призвичаїтися до порядку, мусять зрозуміти вимоги чемної поведінки, розвинути почуття ввічливості, товариських форм і уважливості. Цих властивостей дітям потрібно не тільки тому, що «так треба», але в першу чергу тому, що такі є вимоги життя і що з ними, з цими властивостями, дітям буде краще в житті» (Грабовенська, 1970, с. 20).

І ще одне завдання повинна успішно виконувати виховниця дошкільця – «доводити до ситуацій, які давали б нагоду до ставлення питань. Її даліше завдання – поміч у висловлюванні питань і допомога у знайденні відповідей. Уважне прислуховування до запитів, заохота у шуканні відповідей у сприйнятті, засвоєнні погляду» – бо це головні аспекти її виховної ролі. Вона повинна пам'ятати, що «мотиви, які спонукають дитину до навчання – це в першу чергу її власна природня притаманність – її внутрішній гін до осягів, до пізнання, відкривання, опановування себе самої і світу, що її оточує. Багато з цього для дитини важке й непосильне. Успішно вона це все зуміє побороти й добитись задовільних успіхів у такому випадку, якщо ми дамо дитині змогу вибороти собі віру у власні сили, а довір'я до вчительки дають їй почуття певности й безпеки» (Грабовенська, 1970, с. 20).

Вивчення джерельної бази засвідчує, що, опираючись на досвід діаспорних педагогів, Я. Грабовенська-Телепко сформулювала наступні вимоги до особистості вихователя: коли учителька що-небудь обіцяє дітям, то зобов'язана дотриматися свого слова; ніколи не погрожувати дитині, що вона не буде її любити, якщо дитина не слухатиметься, а також не погрожувати карою за погану поведінку чи обіцяти нагороду (цукерки) за хорошу поведінку; педагог дошкільця мусить дотримуватися свого слова: якщо вона чогось не дозволяє, то ні плач, ні капризування дітей не можуть змінити її рішення; учителька не повинна порівнювати дітей і класти за взірць одного вихованця перед іншим, тому що у

такий спосіб вихователь засіє ворожнечу і непотрібну конкуренцію між вихованцями і діти у такому випадку звертатимуть увагу на своїх сусідів і будуть думати тільки про те, щоб бути першим, а не звертатимуть уваги на якість своєї роботи; коли вчителька хвора, знервована чи роздратована, то це ніколи не повинно відбиватись на її поведінці з дітьми; ніколи не насміхатись з дитини, не дратувати її (Грабовенська-Телепко, & Пеленська, 1966а).

Аналізуючи особливості виховання дітей в умовах діаспори, М. Щука (Щука, 1965) наголошує: «Сьогодні більше, ніж коли-небудь раніше, активна праця та співпраця батьків з іншими виховними чинниками є конечною. Тоді, як на рідних землях можна було у великій мірі здатися на церкву, школу, товариство і все довкілля як виховні чинники, тут сьогодні батьки мусять усі ці виховні засоби постійно перевіряти та часто боротися з негативними впливами на наших дітей» (с. 1).

Дослідженням з'ясовано, що важливим чинником виконання дошкільною установою визначених для неї державними документами і ухвалами українських громадських організацій функцій є співпраця педагогів садочка, світлички, класів передшкілля з батьками дітей. Слід зазначити, що в перші роки існування системи дошкільної освіти й виховання вона не набула широкої популярності в середовищі етнічної громади. Але її організатори й працівники все ж таки рук не опустили й доклали чимало зусиль, щоб батьки усвідомили важливу роль українського садочка в загальній системі національного виховання, переконалися в доцільності застосовуваних методів, зрозуміли й оцінили виховні вартості казок, ігор, пісень, забавок і праці в гурті однолітків. Для цього вони скористалися відповідними засобами (Грабовенська, 1970).

Доцільно наголосити, що педагоги українського дошкілля у США та Канаді високо цінують допомогу з боку батьків своїх вихованців, особливо така співпраця є дуже бажаною в групах, де виховуються молодші дошкільники (Олексюк, 1972). Батьки, які мають можливість і бажання допомогти вихователю та взяти активну участь у житті дитячого садочка, об'єднуються у батьківські комітети. Голова батьківського комітету займається організаційними

справами світлички – чергування, збирання коштів і т.д. Комітет бере активну участь в організації імпрез, адже театралізовані забави дітей стали вже традиційними в західній українській діаспорі (Олексюк, 1972).

Проведений аналіз засвідчує, що дитячий садок / світличка виконують свої функції повноцінно лише за умови, коли є тісна співпраця між батьками та виховниками (Грабовенська-Телепко, & Пеленська, 1966b).

Важливо наголосити, що й в умовах сьогодення система української дошкільної освіти й виховання у США та Канаді, яка, крім традиційних типів дошкільних установ, охоплює інноваційні заклади – забавні гуртки, культурно-освітні центри (програми), двомовні програми, центри розвитку дитини, ігрові групи, проводить свою діяльність на засадах чинних державних законів і нормативно-правових вимог. «Якщо раніше дошкільна освіта розглядалась у США як відокремлений інститут, то на сучасному етапі розвитку країни вона є повністю інтегрованою до шкільної системи. Верхня і нижня межа дошкільного дитинства визначається в кожному штаті законодавчими органами. Переважно це вік від двох-трьох до п'яти-шести років» (Genishi, Ryan, Ochsner, & Yarnall, 2001, p. 1175).

Відповідно й українські дошкільні установи входять до складу цілоденних або суботніх шкіл українознавства, яких нині у США нараховується більше сорока, і діють вони під керівництвом Шкільної ради УККА чи відповідних релігійних інституцій. Така ж сама ситуація склалася з дошкільними закладами і в українській діаспорі Канади.

Вважаємо, що такий підхід позитивно впливає на діяльність дошкільних закладів, оскільки забезпечується наступність у навчанні й вихованні молодого покоління зарубіжних українців і дає можливість використовувати матеріально-технічну базу початкової школи для навчальних занять з учнями підготовчих класів.

На сучасному етапі суспільного розвитку основними завданнями дошкільної освіти у США та Канаді є формування цілісної гармонійної особистості дитини; збереження та зміцнення її здоров'я, своєчасний вияв і

розвиток обдарованості та творчих здібностей; формування активної життєвої позиції та виховання інтегрованої в суспільство, толерантної особистості на засадах мультикультурності. У цьому контексті завдання діаспорної системи дошкільної освіти є тотожними із завданнями американських педагогів. Крім зазначених, українські дошкільні заклади виконують ще й специфічні функції – ввести українську мову в дитячий світ, дати дітям нагоду зустрічатися, гратися та здружуватися з іншими українськими дітьми в атмосфері, просякнутій українською культурою, а, головне, закласти основи української свідомості, допомагаючи дитині робити перші кроки на шляху, який веде до перейняття ідей своїх батьків та заміни їх у громадській праці в майбутньому, тобто сформувати у неї національний характер, виховати почуття національної гідності, право називати себе українцем, бути повновартісним громадянином держави народження і водночас справжнім патріотом України, членом світової української спільноти.

Підкреслимо, що на сучасному етапі мета, завдання й принципи дошкільної освіти США регламентуються не тільки програмою 2001 року «Жодної дитини поза увагою», але й Всесвітньою декларацією «Назустріч базовим освітнім потребам», що передбачає впровадження компетентнісного підходу в усіх освітніх ланках.

У сучасних дошкільних закладах, тобто закладах поза межами сім'ї, в яких у формі гри навчають і виховують дітей дошкільного віку за певними програмами, матеріальне забезпечення передбачає насамперед якісний наочно-дидактичний матеріал та організацію розвивального середовища. Приміщення групових кімнат, зазвичай, поділене на зони (куточки) для організації різних видів діяльності: центр соціограми (сюжетно-рольові ігри), лялькового театру, мистецтва, кулінарії, науково-математичний центр, куточок будівництва і конструювання, куточок природи тощо. Центри сприяють самостійній творчій діяльності дітей. Принцип надання рівних можливостей для всіх дітей потребує створення в процесі навчання і виховання умов для врівноваження свободи й порядку, вимогливості й поблажливості щодо кожної дитини.

Сучасні українські дошкільні заклади у США та Канаді, щоб розвиватися у руслі загальнодержавних вимог і не відрізнятись від офіційних американських та канадських, орієнтуються на програми «Хед Старт», «Хай Скоуп» та «Бенк Стріт», «Кращий початок, краще майбутнє», «Програма раннього навчання», які розроблені на основі методики Марії Монтесорі та Вальдорфської педагогіки. За своїм змістом вони багатофункціональні, спрямовані насамперед на розумовий, мовний, креативний, фізичний та соціальний розвиток дитини і дають можливість створити позитивне «розвивальне середовище» для дітей дошкільного віку (Додаток Б).

Наводимо, для прикладу, в Додатку В розпорядок дня у садочку «Хатка для малятка» (Канада), який працює за програмою, побудованою на основі методики М. Монтесорі.

За таким розпорядком дня у Канаді нині працює значна частина дошкільних установ, створених на початку ХХІ ст. представниками четвертої хвилі еміграції для своїх дітей, які народилися вже на канадській землі і яким батьки прагнуть забезпечити сучасне виховання та закласти основи формування етнічної свідомості. Навчальні програми дошкільної освіти спрямовуються на розвиток умінь і навичок спілкування, мови та грамотності, зокрема: використання вербального та невербального мовлення; спілкування з однолітками і дорослими; використання англійської та рідної мови; слухання інших, читання, переказування оповідань; написання букв та часто вживаних слів.

Так, при Школі Української Спадщини імені Юрія Липи в Торонто діють садочки та класи передшкілля, в яких навчаються діти віком 4-5 років з різним рівнем володіння мовою. Тому заняття тут проводяться невеликими групами, що дає змогу застосувати індивідуальний підхід до кожного вихованця, створити йому сприятливі умови для загального та мовного розвитку. Заняття відбуваються щосуботи за створеною на основі методики М. Монтесорі програмою Шкільної ради КУК Торонто та, враховуючи контингент дітей, спеціальними (авторськими) програмами з української мови, історії, культури, географії України, релігії. У класі передшкілля його учні вчать писати букви

алфавіту та часто вживані слова, читати й переказувати прочитане, самостійно вивчають і декламують невеликі віршики, складають розповіді про побачене під час екскурсії чи спостережень за природою.

Зміст навчальних програм сучасних дошкільних навчальних закладів представлено в додатку Г, а схему системи української дошкільної освіти й виховання у США та Канаді – в додатку Д.

Отже, формуючи систему українського дошкілля у США та Канаді, яка охоплює різні типи дошкільних установ (садочки, світлички, пів оселі, літні оселі, класи передшкілля, центри розвитку дитини, культурно-освітні центри, забавні гуртки, двомовні програми, ігрові групи тощо), прогресивні педагоги етнічної спільноти виходили з того, що вона має виконувати такі функції: закладати основи національного виховання підростаючих поколінь, створювати сприятливі умови для загального розвитку дітей, відповідати усім стандартам держав проживання. Відповідно, вихователь дитячого садка, світлички, учитель класів передшкілля, крім обов'язкових загальнопедагогічних професійних вимог, що висуваються до всіх працівників сфери освіти, повинен бути наділений не менш важливими особистісними рисами, бути зразковим прикладом для своїх вихованців у садочку, світличці та повсякденному житті, тісно співпрацювати з батьками у розвитку особистості їх дитини – майбутнього члена української громади в діаспорі.

1.3. Організаційно-педагогічне забезпечення діяльності українських дошкільних навчальних закладів у США та Канаді

Аналізуючи розвиток українського дошкілля у США та Канаді, необхідно наголосити, що українці в цих країнах – «недержавний народ», оскільки не мають власного державного адміністративного та організаційно-педагогічного апарату, які б здійснювали управлінські функції і забезпечували повноцінну життєдіяльність етнічної громади у всіх сферах суспільного життя. Власне, саме через це вони постійно відчувають брак фахових педагогів і в системі

дошкільного виховання. Та, не зважаючи на цю обставину, найбільш свідомі поселенці все ж таки взяли за відкриття та розширення мережі українських дошкільних закладів, і їм вдалося добитися значних успіхів у цій нелегкій справі. Починаючи з середини 50-х рр. ХХ ст. кількість дитячих садочків, світличок, класів передшкілля поступово збільшувалася, хоча динаміка цього процесу не завжди розвивалася по висхідній.

Вивчення джерельної бази засвідчило, що в період 60-80-х рр. ХХ ст. діяльність системи дошкільної освіти й виховання в українській діаспорі США та Канади набувала дедалі більшого значення. Свідомі педагоги і батьки дітей дошкільного віку, розуміючи його роль у збереженні етнічної ідентичності діаспорних українців та, зрештою, і самої спільноти, наголошували на нагальній потребі садочків і світличок для найменших дітей українського походження. Тим більше, що причину стрімкого зменшення кількості учнів у школах українознавства США та в рідних школах Канади вони вбачали якраз у тому, що українському дошкільню тривалий час не надавалося належної уваги, хоча саме ця найперша національна освітня ланка служить основою для виховання свідомих українців, отже й розбудови етнічної громади та її шкільництва.

Усвідомлення того, що в країнах поселення, зокрема і в США та Канаді, значна частина дітей і молоді втрачає свою етнокультурну ідентичність і втрачає зв'язки з українською спільнотою, спонукало діаспорних педагогів до пошуку засобів, за допомогою яких можна успішно вирішувати проблеми діяльності дошкільних закладів як початкового етапу надання допомоги сім'ям у формуванні національної свідомості підростаючих поколінь зарубіжних українців. Зрештою, одним і з них стала Світова Рада Дошкілля (СРД), створена для надання організаційно-методичної допомоги українським жіночим товариствам у цій надзвичайно важливій і першочерговій справі.

З метою реалізації зазначеної мети у травні 1965 р. в Торонто (Канада) проведено сесію працівників дошкілля, присвячену справі подальшого розвитку української дошкільної освіти й виховання. Її організувала Виховна референтура СФУЖО та Комісія Української Виховної Системи в діаспорі, до складу якої

входили Об'єднання Українських Педагогів Канади і Шкільна Рада УККА (Петрів, 1965).

У сесії брали участь 18 делегатів від дошкільних установ та понад 50 гостей, здебільшого молодих матерів. До її програми входили доповіді й дискусії, які дали можливість накреслити план для програмової та методичної діяльності українського дошкілля у західному світі. Було організовано виставку іграшок, ручних виробів дітей та літератури для дошкільнят (Петрів, 1965).

Головну доповідь «Роля дитячого садка як виховного чинника» виголосив доктор І. Головінський. Він насамперед зазначив (Головінський, 1965), що у вихованні необхідно брати до уваги минулі і сучасні теорії, які містять у собі елементи загальнолюдські та національні, і водночас наголосив, що для «українців, як еміграційної спільноти, проблема виховання є досить скомплікованою і до неї ми мусимо підходити з точки погляду наших національних і державницьких змагань та ідеалів. Це однак не означає, що у виховній методиці треба нехтувати вкладом чужинців, тільки треба вибрати з виховних чужонаціональних метод те, що найкраще надається для нашої дійсності» (с. 3).

Учений, як бачимо, закликає працівників українського дошкілля в діаспорі не замикатися в етнічному гетто, а широко використовувати у вихованні «дошкільної дітвори» досвід інших народів, оскільки, на його думку (Головінський, 1965), «кожне виховання змагає до однієї мети, якою є всебічний культурний і психічний ріст одиниці, а заразом покращення рівня стану суспільства, в якому живемо» (с. 3). При цьому треба брати до уваги те, що «людина хоче поправляти суспільство, але не хоче починати від себе», що й «створює великі труднощі у вихованні, головню дошкільної дітвори, бо діти в тому віці більше наслідують приміри виховників, ніж їхні слова» (Головінський, 1965, с. 3).

Доповідач, опираючись на тогочасні методологічні засади, розкрив виховну роль дитячого садка, мета якої зробити «вклад у фізичний, умовий, суспільний та психічний розвиток» дитини (Головінський, 1965, с. 4).

Особливу увагу І. Головінський (Головінський, 1965) звернув на формування мовлення дитини, підкресливши, що в «середовищах двомовності дитячий садок має особливо важливе завдання розбудити у дитини любов до української мови» (с. 11). При цьому він аргументовано доводив очевидність того факту, що «дитина може цілком добре вивчати одночасно дві мови і не буде їх мішати, якщо буде розуміти, що це є окремі мови, себто одна рідна, матірня, а друга чужа» (Головінський, 1965, с. 12).

Свою доповідь педагог (Головінський, 1965), завершив твердженням про те, що «дитячий садок виконає свою виховну роль тоді, коли буде тісна співпраця поміж батьками і виховниками, коли виховники будуть старатися пізнати вдачу дітей і коли виховники самі будуть під кожним оглядом високоякісними одиницями. Тому добір і перевишкіл виховників є важливою справою, якщо дитячі садки мають виконати своє виховно-національне завдання» (с. 19).

Центральною і такою, що викликала найбільше зацікавлення учасників сесії, стала доповідь Б. Мончак «Вимоги програми садків». Причина цього, на нашу думку, в тому, що доповідачка на основі ґрунтовного ретроспективного аналізу розвитку дошкілля в різних державах світу розкрила сутність і завдання дитячого садочка, наголосивши, що «це установа, що сприяє повному розвоєві дитини, підставляючи відповідні заняття-пережиття, які сприяють тому розвоєві під вмілим наглядом кваліфікованого педагога, тобто такого, що обізнаний з основною природою і потребами дитини» (Мончак, 1965а, с. 3).

Водночас Б. Мончак (Мончак, 1965а) сформулювала й обґрунтувала вимоги до особистісних і професійних якостей садівнички (виховательки дошкільної установи), від якої «в значній частині залежатиме правильний і корисний перебіг занять» (с. 3).

Цінними й слухними, особливо для організаторів дошкілля і керівників дошкільних установ, були міркування досвідченого педагога щодо приміщень дитячого закладу та їх облаштування, щоб дитина почувала себе тут комфортно й успішно розвивалася відповідно до програми дитячого садочка, детально проаналізованої в доповіді.

Зазначимо, що Б. Мончак ґрунтовно розкрила проблему вибору теми заняття, добору дидактичних засобів її розкриття, звернула увагу на особливості «вироблення характеру» та «внутрішнє життя дитини», акцентувала на моральному й релігійному вихованні дошкільнят. Доповідачка навела також зразок розпорядку дня, розрахованого на трьохгодинне перебування дитини в садочку, світличці.

Виховне, пізнавальне та розвивальне значення іграшок у житті дитини дошкільного віку розкрила у своїй доповіді Х. Турченюк. Важливо відзначити, а це був 1965 рік, що вона послалася на досвід використання ігор в радянській Україні для навчання іноземних мов, який можна використати в еміграційних умовах для навчання української мови. Доповідачка (Турченюк, 1965), зокрема, відзначила: «Є гарна нова книжечка Наталі Забіли про Марину Дмитрівну. В ній описується день зайнять та ігор маленької дівчинки в Україні. Цікаво, що в книжці вичислені ті самі підставові іграшки, які рекомендують і сучасні дошкільні виховники в Америці: дерев'яні кубики, наслідувальні іграшки, звукові і т.п.» (с. 35).

Доречно зазначити, що цей факт непоодинокий в діяльності українських педагогів західної діаспори в той період. Не зважаючи на ідеологічне протистояння двох систем – капіталістичної і соціалістичної, – вони досить часто зверталися до напрацювань української педагогічної науки, використовували в своїй діяльності практичний досвід освітян радянської України для розбудови національної освіти й виховання закордонних українців. Зокрема, М. Пастернакова у статті «Який посів – такі й жнива» (Пастернакова, 1965) використовує видані в Україні підручники («Дошкільне виховання»), журнали («Дошкільне виховання», «Малятко»), збірники художніх творів (В. Верховинець «Весняночка», О. Іваненко «Оповідання, вірші та казочки для дошкільнят», «Моя читаночка»), а журнал «Промінь» під рубрикою «Нашим дітям» систематично друкував твори В. Сухомлинського (додаток Е).

Свої міркування Х. Турченюк завершила, на нашу думку, цілком логічним й умотивованим твердженням: «Якщо хочемо виховати в дітей прив'язання до

рідної мови і культури, любов до рідного мистецтва та бажаємо прищепити вже в ранньому дитинстві первні української духовности, то немає сильнішого засобу, як іграшки». Адже «вміло дібрані сучасні іграшки у великій мірі допомагають збагатити знання довколишнього світу дитини. А послідовне подавання правильних українських назв на всі нові іграшки та зв'язані з ними предмети і забави дають дитині тривкі основи знання рідної мови. Радісне переживання забав у рідному гурті і на рідній мові у дошкільному віці зв'яжуть дитину з українською мовою і середовищем сильніше, ніж будь-які інші чинники.

Тому, наголосила доповідач (Турченко, 1965), слід звернутися до наших виховників та мистців, щоб доповнили гарний вибір загальних іграшок ще іграшками з українською тематикою» (с. 37).

Слушні міркування й настанови щодо співпраці дошкільних установ з батьками дітей висловила в доповіді на сесії М. Щука. Вона (Щука, 1965) переконливо аргументувала, що в дошкільному «періоді життя дитини батьки є першими її вчителями, дуже часто вони й одині» (с. 1-2). Проте «при взаємній співпраці певної кількості українських родин можна створити для дітей таке середовище, де дім, церква, садочок і товариство постійно впливають на позитивний та правильний розвій під оглядом інтелектуальним, моральним і фізичним» (Щука, 1965, с. 1-2).

Доповідачі, як бачимо, орієнтували працівників дошкільних закладів на забезпечення гармонійного розвитку дитини, формування її національних почувань, прищеплення любові до української мови, закликали виховників бути прикладом для дітей, оскільки діти менше вірять словам, а більше спостерігають за поведінкою старших і переймають її.

Необхідно зазначити, що ця сесія працівників дошкільця не була першою спробою глибше підійти до розгляду проблем дошкільного виховання в діаспорі; їй, як уже зазначалося, передували десятиліття зусиль окремих жіночих організацій, які на рідних землях, а потім у різних країнах поселення відкривали дошкільні установи та шукали шляхів, організаційних форм, програм і методів

виховно-освітньої праці в них (Петрів, 1965). Зрештою, сесія дошкілля не була й першою спробою централізації української дошкільної праці, адже Виховна референтура СФУЖО вже 15 років була тим «центральним» місцем, у якому обговорювалися й вирішувалися проблеми та вироблялися перспективи діяльності українського дошкілля в зарубіжжі.

Виховні комісії СФУЖО допомагали утримати належний рівень дошкільних установ і закласти національний зміст у діяльність українських садків і світличок, у дитячі імпрези та зустрічі, а українські видавництва сприяли їх діяльності дидактичними матеріалами (Петрів, 1965).

Оскільки виховання дітей дошкільного віку набуло важливого значення, з ініціативи Комісії для створення проекту Української Виховної Системи в діаспорі, на сесії дошкільного виховання в Торонто 15-16 травня 1965 р. громадськими організаціями було засновано Світову Раду Дошкілля, що мала стати координуючим центром українських дошкільних навчальних закладів у країнах Заходу. Ініціаторами її створення, а далі невтомними працівниками були педагоги Зенон Зелений і Кекилія Паліїв («Світова Рада Дошкілля», 1973).

Вони, зрештою, й очолили першу Світову Раду Дошкілля – професор З. Зелений як голова, а виховниця К. Паліїв як секретар (пізніше її наступницею стала Богдана Гнатиків).

Крім створення СРД, сесія дошкілля відіграла ще одну важливу роль для СФУЖО – забезпечила участь Виховної референтури СФУЖО в діяльності Комісії Української Виховної Системи в діаспорі, куди ввійшла виховна референтка СФУЖО Іванна Петрів із Торонто.

Світова Рада Дошкілля, до якої ввійшли представники Комісії Української Виховної Системи в діаспорі та жіночих організацій (СФУЖО), фахівці дошкільної праці з кожної держави проживання українців, була, на нашу думку, успішною спробою поділити тягар і відповідальність за дошкільну ділянку, узалежнити її від підтримки етнічної громади. Щоправда, І. Петрів наголосила, що основну працю і далі виконуватимуть жіночі організації, і від них насамперед буде залежати її успіх (Петрів, 1965).

Центральний осередок СРД з перших днів її створення перебував у Торонто. Тут діяла також постійна Комісія посібників дошкілля, а програмова Комісія – у Філадельфії. Зазначимо, що і Управа СРД, і обидві комісії доклали багато зусиль для популяризації та піднесення рівня українського дошкілля й координації його діяльності в зарубіжжі.

Відповідно до статуту СРД її керівний осередок у 1970 р. переведено до Філадельфії (США). Після смерті Кекилії Паліїв його очолила голова Програмової комісії Ірина Пеленська.

До складу Президії СРД також увійшли члени Осередку Дошкілля: перша заступник голови і представниця до СФУЖО – Олена Климишин, друга заступник голови і представниця до СКВОР – Оксана Генгало, третя заступник – Мотря Богатюк, секретар – Осипа Грабовенська; Ярина Телепко – голова Комісії посібників, Оксана Генгало, Ірина Тарнавська і Стефанія Бернадин – члени.

Місцем перебування СРД у 1971 р. визначено м. Детройт (США). Її президія працювала в такому складі: голова – Ірина Пеленська, заступники – Марія Долішна (виховна референтка СФУЖО), Любов Климович (голова Крайового Осередку Дошкілля в ЗСА), Ірина Баср (голова Крайового Осередку Дошкілля в Канаді), Олена Воропай (Європа), Лідія Гаєвська-Денес (Австралія). Секретарі – Ірина Тарнавська і Ольга Ощудляк, фінансова референтка – Василина Гординська (Детройт, США). Члени – Ніна Марченко (Англія), Ярослава Філь (Німеччина), Наталія Хоманчук, Сестра Службниця Миронія і Лідія Савка (США). Комісії СРД очолювали: Програмово-підручникову – Маріяна Лісківська (Детройт), Посібників – Оксана Генгало, Пресову – Олена Климишин (Детройт) (Петрів, 1977а). Широке представництво у складі СРД з різних країн проживання українців засвідчило, що вони надають важливого значення освіті й вихованню дітей дошкільного віку і готові активно працювати на цій ділянці суспільного життя.

Зміст діяльності СРД був оприлюднений у Правильнику, виробленому діючою президією СРД і затвердженому президією СКВОР (Світової Координаційної Виховно-Освітньої Ради) при СКВУ (Світовому Конгресі

Вільних Українців) та Управою СФУЖО. У ньому зазначалося, що місцем перебування центрального осередку «Управи Світової Ради Дошкілля можуть бути Сполучені Штати Америки, Канада, Австралія або одна з європейських країн, де проживає значна частина зарубіжних українців. Тут же визначено такі завдання СРД:

- підтримувати установи й організації, які ведуть працю на полі дошкільного виховання;
- координувати дію українських дошкільних установ у світі;
- ширити розуміння важливості справи дошкілля серед українського громадянства;
- інформувати українську спільноту про дію дошкільного виховання;
- узгоднювати, апробувати й поручати матеріали, виготовлені крайовими дошкільними чинниками, для практичної роботи організацій і установ, які ведуть практичну дошкільну працю» («Правильник Світової Ради», 1971, с. 17).

У Правильнику також вказано, що Рада повинна підтримувати ініціативу й надавати професійну методичну допомогу всім осередкам і дошкільним установам, адже її головні завдання координаційні й об'єднувальні, особливо, якщо йдеться про підготовку дидактичних матеріалів («Правильник Світової Ради», 1971).

Визначені вище завдання СРД виконує через діяльність управи, з'їзди і конференції, сесії дошкільного виховання, комісії спеціального призначення. Програмові, організаційні та адміністративні функції виконують ті організації, які здійснюють керівництво дошкільною освітою та вихованням зарубіжних українців.

До складу Світової Ради Дошкілля, як координаційного центру, входять представники крайових осередків дошкілля, а там, де вони відсутні, – представники громадських крайових організацій українців, що мають сектори дошкільного виховання. Разом із крайовими осередками дошкілля вона повинна підвищувати педагогічний, методичний та загальнопрофесійний рівень

діяльності українських дошкільних навчальних закладів у діаспорі, забезпечувати їх необхідними підручниками, виховними матеріалами і дитячою літературою («Програмові Резолюції 3-го Конгресу», 1977).

Згідно статуту, крайові управи жіночих організацій повинні отримувати від відділів точні відомості про садки, якими вони опікуються, а також від усіх садочків, які знаходяться в їхній місцевості. На основі отриманих даних виховні референтки крайових управ, які безпосередньо співпрацюють із Світовою Радою Дошкілля, своєчасно інформують і повідомляють про всі побажання та проблеми, пов'язані із веденням садочків, крайові осередки дошкілля. Структуру СРД нами графічно представлено на рис. 1.1.

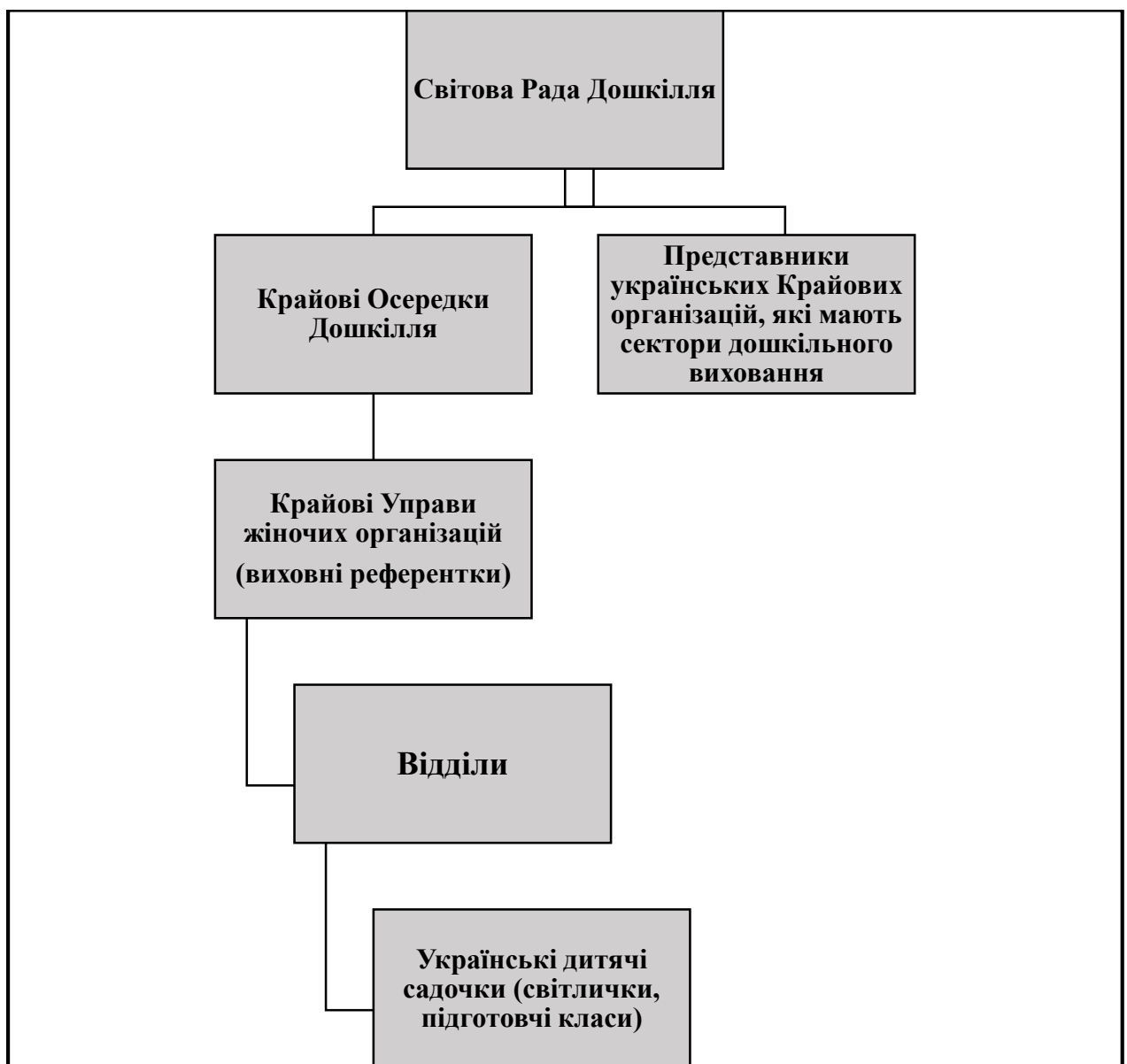

Рис. 1.1. Структура Світової Ради Дошкілля

Складовими Управи Світової Ради Дошкілля є президія, до якої входять голова, три заступники, два секретарі, фінансовий референт, скарбник, референт преси і члени СРД. В окремих засіданнях управи і президії можуть брати участь голови комісій СРД. Повноправними членами Управи СРД є представники крайових осередків дошкілля, а там, де їх немає, представники організацій із секторами дошкільного виховання (див. рис. 1.2).

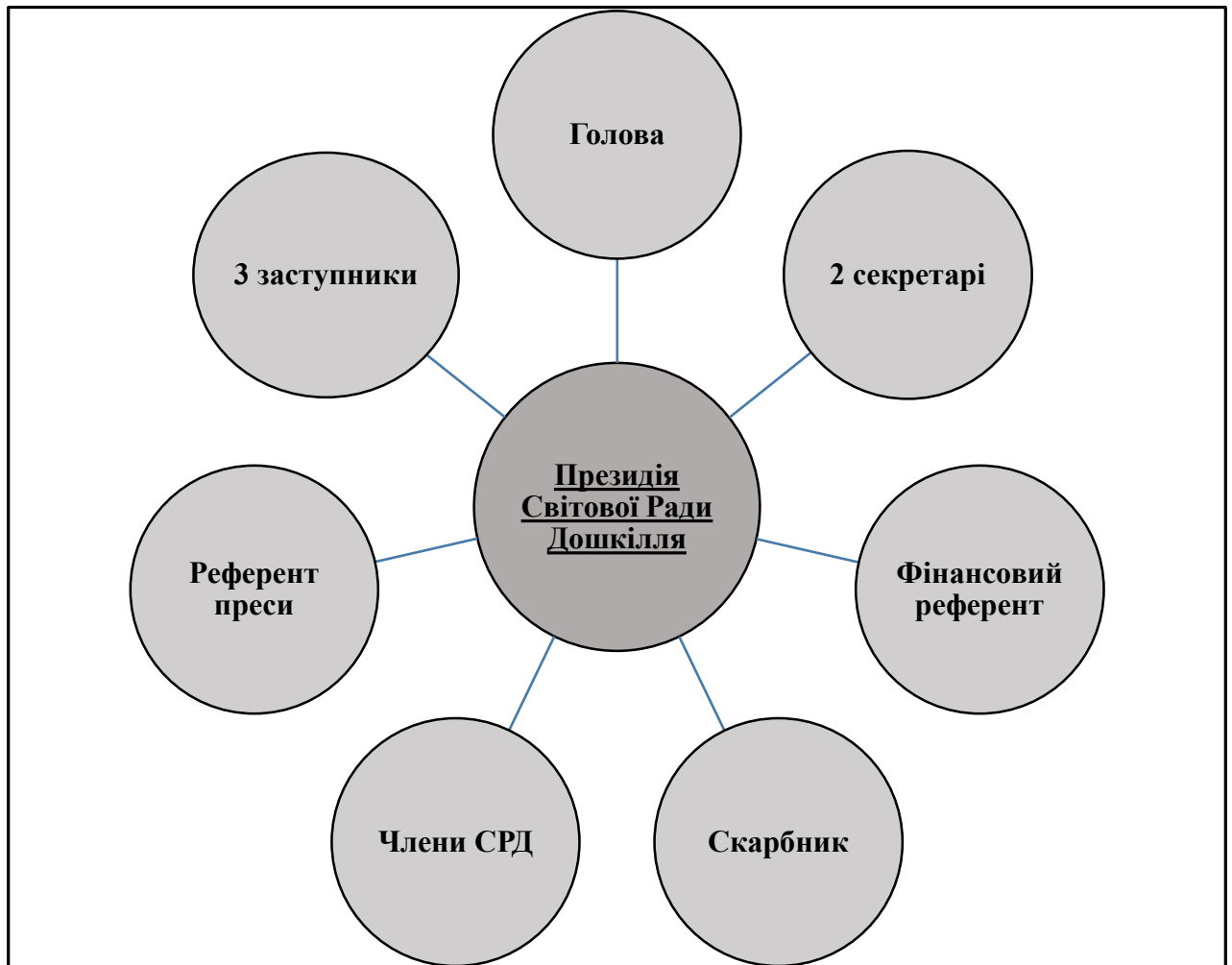

Рис. 1.2. Склад Президії Світової Ради Дошкілля

СРД проводить діяльність у організаційній, педагогічно-методичній та координаційній ділянках; вона організовує крайові осередки дошкілля в США та Канаді, до яких входять представники крайових жіночих й інших громадських організацій. Завдання цих осередків полягає в організації, підготовці та проведенні, спільно з іншими крайовими чи місцевими дошкільними й

виховними інституціями, виховних дошкільних акцій, крайових і місцевих дошкільних конференцій, імпрез, заснуванні нових світличок і садочків або наданні організаціям ініціативи для таких дій. Так, Крайовий Осередок Дошкілля в США з ініціативи СРД був постійним учасником конференцій Шкільної Ради УККА та ін.

Як засвідчують результати дослідження, члени СРД брали участь у загальних зборах крайових осередків, стимулювали їхню діяльність, започаткували імпрезу «Дошкільні Дні», готували для них програми, дали почин для проведення курсів учительок дошкілля, семінарів і практичних занять для виховників світличок певної місцевості («Світова Рада Дошкілля», 1973). З метою ознайомлення ширших кіл етнічної громади з діяльністю українського дошкілля в діаспорі Світова Рада Дошкілля в рамках СКВОР і СФУЖО готувала Дні Українського Дошкілля («Відбудеться З'їзд і Сесія», 1973).

Зокрема, 28 жовтня 1973 р. у Торонто під час з'їзду СРД була проведена сесія українського дошкільного виховання та виставка української дитячої літератури зі спеціальним відділом дошкільної літератури, підготовлена ОПЛДМ. Крім того, присутні мали змогу прослухати виступи «Українське дошкілля на Рідних Землях» Ірини Тарнавської з Детройту, «Технологія у світличці» Лади Прокоп з Детройту, «Можливості координації дії українського дошкілля у вільному світі» Марії Долішної зі Ст. Кетринс (Канада) та взяти участь у дискусії з проблем виховання («Відбудеться З'їзд і Сесія», 1973).

У галузі методичної роботи підготовлено і видано методичні розробки для українських дошкільних навчальних закладів, а також окремо надруковано доповіді і матеріали з курсів для педагогів підготовчих класів, програмові посібники й інші навчально-методичні матеріали. На «Сторінці Ради Дошкілля» у журналі «Рідна Школа» (виданні Шкільної ради УККА) подавалися повідомлення та звіти про діяльність СРД і крайових осередків, друкувалися інструктажі, статті на методичні теми, доповіді з педагогічних і методичних конференцій.

Зазначимо, для підтвердження сказаного вище, що журнал «Рідна школа», який почав виходити у США в 1964 р., перетворився на своєрідну трибуну, з якої організатори українського дошкілля в діаспорі, його працівники, представники громадських об'єднань мали можливість ділитися досвідом освіти і виховання дітей дошкільного віку, порушувати проблеми в цій галузі суспільного життя етнічної громади, пропагувати надбання світової та української педагогіки у сфері соціалізації підростаючих поколінь.

Так, на його сторінках І. Пеленська, починаючи з 1965 р. систематично публікувала статті методичного спрямування, які допомагали педагогам дошкільних освітніх закладів організувати їхню діяльність, забезпечувати належний рівень національної освіти й виховання дітей, впроваджувати сучасні методи формування особистості дошкільника. Назвемо окремі з них: «Дитячий садок» (1965, ч. 7), «Організуємо дитячі світлички» (1965, ч. 8), «Заняття у світличці» (1966, ч. 12), «Дитяча світличка» (1967, ч. 16), «Друга зустріч дітей» (1968, ч. 17), «Дитяча світличка» (1968, ч. 19, 20; 1969, ч. 22, 23, 24; 1970, ч. 28), «Садочкова кімната – місце для життя і науки дитини» (1972, ч. 34), «Кімнатний виряд підготовчої кляси» (1979, ч. 40), «Підготовча кляса – зайняття у підготовчій клясі» (1973, ч. 40), «Українська підготовча кляса» (1974, ч. 41), «Зайняття в підготовчій клясі» (1974, ч. 41, 44; 1975, ч. 47), «Підготовчі кляси – плани навчання» (1974, ч. 42), «Підготовча кляса» (1975, ч. 48; 1976, ч. 49, 51), «На закінчення циклу лекцій» (1976, ч. 51). Уже назви статей говорять самі за себе, а періодичність їх публікацій засвідчує увагу й турботу організаторів дошкілля в діаспорі про ефективність освіти й виховання дітей дошкільного віку.

Важливо зазначити, що в журналі «Рідна школа» (США), а він виходить і донині, було опубліковано понад 200 різножанрових матеріалів, які висвітлювали діяльність українського дошкілля у західній діаспорі, зокрема й у США та Канаді, і таким чином сприяли удосконаленню роботи дошкільних закладів, збагачували теоретичні знання і практичний досвід їхніх працівників.

Вважаємо, що надійною підмогою в організаційно-методичній роботі виховниць і вчителів українських дошкільних закладів США та Канади були

публікації й інших педагогів, у яких порушувались актуальні проблеми дошкільної освіти й виховання в діаспорі. До них, зокрема, відносимо статті В. Мацьківа «Національне виховання у передшкільному віці» та Е. Жарського «Виховання та його мета» (1966, ч. 11) (див. додаток Ж), В. Безушко «Дошкільне виховання» (1972, ч. 34), «Підготовна кляса – групові заняття» (1972, ч. 36), «Підготовна кляса – виряд і матеріали» (1973, ч. 38), Е. Жарського «Розвиток дитини», «Забави у вихованні» та «Дитячі забави» (1966, ч. 12), О. Лотоцької «Дошкільне виховання» (1965, ч. 6), Л. Прокоп «Методика дошкільної праці» (1978, ч. 57), В. Філь «Формування мислення у дітей» (1972, ч. 35), В. Андрушків «Зайняття у світличці для дітей, які не знають української мови» (1974, ч. 41, 42) та ін.

Статті про діяльність і проблеми українського дошкілля публікувалися і в жіночій («Наше життя», «Жіночий світ», «Промінь», «Українка у світі») та загальній («Свобода», «Український голос») етнічній пресі українців.

Завдяки вищеназваним заходам СРД і її крайових структур, а також діяльності виховних референтур жіночих організацій і комітетів матерів у США та Канаді було не тільки уповільнено спад у діяльності системи української дошкільної освіти, а, навпаки, вона знову почала розширюватись та активніше розвиватись. І все ж управа СРД вважала стан рідномовного дошкілля незадовільним, адже у всій українській діаспорі діяло світличок (заняття один день у тижні), садків (три й більше днів у тижні) та підготовчих класів при рідних школах – 115 із 1.500 дітьми (з них у США понад 600 дітей, у Канаді – 600). Звичайно, у відношенні до кількості українців у цих країнах це дуже низьке число, до того ж мало хто задумувався над тим, що від кількості світличок, дошкільних та шкільних українознавчих класів залежить майбутнє української субстанції на чужині (Петрів, 1977а).

Вважаємо за необхідне наголосити, що організатори українського дошкілля в США та Канаді, зрештою, як і в інших державах проживання українців, добре усвідомлювали, що, крім навчально-матеріальної бази та методичного забезпечення, для створення дитячої світлички, садочка необхідною є наявність

фахово вишколених вихователів. Однак, їх у достатній кількості не було. Тому й виникла потреба проведення курсів виховниць дошкілля («Курс учительок дошкілля», 1966).

Підтримуючи ідею організації таких курсів, І. Головінський (Головінський, 1965) зазначав, що «добір і перевишкіл виховників є важливою справою, якщо дитячі садки мають виконати своє виховно-національне завдання» (с. 19).

Тож, бажаючи покращити цю справу, Світова Рада Дошкілля через свою Програмову комісію організувала курси працівників українського дошкілля для надання за скороченим терміном навчання їм педагогічної освіти, зокрема знань про дитину, її фізичний, психічний і духовний розвиток, навчальні засоби для освіти й виховання дітей дошкільного віку та відповідні дидактичні матеріали.

Зазначимо, що, розуміючи важливість цієї справи, Союз Українок Америки визначив головним завданням своєї діяльності створення світличок і садочків як одного із основних засобів збереження дітей дошкільного віку для західної української діаспори. З метою підготовки для них педагогів Виховна комісія СУА при активній підтримці Окружної Ради і Програмової Комісії Дошкілля, на основі Резолюцій XIV Конвенції СУА, вперше в історії української діаспори (Грабовенська-Телепко, & Пеленська, 1966а) успішно провела в лютому-червні 1966 р. у Філадельфії (США) 4-місячний курс для «вишколу» педагогів українського дошкілля.

Навчання розпочалося 10 лютого 1966 р. у Філадельфії («Закінчення курсу вчительок», 1966). Лекторами на курсі виступили провідні професори, викладачі педагогіки та психології університетів, учителі шкіл українознавства. Серед них – Ярина Грабовенська-Телепко (викладала методику навчання в дошкільній установі), Ігор Винницький (психологію дитини), Володимир Мацьків (українознавство) (Присутня, 1966).

Програма Курсу працівників дошкілля була складена Яриною Грабовенською-Телепко – абсолюенткою (випускницею) Дрексел Інституту в галузі дошкільного виховання та виховною референткою головної управи СУА Анною Богачевською і затверджена головою Шкільної Ради УККА Едвардом

Жарським. Вона включала наступні розділи:

- особливості анатомо-фізіологічного і психічного розвитку дитини у віці від 1-го до 2,5 років, 3, 4, 5-тирічної дитини;

- програма садочка (вимоги до облаштування приміщення, подвір'я, внутрішній та зовнішній вигляд садка, групової кімнати, ігри, заняття, співпраця батьків із садочком, розклад);

- дитина і учителька в садку (поділ дітей на групи відповідно до віку, дисципліна та індивідуальний підхід; вимоги до педагога-виховника: мова, зовнішній вигляд, особисті якості, поведінка і т.п.);

- різні методи навчання в садочку і світличці;

- практичні методи навчання в садочку і світличці;

- література.

Оцінюючи структуру і зміст програми, А. Книш відзначила, що вона цілком відповідає виховним вимогам сучасного українського дошкілля, оскільки відображає зміст виховання та його мету; особливості української виховної системи; подає основні відомості про структуру світлички та організацію її діяльності; розкриває сутність вчення Фрідріха Фребеля, Софії Русової, Марії Монтессорі і ін. про виховання в сучасній світличці; структуру і організацію світлички; розвиток відчуттів і сприймання та пізнавання мови, розвиток математичних понять; розвиток спостережливості, пізнання змін у природі; виховання морально-релігійне, українське, естетичне, суспільне, фізичне; музично-вокальне; ручну справність – малювання, рисунок, ліпка, вирізування, усамостійнення дитини, безпека і дисципліна; психологія дитини в процесі її розвитку (Книш, 1974).

Важливо відзначити, що програма курсу включала заняття теоретичного та практичного характеру, ознайомлення з методикою проведення навчальних занять із дітьми даного віку та переліку педагогічної і психологічної літератури, необхідної для набуття знань.

Розділ теоретичного навчання передбачав вивчення трьох основних предметів.

1. Психологія дитини. У межах цього предмету розглядалися такі теми: історичні і сучасні погляди на дитинство; чинники, які впливають на психічний розвиток дитини в пренатальний період; психічний розвиток за Жаном Піаже; особливості розвитку психіки на 1-му році життя; психічний розвиток на 2-4-му році життя; перші прояви самостійності; мотиви і джерела занепокоєння дітей, агресивність; розвиток особистості дитини в передшкільлі; придбання моральних засад; реакції на конфлікти і занепокоєння; садочок і товариська поведінка, взаємовідносини між дітьми.

2. Програма і методика навчання в дитячому садку (історія виникнення дитячих садків у світі; значення дошкільного виховання – що дає нашим дітям садочок; основні завдання садочка; поради батькам, які мають прийти на допомогу вчителям дошкільля і т. ін).

3. Матеріал з ділянки українознавства.

Теоретичне навчання передбачало щонайменше 25 теоретичних, викладово-дискусійних лекцій, що тривають 45 хвилин. При цьому обов'язковим є проведення практичного «вишколу», який отримують курсантки на практичних заняттях у добре організованому українському садку чи світлиці під керівництвом досвідченого педагога. Лекційне (теоретичне) чи практичне навчання доповнювали відвідини різного роду дошкільних установ країни поселення (американських, канадських) і відвідування допоміжних навчально-виховних закладів: бібліотек, виставок ручних робіт дошкільнят, виставок іграшок, іграшкових магазинів, дитячих імпрез / святкових ранків тощо. Курс передбачав 6-тижневу практику, під час якої кожна слухачка проводила три показові практичні заняття в українській світлиці чи дитячому садку Філадельфії.

Курсантки збиралися один раз на тиждень (Присутня, 1966), щоб прослухати чергову лекцію, відвідати виховну установу або провести пробне заняття. Зрозуміло, що за такий короткий термін (4 місяці) курс не мав змоги дати глибокі, у повному обсязі педагогічні знання, на які в університеті чи коледжі відводять 4 роки. Тому обов'язковими є доповнення і удосконалення

своїх знань самими виховницями, їх самоосвіта. Література з кожного предмету містила перелік підручників, педагогічних статей і видань, з якими повинна ознайомитись курсантка, щоб поглибити знання з дошкільного виховання, набуті на курсі.

Педагоги-вихователі, які закінчили курс, у майбутньому зобов'язані були продовжувати своє навчання, доповнювати набуті знання різними можливими засобами. Таке індивідуальне продовження «студій» може відбуватися у різних напрямках спеціалізації: психології дитини, здоров'я дитини, педагогіки й методики навчання дитини дошкільного віку, практики дошкільного виховання, адміністрації дошкільних установ, організації та співпраці з батьками і ін.

Необхідно зазначити, що якихось особливих вимог до кандидаток на курс працівників дошкільця висунуто не було, адже дуже гостро відчувалася потреба у педагогах для дошкільних установ: «При сучасних українських умовах немає змоги вибору кандидаток. Їх є мало і всі є радо прийняті. Навіть тоді, коли на курс приходять курсантки, які не зразу мають намір стати вчительками, а лише хочуть набуті знання про виховання дитини, їм не можна відмовити участі в Курсі Учительок Дошкільця» (Грабовенська-Телепко, & Пеленська, 1966а, с. 6-7).

Водночас наголошувалося, що кожна кандидатка на посаду вихователя дітей дошкільного віку повинна усвідомити, чи її темперамент, характер, здібності, бажання відповідають вимогам професіограми компетентного педагога. Зокрема, «чи вона любить дітей і працю з ними, чи вміє бути справедливою і не зрадити довір'я дитини, чи має вона спокійну, веселу вдачу, чи є бадьоро духом, оптимістична, дружня, терпелива й чи вміє сміятися з дітьми. Якщо вона має ці прикмети, то, засвоївши теоретичне й практичне педагогічне знання, буде вона дуже доброю вчителькою садка чи світлички» (Грабовенська-Телепко, & Пеленська, 1966а, с. 7).

Після закінчення курсу випускниці отримали диплом та свідоцтво, які надавали їм право працювати в системі українського дошкільного виховання США та Канади.

Повідомляючи про закінчення роботи курсу, журнал «Наше життя» писав: «Курс Учительок Дошкілля був першим того роду. Він вніс засади новітнього виховання поміж наше молоде жіноцтво. Це дає запоруку, що вони схочуть своє знання примінювати і вдосконалювати. Воно впевняє нас теж у тому, що і в інших Округах будуть влаштовані такі Курси» (Присутня, 1966, с. 11).

Аналіз джерельної бази засвідчує, що проведення перших курсів справді дало поштовх до створення організації українських працівників дошкілля, допомогло у відкритті нових дитячих світличок та вдосконаленні їх роботи, а також у підготовці наступних курсів працівників дошкілля.

Другий курс працівників дошкілля відбувся через рік. Почався він 13 березня 1967 р. в Чикаго в Окружній Раді СУА і проводився в парохіяльній школі св. Миколая («Курс учительок дошкілля», 1967).

Дев'ять учасниць виявили бажання навчатись професії вихователя дошкілля. Організацію його роботи взяла на себе виховна референтка Окружної ради Любов Шеремета. Курс урочисто відкрила Любов Шандра, голова Окружної ради СУА, а керівник курсу Л. Шеремета запропонувала план навчання, який включав такі дисципліни: «Психологія дитини» – проф. Вероніка Чемеринська; «Методика навчання» – Ірина Дурбак; «Українознавство» – Любов Шеремета. Теоретичне навчання тривало 3 місяці і закінчилось 13 червня 1967 р. («Курс учительок дошкілля», 1967).

Практичний вишкіл проводився після канікулів в українській світличці 29 Відділу СУА, а також в американському дитячому садку. Після закінчення курсу майбутні педагоги склали іспити і відзначили його закінчення градуацією (випускним балом).

Наступні курси працівників дошкілля проводилися в інших містах США із незначними змінами у програмі навчання, оплаті та організаційних заходах. Зокрема, 1973 р. курс відбувався у Нью-Йорку і тривав три місяці (з 22 вересня до 15 грудня). Програма передбачала опанування таких навчальних дисциплін, як «Психологія дитини», «Методи виховання в світличках і дитячих садках»,

«Програма виховання», «Практичний вишкіл виховниць дошкілля» («Курс Виховників Дошкілля», 1973).

Таким чином, маємо підстави констатувати, що курс працівників дошкілля був створений як допоміжний засіб підготовки вихователів українських дитячих садків у США та Канаді. І хоча термін його роботи тривав усього 4 (3) місяці, бажаючі мали змогу отримати основні знання з провідних навчальних дисциплін, необхідних для подальшої професійної діяльності. Зазначимо, що курси працівників дошкілля і надалі проводилися для покращення організації та забезпечення діяльності світличок, регулярного вдосконалення професійної майстерності вихователів, де в ролі консультантів виступали відомі професори, викладачі психолого-педагогічних дисциплін університетів, вчителі шкіл українознавства (США) та рідних шкіл і курсів українознавства (Канада), досвідчені вихователі дошкільних установ, організатори дошкільного виховання в діаспорі, а з 90-их рр. ХХ ст. і педагоги з України – вже самостійної держави.

Дослідженням установлено, що в організаційно-методичному забезпеченні діяльності українського дошкілля в США важливу роль відіграла ще одна експериментальна спроба Світової Ради Дошкілля – Українські Дошкільні Дні (УДД), які стали не лише добрим координаційним чинником, але і засобом підвищення рівня роботи світличок і садочків та їх працівників, залучення батьків і широкої громади до вирішення проблем українського дошкілля. Метою УДД стало «створення однорідної суцільної системи дошкільного виховання і поширення сітки українських дитячих світличок» (Климишин, 1972а) та «оформлення дитячих світличок у постійні виховні установи» (Климишин, 1971b).

Перші триденні Українські Дошкільні Дні під керівництвом Крайового осередку дошкілля США, за участю учителів і працівників дошкілля та в тісній співпраці із ОПЛДМ (Об'єднання працівників літератури для дітей та молоді), товариством «Просвіта» у Філадельфії та фірмою «Освіта», яка займалась виготовленням навчально-дидактичного й ігрового матеріалу для українського дошкілля, проходили 22-24 жовтня 1971 р. в Домі СУА у Філадельфії. В них

взяли участь майже 50 осіб із Чикаго, Детройту та інших міст штату, а також керівники садочків при СУА («СУА підготовляє проведення», 1971).

Проведення УДД відкрила коротким вступним словом Ірина Пеленська. Вона наголосила, що виховання української людини необхідно розпочинати від наймолодшого віку, а інакше – завжди буде запізно, особливо в обставинах діаспори (П., 1971).

До програми УДД входили: виставка дитячої літератури та посібників; світлин із праці й імпрез деяких дитячих світличок (Климишин, (1972а); практичні лекції учителів місцевого дошкілля; дошкільна конференція; зустріч учительок і діячок дошкілля різних місцевостей Америки; загальні збори Осередку Дошкілля ЗСА; доповіді визначних виховників-спеціалістів із дискусією («Світова Рада Дошкілля», 1973); доповідь «Українська книжка» – проф. Володимир Мацьків («Українські Дошкільні Дні», 1971b); звертання до учительства від голови представництва ОПЛДМ ім. Л. Глібова Леоніда Полтави; перегляд прозірок (слайдів) на тему «Абетка історії України», автором яких є художник Ярослав Паладій.

У зверненні до педагогів голова ОПЛДМ Леонід Полтава наголошував, що «без української книжки не буде надалі української людини в діаспорі, тому він закликав батьків-матерів серйозно поставитись до цієї проблеми, «щоб не вирощувати у власних домах чужинців» («Українські Дошкільні Дні», 1971b, с. 4).

Наступний день УДД (23 жовтня 1971 р.) розпочався із показової зразкової лекції / заняття у світличці Українського Золотого Хреста, яке провела для присутніх Оксана Генгало з участю вихованців і вихователів із філадельфійських світличок (М. Синейко, М. Бойчук, Г. Головчак, Т. Левицької). Зазначимо, що ця лекція продемонструвала не тільки доцільність координації праці окремих жіночих організацій, але й довела, що всі вони усвідомлюють завдання світлички, обізнані з новими методами праці та дбають про національне й інтелектуальне виховання дітей, яких їм довірили (Климишин, 1972а).

Цього ж дня учасники УДД заслухали доповідь Олени Климишин «Світличка – виховна установа», що також викликала жваву дискусію. Далі відбулися другі загальні збори Осередку Дошкілля США, зустріч із численними представниками громадськості міста та із представниками Крайової Виховної Освітньої Ради (КВОР), на якій, крім інших промовців, виступив голова КВОР Ярослав Рак. Доповідь А. Смеречинської «Як провадити гутірку у світличці» була змістовним і цікавим доповненням цілості денної програми. У процесі дискусії після доповіді були обговорені нові методи навчання та особливості їх використання в українських світличках, перед якими, крім основного завдання підготовки дитини до школи, лежить ще одна важлива місія – через уживання рідної мови, молитви й пісні сформувати в українській дитині основи української духовності, національної свідомості, з якою вона піде в життя серед різноетнічного оточення (Климишин, 1972а).

Третій день УДД розпочався доповіддю доктора Едварда Новосада (Климишин, 1972а) «Психічний розвиток дошкільної дитини», в якій психолог відповідав зацікавленим матерям на запитання, пов'язані із пошуком індивідуального підходу до дитини, вміння розв'язувати вічні питання конфліктів поколінь у межах сім'ї, бо, на його переконання, «тільки в тяглоті поколінь, у передаванні позитивних ідей батьками своїм дітям є сила і живучість народу» (с. 11).

Опісля було проведено загальні збори Осередку Дошкілля США і перший у США з'їзд учителів і працівників українського дошкілля, на яких засновано Об'єднання учителів і діячів українського дошкільного виховання. Завершився Третій день УДД оглядом книжкової виставки, обміном інформацією і досвідом роботи з проблем виховання дітей. Їх учасники й делегати придбали методичні матеріали, серед яких і на найновішу платівку «Послухайте, діти», видану 82-м Відділом СУА (Бронкс), та позначену маркою ОПЛДМ ім. Л. Глібова («Українські Дошкільні Дні», 1971а).

Необхідно наголосити, що Українські Дошкільні Дні були вдалою формою спілкування вчителів та працівників дошкільної освіти і виховання. Завдяки їм

створено секцію працівників дошкілля при Осередку Дошкілля із сподіванням на те, що вона переросте згодом у їх професійну організацію, яка дуже потрібна не тільки для проведення роботи серед педагогів дошкільних навчальних закладів, але й для пошуку тих, хто займався цією справою в Україні, а також молодих сил, що закінчили відповідні студії у США і добре обізнані з новими методами навчання. За переконаннями О. Климишин, зорганізувавшись у професійну організацію, учительки мали б нагоду на спільних з'їздах і конференціях обговорювати актуальні проблеми діяльності дошкільних установ, на спільних конференціях чи семінарах ділитися своїм досвідом і новими надбаннями у виховній ділянці (Климишин, 1971b).

У той же час заснування секції вчительок при осередку дошкілля – доказ того, що вони бажають спільно працювати над вихованням української дитини в діаспорі (Климишин, 1971a).

Дослідженням встановлено, що в процесі проведення УДД їх організатори намагалися вирішувати проблеми, пов'язані з організацією освітньо-виховного процесу, підготовкою і підвищенням професійного рівня працівників українських дошкільних закладів, адже від рівня діяльності системи дошкільних установ, забезпечення їх навчально-дидактичними засобами залежить кількість вихованців, результати їх навчання, і, зрештою, конкурентоспроможність серед англійської американської та канадської систем дошкільної освіти. Бралося до уваги й те, що батьки віддаватимуть перевагу тому садочку чи світличці, які стануть для вихованця першою сходинкою до шкільного навчання, в якому бездоганно налагоджений навчально-виховний процес, де акцент у вихованні робиться на розвитку особистості дитини, а умови перебування у них відповідають державним стандартам. Зазначимо, що, на перший погляд, такі формальні питання могли стати перешкодою для виховання підростаючого покоління в українських садочках-світличках. Однак від них у значній мірі залежала перспектива розвитку українського дошкілля у США та Канаді, формування національної свідомості підростаючих поколінь діаспорних українців, зрештою, і майбутнє самої спільноти.

Учасники УДД висловлювали також занепокоєння тим, що, не зважаючи на велику роль, яку відіграє дошкільне виховання, українське дошкільня у США не представлене потрібною кількістю навчальних закладів і не перебуває на бажаній висоті. Умови для розвитку дошкільних інституцій – несприятливі, а зацікавлення української громади цією ділянкою надто мале.

Зрештою, здійснений аналіз засвідчує, що здобутки в цій галузі американських українців незначні. Число світличок, що їх ведуть жіночі організації, – 28, що аж ніяк не задовольняє потреб громади. За американською статистикою, 3% населення країни – це діти у дошкільному віці. Якщо прийняти дуже умовно, що у США проживає 500 тис. національно свідомих українців, то число дітей, які користуються дошкільними установами, повинно складати 15 тис. Проте в 1971 р., наприклад, воно ледве доходило до 1 тис. Тож, цілком очевидно, що на цьому терені спільнота не працює належним чином. А коли взяти до уваги і те, що кожна світличка має переважно двадцять дітей, то, щоб мінімально задовольнити потреби української громади, число світличок повинно складати 75 або хоча б 50. Однак для цього потрібні кошти, матеріальна підтримка. Учасники заходів, що проходили в рамках УДД, були одностайні в тому, що справа світличок – це не тільки справа організацій, які ними безпосередньо займаються, це справа всієї української громади, оскільки дитячі світлички – це підставова клітина української виховної системи, проте частота їх відвідування з року в рік зменшується, бо молоді батьки посилають своїх дітей до американських світличок, оскільки українські не відповідають їх потребам. Вони працюють не більше одного-двох днів на тиждень, отже, є тільки місцем зустрічі дітей і тому не можуть належним чином виконати відповідної програми. Щоб виправити ситуацію, необхідно налагодити співпрацю громади, батьків і тих чинників, які забезпечують механізми організації виховання української молоді.

Водночас перші УДД показали, що українські світлички перестають бути тільки одноразовими тижневими зустрічами дітей. Це вже повноцінні виховні установи, які щораз більше присвячують часу інтелектуальному розвитку

дитини. Вихователі дошкілля знайомляться із новими вимогами до ведення дошкільних установ та використовують ці знання у своїй щоденній практичній роботі (Климишин, 1972а).

Варто зазначити, що велика увага до цих організаційно-методичних заходів була зумовлена тим, що від успішного проведення Українських Дошкільних Днів значною мірою залежав подальший розвиток етнічного дошкілля. На цей процес позитивно впливали і такі акції, як створення інспекторату дошкільних закладів, розширення їх організаційної мережі та підвищення навчального й управлінського рівня їх діяльності.

Важливу роль у розбудові українського дошкілля у США та організаційно-методичному забезпеченні його діяльності в наступні десятиліття відіграв XI-й Конгрес УККА, який проходив у Нью-Йорку 6-8 жовтня 1972 р. У його рамках відбулася цілоденна сесія виховно-освітньої комісії, присвячена проблемам дошкілля. Її учасники обговорювали питання збереження національної ідентичності підростаючих поколінь шляхом утримання молоді при українських освітніх закладах, починаючи від світличок і закінчуючи молодіжними організаціями; вели мову про неоціненний внесок у цю справу сім'ї, церкви, преси, творців дитячої літератури.

У прийнятій резолюції, зокрема, зазначалось, що «ситуація на відтинку збереження національної тотожності молоді вимагає негайного та інтенсивного скоординованого та співпраці виховних дій усіх чинників нашої громади, головно: родини, Церкви, дошкілля, шкіл (цілоденних і українознавчих), жіночих і молодечих організацій» («Резолюції XI Конгресу», 1973, с. 5). Для цього потрібно створити місцеві Координаційні Виховно-Освітні Осередки, першочерговими завданням яких буде: а) формування одного одностайного виховного ідеалу українця в діаспорі, б) організація допомоги виховній праці («Резолюції XI Конгресу», 1973).

Доцільно наголосити, що комісія шкільництва та дошкілля була лише однією із тринадцяти таких комісій, що проводилися під час пленарних засідань Конгресу, і працювала під керівництвом професора Едварда Жарського. Після

пленарного засідання відбулися дискусії в справі українського шкільництва та дошкілля в українських громадах США. Модератором цього панелю була Оксана Генгало – голова Осередку Дошкілля у США, а з доповідями виступили Ірина Пеленська – референтка шкільництва Шкільної Ради УККА («Стан і майбутнє українського дошкілля в ЗСА»), Олена Климишин – голова Світового Осередку Дошкілля, виховна референтка СУА («Чи громада піддержує українське дошкілля») та Степан Стецик – член Управи Шкільної Ради УККА («Стан і майбутнє українського шкільництва та громада») («Праця ділових комісій», 1972).

Вважаємо за доцільне наголосити, що такий підхід не був випадковим, позаяк українські дошкільні заклади (світлички, садочки та класи передшкілля) в країнах поселення українців, отже й у США та Канаді, входять до шкільної системи і є першою освітньою сходинкою у системі українського шкільництва. З цієї причини їх найчастіше розглядають як єдине ціле, як цілісну систему української освіти в умовах діаспори, тому і проблеми у них назрівають здебільшого одночасно. Зрештою, підтверджують це і тексти резолюцій конгресу, які ми, для прикладу, наводимо в додатку 3.

Щодо піднесення на вищий рівень діяльності світличок, збільшення їх кількості та числа дітей, які відвідують садочки, то УККА покладав великі надії на жіночі організації, зокрема СФУЖО і СУА, які є безпосередніми організаторами та опікунами дошкілля в українській діаспорі. Батьків закликали у першу чергу відводити дитину в український садок, йти в ногу із програмовими вимогами садочка та всіляко сприяти залученню їхньої дитини до української громади: спілкуватися вдома рідною мовою, якомога активніше знайомити дітей з українським літературним словом; крім того, брати активну участь у розбудові системи національного дошкілля на континенті.

Надаючи важливого системі дошкільної освіти і виховання в забезпеченні майбутнього української спільноти у США, XI Конгрес УККА прийняв спеціальні резолюції у цій галузі. У них, зокрема, зазначалося:

«1. Дошкільні інституції з українською мовою навчання, світлички, садочки і підготовчі класи є основою релігійно-національного виховання української дитини поза родинним домом.

2. Доцінюємо вклад, який зробили жіночі й інші організації, зокрема Союз Українок Америки, у ділянку українського дошкільного виховання і закликаємо Управи і Членство жіночих організацій ще більше поширити мережу українських світличок і подбати про їхній розвиток.

3. Українська література для дітей і молоді та дошкільні посібники – це необхідні виховні чинники, тому поручаємо вчителям і батькам користуватися в їхній виховній праці виданнями Об'єднання Працівників Літератури для Дітей і Молоді, Шкільної Ради УККА, Централі і Відділів Союзу Українок Америки, Українського Золотого Хреста, Крайового Осередку Дошкілля ЗСА, фірм «Освіта» і Лялькових театрів (українських) СФУЖО.

4. Стверджуємо, що недостатня кількість українських дітей у системі українського дошкілля впливає в першій мірі з браку розуміння українських батьків і тому звертаємося з гарячим закликом до всіх українських батьків посилати своїх дітей до українських світличок.

5. У зв'язку зі зменшенням кількості українських дітей у цілому – поручаємо нашим дошкільним чинникам провести акцію підготовки молодих подружніх пар до родинного життя.

6. Ділянка українського дошкілля потребує відповідної фінансової бази. Фонди потрібні на: поширення мережі світличок; збільшення кількості підготовчих клас при Школах Українознавства; влаштування курсів учительок й працівників дошкілля; стипендії на ці курси і університетські; видання матеріалів, підручників і посібників дошкілля; на організацію конференцій з дошкільною тематикою; на влаштування українських дошкільних Днів у поодиноких містах та зустрічей з українською громадою з метою збільшення кількості дітей у світличках, а тим самим пізніше учнів у школах українознавства.

Тому XI Конгрес звертається до українського громадянства своїми щедрими жертвами вможливити і підтримати ці акції. Просимо українське Духовенство, Учителство і все Громадянство підтримати дію українського дошкілля, основи українознавчого виховання» («Резолюції XI Конгресу», 1973, с. 5).

Як засвідчує аналіз джерельної бази, такі ж проблеми у цей період вирішували й організатори українського дошкілля в Канаді. Відзначаючи надзвичайно важливу роль дитячих дошкільних установ у збереженні етнокультурної самобутності зарубіжних українців, IX конгрес Комітету Українців Канади у 1968 р. наголосив: «Ми повинні подумати над тим, щоби українські діти мали нагоду час до часу зійтись і зустрінутись з іншими українськими дітьми, бо лише в цей спосіб у них розвинеться свідомість від наймолодших літ приналежності до громади. В тій стадії неоціненну місію може сповнити добре зорганізований садок, де молоде серце дитини прийматиме елементи української культури і українського походження і буде їх завойовувати на ціле життя» (Руснак, & Романюк, 2002, с. 241).

Адже «там, де є садки, вони показалися дуже корисним впливовим чинником у вихованні дітей. І тому нам треба скеровувати якнайбільше уваги на садки. Ніяка інша громадська праця не є такою важною, як садки» (Магус, 1967b, с. 22).

Навіть враховуючи те, що на території Канади вже існувала велика кількість рідних шкіл та українських класів у державних школах, щороку до них приходило все більше дітей, яких удома батьки не навчили української мови (Білаш, 1984). Тому 1973 р. в Канаді при Кураторії Українських Католицьких Шкіл було створено «Комітет для заложення українських діточих садочків».

Етапним у розбудові українського дошкілля у США та Канаді став Світовий З'їзд Дошкілля, проведений безпосередньо перед Третім Світовим Конгресом Українського Жіноцтва в Торонто (Канада). Організатором його виступив Крайовий Осередок Дошкілля Канади в Торонто. З'їзд відбувся 25 травня 1977 р. в залі Українського дому заходами екзекутиви (виконавчого органу) Світової Ради Дошкілля, за участю Контрольної та Організаційної комісій, управ

Крайових Осередків Дошкілля Америки й Канади та представників українського дошкілля у західній діаспорі. На з'їзд були запрошені працівники світличок і садків, бажаними гостями були всі, кому не байдужа доля українського дошкілля в країнах вільного світу (Костюк, 1977).

Відкриваючи з'їзд та вітаючи його учасників, голова СРД Ірина Пеленська підкреслила, що він відбувається «у часі поступу асиміляційного процесу на чужині..» (Петрів, 1977b, с. 1), а тому надзвичайно важливо віднайти засоби, які допоможуть пригальмувати його і зберегти підростаючі покоління для участі в діяльності українських громад у вільному світі. Основою цього має стати українське дошкілля, де з раннього віку діти вивчають материнську мову і отримують національно-релігійне виховання.

Програмою з'їзду були передбачені загальні збори Світової Ради Дошкілля, які розпочалися виборами комісій: верифікаційної (Рома Келембет – голова), резолюційної і правильника (Валентина Терешкун – голова), номінаційної (голова Марія Максимець).

У рамках з'їзду відбулися методичні покази й виставки дошкільної праці (Петрів, 1977b; «Постанови Другого Світового», 1977).

На час проведення цього з'їзду дошкілля СРД об'єднувало 24 організації або установи із секторами дошкільного виховання в діаспорі та два видавництва (ОПЛДМ і «Євшан-Зілля»).

Вважаємо за необхідне відзначити, що СРД зробила неоціненний внесок у розбудову й організаційно-методичне забезпечення діяльності українського дошкілля у США, Канаді та інших державах поселення українців. За час своєї праці вона створила Центр дошкільних установ і стала його репрезентативним і виконавчим чинником; заклала фундамент Крайових Осередків Дошкілля у США та Канаді; сприяла підвищенню рівня дошкільного виховання, готуючи і друкуючи навчально-методичні матеріали для світличок і підготовчих класів, інструктажі, бібліографію дошкільних видань, програми навчання, надавала ініціативу в проведенні курсів працівників дошкілля; співпрацювала з видавництвом «Освіта», а її пресова референтура систематично готувала

сторінку СРД у журналі «Рідна Школа» Шкільної Ради УККА та педагогічні сторінки в інших журналах і часописах, що загалом позитивно позначилось на розвитку національного дошкілля в українських спільнотах США та Канади (Прес референт, 1977).

Висновки до першого розділу

Вивчення джерельної бази дослідження й аналіз його результатів дають підстави для наступних висновків:

Масова еміграція українців до США та Канади, що розпочалася наприкінці ХІХ ст. і триває до нині, проходила в складних соціально-економічних умовах, особливо в перші десятиліття цього процесу. Однак українські жінки, не зважаючи на ці труднощі, прагнули зберегти дітей і молодь для української спільноти через виховання в дошкільних установах як складовій системи рідномовного шкільництва у США та Канаді. Їх заснування і діяльність зумовлені такими умовами: необхідність участі жінок у промисловому та сільськогосподарському виробництві; складні умови життя та виховання дітей, особливо в сільській місцевості Канади; зародження й розвиток національного культурно-просвітницького та громадського життя емігрантів з українських земель; діяльність етнічних громадських, насамперед жіночих, організацій; висвітлення діяльності українських дошкільних установ в етнічній пресі; асиміляція народжених у США та Канаді підростаючих поколінь українців.

Одним із вирішальних чинників розвитку системи української дошкільної освіти й виховання у США та Канаді стала організаційно-правова база її функціонування в цих державах, що пред'являла однакові умови до діяльності суспільних та приватних освітньо-виховних установ.

Встановлено, що відповідно до офіційних вимог у США та Канаді на початку 50-х рр. ХХ ст. була сформована система українських дошкільних навчальних закладів, до якої входили садочки й світлички, клас передшкілля / підготовчий клас, півоселі та літні оселі, дитячі клуби, сходини.

У 1990-х рр. її поповнили забавні гуртки, культурно-освітні / освітньо-культурні центри, ігрові групи, центри розвитку дитини. Засновниками їх стали первинні осередки громадських організацій українців, які прагнули забезпечити в умовах поліетнічного середовища США та Канади безперервну національну освіту й виховання підростаючих поколінь. Важливою умовою успішної діяльності дитячих установ була активна участь у ній батьків дітей.

Дотримання зазначених умов і вимог забезпечувало гармонійний розвиток вихованців українських дошкільних установ, сприяло їх розумовому, фізичному, естетичному, духовному зростанню, адаптації до навколишнього життя, успішному входженню в життєдіяльність етнічної спільноти та соціум країни проживання.

З'ясовано, що з метою організаційно-педагогічного забезпечення діяльності українських дошкільних навчальних закладів у США та Канаді його організатори заснували Світову Раду Дошкілля як координаційний центральний орган українських дошкільних установ у державах поселення. Зусиллями СРД організовано фахову підготовку педагогічних працівників дошкільних навчальних закладів та підвищення їх професійної майстерності, налагоджено підготовку і видання навчально-методичної літератури і дидактичних матеріалів, проведення науково-методичних конференцій, семінарів, публікацію навчально-методичних матеріалів на сторінках етнічної преси. Цікавою формою підвищення якості професійно-педагогічної підготовки працівників дошкільних установ стали триденні Українські Дошкільні Дні, які щорічно проводилися в різних містах США.

Активну діяльність щодо розбудови системи українського дошкілля в Канаді проводив Комітет Українців Канади та його складові організації, які займалися створенням дитячих садків, світличок, літніх осель і пів осель, підготовкою педагогічних кадрів для дошкілля, виданням спеціальної навчально-методичної літератури і наочних посібників тощо.

Матеріали розділу висвітлено в таких публікаціях авторки: Рудницька-Юрійчук, 2007а, 2007б, 2008с, 2009б, 2009с, 2010а, 2010б, 2012а, 2012б, 2013а,

2013b, 2014a, 2014b, 2014e, 2014f, 2014g, 2015a, 2015b, 2015c, 2016b, 2019a;
Rudnytska-Yuriichuk, 2013.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ Й ВИХОВАННЯ УКРАЇНЦІВ У США ТА КАНАДІ

У другому розділі «Особливості функціонування системи дошкільної освіти й виховання українців у США та Канаді» розкрито зміст, форми, методи і засоби навчання й виховання дітей в українських дошкільних навчальних закладах США та Канади; охарактеризовано основні напрями виховної діяльності в українських дошкільних навчальних закладах цих держав; проаналізовано навчально-методичне забезпечення дошкільної освіти й виховання українців у США та Канаді; обґрунтовано можливості використання прогресивних ідей і досвіду українського дошкілля в освітньому просторі України.

2.1. Зміст, форми, методи і засоби навчання й виховання дітей в українських дошкільних навчальних закладах США та Канади

Головне завдання дошкільних навчальних закладів українців у діаспорі, крім забезпечення загального всебічного розвитку дитини і підготовки її до шкільного навчання, полягає у здійсненні українського національного виховання, ознайомлення її з життям, культурою, літературою, мистецтвом, традиціями і звичаями українців незалежно від їх місця проживання. Тому зміст освіти й виховання в дошкільному закладі, згідно чинних програм, передбачає інтегроване вивчення наступних українознавчих предметів: мова, література, історія, географія, культура (мистецтво), природознавство, математика, фізична культура, малювання, ігри та забави. Для їх опанування виховниця повинна створити такі «умовини навчання, в яких дитина незаметно засвоїть собі щось нового до того, що вже дотепер призьбиралося в її умі», – наголошує І. Тарнавська. На її думку (Тарнавська, 1969), «це дорога від знаного до незнаного», тому для досягнення «цієї цілі найкращою методою є «метода розвитку

зацікавленість». Вона включає: дискусію, розмову, приготування плянів, пошуки дитини за інформацією, відвідування нових теренів, організування матеріалів та співвідношення до таких ділянок як: мова, суспільне життя, ручні праці, мистецтво, рахунки тощо» (с. 16-20).

Пропонуючи різні форми і методи навчання, І. Тарнавська все ж підкреслює (Тарнавська, 1969), що «найперше зайняття дитини в садочку – гра, забава», яка допомагає їй рости «фізично, умово і суспільно. Вона впливає на розвиток і координацію великих та малих мускулів» (с. 16-20). Педагог переконана, що «зайняття дають дитині велику приємність, почуття і свідомість творчості, розвиток уяви, нагоду використати свою фантазію, емоційне відпруження. Для дитини садочкові зайняття це нагода для досліджування і експериментації, змога виладувати свої небажані імпульси, заправа до будучого життя, заспокоєння потреби пригод. Ці зайняття у великій мірі є суспільним чинником, але дають теж дитині змогу контролювати духовне безладдя» (Тарнавська, 1969, с. 20).

Оскільки завдання світлички, садочка навчити дошкільнят української мови, то, стверджує І. Тарнавська (Тарнавська, 1969), «при всіх цих зайняттях є саме нагода до вживання та збагачування української розговірної мови як форми комунікації, як засобу вислову і поширення думки. Це заставляє виховника побудувати таку програму і вжити таких методичних засобів, які забезпечували б українських малят постійним зростанням, засягом, плинністю і чистотою їх мовного вислову українською мовою. Основою успішного розвитку мови є саме захоплююча, обдумана, цікава програма, яка внесе такий матеріал і створить такі ситуації, які уможливлють групі живий контакт» (с. 16-20).

Провідною формою навчання в українських дошкільних закладах США та Канади є обов'язкове заняття, яке триває 10-25 хв, залежно від його мети, теми, місця проведення та віку дітей і має здебільшого інтегрований характер.

Аналіз діяльності українських дошкільних установ у цих країнах засвідчує, що оволодіння рідною мовою тут має передусім практичний характер і спрямоване на вироблення комунікативних компетенцій вихованців. Саме тому на заняттях з української мови, як основного засобу опанування змісту

передбачених програмою навчальних предметів, у зміст навчання входять: розмовна українська мова (у формі запитань і відповідей), «назвознавство», опис предметів та малюнків. Засобами засвоєння мови є вірші, пісні, короткі оповідання, казки, бесіди за спостереженнями змін у природі (осінь, зима, весна, літо), різноманітних ігор і розваг, у яких діти беруть активну участь.

Правильна мова дитини залежить у великій мірі і від праці, яку в тому напрямку провадять з нею батьки та виховники, і від індивідуальних особливостей дитини (Пастернакова, 1959).

Діаспорні і вітчизняні фахівці в галузі теорії і практики українського національного виховання дітей у діаспорі вказують на помилковий підхід багатьох українських батьків до навчання своїх дітей рідної мови, які вважають, що дитина повинна спочатку засвоїти англійську мову, оскільки знання рідної мови буде перешкодою їй у вивченні мови чужої і стане на перешкоді її самоствердженню в країні проживання / поселення. Проте, наголошують виховники дошкільних закладів, практика довела, що коли дитина не вчить рідної мови до 6-річного віку, то пізніше цей процес буде проходити набагато важче: «Мусимо пам'ятати, що тут, на чужині, все, дослівно – все, абсорбує думку й душу нашої дитини й шаленим темпом її денаціоналізує. З нерозумінням справи, прогавивши тільки один етап, безповоротно дитину тратимо в чужому морі. А цей саме найбільше пригожий етап для вивчення мови сягає більше-менше 6-го року життя кожної дитини. В цьому-то часі мала дитина має уроджену здібність абсорбувати мову від її оточення і це вивчення мови проходить підсвідомо, легко, без заучування орфографічних та синтаксичних правил. Тому, якщо справді хочемо врятувати нашу молодь, нашим першим виховним обов'язком мусить бути навчити її рідної мови до 6 років життя, не пізніше» (Голубович). Відомий педагог Л. Голубович у праці «Національне виховання дітей дошкільного та шкільного віку» підкреслює, що згодом англійська мова, телевізор, кіно, театр, вулиця і т. ін. легко і швидко навчать українську дитину досконалої англійської мови. Тож побоювання, що рідна мова може стати перешкодою у вивченні англійської мови – абсолютно хибне і

безпідставне. Більше того, вихователі українського дошкілля керуються твердженням, що дитина, яка думає і спілкується кількома мовами, рано чи пізно підніметься вище усіх дітей, що говорять тільки мовою своєї країни. Бо цей подвійний процес думання, процес порівняння двох мов, спричиняється до кращого розумового розвитку, до розширення комунікативних можливостей.

За спостереженнями вчених, дитина найкраще вивчає мову в період між 2 і 7 роками життя. У цьому віці, зокрема, важливим є навчання рідної мови, яка залишається її мовою на все життя. Через надзвичайно важливу роль мови її вивчення та засвоєння усного мовлення посідає провідне місце серед занять у світличці, садочку, підготовчому класі. Мова сприяє розвитку мислення і навпаки, мислення впливає на мову: «Обмежений засіб слів виявляє обмеженість думки, а без нових слів думка не розвивається» (Мончак, 1965а).

Педагоги української діаспори у США та Канаді зважають і на те, що навчанню мови в дошкільному віці сприяє допитливість, характерна для дошкільнят. Для них світ новий і цікавий. Їм хочеться про все довідатися, все прослідити. Бажання знайти відповідь на питання «нащо?», «чому?», «в який спосіб?» є одним із найважливіших чинників у психічному розвитку дитини. Таке шукання причинно-наслідкових зв'язків є основою культури, запорукою розвитку людської думки. Оскільки розумовий розвиток дитини тісно пов'язаний з мовним, то навчити дитину добре говорити, чітко висловлювати свої думки означає навчити її добре думати.

Використовуючи надзвичайну здібність малих дітей до схоплення мови, виховниці в українському садочку, світличці проводять якнайбільше занять, розрахованих на збагачення запасу слів та виправлення мови. Для цього вони прагнуть створити приємну, невимушену атмосферу, де б дитина мала нагоду вільно висловлювати свої думки, робити помилки й виправляти їх; де б садівничка присвячувала кожній дитині час і увагу, щоб вислухати її та поговорити на теми, які цікавлять окрему дитину, допомогти їй у мовному зростанні.

Вихователі українського дошкілля у США та Канаді твердо переконані: щоб діти могли засвоїти нове слово, належить його часто вживати, повторювати і пояснювати, «опісля бавитися в ігри слів», тобто основним методом навчання є спільна діяльність педагога і вихованців.

У праці над розвитком дитячої мови українські виховники перевагу надають словесним методам – груповим та індивідуальним розмовам з дітьми. Тем для них є дуже багато, особливо зранку, коли діти сходяться до дитячого садка. Тоді вони не тільки відповідають на запитання, але й самі радо розповідають, що вони бачили, йдучи до садка, що відбувалося вдома. Виховниця уважно прислухається до розмови дітей, щоб ті відчули її щире зацікавлення розповіддю. Неправильно сказане слово дитини вихователь вимовляє правильно, не змушуючи при цьому мовця до його повторювання. Іноді мовні виправлення роблять тоді, коли дитина закінчить розповідати. До дитячих розповідей, зауважують українські вихователі, слід ставитися з увагою, підтримувати їхню вигадливість. А помилки і неточності висловів виправляти обережно, не послаблюючи захоплення дитини розповіддю (Пастернакова, 1959).

Вивчення джерельної бази засвідчує, що педагоги української діаспори у США та Канаді рекомендують у щоденних заняттях особливу увагу звертати на: багатство слів; розуміння слів і виразів; на красу чи простоту мови; на уклад синтаксису; на вимову окремих звуків; на уміння дітей висловлювати свої почуття, самопочуття, уміння вихованців по пам'яті описувати предмет; роль уяви у творенні нових слів; на попередження машинального повторення слів, текстів без їх зрозуміння; на дефекти в мовних органах дитини і т.п. (Мончак, 1965а).

Найбільш ефективними й успішними засобами до вправління, засвоєння мови дитиною в діаспорі, як засвідчує проведене дослідження, є: гутірки (бесіди – авт.), в яких кожна дитина бере активну участь, відтак спів, рецитація, розповідання казки і т.п.; уживання слів-контрастів, напр.: велике авто – мале авто, довгий поясок – короткий поясок і т.п.; ілюстрації, образки та описування й обговорення їх; мовні ігри (назвати слово, що починається на «м»); хто назве

найбільше звірят?; слова, що римують, напр.: шило-мило і т.п.; що зображено на картинці? (правильно назвати); ігри типу «Кіма»; вивчення та декламація скоромовок; з речення продовжувати казку); марш із вказівками: (стій, іди вперед і т.п.). Рухомі ігри (напр., крісло перед себе, за, позад себе); повісити два ряди образків: по одному боці предмети, назви яких починаються на букву «м», по другому – на букву «н» (букви «т» і «д»); наліпки з написами на всіх предметах у клясі; вправи чемности, напр. вітатися з іншими, подавати руку і т.п. (Мончак, 1965а).

Вихователі дошкільних закладів у діаспорі підкреслюють, що «світличка є справжньою школою, а не просто місцем, за допомогою якого можна позбутися дитини на кілька годин. Вона повинна існувати для того, щоб кожна дитина могла пізнавати красу української мови через пісні, казки, бесіди, забави» (Пікас, 1979, с. 19).

Згідно програм навчання й виховання темами для усних мовних вправ у дошкільних установах є розмови вчителя з дітьми про дім, довкілля, дитячий садок, школу, дорогу до школи, про домашні звірята, птахи, про заняття дітей, батьків, про церкву, церковні й національні свята і т.п.; розглядання та обговорення змісту картин.

Для кращого засвоєння мови в дошкільному віці діти вивчають (зі слуху) і виголошують короткі вірші, співають легкі за змістом пісні, проводять ігри і вправи зі співом (Пікас, 1979).

Слід зазначити, що найбільш поширеними й апробованими формами і методами навчання в дошкільних українських установах США та Канади виступають молитва й релігійні пісні та розповіді; вказівки щодо доброї поведінки; казки й оповідання; гутірки на різні теми; драматизація казок, оповідань, ляльковий театр; робота із словником української мови, вірші і пісні напам'ять; спів у хорі і в сольних виступах; музика – слухання гри дитячого оркестру; вправи з числення й математики; покази й експерименти з природознавства для опанування термінів і явищ; ручні заняття: рисування, малювання, вирізування, ліплення; виготовлення часткове або цілісне іграшок та

предметів щоденного вжитку; будова й конструкція; ігри й рухливі забави, зокрема українські фольклорні. Під час ігор, передусім драматизованих, в яких діти викладають зміст казок і оповідань, вживаються у різні ролі, є багато можливостей для збагачення і розвитку дитячої мови. Настільні дидактичні ігри теж поповнюють новими словами дитячий словник, бо ознайомлюють з назвами різних предметів (Пастернакова, 1959).

Вихователі дітей дошкільного віку в українській діаспорі США та Канади переконані – нічого не дає малій дитині таких глибоких переживань, як мистецьке слово казки. «Вона не тільки веде дитину веселковими стежками у чарівну країну, де тварини і рослини живуть як люди, в radoцax і турботах, але, слухаючи казки, дитина дістає приклади образної мови, запам'ятовує нові слова, її мова стає багатшою і правильнішою» (Пастернакова, 1959, с. 47).

Невичерпним джерелом дитячого зацікавлення є народні казки, що таємничістю антропоморфічних образів, барвистою мовою та неповторністю епізодів захоплюють малу дитину. Вона легко перевтілюється в персонажів казки і в іграх по-своєму відтворює її дію. Так, дітям-дошкільникам можна запропонувати для слухання та відтворення казки, які стали безсмертними творами української дитячої літератури, «Ріпка», «Колобок», «Рукавичка», «Вовк і семеро козенят», «Курочка ряба», «Снігурочка», «Солом'яний бичок», «Три ведмеді», «Коза-дереза», «Івасик Телесик» та ін.

Темами бесід із дітьми можуть бути також предмети з найближчого оточення, події щоденного життя, праця людей – це так звані «речеві» гутірки. Наприклад: «Звідки взявся стіл (кошик)», «З чого будується дім», «Історія вовняного кабатика (спіднички), сорочки», «Як працюють ремісники», «Чим палимо», «Світло» і т. ін. У речевих гутірках дітям дають змогу виявити їхні власні спостереження і знання, а завдання вихователя – лише їх перевірити та спрямувати увагу дітей на цікавіші подробиці.

Особливої уваги, вважають українські виховники, заслуговують оповідання і віршики на гігієнічні теми, які дуже корисні для закріплення гігієнічних

навичок у малих дітей. Вони легше запам'ятовуються і переконливіші за будь-які поради і заборони, вдало поповнюють активний словник дитини.

Широко використовуються в українських дитячих садочках США та Канади оповідання й гутірки на релігійні теми. Важливого значення педагоги надають легендам про життя Ісуса, Божої Матері і святих, в яких зазначений зв'язок природи з Богом. Ці оповідки є чудовою підготовкою до релігійного виховання, науки, етики і віри (Пастернакова, 1959).

Діти із захопленням слухають оповідання і легенди «Про походження малого Ісусика», «Як Ісус ліпив пташки», «Чому жайворонки найкраще співає», «Забудте дитятко», «Капличка в лісі», а також біблійні оповідання «Ісус заспокоює бурю на морі», «Чудесне розмноження», «Уздоровлення сліпого», «Ісус поміж дітьми» та інші, пов'язані з Різдвом Христовим та Воскресінням. Однак усі розмови й оповідання релігійного змісту, що використовуються у роботі з дітьми, повинні мати спокійний, лагідний характер, наближати дитину до Бога, формувати в ній почуття довіри і любові до Всевишнього. Вихователь повинен пам'ятати, що ні в якому разі не можна вселяти дітям страх перед Богом і погрози карами за гріх (Пастернакова, 1959).

Ефективним матеріалом для збагачення мови дошкільника у практиці педагогів української діаспори є загадки, народні приказки і скоромовки. Вони розкривають перед дитиною якусь властивість предмета, поглиблюють її уявлення, ставлять перед нею маленьке розумове завдання. Оскільки складної алегорії, порівняння та іронії діти того віку ще не розуміють, такого матеріалу вихователі ще їм не подають. Проте зрозумілі, дотепні своїм змістом загадки, а до того ще й римовані, діти легко відгадують і запам'ятовують. Зауважимо, що при заучуванні скоромовок, які виховниці дають старшим дітям, педагоги звертають особливу увагу на чистоту вимови, а не на швидкість.

Важливо зазначити, що вже в ранньому дошкільному віці садівнички організовують перше знайомство вихованців із книгою. Правда, сама дитина її ще не читає, але вона радо розглядає ілюстрації, придумуючи до них власні тексти. І хоча розповідь ефективніша форма у праці з малими дітьми, адже

оповідач може змінювати хід оповідання, зупинитись у цікавіших місцях, дітям іноді здається, що вони самі пережили це оповідання, проте й читання книжки дітям теж має свою виховну вартість. Читання наближає дитину безпосередньо до літературної творчості, пробуджує в неї вже змалку зацікавлення і повагу до книжки. Тому в кожній дошкільній установі наявна бібліотека дитячої літератури, яка час від часу надається дітям для переглядання і повторення відомого матеріалу.

Як бачимо, в українському дошкіллі США та Канади з метою сприяння розвитку мови дітей набули поширення різноманітні форми навчальних занять. Та головною умовою, перш за все, є сама виховниця, її вміння говорити виразною літературною мовою, коли хоче цього домогтися від дітей. М'яким, приязним підходом до дитини, а не насмішливим підкреслюванням її мовних помилок, вона не тільки навчає дитину правильно говорити, але й непомітно виправляє деякі мовні дефекти, якщо такі мають місце.

Перед вивченням вірша чи розповіддю казки, скориставшись методом наочності, українські вихователі у США та Канаді показують дітям відповідну картину і, як уже зазначалось, вивішують її за день до заняття на стіну або перед самим заняттям показують дітям іграшку, яка зображує персонаж твору, а вкінці короткою бесідою, не переказуючи змісту, створюють дітям відповідний настрій, творчу атмосферу. Під час читання вірша виховниця виголошує його голосно, від початку до кінця два рази, з відповідною модуляцією і обов'язково з пам'яті. Потім діти декламують вірш разом із нею хором, оскільки в гурті вони почувають себе сміливіше, впевненіше, а процес запам'ятовування проходить легше. Надалі вже вірш декламують частинами і пропонують вихованцям за бажанням розповісти самому або вдвох із однолітком. Повторювати нового вірша можна так довго, як довго це дітей цікавить. Звичайно, декламування нового вірша триває лише 15-20 хвилин, враховуючи вже і вступну бесіду. Не слід вивчати з дітьми більше як три-чотири віршики на місяць, включаючи до цього переліку і тексти пісень (Пастернакова, 1959).

Досвід показує, що в результаті засвоєння визначеного програмою матеріалу діти говорять виразно, голосно, впевнено; на запитання відповідають простим і зрозумілим реченням; знають назви живих істот та предметів із найближчого довкілля; вживають відповідні вислови і форми, правильно вимовляють відомі їм слова та окремі звуки; до закінчення передшкільного класу діти знають усі букви (пізнають, читають і пишуть друковані букви); знають звуки; починають вправи до написання елементів букв (гачки, палички).

На 5-6 році життя, наголошують педагоги дошкільця в українській діаспорі США та Канади, вже треба починати вчити дітей грамоти. Ще до того, поки вони підуть до чужомовної школи, в інший, новий для них і привабливий світ, їх слід ознайомити з українським письмом. Це можуть бути друковані окремі літери і з них складені слова, не називаючи літер, наприклад, МАМА, діти їх вивчають самовільно, випадково, майже ігровим способом. Коли ці слова сама дитина ілюструє картинкою чи рисунком, тоді вона не відчуває, що їй обов'язково вчать писати і читати, а сприймати це буде легше, ніби граючись (Пастернакова, 1959).

Засобами підготовки дітей до письма є ручні заняття: рисування, малювання, покривання кредками готових рисунків, ліплення витинанок, моделювання, а за методикою М. Монтесорі, яка сьогодні активно впроваджується в українських дошкільних закладах діаспори, також «совгання пальчиками по букві, поки її форма увійде до свідомості дитини». Відтак починається писання, точніше копіювання друкованих букв із таблиці або картону. Під час письма вчитель постійно звертає увагу на правильне тримання олівця в дитячих пальчиках, на правильне положення (поставу) дітей при сидінні, дотримання рекомендованої відстані голови та очей від зошита.

Корисними заняттями для дітей є забави ребусами, креслення прямих і кривих ліній до зазначених точок з метою ознайомлення дитини із послідовністю чисел першого десятка. Намальовані таким способом образки знайомлять дитину з геометричними фігурами чи назвами предметів, узятих із довкілля (Пастернакова, 1959).

Для кращого вивчення української мови в передшкіллі вчителі об'єднують заняття з читання, малювання (ручні проекти), мовлення і писання, додають творче писання, щоб учні не тільки підписували, але й також творили власні речення та оповідання; включають якнайбільше пісень і віршиків; вивчають правильну вимову в контексті, на підставі читання, писання, віршів та пісень; намагаються не перевантажувати навчальну програму деталями і граматичною термінологією; дбають про відповідні підручники і допоміжні матеріали, щоб повністю виконати програму.

Ефективним засобом формування культури українського мовлення, національного й естетичного виховання дітей педагоги західної діаспори вважають заняття співами і музикою. Вони переконані, що слухання музики, спів великою мірою облагороджують душу дитини, плекають у дітей взаємну любов і товариську (Бризгун-Соколик, 1965). Виховники, зокрема, наголошують, що діти себе добре почувають у тому садку, в якому часто дзвенить веселий дитячий спів, мотивуючи такий підхід до виховання тим, що дитина народжується з любов'ю до співу й музики. Адже навіть немовлятко із задоволенням слухає колискову пісеньку і, вколисане її мелодією, спокійно засинає. Старші діти передають самочинно через спів і музику свої настрої і переживання. Приспівуючи, вони рухами виявляють свою радість, задоволення, притупцюють ногами, стрибають, присідають, плещуть у долоні. Із великим задоволенням можна спостерігати за малими діти, коли вони, граючись на самоті, впевнені, що їх ніхто не чує, часто складають якісь оповідання, створюють до них рухові образи, при цьому наспівують свої мелодії. Музика викликає радість, вносить у життя дітей бадьорий настрій, об'єднує дитячий гурт, дає різноманітні можливості для виявлення самодіяльної творчості. Тому музичним заняттям вихователі приділяють у садку дуже багато уваги, по суті, музикою просякнута тут уся виховна праця. «Часом діти бувають неспокійні, зчиняють галас, важко організувати з ними якесь заняття, а на звуки музики або пісеньки в ту ж мить втихають, дисциплінуються і стають мов не ті самі» (Пастернакова, 1959, с. 53-54).

Зазначимо, що в кожному дитячому садочку української діаспори США та Канади протягом навчального року педагоги практикують організацію кількох святкових днів, на які запрошуються батьки та відомі громадяни. Такі свята приносять вихованцям і їх батькам багато радощів та приємних переживань від успіхів дітей. Ще однією метою проведення імпрез є популяризація дошкільної справи. Вони також дають добру нагоду виявити дитячі таланти, сприяють розвитку дитячої сміливості і товариських рис характеру.

Аналіз засвідчує, що педагоги українського дошкілля США та Канади проводять не більше трьох свят з програмою та один виступ назовні без програми протягом одного навчального року в світличці. Наприклад, першою імпрезою є «Гостини святого Миколая», другою – «Свято Матері», а третьою – «Градуація» (випуск). Виступами назовні можуть бути «Ялинка» та Свячення Великодніх кошичків, які проводяться тільки для батьків вихованців і самих дітей. Дошкільники мають багато бесід на теми Різдвяних і Великодніх Свят, готують Святвечір, наряджають ялинку. Пізніше складають Великодні кошички, вивчаючи напам'ять, що в них повинно бути. У Великодню суботу діти, святково одягнені «по-українському», сходяться до церкви й укладають свої кошички, прибрані вишивкою, барвінком і вербою, із застромленими свічечками, півкругом, які посвятить священник. Це «дуже зворушлива картина і тому варто її практикувати», – наголошують українські вихователі (Смерчинська, 1976, с. 16).

Звертається особлива увага на характер свята та детальне продумування його сценарію. Так, «Тарасове свято» вимагає теплої спокійної атмосфери і програма не може бути перевантажена різноманітністю. Тут доречні пісні, вірші в честь поета, інсценізації у виконанні старших дітей, наприклад «Садок вишневий», «Великдень». Ні в якому разі, застерігають виховники, не можна виводити перед портретом танців, ігор, гагілок і т. ін. Це відвернуло б увагу дітей від мети свята, ослабило б тільки-но зроджене почуття любові і пошани до українського генія. Естетичне оформлення не завжди повинно бути однакове. На

«Тарасове свято» кімнату і портрет Т. Шевченка прикрашають вишиваними рушниками, килимками, скатертинками, квітами (Пастернакова, 1959).

«Ялинка» теж належить до кращих святкових днів. Настрій у залі спокійний, радісний, урочистий. Біля ялинки не проводять ніяких забав, масових народних танців, хіба тільки танок янголят, які принесли дітям ялинку, і то лише у виконанні старших дітей. Приміром, до колядки «На небі зірка ясна засіяла» на цьому святі використовують віфлеємський вертеп, поставлений досить низько, щоб діти могли бачити усіх осіб і тварин у ньому, особливо фігурку маленького Ісуса. Меню святкової вечері складається з традиційних у даній околиці страв. Священик святить проскуру і висловлює побажання управительці (завідуючій садочка), виховницям, батькам, гостям і дітям. Потім управителька вітає гостей, складає побажання дітям і просить усіх до вечері. Під час свята діти і дорослі співають колядки, діти виголошують віршики про Різдво, ялинку та інші твори, відповідні своїм змістом характеру святкового дійства.

На свято св. Миколая в дошкільних закладах не влаштовують довгої вистави чи концерту, а просто приймають в гості св. Миколая. Важливим його завданням є створення позитивного настрою, емоційного піднесення у дітей. За сценарієм св. Миколай звертається до дітей із привітанням, янголята, що прибули разом із ним, роздають подарунки, і не завжди мусить бути «чорт» із різками. Діти мають пережити чарівну казку свят-Миколаївського вечора, а не бути знервованими і заляканими (Пастернакова, 1959).

Зазначимо, що однією із складових тематичної дитячої імпрези в дошкільних закладах українців США та Канади є інсценізація та сценічні переробки казок і оповідань. Для цього педагоги використовують не тільки український матеріал, а й твори світової дитячої літератури. Такий підхід має вагомим виховне значення, бо закладає основу, яка виводить із тісного кола до широкого світу фантазії, якого так прагне дитячий розум (Пастернакова, 1953b).

Як засвідчує аналіз джерельної бази дослідження, ефективною формою і засобом розвитку особистості дошкільника є ручні заняття, у проведенні яких активно використовуються практичні методи навчання. Проаналізуємо, для

прикладу, значення, завдання та зміст ручних робіт з дітьми в дитячому садочку (вік 3-5 років) та передшкільлі (вік 5-6 років).

Відразу наголосимо, що і у дитячих садочках, і у передшкільному класі ручні заняття відіграють надзвичайно велику роль, оскільки вони дають всебічне пізнання предметів та матеріалів, стимулюють дітей до праці й творчості, розвивають дитячу самостійність, сприяють мовленнєвому розвитку дітей (Лецишин, 1980).

Водночас ручні заняття дають можливість практично використовувати винахідницьку думку, фантазію, ініціативність дитини. Передові педагоги одностайні в тому, що руками формується мислення (Мончак, 1965а).

Ручні роботи – це заняття, вкрай потрібні для розвитку загальної культури, вони мають не лише практичне значення, але й естетичне, адже допомагають формувати якості, необхідні для життя дитини.

Ручні заняття – показник діяльності і творчості дітей; дитина має конкретний вияв своєї праці, одразу може побачити результат власного старання. Під час підготовки до них та й у самому процесі роботи дошкільники отримують багато знань про предмети і матеріали: пізнають їх назви і властивості, можливість використання їх у щоденному житті. Діти у такий спосіб збагачують свою рідну українську мову, вивчаючи назви предметів чи матеріалів, їх форму та вигляд, величину (великий, малий), колір (зелений, жовтий), довжину (довгий, короткий), твердість (твердий, м'який), вагу (важкий, легкий), поняття краси (гарний, поганий) і т.ін. Надалі дошкільнята пізнають та розрізняють предмети і матеріали, уточнюють їх. Алгоритм підготовки і проведення ручних занять такий:

- перед заняттям педагог пропонує одну тему для всіх дітей і всі вони радо виконують свою роботу, кожен вихованець відповідно до своїх здібностей та згідно своїх індивідуальних підходів до праці (звичайно, що все проходить під контролем та наглядом дорослого);

- у своїх виробках діти зображують улюблені мотиви з казок, оповідань, мультфільмів, ігор, іграшок або з повсякденного життя – те, що пережили чи переживають;
- ручні роботи знайомлять дітей з культурою свого народу; у процесі виконання діти мають чудову нагоду спілкування з ровесниками – приємне й цікаве заняття;
- для діяльності й творчості дітей у ручній праці українські педагоги США та Канади використовують такі матеріали: пластилін, спеціально приготовлене тісто, палички, сірникові коробки, папір для конструювання, липка стрічка, клей; овочі та фрукти, плоди дерев та насіння; яблука, груші, горіхи, морква, помідор, гарбуз, каштани, жолуді, шишки та багато інших речей.

У «Нарисі Програми для класу Передшкілля» при катедрі св. Йосафата у Торонто Іванна Лецишин пропонує проводити ручні заняття відповідно до пір року. Згідно даної програми восени (вересень, жовтень) варто звернути увагу дітей на кольори, підбираючи відповідний кольоровий папір, закріплюючи при цьому назви матеріалів та кольорів. Взимку (грудень, січень, лютий) діти вчаться ліпити сніговика, «фортецю», тим самим пізнаючи властивості снігу, льоду. Діти дізнаються, як можна в ручних заняттях використати гілочки ялини та ін. Навесні (березень, квітень, травень) вони знайомляться з ранніми квітами, деревами, кущами. Якщо є така нагода – дітей можна навчити будувати шатер. Влітку (червень) діти пізнають на берегах водоймищ (ріки, озера, стави) рослинний світ, мають можливість побачити справжні човни, а потім самостійно спробувати їх відобразити на занятті. На озері можна поспостерігати за лебедями, качками та гусьми. Зібравши невеличку колекцію пір'я, діти мають змогу використати його у поробках-аплікаціях або навіть створити свою пташку із шишки, встромивши їй справжнє пір'я-крило (Лецишин, 1980).

Успіх ручних занять залежить від спостережливості вихователя, його вміння зацікавити дітей. Найважливіше – із захопленням підходити до кожної теми ручних занять, добре його продумати та підготувати так, щоб викликати у

дітей зацікавлення й бажання радо виконувати завдання, і, головне, багато з дітьми спілкуватися – говорити, повторювати слова і речення, щоб розвивати їхнє мовлення, пам’ять, збагачувати лексичний запас, адже навчання української мови – одне з найвідповідальніших завдань українського дошкілля у США та Канаді.

Важливо й те, що кожен продемонстрований експонат виховниці закріплює словесно – піснею чи віршем, оповіданням і таким чином легко й швидко відбувається запам’ятовування дітьми слів, понять.

Педагоги українського дошкілля вважають працю глибоко закладеним людським інстинктом, тому намагаються під час ручних занять у садочку створити такі умови, щоб кожна дитина мала можливість задовольнити цей інстинкт ручної маніпуляції. Для цього використовуються різноманітні приладдя. Саме тому садівнички повинні постійно збирати, сортувати, зберігати і мати резерв предметів, необхідних для ручних робіт (папір різних розмірів, властивостей та кольору, знаряддя для письма та малювання, клей, ножиці, пластилін, матерії, нитки, шпульки, пластикові банки, природні матеріали – камінці різних розмірів, палички, засушені квіти і листя різних дерев, кущів, шишки, жолуді, корки), іншими словами все те, що природа може надати, та все те, що часом, на перший погляд, може видаватися непотрібним. Завдяки цьому у виховниці виробляються вміння дивитися на всі речі навколо себе з точки зору придатності до занять у садочку. Вона сама мусить бути вправною, мати добре розвинений естетичний смак і уяву.

У виховній роботі з дітьми широко використовується рисування / малювання, адже вміло проведене заняття розвиває уяву дитини та дає їй можливість висловити свої внутрішні переживання. Педагоги українського дошкілля у США та Канаді переконані, що не треба судити про красу малюнка дитини з точки зору та досвіду дорослої людини, а брати до уваги лише той факт, чи сама дитина задоволена процесом та результатом своєї праці. Не слід теж самій власноручно виправляти дитячу роботу, брати до рук пензлик, олівець чи крейду, натомість вихователь повинен заохочувати дитину, хвалити її і лише

«дискретно» (інколи, час від часу) давати їй поради. Дитина, на їх думку, мусить сама побачити, які в її роботі є хиби, чого бракує, наприклад, на малюнку – у людини не зображені руки, шофер більший від автомобіля тощо. Під час праці вони звертають увагу на правильну поставу, спосіб тримання олівця або пензлика, на чистоту праці. Педагоги підкреслюють той факт, що дитина зображує і змальовує предмети та явища навколишнього світу так, як вона їх розуміє, а не так, як вона їх бачить. Дитина дошкільного віку робить висновки про навколишній світ на основі своїх власних спостережень, наголошуючи на тому, що для неї важливе, тому часто її поняття перебувають у розбіжності з поняттями дорослої людини (Мончак, 1965а). Темою для рисунку повинна служити гутірка, казка, легенда, «обсервації» (спостереження) чи інше заняття в садочку. Обов'язковою умовою є попереднє обговорення з вихованцями предмету малювання. Кожна дитина повинна мати альбом, де зберігає свої кращі роботи, іншими можна прикрашати стіни приміщення.

Вивчення науково-методичної літератури та практичного досвіду дає підстави стверджувати, що важливу роль у вихованні дитини відіграє природа. В її середовищі найкраще розвивається мислення, спостережливість. Тому вихователі українського дошкілля у США та Канаді часто практикують такі форми організації навчання, як прогулянки, цільові екскурсії, екскурсії в природу та на різні соціальні об'єкти. Ідеальною є можливість проводити заняття з дітьми в дитячому садочку серед природи. На думку педагогів, природа вчить терпеливості, уважності, витривалості, відваги, ніжності, співпраці, єдності і т. п. (Мончак, 1965а).

Важливим етапом прилучення дітей дошкільного віку до природи та виховання у них не споживацького ставлення, а поваги, шани до неї є праця в природі.

Спостерігаючи за працею дорослих у полі та городі, діти й собі починають на грядках «веснувати». Розчищають землю, рівняють клумби і грядочки, засівають їх квітами і ранньою городиною. А коли пройде випадє дощик, вони

мають можливість спостерігати, як все помітно росте, зелень набирає соковитого кольору і природа переходить у стадію літнього розвитку.

«Дитячий садок, – наголошує О. Климишин (Климишин, 1973b), – повинен дати дитині можливість обсервування росту рослин. Найкраще, коли діти мають свої грядочки в городі» (с. 12).

З цією метою на присадибних ділянках дитячих садків відводять спеціальне місце для невеличкого городу, відгороджуючи його від «ігрової» зони, і дають можливість дошкільникам проводити роботи з благоустрою присадибної ділянки. Такого роду «город-грядка» дарує дітям можливість зайнятися працею на природі, збагатити свої природознавчі знання, навчає пізнавати красу довкілля, захоплюватися нею і її шанувати.

Ознайомлюючи дитину з красою, всіма барвами природи, особливостями певної пори року, вихователі українського дошкільця у США та Канаді поєднують ці відомості з українським народним календарем. Вони повідомляють дітям, які свята відзначають українці в цю пору року, якою господарською діяльністю та городньо-польовими роботами вони займаються. Наприклад, у багатьох дитячих садках, якщо є для цього умови, виховниці разом із дітьми влаштовують у травні «Свято весни» – для звеличення її краси і життєдайності. Програму свята зазвичай виконують серед вільної природи.

Велике пізнавальне значення для уточнення й розширення уявлень дітей дошкільного віку про природу дають розповіді про життя у дикій природі, які проводяться за допомогою картин, що зображують звірів: вовк, лисичка, зайчик, а дітей старшого віку ознайомлюють зі способом життя тигра, мавпи, лева, верблюда та ін. Набуті відомості діти закріплюють у дидактичних настільних іграх та в ручних працях з природного матеріалу.

У дошкільному дитинстві, як відомо, закладаються основи здоров'я, виховуються основні риси особистості людини. На сім'ї, дошкільному закладі лежить обов'язок забезпечити комфортні умови для гармонійного фізичного розвитку дитини, збагачення її знаннями про функціонування людського організму, ознайомити з необхідними для життя санітарно-гігієнічними

навичками. Дитина поступово має удосконалювати своє тіло, зміцнювати здоров'я, яке є запорукою її розвитку та особистісного становлення. У центрі всієї виховної праці з дошкільними дітьми перебуває їхній фізичний розвиток, що закладає сильні основи здоров'я на все життя.

Вихователі українських дошкільних навчальних закладів звертають серйозну увагу на формування фізичного здоров'я дитини, оскільки воно є важливою умовою її морального і духовного здоров'я. Адже у дошкільному віці розвиваються життєво важливі рухові уміння і навички, формуються фізичні якості, що, відповідно, викликає потребу у правильно організованому фізичному вихованні як основи оздоровлення і повноцінного розвитку дошкільника. Загально відомо, що організм дитини дошкільного віку весь час перебуває в стадії інтенсивного росту та розвитку і тому вимагає особливої уваги з боку дорослих. Усі засоби зміцнення і розвитку дитячого організму входять у зміст фізичного виховання, яке в дитячому садку займає одне із найважливіших місць.

Основна форма фізичних вправ – це, як правило, рухливі ігри, в яких є цікавий дітям зміст, крім того вони розвивають фізичні якості – сміливість, витривалість, увагу, пам'ять, окомір та організованість. Перше місце посідають тут такі ігри, в яких всі діти одночасно виконують певні рухи. Вони вимагають багато простору, щоб діти мали свободу рухів. Посилений рух під час ігор швидко втомлює дітей, тому вихователі вводять невеличкий відпочинок під час гри або моменти спокійного продовження ігор.

Кожне заняття з фізичних вправ складається з таких частин: марш під музику, зі співом або до удару інструментів, найчастіше до барабана, – дисциплінуючі вправи; вправи на зміцнення окремих груп м'язів; біг або гра з елементами бігу; стрибки; повільний заспокійливий марш.

Аналіз освітньої практики дає підстави стверджувати, що педагоги українського дошкільля в діаспорі США та Канади надають перевагу як ефективним формам організації навчання самостійним заняттям і вправам дітей. Вони стверджують, що кожна дитина має свої схильності, зацікавлення і потреби. Цим якраз і пояснюють свою думку про те, що в дитячому садочку

повинні діяти кілька постійних осередків, тобто місце в груповій кімнаті, де зберігаються матеріали для спеціальних занять. Там кожна дитина (або група дітей) має можливість самостійно досліджувати, маніпулювати, відкривати і пізнавати світ згідно з її індивідуальними можливостями, здібностями, бажаннями, настроєм. Вона також має змогу словами передавати іншим дітям свої відкриття.

У процесі навчання в дошкільній установі кожна дитина може вільно переходити з одного осередку до іншого, який її більше цікавить. У такий спосіб дошкільники мають можливість проявити свої інтереси і присвячують їм стільки часу, скільки кожен вважає за потрібне. Наприклад, одна дитина займається однією діяльністю тільки кілька хвилин у той час, коли інша може затриматися там довше, або, можливо, навіть повертається до неї наступного дня.

До завдань осередку належать: заохотити дитину до самостійної відкривчої праці; представити їй проблему у звичайному середовищі; заохотити її до питань у зв'язку з «обсервацією» і набутим досвідом; розвивати зацікавлення світом і довкіллям; допомагати дітям робити висновки і закінчувати розпочате діло; стимулювати розмову і розповідь; розвивати «змисли»; розвивати вміння: обсервації, розрізнювання, класифікації, знакування; скріплювати співжиття і співпрацю між дітьми; зміцнювати індивідуальні таланти і нахили; заохочувати до досліджування невідомого світу; заспокоювати індивідуальні потреби і відчуття гідності (Чумак, 1977а).

Організуюючи такі заняття, педагоги беруть до уваги те, що кількість осередків залежить від величини кімнати, інтересів і потреб дітей, їх віку. Вони навчають дошкільників, як правильно використовувати обладнання окремих куточків, знайомлять із правилами поведінки: в осередку не може бути одночасно багато дітей; кожна дитина повинна дбати і відповідати за обладнання і матеріал осередку; кожний повинен «глядіти і уважати на інших».

На кожний осередок відводиться окремий куточок у кімнаті, там же потрібно облаштувати місце, де зберігатиметься тематичний дидактичний

матеріал. Щоденне прибирання і перевірка матеріалів дітьми є необхідним виховним засобом, що привчає їх до відповідальності й самостійності.

Педагог Я. Чумак (Чумак, 1977а) стверджує, що ігри в осередках мають не просто безцільний хаотичний характер, у кожної з них є певна пізнавальна мета, спрямована на набуття знань дітьми. Він виділяє три рівні активності в осередку:

1. Маніпулятивний. На цьому етапі дитина знайомиться з предметами, по-різному маніпулює ними. Найчастіше це відбувається без участі інших дітей, на самоті, дошкільник у цей момент ні з ким не спілкується, не радиться.
2. Символічний. Дитина далі займається-маніпулює матеріалом і водночас починає його «порядкувати»: підбирає до предметів усі можливі варіанти їх використання і дії з ними. На даному етапі педагог повинен допомогти дитині і показати їй різницю між дійсними предметами і їх зображенням на папері.
3. Організаційний. Тепер педагог повинен показати дитині різницю і подібність між дійсним предметом і його символом-малюнком, друкованим символом.

Найважливішими осередками в українських дошкільних закладах

США та Канади є:

1. Драматичний. Тут діти залюбки намагаються грати ролі матерів, пожежників, продавців-купців і т.п. Таким чином вони збагачують свої знання у сфері людських стосунків, природи, математики, розвитку мови, співжиття з іншими, творчості й уяви.

2. Господарський. Діти вивчають і поглиблюють свої знання про щоденний побут у родині. Отже, вихователю потрібно подбати, щоб були під рукою:

- невеличкі меблі: стіл і крісла, шафа, праска і дошка для прасування, стілець та ліжечко для ляльки-немовляти, дзеркало;
- кухонне приладдя: кухонний злив, піч, холодильник, посуд (ложки, ножі, виделки), кухонна плитка, віник, смітник, фартушки, обруси (рушнички), городина, овочі, хліб, тістечка;

- одяг – дитячий, матері і батька: капелюхи, сорочки, сукенки, шалики, краватки;
- інші речі: квіти, фіранки, годинник, черевики, телефон, торбина «на купно».

3. Музичний, де діти мають нагоду знайомитися зі звуками, піснями і мелодіями. Дошкільники повинні навчитися користуватися магнітофоном. Кількість дітей, зайнятих музикою, не може бути велика; крім того, діти-музики не повинні перешкоджати іншим у їх забавах-праці, тому доречно вживати навушники. Можна використовувати, але обережно і тільки протягом короткого часу, такі інструменти як дзвінки, бубни, калаталки. Музика стимулює, пробуджує уяву і спонукає до сприймання та слухання звуків і мелодій.

4. Малярський. Цей осередок повинен бути недалеко від умивальної кімнати (для зручності користування водою) і шафи з фарбами та пензлями. Діти можуть малювати на столиках, долівці (підлозі) або на підставках – мольбертах. Тут знову ж для дошкільників є нагода для розвитку рук і прояву уяви.

5. Природознавчий осередок (куточок природи) – його варто організувати в залежності від зацікавлень дітей, від пори року, місцевих умов. Найважливішою справою є придбання тварин, рослин, птахів, риб, а також збирання різноманітного природного матеріалу: камінці, гілочки, мушлі, пір'я, жолуді, каштани, горіхи, сіно, корм. Обов'язково потрібно облаштувати місце для перебування живих істот в умовах групової кімнати (клітка, акваріум, тераріум, годівниця, місце для води, термометр, збільшувальне скло і т.п.).

6. Бібліотечний осередок залучає та привчає дітей до книг і пробуджує цікавість. Це дуже важлива передумова інтелектуального розвитку, отже треба цей куток обладнати зручними кріслами, тихим довкіллям і безліччю найрізноманітніших книжок різних видів. Дітям пропонують також приносити улюблені книжки (журнали) з дому і створювати гуртом власні книжки.

7. Діти залюбки бавляться в осередку води і піску, отже педагоги повинні подбати про те, щоб дошкільники мали одне і друге в садочку. Пісок повинен бути і сухий, і вологий. Діти радо моделюють з останнього різні форми, замки,

дороги. Для цього тут потрібні: відерця, лопатки, лійки, ситця, човники, пластикові фігурки різних форм, соломки.

8. Будівельний осередок. Виховниці варто потурбуватись про придбання якомога більшої кількості різноманітного будівельного матеріалу для даного осередку. Кожна дитина може обрати для майстрування власного виробу і набуття всілякого досвіду те, що їй заманеться. Отже, треба тут зібрати: дерев'яні коробки різної величини та колодки, соломки, гудзики, шкаралупу з яєць, шкаралупу від горіхів, шишки, тоненькі гілочки, засушені квіти й листя дерев, корки, папір різних видів. Діти можуть використовувати цей матеріал відповідно до власних бажань і творити з нього свої колажі, конструкції та композиції.

Користуючись нагодою, педагог називає якість, форму матеріалу, його призначення: грубий, м'який, вузький, колючий, круглий, а діти, у свою чергу, збільшують свій запас знань природнім способом. Особлива увага звертається на дерев'яні колодки, з яких діти радо будують будинки, замки, машини і т.п. Для «викінчення» будівлі діти використовують інші матеріали: коробочки, корки. По закінченні праці-забави вони прибирають увесь матеріал та приводять у порядок ігровий куточок.

9. Математичний. Тут наявні матеріали, які використовуються для демонстрації та знайомства з математичними мірками (широкий, вузький, довгий, короткий). Завдяки цьому діти розвивають «почуття ладу» щодо форми і місця. Як у інших осередках, так і тут діти повинні проявляти свою ініціативу і спонтанність. Необхідні для занять такі матеріали: жолуді, корки до пляшок, шнурівки, тасьма, міри, ваги, іграшкові гроші, геометричні фігури.

10. Письмовий. Для правильного використання олівця, ручки, крейди і т.п. діти повинні «виробити» мускулатуру руки. Отже, їх необхідно заохочувати якнайчастіше вживати: олівець, крейду, ножиці, клей, папір без ліній, ілюстрований словник.

Важливо врахувати те, в якій послідовності розмістити названі ігрові зони чи осередки так, щоб їх інтереси були суміжними, взаємодоповнюючими одне одного, а дітям щоб комфортно було при потребі використовувати матеріали та

обладнання із сусіднього осередку. Я. Чумак, наприклад, пропонує розмістити ігрові зони у такій послідовності: двері, куток будівельників, куток костюмів, куток артистів і малярів, вода, пісок, вільна площа, хата і її обладнання, глина, музичний куток, фортепіано, ляльковий театр, куток математики, учительський стіл, куток особливих зацікавлень, бібліотечний куток, двері, гардероб (Чумак, 1977а).

Вважаємо за необхідно наголосити, що в формуванні культури українського мовлення дошкільників важлива роль належить математичним заняттям, основним завданням яких є інтелектуальний розвиток дитини, оволодіння зрозумілими математичними поняттями. Під час їх проведення «діти повинні безупинно спостерігати, досліджувати, перевіряти, збирати колекції, вправлятися, доповнювати-інтегрувати, засвоювати, організовувати» (Чумак, Чередниченко, & Кирпа, 1997, с. 187).

До цих понять, наголошують українські виховники, діти доходять шляхом забави: «Тут треба підкреслити, що немає часової межі або пори, коли б треба почати навчання математичних понять. Кожна дитина сприймає їх на свій спосіб і в своєму часі» (Чумак, Чередниченко, & Кирпа, 1997, с. 187).

Для засвоєння математичних знань педагоги українського дошкільця пропонують дітям такі ігри:

- 1) Порядкування-класифікація (згідно з кольором, величиною, кількістю дірок у гудзиках, кубках, коробках).
- 2) Кіт і миша (жеребом визначати шлях до миші).
- 3) Камінчики (позначити числом кожний камінчик і укласти їх у математичному порядку).
- 4) Рукавиці велетня (підшукати однакові рукавиці й спарувати їх).
- 5) Добирання – порядкування – класифікація малюнків (діти накладають малюнки на ідентичні місця на картоні).
- 6) Числова залізниця (складання у правильному порядку потягу з вагончиків, позначених відповідними цифрами).

На заняттях з математики вихователі часто практикують одну із найулюбленіших дидактичних ігор «Магазин», метою якої є закріпити уміння дошкільників вести діалог із «продавцем» – попросити у нього потрібну річ, запитати її вартість та уміти розрахуватись у крамниці. Для цієї гри необхідне приладдя: гроші (справжні й іграшкові), цінники і каталоги, різного розміру коробки із зазначенням ціни.

На математичних заняттях активно відбувається збагачення словника: назвами чисел (від 1 до 10), а також закріпленням понять: короткий, коротший, довший, більше як, менше як, такий самий, як; порядкувати, збирати, укладати, називати кольори, називати основні форми; тяжкий, легкий; плавати-тонути; вага-рівновага; числити-додавати; копійка, п'ять копійок, десять копійок; скільки; на скільки більше; на скільки менше тощо (Чумак, Чередниченко, & Кирпа, 1997).

Отже, використання в освітньому процесі українських дошкільних закладів США та Канади різних дидактичних форм, методів, засобів і прийомів навчання дає можливість педагогам забезпечити гармонійний розвиток дітей, їх національне виховання, організувати цікаве дозвілля. В систематизованому вигляді методи й засоби освітньо-виховної діяльності в українських дошкільних навчальних закладах США та Канади наведено у додатках И, К.

2.2. Основні напрями виховної діяльності українських дошкільних навчальних закладів у США та Канаді

Історичний розвиток людства засвідчує, що справжнє виховання дітей розпочинається і відбувається в сім'ї, оскільки саме вона є своєрідною моделлю суспільства, акумулює його духовні й моральні цінності та передає їх наступним поколінням. Ця незаперечна істина якраз і спонукає педагогів українського зарубіжжя в досягненні виховної мети – формуванні гармонійної, всебічно розвиненої особистості закордонного українця на перше місце ставити родину. Адже вона «вилонює з себе нового члена національної спільноти, наділяючи

своїми чи свого роду фізичними і психічними властивостями» («Другий Всеканадський конгрес», 1946, с. 2). Як зазначає В. Мацьків (Мацьків, 1965), «цілком очевидно, що серед нашої спільноти є поважне число батьків, які бачать досконало все, що кругом діється, бачать небезпеки для своїх дітей і вони прикладають дуже багато праці та заходів для їх збереження від некорисних впливів, уважаючи, що їх діти – це велике добро українського народу та української Церкви. Вони переконані, що коли Господь повірив їм їх дітей, то рівночасно вложив на них відповідальність за їх виховання та всі їх кроки. Вони слідкують за поведінкою своїх дітей, за їх лектурою та товариством, посилають до таких шкіл, які признають і моральну сторінку людини. Діти цих батьків не оминають шкіл українознавства, чи рідних шкіл, своїх молодечих організацій, своєї церкви. І це дає ще дещо надії на краще завтра. Питання тільки, скільки в нас таких батьків?» (с. 2).

Відповіді на це, по суті риторичне запитання, автор не дає. Проте, як аргумент, посилається на авторитет провідних діячів української спільноти в діаспорі. На його думку, справу виховання молодого покоління українців найкраще зрозумів один із сучасних передових провідників нашого народу і нашої Церкви Митрополит Кир Максим у Вінніпегу. Промовляючи на академії, що її зорганізовано в пошану кардинала Йосифа Сліпого, він, між іншим, наголосив: «Я хотів би звернути увагу на один факт, а саме: починає закорінюватися між нами одна фальшива, надзвичайно небезпечна ідея, яка неначе той рак починає поволеньки, але послідовно розкладати наш церковний, національний організм, починає поволеньки його нищити. Ця фальшива ідея висловлюється в ось якій формі: мовляв, наша молода генерація в Канаді та Америці вимагає нових форм релігійного життя, нових форм національного і культурного життя. І в імені тих нових форм релігійного, обрядового, національного життя роблять ці люди заключення, що ніби цій нашій молоді вільно покинути те, що принесли їх батьки з рідного краю, а на те місце взяти щось нове, ніби поступове, нібито, щось таке, що нас врятує.

Це є ересь в самій проблематиці виховання, ересь в розумінні поступу,

ересь, яка може принести величезні шкоди для нашого життя» (Мацьків, 1965, с. 2).

Надмірна категоричність цього твердження, на нашу думку, зумовлена, по-перше, тими реальними процесами, що відбувалися в суспільному житті США та Канади, учасниками яких цілком закономірно стали й народжені тут українці, а, по-друге, тими надіями, які покладали на підростаючі покоління їх батьки. Ці надії, до речі, загалом переконливо висловив у своїй проповіді митрополит Кир Максим: «Кожне молодше покоління, кожна нова сила народу має право змагати до нових форм, має право і обов'язок краще і ліпше працювати, краще і ліпше творити, як це робили батьки, бо вона може використати те все, що батьки придбали і в ділянці знання, і мистецтва, і всіх інших людських висловів людської творчості, але це не значить, що вона має заперестати бути собою! Той поступ, та еволюція має йти по лінії і релігійної ідентичності, і національної ідентичності, і своєї корінної рідної ідентичності! Значить, що наша молодь в Канаді і поза Канадою, якщо хоче нових форм свого життя, вона має бути ще кращими католиками, як ми, ще більше пильнувати краси і величі нашого обряду, як ми, ще краще плекати нашу культуру, як ми, ще краще працювати для остаточного визволення нашого народу і його свободи.

Це є ця нова форма, це є поступ нашої молоді, але не відступство, не топтання, не плазування, не та нікчемність, той встид свого батька-матері, свого обряду, мови, культури, традиції» (Мацьків, 1965, с. 2-3).

У контексті нашого дослідження справедливими й слушними вважаємо й наступні твердження митрополита Кир Максима, як одного з найбільш авторитетних релігійних і громадських діячів української спільноти в Канаді: «Наша дітвора – це наш величезний капітал, величезний задум творчості нашого народу, це велика програма нашого майбутнього, але ми батьки, ми українська громада, влиймо в ті серця довіру до себе, до Божого Провидіння, даймо їм гордість, щоб вони розуміли і відчули, що тільки тоді, коли вони будуть собою, вони здобудуть повагу, признання світу, благословення Господнє і вдяку цілого українського народу!» (Мацьків, 1965, с. 2-3).

Визначаючи мету виховання українців у діаспорі, педагог Е. Жарський (Жарський, 1966) переконливо стверджував: «Всестороннє виховання розвиненої особовости, члена української нації – це виховання такої особовости, що присвоїла собі не тільки загальний культурний дорібок людства, але в першій мірі присвоїла собі глибоко і засимілювала культурний дорібок українського народу і була здібна до дальшого розвитку та творчого піднесення до висоти ідеалу. При такому розумінні – релігійне, моральне, національне, суспільне, фізичне, інтелектуальне виховання повинні не тільки сповняти завдання переказування і пристосування, але і розвивання активності і творчих сил дитини» (с. 14).

Однак в умовах діаспори, наголошує вчений (Жарський, 1966), «з тим усім в'яжеться і наша виховна мета, якою – побіч всестороннього та гармонійного, фізичного і психічного розвитку дитини – повинно бути: з'єднати в одну гармонійну, живу духовну цілісність два основні елементи, що ними є – з одного боку: високовартісні й при тому різномодні культурні добра та світлі традиції українського народу, – а з другого: дитина, яка ці добра та традиції присвоює собі і щораз більшою дозою активності, самостійності і творчости, дитина позначена своєю індивідуальністю, що на цій цілості вибиває своє виразне тавро для добра української громади, українського народу» (с. 14).

У вихованні таких дітей, як засвідчують результати нашого дослідження та аналіз джерельної бази, провідну роль виконує сім'я. Місію батьків у даному процесі неможливо порівняти ні з якими найпрестижнішими виховними інституціями. Своім щоденним зразком, манерою поведінки, спілкуванням із найближчими родичами чи друзями мати і батько закладають основи виховання своїм дітям, навіть не підозрюючи про це.

Сучасні вітчизняні дослідники українського родинного виховання в Канаді (Біленкова, & Руснак, 2013) слушно наголошують, що «батько і мати – це взірць для дитини, вона віддає їм своє довір'я і любов. Живучи з дитиною спільним родинним життям, вони мають безцінну кількість виховних ситуацій, нагод для виховного впливу» (с. 76). Проте, зазначає М. Ломацький, в діаспорі є чимало

батьків, які виховними проблемами цікавляться найменше, «вони не тільки не турбуються вихованням дітей взагалі, а національним зокрема, але й часто поповнюють супроти них злочин» (М.Л., 1956, с. 14-15). У таких випадках українським сім'ям, де виховуються діти дошкільного віку, допомогу надають дошкільні навчальні заклади, що увійшли до системи національної освіти й виховання американських та канадських українців на початку 1950-х рр. ХХ ст. Основне завдання діяльності її працівників – «це не саме навчання, не подавання відомостей з українства, а національне виховання, вціплення любові до свого – це національне освідомлення, це вирощення гордості з приналежності до своєї ні в чому не гіршої від других нації, це те, що дає дітям свідомість «хто вони й чийх батьків» сини й дочки, це розбудження в молодих душах почуття обов'язку супроти свого народу там, далеко – й супроти своєї національної спільноти тут, в діаспорі» (Ломацький, 1957, с. 3-4).

Таку ж позицію у вихованні молодшої генерації зарубіжних українців займає й І. Петрів. Відомий педагог (Петрів, 1957), зокрема, стверджує, що «в першу чергу маємо виховати повновартісну людину. Вона повинна відзначатися тривким добрим характером, сильною волею, людиною, яка б керувалася у житті засадами моралі, у нашому випадку засадами християнської моралі. Людиною релігійною, свідомою своєї національної приналежності, добрим громадянином держави. Людиною меткою, зарадною, людиною ініціативи й чину. Людиною з виразними прикметами своєї особовості» (с. 11).

Із зазначеного випливає висновок, що мету своєї виховної діяльності у США та Канаді українці вбачали у формуванні повноцінної національно свідомої української людини, яка в новій країні поселення не тільки через лояльність до неї, але і в повній любові, що цілком закономірно, до новопрیدбанної батьківщини, зберігатиме водночас любов до країни свого походження і не позбудеться вартості українця (Климишин, 1974). Формування такої людини починається в дошкільній установі, оскільки дитячий вік, особливо вік дошкільний, є тим періодом, коли закладаються основи життєдіяльності людини, тому його не можна упускати ні в плані навчання, ні в плані виховання

насамперед. Звичайно, це завдання не з легких, але воно цілком можливе для виконання, якщо батьки, які виховують у новій країні вже тут народжених дітей, свідомі того, що і вони, і їх діти – це частина української нації. В тих родинах, де українська мова є природною та постійно вживаною, де читаються українські книжки і зберігаються рідні звичаї, знання рідного виховує почуття гордості, формує духовне багатство, забезпечує підтримку в житті не тільки в межах етнічної громади, а й у країні проживання.

Вивчення життєдіяльності української діаспори у США та Канаді впродовж другої половини ХХ ст., коли освіту й виховання підростаючих поколінь українців було поставлено на наукову основу, яка враховувала найголовніші досягнення педагогічної науки, зокрема й у радянській Україні, і їх здійснювали педагоги й виховники з професійною освітою, дає підстави стверджувати, що спільними зусиллями сім'ї та працівників дошкільного навчального закладу тут можна успішно реалізувати всі напрями суспільного виховання дитини раннього та молодшого віку. Проте особлива увага, зважаючи на завдання українських світличок, садочків і класів передшкілля, надавалась національному, релігійному та моральному вихованню, оскільки на наступному етапі національної освіти й виховання – у рідній школі/школі українознавства – звертається найбільша увага «на національне й релігійне виховання наших дітей і тому основним є навчання релігії та українського обряду, навчання рідної мови, історії, географії та мистецтва України» (Петрів, 1967, с. 35), тобто забезпечується наступність між дошкільною та початковою освітою, що формує системність у вихованні національно свідомої молодшої генерації українців у діаспорі. Вона, по суті, і дає можливість українським радикалам та етнічним громадам «запобігти денаціоналізації та асиміляції» дітей і молоді (Верган, 1956, с. 4).

Як зазначають діаспорні педагоги, «наші садки та дошкілля мусять мати зовсім інший характер від чужинецьких, бо вони мають розвивати далі це українське слово та любов до рідного, які щепили своїм дітям українські матері, словом: вони допоможуть кожній матері викристалізувати український характер

дитини. Вони мають даліше вчити дітей любити, шанувати, цінити та при кожній нагоді пишатиь українською мовою» (Голубович, с. 40).

За переконаннями Е. Жарського, з-поміж різновекторних завдань виховання дітей в українській діаспорі США та Канади, зрештою, як і в інших державах проживання українців, найбільш важливими є їх «підготовка до майбутньої участі в національному, суспільному житті, підготовка до праці в українській спільноті і для цієї спільноти, підготовка до власного культурного розвитку і особистого життя. Саме тим життєвим завданням мають служити фізичне, релігійне, моральне, інтелектуальне і т.д. виховання дитини; підготовка молодого покоління до участі в національному житті та суспільної діяльності вимагає як і відповідного інтелектуального виховання, так і відповідного релігійного, морального, естетичного чи фізичного виховання; подібної всесторонньої підготовки вимагає і ділянка власного культурного розвитку і особистого життя» (Жарський, 1966, с. 14).

Зазначаємо, що на національне виховання підростаючих поколінь українців у США і Канаді негативно впливали соціокультурні обставини країн проживання. Оцінюючи дану ситуацію, Л. Голубович наголошує: «Специфічні умовини емігрантщини, розпорошення, вплив чужих садків, довкілля, шкіл і вулиць, зокрема, коли один із батьків є неукраїнського походження, усе це спричинюється до того, що наші діти на чужині не володіють українською мовою та стають нам цілком чужими. Відверто можна тут сказати, що вони майже не чують рідної мови, вже від колиски виростають для нас чужими, бо втомлені різними роботами й турботами матері забувають, а то й не хочуть, хоча б перед сном, поготорити з ними, проказати молитву чи розказати казку» (Голубович, с. 30). Адже від матері передусім залежить, чи мала дитина полюбить своє, чи буде байдуже ставитись до всього рідного; саме мати відповідальна в першу чергу за те, чи буде її власна дитина вихована в українському дусі, чи чужому. «Лише національне виховання не доведе до цього, щоб наші діти відділилися від українського материка» (Голубович, с. 30).

Причину асиміляції дітей в українській діаспорі США та Канади педагоги вбачали не у відсутності виховних наукових матеріалів чи браку дитячої, національної формою і змістом, літератури. За їх спостереженнями (Ломацький, 1957) «корінь лиха денаціоналізації нашої дітвори головню в дуже малій національній свідомості її батьків, і в цьому, що немає в нас потрібної кількості виховних працівників, тих щиро, а то й фанатично відданих робітників на полі національної освіти й виховання рідних дітей. І це важна проблема, яку, щоб рятувати наші діти перед винародовленням, мусить наша еміграція, а передовсім усі наші виховні організації, позитивно розв'язати» (с. 3).

За цих умов організатори українського дошкілля у США та Канаді, впливаючи на батьків, докладали багато зусиль і різних засобів для добору і підготовки відповідних вихователів світличок та класів передшкілля, знаючи, що праця їх важка, дуже відповідальна і вимагає не лише професійної освіти, а, в першу чергу, ґрунтовних знань з рідної історії, географії, мови та літератури, тобто вони самі повинні бути всебічно освіченими людьми з високою національною свідомістю: «Всі наші організації та установи, – наголошує М. Ломацький, – мусять добре дбати, щоб у наших школах і в дитячих організаціях працювали виховники, вповні свідомі відповідальності, але й не менше почесного завдання: виховати українських дітей в діаспорі на повноцінних і вартісних членів української нації» (Ломацький, 1957, с. 3).

Важливо наголосити, що найважливішим засобом національного виховання вони вважають рідну мову, оскільки вона – душа народу, «найвиразніша ознака національної окремішности» (Ломацький, 1957, с. 3). З метою її засвоєння і розвитку виховниці проводять з дітьми різні розмови, розказують їм казки, байки, вчать їх співати пісень, залучають до різних ігор і розваг тощо.

Засвоєнню мови та національному вихованню дошкільнят сприяють бесіди про видатних діячів українського народу, визначні події в історії України, пам'ятки культури і мистецтва та ін. Так, дев'яте заняття (перша зустріч дітей у листопаді) присвячене подіям листопадового зриву в Галичині. Виховниця проводить таку бесіду: «Тепер починається місяць листопад, коли з дерев опадає

листа. І колись у такий день в Україні сталася велика річ: українські вояки, що називалися Січові Стрільці, прийшли уночі, першого листопада до міста Львова, забрали від ворога зброю, прогнали його геть і здобули для українців Львів і багато інших міст.

І так ми мали в Західній Україні свою державу. Було там українське військо, український президент і уряд, пошта, школи і всі говорили по українськи» («Розповідь про перший листопад», 1968, с. 5-6).

Після цієї розповіді діти співають пісню про Українських січових стрільців «Ой видно село» (Перша зустріч дітей, 1968).

Завершується теоретична частина заняття колективним розучуванням та декламуванням віршика «За морями нині» (Перша зустріч дітей, 1968, с. 6).

Необхідно зазначити, що, крім навчальних занять, у дошкільних закладах проводяться святкові імпрези / концерти, виступи, під час яких діти звітують перед батьками про набуті за певний період перебування в світличці, садочку чи класі передшкілля знання української мови, вміння користуватися нею в різних життєвих ситуаціях. Наводимо, для прикладу, рекомендації І. Пеленської щодо проведення такого свята після закінчення занять з осіннього циклу, яке може проводитися за єдиною програмою, а може бути поділене і на дві окремі імпрези: одна проводиться у листопаді, друга – в грудні.

На думку І. Пеленської, назва імпрези залежить від її змісту й характеру і може бути такою: «День світлички», «Осінні листочки», «Ялинка», «Сніжинки», «Св. Миколай» та ін.

Програма може складатися з пісень, віршиків, ритмічних вправ, драматичних сценок і танків, які були проведені в світличці. Вибір найбільш удалих точок може зробити вчителька й він буде, у кожному окремому випадку інший, а подана в додатку Л програма імпрези умовна.

Практика засвідчує, що діти з цікавістю сприймають заняття в садочку, охоче беруть участь у святкових імпрезах, радо співають українських пісень та декламують віршики українською мовою. Особливо сильний вплив на дошкільнят справляють імпрези на пошану Т. Шевченка, Лесі Українки, з нагоди

Дня матері, Св. Миколая, Свят-вечора, Великодня та ін. За переконаннями В. Мацьківа (Мацьків, 1966), «рідна мова, що лунає зі сцени, кольористі народні одяги та взагалі рідна атмосфера цілої імпрези не може лишитися без корисних наслідків. Це тим більше, що дитина не має змоги бачити подібних імпрез у своїх ровесників з іншонаціонального походження. Це мусить викликати певного рода національну гордість та почуття деякої вищости від своїх ровесників з оточення» (с.6). Крім того, прилюдний виступ дитини виробляє в неї своєрідну відвагу, поборювання хвиливого зворушення (треми), виробляє шляхотну амбіцію та бажання прислужитись якійсь вищій справі, якомусь благороднішому ділу (Мацьків, 1966).

Вважаємо за доцільне наголосити, що педагоги української діаспори наполегливо вишуковують різноманітні форми, прийоми і засоби освіти й виховання дітей у дошкільних навчальних закладах. Вони чітко усвідомлюють, що «українська дитина через опанування української мови... матиме в майбутньому можливість вглибитися в наше красне письменство, в українську культуру, – цим пізнаючи докладно наше минуле й сучасне та полюбить все те, що є українське» (Голубович, с. 39). Бо ж українська мова витворить згодом українську свідомість, а це, в свою чергу, відкриє у душі дитини приналежність до її нації. Вона є тим засобом, за допомогою якого навчальною системою формується національна свідомість, що в специфічних умовах діаспори є єдиним шляхом виховання дитини в національному дусі. Якщо ж уже в дитини виховали цікавість, захоплення, а то й любов до рідного слова, то воно вже залишається в її душі і врятує на майбутнє для української нації (Голубович, с. 40).

Дуже важливу роль у навчанні рідної мови, отже й національному вихованні дітей дошкільного віку, як засвідчує аналіз джерельної бази дослідження, відіграють казки та байки. Вони своїм змістом захоплюють дітей, збагачують їхню мову, розширюють знання про свою прабатьківщину. Виховний вплив цих творів посилюється тим, що люди в казках та звірята в байках говорять гарною українською мовою, дії проходять на українській землі. Змій, що з ним боровся славний Кожем'яка жив у Києві, або зовсім близько до нього, спляча королівна

мала свій замок у Карпатах. Є чимало казок з історичним забарвленням (видано колекцію платівок з такими казками). При тому можна розповідати і зміст деяких літературних творів: про Олеся, про козаків (Думи про трьох братів з Азова, Маруся Богуславка, Олексій Попович та ін.). Розповідаючи байки, де виступають звірята, можна і їх прибрати в українські одяги та дати їм характер українських людей (Мацьків, 1966).

Вважаємо однак, що ці казки та байки матимуть більшу виховну цінність, коли діти не тільки будуть їх слухати, але й «дискутувати» про їх зміст та переказувати. Щоб заохотити вихованців до такого переказування, можна деколи зорганізувати конкурс із маленькими нагородами за найкраще переказану або й проілюстровану казку.

На думку В. Мацьківа (Мацьків, 1966), яку ми повністю поділяємо, «окремої уваги заслуговують пісні та виголошування відповідних віршиків-деклямацій. Виучування тих текстів причинюється не тільки до розвивання пам'яті, але також відіграють не маловажну роль у національному вихованні. Звичайно, буває, що такі пісні чи поезійки пам'ятаються ціле життя, а їх зміст закарбовується глибоко у пам'яті» (с. 5).

Ретроспективний і сучасний соціально-педагогічний аналіз, суспільний досвід засвідчує, що педагоги української діаспори, прагнучи досягнути мети національного виховання, не відділяють її від завдань морального та релігійного виховання, переконуючи, що такі завдання виконуються комплексно, нероздільно, збагачуючи цією триединою спільністю одне одного: «Виховник завжди мусить пам'ятати, що національне виховання не можна забезпечити без опертя та побудови його на релігійно-моральному вихованні, без прищеплення дитячим душам християнських чеснот» (Ломацький, 1957).

На нашу думку, Л. Голубович слушно наголошує, що «національне виховання дітей на чужині – це справа особливої ваги, від якої залежить, чи тут, серед несприятливих обставин чужого оточення та що є гірше – байдужості батьків, ми потрапимо врятувати душі наших найменших і зберегти їх для української спільноти на майбутнє» (Голубович, с. 27). Тому перед педагогами,

вихователями висувається надзвичайно важливе завдання: щоденна, тривала, вперта і наполеглива праця, щоб «виховати ті малі кволі істоти на повновартісних українців і українок, бо без цих важливих факторів уся наша праця піде намарне, не видасть бажаних плодів, знеохотить як виховниць, виховників, так і дітей. Словом, вона скінчиться невдачею» (Голубович, с. 27).

Результати історіографічного аналізу свідчать: для того, щоб забезпечити національне виховання підростаючих поколінь українців у діаспорі, до нього потрібно підходити з повною свідомістю та усією відповідальністю, беручи до уваги найновіші педагогічні знання, у першу чергу враховуючи психологію дитини даного віку. Оскільки діти відвідують український садочок усього кілька разів на тиждень, в залежності від можливостей організаторів, то з упевненістю можна стверджувати: робота вихователя тільки тоді буде повноцінною, якщо батьки вихованців вдома підтримуватимуть усі починання, зроблені в садочку. Такі вимоги стосуються і повторення вивченого матеріалу, і активної участі батьків у благоустрої садочку, і дотримання внутрішньошкільних правил школи, яку відвідує дитина і до складу якої входить дошкільна група. «Мусимо обмежитися працею в садочку, дошкіллі, школі один раз чи двічі на тиждень, та в них передусім забезпечити вивчення української мови, наших молитов, пісень, звичаїв тощо. Очевидно, щоб досягнути якісь результати, батьки мусять тісно співпрацювати з виховницями. Діти не можуть пропускати з блаженських причин лекцій у тих установах» (Голубович, с. 28).

Вивчення джерельної бази дослідження засвідчило, що національне виховання в дошкільних начальних закладах буде більш ефективним, якщо навчальні кімнати прикрасити портретами відомих державних, громадських, культурних діячів української нації, народними вишивками, репродукціями творів українських митців, національною символікою, які формують неповторну духовну атмосферу, яка спільно з іншими засобами впливу на емоції юних українців (оповідання, вірші, пісні, святкові дні) дає дітям змогу переживати глибокі патріотичні почуття, збагатитися незабутніми враженнями та позитивними емоціями.

Слід наголосити, що національний напрям освіти й виховання в українських садочках Канади та США забезпечує насамперед вивчення таких українознавчих предметів, як українська мова та українська дитяча література, оволодіння початковими знаннями з культури, історії та географії України, проведення занять з природознавства, математики, фізичної культури, малювання, музики і співів.

На основі вивчення нормативних документів для українських дошкільних навчальних закладів з'ясовано, що національне виховання в них має практичний характер і здійснюється шляхом систематичного використання української мови. Так, програма класу передшкілля при катедрі св. Йосафата у Торонто (Лецишин, 1980) ставить до вихованців наступні вимоги: діти старшої групи повинні вміти самостійно розповісти казку, опанувати українську абетку, написати її окремі літери, вести усні бесіди на тематику з повсякденного життя, описати подію чи заняття, розказати складнішу казку; на заняттях з української мови в обсяг навчання входить: розмовна українська мова (у формі запитань і відповідей), «назвознавство», опис предметів та ілюстрацій, репродукцій картин. Мова вивчається переважно за допомогою пісень, віршів, коротких оповідань, інсценізацій, в яких вихованці охоче беруть участь.

На заняттях з літератури діти знайомляться з українським фольклором, віршами й оповіданнями видатних українських письменників Т. Шевченка, І. Франка, Л. Глібова, Лесі Українки, Н. Забіли, Р. Завадовича та ін., окремі заучують напам'ять. Згідно програми, вихованці дошкільних установ, що, на нашу думку дуже цінно, у перекладі українською мовою знайомляться з творами письменників інших народів, зокрема з казками братів Грім, Г.Х. Андерсена та ін.

Важливо усвідомити, що художня книжка відіграє особливу роль у вихованні дітей, хоча вони ще не вміють читати. Як зазначають діаспорні педагоги (Мацьків, 1966), «існує кілька родів книжок для дітей в передшкільному віці: книжки з текстом для читання дітям (читають старші),

книжки з текстом і ілюстраціями, відповідними для молодших дітей, книжки з самих ілюстрацій чи книжки з рисунками до кольоровання» (с. 7).

Практика засвідчує, що тексти читають дітям виховники і одночасно показують їм відповідні ілюстрації. Після прочитання дають книжку дітям, щоб вони ще раз уважно проглянули ілюстрації і заново пережили відомий вже зміст. Дітей привчають шанувати книжку, оскільки це річ поважна, а не забавка, її не можна нищити ані розписувати, крім, звичайно, книжок-розмальовок, які спеціально призначені для таких занять.

Важливу роль у вихованні дітей дошкільного віку відіграють альбоми, підготовлені з святкових різдвяних або великодніх карток з побажаннями. Розглядаючи такі альбоми, виховниці проводять з дітьми бесіди на відповідні теми, розкривають особливості українських обрядодійств на Різдво і Великдень. Крім того, діти самі можуть розглядати альбоми і коментувати поміщені в них картки-ілюстрації, набуваючи таким чином досвіду українського зв'язного мовлення.

Слід відмітити, що навчальна програма українського дитячого садка має чіткий національний зміст та відповідає віковим особливостям дітей. Програма світлички, як випливає з аналізу, переслідує двоєдину мету: не тільки розважати, а й навчати, не лише навчати, але й прищеплювати дітям прив'язаність і любов до всього рідного та повагу до країни проживання. Таким чином, одночасно здійснюється національне й громадянське виховання підростаючого покоління українців, які, за задумом організаторів рідномовного шкільництва, мають вирости щирими патріотами України й справжніми громадянами США та Канади.

Вивчення джерельної бази дослідження засвідчує, що українські громади у цих країнах повсякчас приділяли велику увагу моральному і релігійному вихованню, розглядаючи їх здебільшого як цілість, як єдиний нероздільний процес.

Визнаючи його сутність, І. Петрів (Петрів, 1959) зазначала: «Під релігійно-моральним вихованням розуміємо: виховати дитину на людину чесну, яка

керуватиметься в своєму житті ідеєю: «люби ближнього свого як самого себе» (с. 5). Педагог, як бачимо, акцентує увагу у визначенні суті цієї дефініції на її гуманістичному характері, на повазі людини до інших людей, що ґрунтується на взаємній любові і порядних стосунках. І тут же наголошує: «Релігійне виховання не може обмежитися тільки до вивчення молитов, біблії, катехизму, обрядів й церковних та релігійних практик. Релігійне виховання мусить увійти глибоко в практичне щоденне життя людини. Відношення людини до Бога, відношення людини до людини, відношення людини до природи грають у нашому житті дуже поважну роль. Це відношення треба ушляхотнювати за принципами христової науки. Формуючи душу дитини, треба зрозумілим дитині способом дати відчуття й пізнати відношення людини до Бога» (Петрів, 1959, с. 5).

За її переконаннями, релігійне виховання повинно бути діяльним і починатися з перших днів життя дитини та проявлятися в її щоденних діях. Наприклад, дитина подала батькові крісло. Батько каже: «Дякую! Нехай тебе Бог благословить.» – Дитина допомогла в чомусь мамі. Мама скаже: «О! гарно! Бог любить слух'яних дітей». – «Не бий киці, це не подобається богові». – Дитина прибігає втішена зі школи: «Мамо, я сьогодні дуже добре вмів лекцію». – «Слава Богу!» відповідь мати. Отак дитина починає відчувати, що є якийсь зв'язок між її працею і Богом (Петрів, 1959, с. 5).

Важливу роль релігійно-морального виховання в житті дитини підкреслює Ф. Кульчинський. Він (Кульчинський, 1961а), зокрема, стверджує: «Духовний капітал, який отримала побожна релігійна дитина з християнського дому, вкаже їй, як жити серед людського оточення, як боротись із злом і як перемагати всі труднощі й небезпеки, з якими зустрічає молоду людину грішний світ. Коли ж дітям не впоюються релігійно-моральні переконання в ранньому віці, з них виростають егоїсти, матеріалісти, недовірки, вони легко сходять на манівці й гинуть у бурхливих хвилях житейської суєти» (с. 12). Вивчення джерельної бази дає підстави стверджувати, що Церкву по праву визнають одним із вагомих факторів збереження національної ідентичності в українському зарубіжжі. Справа у тому, що об'єднання іммігрантів навколо церкви завжди було

закономірним продовженням їх громадського життя на рідній землі і цей досвід став базою для творення українських громад на нових землях у вільному світі. Він виявився фактично тим стрижнем, навколо якого, незважаючи на всілякі труднощі, утверджувалася українська спільнота, яка послідовно йшла шляхом збереження своєї етнокультурної самобутності. Відродження української національної свідомості сприяло самозбереженню українства, а, отже, формуванню духовної незалежності як гаранта збереження етнічної ідентичності.

Особлива увага в дошкільних установах, що організовувались при церквах та рідних школах, зверталась на цілеспрямовану роботу з національного, розумового, релігійного, морального, естетичного та фізичного виховання підростаючих поколінь українців.

На думку І. Головінського (Головінський, 1965), «релігія – важливий чинник психічного росту дитини» (с. 18-19). Важко переоцінити її роль для утримання душевного спокою людини. Незаперечною є також думка, що релігійне виховання закладає міцні основи психічного розвитку особистості. Такі поняття, як нагорода за добро і кара за зло, прощення за провину мають велику морально-духовну цінність. А сприйняття Бога, як справедливого батька, виховує почуття послуху та авторитету. Людина, підпорядкована морально-релігійним постулатам, легше переносить життєві труднощі і проблеми. З цього приводу М. Пастернакова (Пастернакова, 1959) зазначає, що «релігійність – це один із дитячих «інстинктів», і це цілком природно, коли з людської сутності самочинно виростає прагнення пізнати Бога». Вона переконана, що «цей релігійний інстинкт слід розвивати у тривкі релігійні почування, даючи дітям у приступній формі поняття про Бога. Почуття Божої все- і всюдиприсутності в дитини глибоке і природне... дитина надзвичайно здібна зануритись у Божі правила через свою простоту і щирість» (с. 8,17).

Саме тому, визначаючи завдання релігійного виховання, отець О. Назарко (1961) першим із них виокремив «належне пізнання Бога»: «В основі релігійного

виховання, як і загально всякого релігійного акценту, лежить пізнання Бога» (с. 13-15).

Друге завдання релігійного виховання, за І. Назарком (Назарко, 1961), – «це навчити дітей шанувати Бога і Йому вірно служити» (с. 13-15). Основою чинностей у релігійно-моральному вихованні є плекання совісті й почуття обов'язку. Основним засобом їх формування є молитва, тому батьки і виховники повинні присвятити їй головну увагу й чільне місце, починаючи з наймолодшого віку дитини. Важливо також, щоб діти вже змалечку виконували церковні приписи – «приходили до Св. Сповіді, ставали до Св. Причастя, плекали в серцях дітей замилювання й любов до наших церковно-народніх звичаїв, зв'язаних зі Святами Різдвяними, Великодніми, Зеленими, щоб Святий Вечір, освячення води на Йордань, Свячення пасок, овочів на Спаса – були й для дітей такими близькими, як і нам і нашим батькам» (с. 13-15), – наголошує о. І. Назарко (Назарко, 1961).

Розмірковуючи над особливостями релігійно-морального виховання дошкільнят, І. Петрів (Петрів, 1959) констатує: «Уже від першого дня життя дитини мати робить над нею знак хреста, а в міру розвитку дитини, робить знак хреста її власною ручкою, а коли вже дитина вміє говорити, мати вчить дитину хреститися й дякувати Богові за все. Маленька дитина ще нічого не розуміє, але вона зростає з цією практикою, як з іншими щоденними чинностями її життя. В міру розвитку розуму дитини, вчимо її молитися, дякувати Богові, Його просити, Його славити, Його любити. Дитина починає відчувати свою залежність від когось ще могутнішого, ніж мама й тато» (с. 5).

Водночас педагог (Петрів, 1959) слушно наголошує: «Виховник мусить, однак, пам'ятати, що самими практиками релігійними не виявляємо вповні почитання Бога. В міру здатності розуму дитини, треба її вчити, що кожною нашою доброю і чесною роботою, кожним нашим заміром, цілим нашим життям почитаємо Бога. Учити треба практично, а не виголошуванням наук» (с. 5).

У контексті викладеного вище зазначимо, що на всіх етапах розвитку суспільства важливим регулятором людської поведінки, людських відносин є

мораль, а моральна практика – важливий критерій оцінки якостей людини; мета і зміст морального виховання спрямовані на формування в особистості високих духовно-етичних чеснот. Пріоритетом українського народу завжди були такі риси характеру, як щирість, доброта, взаємодопомога, милосердя, емпатія, почуття обов'язку, турбота про близьких. Їх формування відбувається в сім'ї, а завдання педагога – забезпечити розвиток цих якостей в освітньому просторі дошкільної установи. Як організатор соціального досвіду дитини, він, розробляючи програму освітнього процесу у світличці чи садочку, має використовувати такий дидактичний матеріал, який пронизаний високою моральністю та духовністю, тому що дитина не сміє «бачити» нічого жорстокого, кровожадного з духом помсти (Музичка, с. 6-8).

Моральне, як і релігійне виховання вимагає любові до ближнього, тобто гідного ставлення до людини. Це почуття, на думку І. Петрів (Петрів, 1959), необхідно «прищеплювати в душу дитини вже змалку, а саме: любов і пошану до батька-матері; любов в усій родині; у відношенні дітей до дорослих; у відношенні дітей до ровесників; у відношенні до менших і слабших; у відношенні до старших і хворих.

Справедливість, милосердя, співчуття, дружба, чемна поведінка відносно інших. Рівночасно з любов'ю до ближнього, треба дитину навчити цінувати себе, шанувати себе, цінувати й шанувати свою родину, свій нарід» (с. 5-6).

Формуванню цих якостей у дітей дошкільного віку у великій мірі сприяють світлички, садочки, класи передшкілля. Виховники зміцнюють ці чесноти власним прикладом, прикладом інших людей, цікавими розповідями і бесідами, театральними виставами і фільмами, художньою літературою, фольклором, народними традиціями й обрядами, іграми й забавами тощо. Проте, за переконаннями І. Петрів (Петрів, 1959), «найкраще виховує жива чинність, і тому кожне заняття дітей виховник мусить так спланувати, щоб дитина мала нагоду бачити чесне поступування інших і сама брати участь у такому поступуванні й відчутти з цього приводу насолоду й вдоволення. Уживання кар і нагород не є завжди доцільне, їх уживається у надзвичайних випадках, а кари

вже тільки в крайньому разі. Однак так, щоб не терпіла амбіція дитини і авторитет виховника.

Людина повинна бути чесною не задля нагороди, похвали або зі страху перед соромом і карою, а тому, що цього вимагає сама структура душі даної людини і християнська мораль» (с. 8).

Педагоги українських дошкільних навчальних закладів у США та Канаді дотримуються думки, що моральне і релігійне виховання повинні обов'язково мати своє місце у програмі національного українського садочка. Роль «садівнички» / виховательки дитячого садка полягає у глибокій пошані та розбудженні дитячих почуттів у тому напрямку, адже високі «християнські чесноти і засади глибоко вкорінюються в душі ще у дитинстві і залишаються там на все життя» (Мончак, 1965b, с. 21). Саме тому працівники дошкільних установ звертають особливу увагу на морально-духовний розвиток дітей і вважають його одним із «найголовніших завдань садочка, що з маленької дитини робить людину, що виловлює усі її здібності, що дає дитині почуття впевненості, рівності, відваги і віри у свої сили...» (Грабовенська-Телепко, & Пеленська, 1966b, с. 63).

За твердженням А. Горохович (Горохович, 1992), «для правильного духовного розвитку дитини потрібна відповідна атмосфера, певні виховні засоби. Особливу роль тут відіграє мати, на неї покладена найголовніша роль у моральному вихованні. Вже у немовлячому віці дитина піддається впливу чарів маминої колискової, ікони, що прикрашає стіни рідного дому, тепла і згоди, які панують між батьком, матір'ю та іншими членами сім'ї» (с. 17). Для повноцінного духовного виховання А. Горохович радить якомога раніше познайомити дитину з українською народною казкою, книжкою, українською дитячою піснею, а серед духовних «прикрас» дитячої кімнати вдома і в садочку рекомендує мати ікону.

Надаючи великого значення релігійному розвитку дитини, А. Горохович у праці «Батьки і діти» підкреслює, що за християнським вченням немає у педагогіці окремої ділянки релігійного виховання, адже ціле виховання повинно

бути просякнуте релігією, її метою та настановами (Горохович, 1965). «Людина живе не тільки хлібом і саме тому релігія повинна бути інтегральною частиною кожного виховання, – наголошує Я. Чумак (Чумак, 1977b). – Українці є християнами, для нас християнство є єдиною надією світу, отож у виховній праці треба зробити все, щоб цю надію вміло передати нашим дітям, зокрема дітям у дошкільному віці» (с. 444).

Педагоги української діаспори стверджують, що релігійне виховання дитини починається від першої хвилини її життя, коли мама креслить на чолі немовляти перший знак хреста. Звісно, що дитина не усвідомлює важливості цієї миті, але свідомі цього її батьки (Богачевська, 1967). «Першими вчителями, першими виховниками дітей повинні бути батько і мати, родина; родинний дім є тим вогнищем, де твориться атмосфера для релігійно-морального виховання дитини» (Мончак, 1965b, с. 12). А в світличках це виховання продовжується і поширюється.

Через це до батьків висуваються особливі вимоги: «Належне релігійно-моральне виховання можуть дати дітям тільки такі батьки, що самі мають у серці своїм Бога, є релігійні і моральні... Найбільше залежить від того, чи батьки можуть давати приклад побожного християнського життя... Моральне життя, розумна поведінка батьків витискає на душі дитини незатерті сліди. Ніхто не зацепить в душу дитини релігійного життя, любові до правди, поняття справедливості, духа любові, одушевлення для добра, коли дитина в ранні роки проживає в домі своїх батьків, що самі ніколи не моляться, не виявляють християнських чеснот, не живуть в згоді з собою, не вміють панувати над своїми пристрастями» (Кульчинський, 1961а, с. 14). Добрий приклад батьків найбільш ефективно впливає на все життя дітей.

Дитина дошкільного віку ідентифікує своїх батьків з Богом, їхні ласкавість, доброта і любов є відображенням любові, доброти і ласкавості самого Бога. У садочку діти переносять ці «симптоми» на вихователя. Саме тому педагог повинен відрізнятись особливою духовністю, щоб діти у його особі могли постійно відчувати любов і доброту, лагідність і сердечність. Своїми вчинками,

життєвою мудрістю вихователька дитячого садка показує і вчить дітей, звідки походить і де є джерело людського життя і здоров'я, як складати руки до молитви і дякувати за все добро, дане людині вищою силою, не тільки в неділю і свята, але й кожного дня, при кожній нагоді. Таким чином, як слушно наголошує Я. Чумак (Чумак, 1977b), повільно, але впевнено, «твориться релігійна постава, добре зерно, що швидко не звітріє і серце добром налите, що ввік не прохолоне» (с. 446). Але навіть знання молитов, релігійних пісень ще не є достатнім доказом релігійного виховання.

Відомий педагог М. Монтесорі (Чумак, 1977b) на запитання: «Від чого залежить успіх у релігійному вихованні? Які чинники вирішують те, чи дитина буде релігійна, чи ні?» – відповідала: «Дитина матиме таке уявлення про Бога, яке подадуть їй батьки і вчителі. Від них достоту залежить духове обличчя дитини. Ось чому батьки і вчителі повинні бути людьми глибокої віри і справжньої побожності» (с. 445-446). Задля цього, переконані педагоги української діаспори, необхідно поступово «плекати в дитини і розбуджувати почуття альтруїзму, вірності, доброти, шляхетності, любові до ближнього, пошани до життя і його проявів. Треба розвивати почуття вдячності – адже щодня є нагода чимось тішитися, радуватися» (Мончак, 1965b, с. 21).

На думку Я. Чумака (Чумак, 1977b), «кожна дитина є неповторним, унікальним явищем у фізичному світі, а в надприродному світі вона ще є храмом Св. Духа. Поєднати містерію дитини з містерією Бога є завданням релігійного виховання, яке повинно початися у найбільш ранньому віці. Релігія, як і любов, є, в першу чергу, справою серця. Ось чому вона доступна дітям. Тому виховання в дошкільному садочку без релігії було б неповним і нагадувало б школу, де не вчать мови» (с. 445).

Українські педагоги у США та Канаді вважають, що релігійно-духовне виховання варто розуміти як поступове розкриття й удосконалення в дітях тих якостей, що дають людині можливість здійснювати цілі, поставлені їй Богом. Тому вони переконані, що вкрай потрібно в батьківській хаті і приміщенні дитячого садка створити атмосферу «релігійного довкілля»: прикрашати кімнати

уквітчаними іконами, перед якими має горіти свічка; щодня діти перед початком своїх занять та по закінченню, вдома та у світличці повинні звертатись із молитвою до Божої Матері і просити доброї долі для себе, своєї сім'ї і свого народу; відзначати релігійні свята, спільно відвідувати церкви і богослужіння. Саме ці правила вважаються зразком поведінки, що творить релігійне середовище, в якому дитина доступними їй засобами спостереження й уяви розуміє і звикає до істини про існування Бога, творця усього світу. А для того, щоб вищеназвані правила вона повністю засвоїла, релігійне середовище повинно доповнюватись такою ж поведінкою матері вдома і виховниці в садочку, їх глибокою вірою і твердим переконанням, що «без Бога – ні до порога».

Обов'язковим аспектом у процесі релігійного виховання є врахування віку та інтелектуальних можливостей дітей. З цього приводу Я. Чумак (Чумак, 1977b) зазначає: «Дехто думає, що релігійні поняття переходять інтелектуальні можливості дошкільнят, і якраз тому треба залишити релігійне виховання на пізніше, коли дитина розвине повністю свої інтелектуальні, емоційні і волеві сили-дарування. Такий підхід стосує сьогодні чимало батьків, а його безпосереднім наслідком є релігійна байдужість і моральна атрофія з усіма кінчними вислідами: постійним зростом злочинності дітей і молоді і моральним хаосом, що неминуче веде до політичного, соціального та економічного неспокою» (с. 444).

За переконаннями М. Пастернакової (Пастернакова, 1959), «всі засоби, якими педагоги користуються у вихованні підростаючого покоління і які спрямовані до однієї мети – сформувати повноцінну людину, корінням своїм глибоко вросли в релігійні почування і віру у Всевишнього. Такі почування властиві дитині, вони живуть у ній і самочинно шукають Бога, хочуть його пізнати, любити. Тому малі діти так часто домагаються відповіді на хвилюючі їх питання, приміром: «Хто зробив небо, сонце, квіти»? і все те, що не зроблене людською рукою. Саме такого роду питання створюють прекрасну нагоду дати дітям у доступній формі поняття про Бога, творця всесвіту, найкращого батька всіх людей» (с. 17).

Дослідженням встановлено, що педагоги українських дошкільних навчальних закладів у США та Канаді у своїй діяльності акцентували на тому, що дитина дошкільного віку ще не може сприймати релігію абстрактно, тому з нею не доцільно говорити про релігійні догми. На їх думку (Чумак, 1977b) «дітей варто познайомити, у першу чергу, із залежністю людини від її Творця, що у всьому нагадує зрозумілу навіть дитині її залежність від батьків» (с. 445).

Мати – найближча, найрідніша та найвпливовіша постать для дитини, саме їй маля віддає першу свою любов. Вона першою плекає найважливіші людські морально-духовні чесноти, одними з найважливіших серед яких для дітей дошкільного віку є суто релігійні – шанування Божої Матері. Педагоги українського дошкільця в діаспорі рекомендують як у найпростіший спосіб переконливо навчити, що в кожного з нас і в кожній дитині є дві матері: одна вдома, що опікується дитиною щодня, а друга в небі – Марія, – мати нас усіх, вона любить нас усіх, допомагає нам усім, тому всі ми браття. Молитва до Божої Матері, прикрашання її престоліків, перепрошування за промахи – це все плекатиме з надприродного боку чесноту любові у дитини. Власне, саме тому І. Музичка вважає, що «з практичного боку дуже було б добре, щоб у кожному садку в одній з кімнат був маленький престолік Божої Матері із лампадкою, перед яким діти часто молились би, прикрашали його тощо. Культ Божої Матері, зятяммо це, в часі виховання дитини – це могутній і благословенний засіб християнства для плекання любові в дітей і вихованців» (Музичка, с. 7). Для дітей дошкільного віку постать Ісуса Христа стане всепритягаючою, якщо ознайомити їх з історією Його народження, прочитати про дитинство і дитячий вік Спасителя. До того ж дані історії та легенди переповнені навчальним матеріалом морально-релігійного змісту для ілюстрації цієї великої божественної любові.

Розвитку і закріпленню релігійних почувань дитини сприяють світлі переживання, які у неї виникають під час щоденних молитов, відвідування церкви, слухання релігійних оповідань вдома і у садочку. Проте найбільше захоплюють дітей дошкільного віку релігійні обряди, безпосередніми

учасниками яких вони є, – коляда, свячення верби і пасок, яблук на Спаса тощо. Підкреслюючи важливість цих засобів виховання, М. Пастернакова (Пастернакова, 1953а) пише: «Хто бачив отих 4-7 літніх дітей у дитячому садку, як вони власноручно приготувляли свої пасочки, як самі фарбували крашанки і з ніжністю, можна б сказати – з побожністю вкладали їх у свої кошички та ще й зеленцем і пролісками завітчали, хто в часі відправи бачив їх обличчя і чув їх воскресну пісню, той повірив, що оці хвилини глибоко записались у дитячі душі і вже на заранні тісно зі собою пов'язали релігійні і національні почування» (с. 5).

Зазначимо, що виховники українських дітей в діаспорі США і Канади дослухалися й до рекомендацій священників, які пропонували здійснювати релігійне виховання дітей від наймолодшого віку і провадити його якомога довше. А через те, що рідні школи у діаспорі разом із класами передшкілля досить часто знаходилися приміщенні церков, дітей залучали до релігійних обрядів. Педагоги українських шкіл, до складу яких входили і класи передшкілля, що працювали в окремому приміщенні, залучали духовного наставника до участі у релігійному вихованні найменших. Зокрема, проведення бесід з катехизму, окремої недільної Богослужби, організації дитячого церковного хору, що заклало міцну основу формування релігійно-моральних почуттів дітей, важливих рис їх характеру. Українське духовенство в діаспорі, усвідомлюючи важливе значення релігійного виховання для утримання дітей при українській громаді, надавало повноваження окремому духівнику для проведення виховної роботи із шкільною дітворою: «Отець Д. Лопатинський і другі священники розуміли, що вже в дошкільному віці пора класти основи під релігійне виховання. Та не самими формальними виявами, не сухим поучуванням і наказами, бо вони або змеханізують дитину у виконванні релігійних практик, або її знеохотять до них. Вони у своїй праці з дітьми використали наші прекрасні релігійні обряди, що своїм змістом і оформленням дають навіть малій дитині тривкі духові і фізичні переживання. Свячення лози у Вербну Неділю, кладення квітів на могилках у Зелені Свята, свячення яблук на Спаса і т.д. дає нагоду включити дітвору в активну участь у ці святкування. Дуже

важливим виховним чинником є відзначення її серйозного становища в них, бо діти люблять, коли їх співпрацю дорослі з признанням оцінюють» (Пастернакова, 1953а, с. 5).

Проведений нами аналіз засвідчує, що навчальна програма дитячого садка з релігії (Лецишин, 1980) передбачає ознайомлення дітей з повсякденною практикою духовного життя, елементарними знаннями про Бога, зв'язок людини з Богом, окремими елементами релігійних обрядів. У процесі її реалізації педагоги української діаспори розповідають дітям легенди, оповідання та казки на релігійну тематику у відповідності із християнським народним календарем, враховуючи пору року. Наприклад, загальні відомості про знак хреста, основні молитви подають дітям на початку навчального року у вересні - листопаді (перший квартал). У другому кварталі (грудень-лютий) вихователі знайомлять дошкільників із святом Святого Миколая, Різдом Христовим, святом Водохреща та особливостями їх відзначення. У цьому ж навчальному кварталі практикується вивчення народних календарно-обрядових пісень відповідно до народного календаря: щедрівки, колядки різної складності в залежності від віку дітей. Навчальний план третього кварталу (березень-травень) передбачає закріплення та повторення набутих знань. Зважаючи на те, що це весняний період, діти розучують гагілки та веснянки, пісні і забави, педагоги разом із вихованцями читають легенди й оповідання про страсті Христові, про свято Христового Воскресіння.

Варто зазначити, що працівники українського дошкільця у США та Канаді активно використовують в освітньому процесі навчання своїх вихованців молитви, оскільки вона займає важливе місце у вихованні в дітей найвищого духовного почуття – любові. Однак при цьому вони зважають на те, що «виховник повинен підставити завжди ціль тієї розмови із Господом Богом, найскоріше просьбу: такими будуть молитви за батьків і їх здоров'я, молитви за хворих дітей» (Музичка, с. 7). Вони переконані: якщо дитину з раннього віку привчити дитину до молитви, то «часто прийдеться нам здивуватись, як діти самочинно вимагатимуть молитви за якусь потребу» (Музичка, с. 8). Водночас

педагоги-вихователі вважають за доцільне підкріплювати молитву в світличці, садочку відвідуванням церкви, де можна помолитися разом з іншими прихожанами. Завдяки цьому діти відчують, що вони перебувають у контакті з тими, хто потребує допомоги, і знатимуть, що допомагають їм молитвою. «Релігійні почування, якими просякнута психіка дитини, породжують вже у ранньому віці потребу молитви, яку дитина не раз сама собі складає» (Музичка, с. 8). Вона дякує Богу за погоду, просить здоров'я для себе, батьків, знайомих.

Забезпечуючи релігійний напрям виховання, вихователі дошкільних установ включають у свій план роботи вибір молитов з урахуванням віку вихованців, ставлять собі за мету у доступній формі пояснювати дітям під час бесіди чи читання казки значення деяких релігійних свят чи практик у житті людини (Мончак, 1965b).

Дошкільнята, відповідно до віку, вивчають молитви зі Святого Письма: «Ангелику, хоронителю мій!» (у світличці), «Богородице Діво!» (у старшій групі), «Отче Наш!» (у підготовчому класі), вчать дякувати Богові (після занять): у світличці - за те, що вчать, як бути добрими дітьми; у старшій групі – за те, що вчать, як бути добрими українцями; у підготовчому класі – за те, що готуються до навчання в школі (Лецишин, 1980).

Згідно програми, у процесі релігійного виховання в дошкільному закладі дитина має навчитися правильно хреститися, молитися, розуміти зміст молитви, знати назви релігійних свят і деяких обрядів (Різдво Христове, Новий Рік, Св. Миколая, Водохреща, Великдень, Зелені Свята, Спаса), вивчити доступні для її віку релігійні пісні та забави, колядки, веснянки і гагілки, звичаї, прихильно ставитися до релігійної практики. Під час різдвяних свят у світличці повинна стояти ялинка чи вертеп, у час Великодня – поличка з писанками, а «в часі Зелених Свят треба світличку «замаїти» (Богачевська, 1967). Для закріплення основних відомостей з релігії з дітьми проводяться бесіди на відповідні теми: «Чому ми молимося», «До кого ми молимося», «Наука про Бога-Творця»; їх знайомлять із легендами й оповіданнями про життя Христа, Його страсті, «Світле Воскресіння», «Про походження малого Ісусика» (Лецишин, 1980),

оповіданнями з історії Церкви. Додатковим матеріалом слугують образки і картинки, святе Письмо, підручник «Я Господь Бог твій» та ін.

Практика засвідчує, що «всі ці засоби доступні кожній працівниці дитячого садка, їх краще й ефективніше зможе передати малим дітям сам педагог-вихователь, ніж священник. Крім того, це не є формальне навчання катехізису чи релігії, на яке потрібний окремий дозвіл для світських людей від церковних властей. Виховники вживають згадані засоби як метод прищеплення в дитячому серці християнської чесноти любові, переконуючи, що без неї з вихованців не виростуть ані добрі члени українських родин, і тим паче ніяк без неї не будуть вони добрими членами великої сім'ї в Христі» (Музичка, с. 8).

Отже, основним виховним чинником, який має вирішальний вплив на духовність молодого покоління, є рідний дім, українська родина, виховання змалку в рідній мові і культурі. Наступним допоміжним засобом для української родини є українське дошкільне виховання – українські світлички, садочки, класи передшкілля, інноваційні дошкільні навчальні заклади, організовані і ведені українськими жіночими та громадськими організаціями у США та Канаді. Вони забезпечували вивчення української мови як основного засобу формування рідномовної особистості, відповідно до віку дітей різноманітними способами, методами й засобами здійснювали національне, релігійне та моральне виховання підростаючих поколінь закордонних українців.

2.3. Навчально-методичне забезпечення дошкільної освіти й виховання українців у США та Канаді

У національній виховній системі української діаспори США та Канади перші ступені займає дошкілля. Тут проходить становлення дитячої свідомості, загартування організму, прилучення до духовних цінностей української нації. Ефективність цього цілеспрямованого процесу, як уже зазначалося, залежить від багатьох чинників. Провідну роль серед них відіграє навчально-методичний супровід освітнього процесу в дошкільних навчальних закладах різного типу.

Усвідомлюючи важливість цього фактора в формуванні особистості дитини, а також рівень професійно-педагогічної підготовки працівників дошкільних установ, їх організатори в діаспорі вже у середині 1950-х рр. розпочали активну діяльність у справі підготовки навчальних на навчально-методичних матеріалів для педагогів дошкілля. Проте, вважає С. Романюк (Романюк, 2015), «ускладнювався цей процес тим, що українським педагогам у діаспорі доводилося вирішувати у навчальному процесі декілька актуальних проблем: мовну, ідеологічну та виховну» (с. 346). Це твердження стосується системи українського шкільництва, однак воно висвітлює і ситуацію, що склалася на той час у дошкіллі, де формуються підвалини національної освіти й виховання дітей закордонних українців.

У перші роки діяльності дошкільних установ, як складової українського шкільництва в діаспорі, їх педагоги використовували збірник матеріалів «Українське дошкілля» (Львів, 1936 р.), який привозили з собою в еміграцію. Але, як засвідчує проведене дослідження, не всі твори, видрукувані в ньому, сприймалися дітьми, які народилися і виховувалися в англomовному середовищі та в зовсім інших, аніж в Україні, соціально-політичних і природних умовах. Не вирішували цієї проблеми й збірники творів української дитячої літератури, що видавалися у діаспорі. Для прикладу наводимо такий факт: 1952 р. у Нью-Йорку був виданий «Український декляматор для дітей та молоді» (Нагірна, (Ред.), 1952).

Складається збірник із двох розділів (перший – «Поезії для малих дітей», другий – «Поезії для молоді»), в яких розміщено 61 поетичний твір материкових та діаспорних майстрів художнього слова. З них 24 поезії призначені для дітей. Їх авторами є Л. Глібов, Олександр Олесь, Марійка Підгірянка, Олена Пчілка, Т. Шевченко, Р. Завадович, К. Перелісна, Г. Чупринка та ін. Аналіз поезій засвідчує, що вони мають глибокий патріотичний зміст, наснажені любов'ю до України, її звичаїв і традицій («Україна», «Українець», «Українка», «Слово української дитини», «Сонце України», «Ми є діти українські», «Святий Миколай іде», «Христос воскрес», «На Великдень» та ін.), української природи

(«Зима», «Впав сніжок», «Ялинка», «Весна», «Річка», «І досі сниться», «Вечір» тощо). Окремі з них присвячені відображенню знайомого дітям довкілля, формуванню в них певних навичок поведінки («Моя мама», «Жучок», «Колисанка», «Вмиєм, діти, личка», «Мудра кицька» тощо).

Використання цих, а також інших поетичних творів, опублікованих і українській пресі США та Канади, зокрема й у дитячих журналах «Веселка» і «Соняшник», в навчально-виховному процесі дошкільних закладів сприяло національному вихованню та формуванню релігійно-моральних почуттів дітей та засвоєнню української мови – уже переважно як другої, іноземної, але ефективність їх використання залежала від методичної майстерності виховниці, її педагогічного досвіду, оскільки в подібних виданнях не було дидактичного апарату.

Доцільно наголосити, що в навчанні української мови виховниці дошкільних установ найчастіше використовували як ефективні засоби забезпечення освітньо-виховного процесу ігри, забави, казки, розваги, вірші, пісні і байки. Вони вважали, що ці твори створювали у дітей емоційно піднесений настрій, а діяльнісно-ігрова форма давала можливість краще засвоювати нову для них мову.

Набув поширення цей підхід і в навчально-методичних виданнях наступних десятиліть. Так, у передмові до авторської «Програми для садочку» (1967), Стефанія Магус зауважує: «Потішаючим явищем є факт, що, загалом кажучи, українські організації в країнах нашого поселення, розуміють вагу Садків для дітвори дошкільного віку й цим займаються. Але поважну проблему створює слабе знання рідної мови наших малят – а це стає на перешкоді користуванню матеріялами, що є приготовані для Садків. Діти не розуміють тяжких слів і складних речень. Заходить потреба впроваджувати в казки, пісеньки і віршики простенькі слова» (Магус, 1967а).

Вважаємо такий підхід цілком закономірним і доцільним, оскільки у цей час до світличок і садочків приходили діти, які дуже слабо володіли українською мовою або зовсім не знали її. Через це у їх навчанні основна увага зверталася на

оволодіння усним мовленням, а пісні, ігри і поетичні твори були ефективним для цього засобом.

У «Програмі для садочку», виданій як «Підручник для садків», запропоновано різноманітний навчально-дидактичний матеріал, спрямований на досягнення основної мети українського садочка – дати дітям знання української мови (у першу чергу розмовної) і виховати в них любов до рідної землі своїх батьків – України.

Враховуючи завдання українських дошкільних навчальних закладів у США та Канаді, авторка програми дібрала цікавий дидактичний матеріал, використання якого в освітньому процесі збагачує знання вихованців про світ, у якому вони живуть, про стосунки між людьми у суспільстві, побут і звичаї українців, пропонує пісні, ігри і розваги, що сприятимуть їх гармонійному розвитку. Твори, вміщені в посібнику, за змістом і структурою відповідають психофізіологічним особливостям дітей дошкільного віку і, безумовно, зацікавлюють їх. Однак для більш ефективного використання цих творів в освітньо-виховному процесі їх доцільно згрупувати за тематичним принципом, тому що спектр їх досить широкий і педагогам не просто зорієнтуватися в цьому розмаїтті, крім того, значна частина віршів не має назв, а перелік їх у змісті книжки відсутній.

Вважаємо найбільш цікавими для сприйняття дітьми і досягнення виховної мети занять у садочку, світличці поезії «Я є українець», «Українка я маленька», «До школи», «На день матері», «Молитва господня», «Що я люблю», «Зимова пригода», «Молитва дитини», «Українець я маленький».

У різноманітненню занять у дошкільній установі сприяє також використання вміщених у посібнику українських народних дитячих пісень, хороводів, пісень-ігор, що супроводжуються нотами та методичними порадами («Бузько і жаби», «Подоланочка», «Два ведмеді», «Кіт і миша» та ін.). Наводимо для прикладу сценарій проведення пісні-гри «Два ведмеді» (див. Додаток М). Зазначимо, що упорядник посібника подає досить детальні роз'яснення щодо функцій та поведінки учасників гри, а це, безперечно, полегшує працю виховниці і дає

можливість зацікавити грою дітей. Надалі, як засвідчує практика, вони зможуть проводити її, як і інші дитячі ігри, самостійно, у зручний для себе час.

Для кращого засвоєння пісні С. Магус (Магус, 1967а) дає такі настанови: «Нову дитячу пісеньку виховниця вчить у той спосіб, що перше сама переспівує цілу пісню, а тоді пояснює її зміст українською мовою, а коли потрібно, то теж і англійською, щоб пісня була вповні зрозуміла дітям. На початок вибирати легеньку пісеньку, як, наприклад, «Де ж ти, кицю, ходила?». Починати вчити по дві стрічки нараз. Якщо виховниця запримітить, що діти втомлені й тратять зацікавлення, треба негайно зробити зміну й перейти з пісні на легенького віршика або якусь забаву з рухами, або маршування. Виховниця мусить все бути готова на таку зміну» (с. 3).

Прагнучи урізноманітнити виховну діяльність садівнички з дітьми, педагог пропонує для інсценізації казки «Ріпка» (Магус, 1967а) і подає при цьому такі методичні поради: «Ріпка» може бути мала дівчинка в зелених листочках довкола шиї. Інші характери можна зібрати залежно від ролі, що вони відіграють. Наприклад, мишка, собачка, киця повинні бути зібрані належно.

Оповідач мусить бути дитина, яка добре й виразно говорить. Може бути також старша дівчина або хлопець» (Магус, 1967а, с. 19).

Більш ґрунтовні методичні рекомендації щодо вивчення казки «Ріпка» та план уроку (заняття) в класі передшкілля на тему «Розповідання казки «Ріпка» запропонував бюлетень «Українська школа» (1971). Наводимо його, для прикладу, в додатку Н повністю, оскільки він демонструє особливості організації навчально-виховного процесу в українському дошкіллі США та Канади, зокрема під час навчання рідної мови.

Необхідно зазначити, що організатори українського дошкілля, як, до речі, й шкільництва загалом, для надання оперативної й ефективної допомоги виховницям і педагогам дошкільних закладів та класів передшкілля методичними й дидактичними матеріалами, активно використовували українську суспільно-політичну та педагогічну пресу, яка, починаючи з середини ХХ ст., масово видавалася на північноамериканському континенті, де проживала

найбільша і найкраще організована в той період, та й зараз, українська діаспора. Вважаємо цей процес цілком закономірним, зважаючи на ту функцію, яку в умовах проживання зарубіжних українців у поліетнічному середовищі вона виконувала для національного виховання підростаючих поколінь.

Важливу роль преси, зокрема й педагогічної, підкреслює Й. Дачкевич. У статті «Вага рідної мови» він (Дачкевич, 1964) зазначає: «Рідна преса для бездержавного народу, для нас як політичної еміграції, річ найбільшої ваги. Стан рідної преси на чужині показує, як високо стоїмо ми духовно, об'єднані для важливих майбутніх завдань у відбудові нашої батьківщини, або як низько ми впали, розбиті та роз'єднані, як національна група. Ми без рідної преси не здібні встоятися на рівні з іншими народами, що теж борються за свою самостійність. Рідна преса об'єднує нас сьогодні в один національний моноліт, становить зв'язок між проводом і працюючими масами, які не завжди спроможні присвятити громадській справі стільки часу, скільки вимагає сьогоднішній момент» (с. 3).

Необхідно відзначити, що найактивнішу діяльність у сфері українського дошкілля проводив бюлетень Крайового Центру Українських Шкільних Рад при Комітеті Українців Канади «Український учитель в Канаді», перше число якого з'явилося в червні 1979 р. У його передовій статті під однойменною назвою, зокрема, зазначалося: «Канада є і завжди була країною різних культур. Приймавши це за наявну дійсність, федеральний уряд проголосив 8-го жовтня 1971 року офіційну політику мультикультуризму. Це дає право кожній дитині, що засвоїла дві культури в Канаді, виховуватися в обох своїх культурах. Тому, що мова є основною частиною культури і ключем до надбань культури, тож необхідно кожній дитині вчитися не тільки офіційної – «інституційної» – мови, а теж і тієї мови, що є ключем до її спадщинної культури» (Білаш, 1979, с. 1).

Скористалися цим правом й українці, які від першого дня поселення в Канаді «завжди відчували потребу, щоб українська дитина вміла мову своєї культури, щоб могла почуватися «цілою» людиною та засвоїти всі правила життя в українському суспільстві, як теж і в загальному суспільстві Канади».

А для того, щоб підготувати дитину до навчання української мови в рідних і двомовних школах, зазначає Б. Білаш (Білаш, 1979), «українські установи організовують, та подекуди і в державній системі, садочки й світлички» (с. 1).

Прагнучи активізувати процес опанування рідної мови дітьми канадських українців, редакція бюлетеня, починаючи з другого числа, систематично вміщувала на його сторінках, крім методичних, ще й дидактичні матеріали, які виховниці дошкільних установ могли використовувати під час занять із дітьми. Окремою вкладкою у цьому номері бюлетеня видруковано, наприклад, цікаво ілюстровану казку «Медівник» із збірника творів даного жанру «Лисичка-сестричка», виданого 1978 р. у Вінніпегу (див. Додаток П). Складні для розуміння слова, для кращого їх засвоєння дітьми, подано в перекладі англійською мовою. Зацікавлять дошкільнят уміщені тут поезії «Вже Різдво прийшло до нас», «Колядка», «Вертеп», оригінальний драматичний етюд Лесі Храпливої-Щур «Сценка на Святого Миколая» (див. Додаток Р), написаний у доступній для дітей формі та своєрідний за казковим сюжетом і виховним змістом. Його головну ідею Св. Миколай, розповідаючи про привезені ним подарунки, висловлює такими поетичними рядками:

Та книжок найбільше тут.
Всі на читачів лиш ждуть.
У книжках – найбільший дар:
Мудрість я привіз з-за хмар.
Різні вам везу книжки,
Українські діточки!

Щоб пізнати рідний край –
Маєш книжку – і читай!
Рідну мову і звичай
Кожен змалку вже вивчай! (Храплива-Щур,
1979, с. 20)

Отже, Св. Миколай своїми подарунками і побажаннями спонукає дітей до читання книжок, що забезпечують розумовий і духовний розвиток людини, дають можливість пізнати історію, культуру, природу рідного краю, України, яку діти ніколи не бачили, бо народилися вже в новій країні поселення їх батьків. Тож книга є одним із важливих джерел формування національної свідомості, усвідомлення своєї приналежності до української нації, її багатих духовних скарбів.

У наступному випуску бюлетеня (1980, ч. 3) вміщено казки «Котик і півник» (у вкладці) та «Осіньна рибалка», а також поетичні твори для дітей «Слово рідне» О. Олесья, «Ходить осінь» Т. Коломієць, «Осінь» Б. Чалого, «Що травиці сниться» А. М'ястківського та ін. Доречно зазначити, що три останні вірші належать авторам, які жили в тодішній радянській Україні. Однак цей факт (а він далеко не єдиний) свідчить, що видавці бюлетеня зверталися до творів, доступних і зрозумілих дітям, написаних милозвучною українською (наголосимо – літературною) мовою і мали високий педагогічний потенціал, не зважаючи на те, що їх автори жили в іншій ідеологічній системі і проти якої вела боротьбу більшість громадських організацій закордонних українців, оскільки це був період так званої «холодної війни».

Водночас необхідно наголосити, що досить часто бюлетень передруковував і методичні матеріали українських радянських учених, які розглядали актуальні і для діаспорних педагогів проблеми навчання та виховання дітей дошкільного віку. Зокрема, в числі 2 за 1982-1983 роки було опубліковано ґрунтовні статті А. Богуш «Основи навчання дошкільнят елементів грамоти» та В.Т. Горбачук «Творчі диктанти». Зазначимо, що такі публікації знайомили діаспорних педагогів з досягненнями вітчизняної лінгводидактики й знаходили, як засвідчує аналіз джерельної бази, творче застосування (враховувалися особливості мовної ситуації в Канаді) в їх освітньо-виховній діяльності.

Дослідженням установлено, що для активізації розумової діяльності дітей дошкільного віку, кращого засвоєння ними лексичного багатства української мови, забезпечення загального розвитку та формування позитивного емоційного стану бюлетень «Український учитель в Канаді» пропонував виховникам дошкільних установ та педагогам класів передшкілля дидактичні матеріали різних жанрів – ігри, загадки, пісні, розваги тощо. Наприклад, у навчанні рідної мови рекомендувалось використовувати такі ігри, як «Гуска-качка», «Хата горить», «Муляр», «Кольори», «Лічилка», «Жабки», «Хованка», «Пан-вовк», «Правда-неправда» та ін.

Зокрема, гра «Гуска-качка» дає можливість засвоїти значення цих слів у діяльнісній формі. Відбувається вона у такий спосіб: «учасники ходять колом на землі. Один з них – поза колом. Його назвемо «І». «І» ходить назовні кола та легко дотикає одною рукою голову кожної дитини і говорить: «гуска». Кому скаже «качка», той зривається на ноги й оббігає сидячих. За той час «І» стає на його місце, а бігаючий «І» починає гру знову» (Зельська, 1983-1984).

Цікавою для дошкільнят є гра «Лічилка»: «Раз, два, три, бігаємо як вітри – ловиш ти. (Гра з дітьми – їх розвеселює, надмір енергії спрямовує до бажаної цілі – підпорядковуватись правилам гри, а багаторазове повторення сприяє засвоєнню мови, бо в забаві можна гукати, як хто хоче. Навіть ті, що зовсім не знали української мови, вже вслухалися в її звучання і голосяться охотниками до гри)» (Зельська, 1983-1984, с. 20).

Високий пізнавальний потенціал у навчанні дітей української мови має також дидактична гра «Правда-неправда», методичні рекомендації до проведення якої наводимо нижче: «Діти сидять у колі або на лавках. Провідник проголошує кілька правдивих і кілька неправдивих історій. Наприклад, віл має роги – це правда, цап має роги – це правда, кінь має роги – це неправда...

Домовляємося, як реагуємо на правду – піднесення рук із вказівними пальцями вгору. На неправду не можна підносити, хто підніс – виходить з гри. З теперішнім знанням мови наших дітей потрібно обмежитись до кількох слів.

Гру можна застосувати при вивченні мови, приміром дієслів. Ведучий кличе: летить муха, сорока, жабка, (крилаті), миша... (ні). Стоїть стіл, лавка, лялька, хата, книжка, (ріка). Спить дівчинка, мама, дідуньо, булка, рибка, (квітка). Скільки разів сказано складами слово, стільки разів легко вдаряють одним пальцем до лавки. На правдивість підносять вказівні пальці вгору. Видумайте, як покарати тих, що зле грають!» (Зельська, 1983-1984, с. 20).

Названі та інші ігри активно використовуються як під час навчальних занять, так і в перервах між ними. Їх головна мета не тільки розважатися, пізнавати багатства рідної мови, а й виробити у дітей звички, потрібні для перебування у гурті, в товаристві своїх ровесників. Водночас дошкільнята, на

думку І. Зельської (Зельська, 1983-1984), завдяки участі в іграх, навчилися «качати м'ячиком по землі (не кидати); ділитися і обмінюватися забавками; трактувати всіх дітей однаково; респектувати власність своїх і чужих речей; класти на місце речі, які ми використовували; спільної відповідальності у грі чи забаві; не збивати в забаві з ніг інших гравців; не кричати й не бігати без потреби (то перешкоджає іншим); рисувати лиш на паперах (не на таблицях, стінах і т.ін.; виконувати вказівки; ставати гусаком, рядком, колом; вміти відповідати на привітання українською мовою)» (с. 20).

У навчанні української мови перевага ігор у тому, що діти, які слабо володіють нею, під час гри «говорять голосно, виразно, відважно, бо це в забаві, а тим часом вони вчаться нових слів, нових зворотів, які часто повторюються, тому запам'ятовують їх скоро у переконанні, що забава, то не наука» (Слово до другого видання, с. 24). Саме тому Крайовий Центр Українських Шкільних Рад у Канаді перевидає в 1979 р. навчальний посібник О. Суховерської «Рухові забави й гри» (Суховерська, 1979) (перше видання з'явилося в 1924 р.). До нього ввійшло 29 різних рухових забав із піснями і 34 гри, деякі зі співом, інші – з примовками. Мелодії запропоновано до 42 забав та ігор. Важливо, що до кожної з них подано малюнки та рекомендації щодо використання в освітньому просторі дошкільного закладу. Наводимо, для прикладу, дві забави з підручника «Рухові ігри та забави» (Додаток С).

Оскільки в середині 1970-х рр. у Канаді провідною в навчанні української мови, починаючи з дошкільного віку, була визнана зорово-слухова методика, науковці й педагоги-практики зосередили свої творчі пошуки саме в цій галузі лінгводидактики.

За зорово-слуховим методом укладено, зокрема, серію підручників Софії Васишин для дітей дошкільного віку «Дивись, слухай, говори» (Едмонтон, 1973), підручник Генрики Мізь «Дивись і кажи» (Чікаго, 1973), які розраховані на початкове засвоєння української мови.

Підручники С. Васишин призначені для використання в «підготовчій класі» (підготовчому класі). Вони добре ілюстровані, містять слухово-зоровий

матеріал, вивчення якого вимагає високої активності не тільки від учителя, а й від учнів.

Навчальні книги С. Васишин сформовані за сезонно-тематичним принципом і відображають стан природи та життєдіяльність людей у певну пору року, а також розповідають про події і процеси, активними учасниками і творцями яких є самі діти. Ми поділяємо думку дослідниці С. Романюк, яка вважає його цілком доречним, оскільки такий підхід природно вводить дитину в новий період її життя – навчання в класі передшкілля української суботньої школи. Приваблює і зовнішнє оформлення підручників: сюжетні малюнки відтворюють спілкування одягнутих у вишиванки дітей з книгами.

Перша частина підручника С. Васишин «Дивись, слухай, говори. Осінь» (Васишин, 1973а) відкривається невеличким вступним словом авторки, в якому педагог зазначає, що підготовчі класи є позитивним явищем і тому їх треба відкривати при кожній школі, оскільки вони є своєрідним місточком між дошкіллям і рідною школою та готують дитину до читання і письма. Водночас С. Васишин наголошує, що підготовлений нею підручник розрахований на дітей, яких за допомогою розмовного методу необхідно підготувати до букварного періоду, позаяк вони ще не пишуть і не читають по-українськи. Ним можуть також користуватися учні 1-2 класів, які вже читають читанки і пишуть, але їм необхідне удосконалення усного мовлення. Водночас він доповнює зміст читанок і батьки, які займаються навчанням дітей української мови, можуть успішно користуватися ним удома. Вважаємо цінним напрацюванням авторки є слушні методичні поради для вчителів щодо використання підручника під час навчальних занять з урахуванням вікових та психологічних особливостей учнів. Настановчі матеріали перекладені англійською мовою, проте в основній частині підручника, що дуже важливо для вчителя і учнів, не вжито жодного англійського слова (це принципова позиція його авторки), відсутній у ньому і традиційний для багатьох українських навчальних книг у діаспорі перекладний словник. Цікавим здобутком авторки є численні ілюстрації, які розкривають значення слів, використаних у текстах підручника.

Відзначаємо ще одну принципову позицію С. Василичин як педагога і авторки підручника. Досвідчений методист переконана, що навчати граматики малих дітей не варто, оскільки вони засвоюють мову через слух, сприймають її автоматично, де вже узгоджено рід, число, відмінок, а також враховано інші основні закони мови. На її думку, це справа надто складана, вимагає великої праці і терпіння, позаяк потрібно багато разів повторювати одні і ті ж самі речення, використовувати різноманітні засоби і способи, щоб закріпити знання виучуваного матеріалу. Кожне заняття варто закінчувати грою, демонстрацією наочностей, виконанням пісень тощо.

Важливо наголосити, що запропонований у підручнику С. Василичин навчальний матеріал і його дидактичний супровід дають можливість урізноманітнювати їх фізичний, розумовий, моральний, естетичний розвиток, виробляти навички співпраці в парі, групі, оволодівати практичними вміннями застосування української мови в різноманітних життєво важливих ситуаціях.

Перше заняття за підручником С. Василичин, відповідно до задуму автора і логіки навчально-виховного процесу в класах передшкілля, починається зі знайомства учительки з дітьми і проходить у вигляді такої розмови:

- Добридень, діти!	- Як ти називаєшся?
- Я ваша вчителька.	- Я називаюся Петро.
- Я називаюсь -----.	- Він називається Петро.
- Добридень, пані-----.	- Як він називається?
- Ось хлопець.	- Він називається Петро.

Для кращого сприйняття змісту бесіди вчительки з дітьми в підручнику вміщено графічний малюнок хлопчика з підписом унизу – Петро. Під час розмови вихованці мимоволі запам'ятовують імена своїх співбесідників, а також дізнаються про різні розряди займенників, які подані у вигляді таблички для дітей, що вже вміють читати.

У діалозі використані також особові займенники, які подані у формі таблички (Василичин, 1973а, с. 1):

Я	Він
Ти	Вона
Ось	Ваша
Це	Наша
Як	Хто

Варто також відзначити, що підручник добре проілюстрований. Під кожним малюнком вміщено підпис. Наприклад: Я українець (малюнок хлопчика), Ми українці (малюнок групи дітей у національному одязі) (Василишин, 1973а, с. 3). Важливо й те, що весь навчальний матеріал, який присвячено знайомству педагога з дітьми і дітей одне з одним, а також малюнки до діалогів, розміщені на одній сторінці. Такий прийом покращує їх зорове сприйняття, допомагає кращому запам'ятовуванню, формує увагу дітей і розвиває їх пам'ять.

Глибшому засвоєнню вивченого під час першого заняття навчального мовленнєвого матеріалу, безперечно, сприяє також гра «Відгадай», якою завершується його проведення. Оскільки її сценарій дає досить чітку картину закріплення виучуваного матеріалу під час гри, наводимо його повністю в додатку Т.

Відповідно до зорово-слухового методу навчання мови усі малюнки в підручнику супроводжуються розмовними вправами та цікавими завданнями до запропонованих текстів. Навчальну діяльність дітей урізноманітнюють ігри, які використовуються під час засвоєння мовного матеріалу. Позитивною рисою підручника С. Василичин є також те, що запропоновані в ньому тексти і діалоги розмов та відповідні їм ілюстрації («Ми українці», «Наша українська школа», «Прапори», «Українська мова», «Родина», «Наша хата», «Наша церква» та ін.) дібрані з урахуванням вікових особливостей дітей. Заслуговує на увагу і те, що нові слова подаються у текстах послідовно і взяті в рамочку. Навчальний матеріал підручника вводить юних українців, народжених у США та Канаді, у духовний світ країн народження та їх прабатьківщини, виховує у них любов і повагу до української мови, державної символіки, відкриває перед ними світ довкілля, людських взаємин, стосунків з природою т.д.

Формуванню творчих здібностей дітей дошкільного віку, їх розумових і фізичних якостей сприяють вміщені у підручнику різного виду завдання, вправи, ігри, а також тексти пісень з нотами і ритмічні вправи до них. Наприклад, пісня «І шумить і гуде» виконується так: «Діти стають у коло. Один хлопець стає збоку, поза колом. Діти співають, пританцьовуючи в колі: «І шумить і гуде, дрібний дощик паде». Діти в колі повертаються в інший бік: «А хто ж мене маленькую та й до школи поведе?»». На ці слова дівчинка виходить на середину кола. Кожна дитина кладе ліву руку на клуб, а праву догори й обертається на місці:

«Обізвався Іван,
Що стояв збоку сам.
Хлопець: «А я тебе поведу,
Бо я теж туди іду».

Хлопець бере дівчину за руку, пританцьовуючи. Всі у колі пританцьовують з підскоком, плескаючи в долоні й повторюють:

«А я тебе поведу,
Бо я теж туди іду» (Василишин, 1973а, с. 42).

Вважаємо, що такий прийом захоплює дітей, оскільки ставить за мету всебічно розвинути їх – навчити мови, співу пісні, фізично загартувати, оздоровити. Безперечно цікавими є вправи з елементами малювання (листя, його кольори або малюнок, підписаний словами, сонце, сніг, гарбузи, а над цими словами слово «осінь»). Завдання для дітей – підписати малюнки відповідними словами).

Цінним у дидактичній системі підручника С. Василичин є наявність тестів різного змісту, які допомагають педагогу перевірити рівень засвоєння дітьми мовного матеріалу. Зокрема, на стор. 10 запропоновано текст для виявлення засвоєння ними лексичного значення вивчених слів. З цією метою вчителька демонструє предмет або показує малюнки із зображенням різних предметів, дітей, тварин, речей із повсякденного вжитку дітей і пропонує їх назвати.

Розвитку зв'язного мовлення сприяє варіант тексту, який вимагає відповідей вже повними реченнями на запитання «Куди йдуть?». Розглядаючи малюнок, діти мають дати правильну відповідь на запитання (Василишин, 1973а, с. 15)

У підручнику С. Василичин вдало використано тексти казок, в яких необхідно назвати пропущене слово або слова, зображені на малюнку, і повторити вслід за учителем ціле речення (це може робити окремий учень, а також усі діти хором, щоб краще запам'ятати його). З метою розвитку мовлення дітей педагог пропонує їм, дивлячись на малюнок, самостійно розповісти всю казку «Голодний котик» з самого початку, при цьому кожен учень вимовляє по черзі одне речення. Зразок такого тексту подаємо в додатку У.

Завершує підручник розділ під назвою «Нові слова», де вміщено всі слова до кожного із 50 занять, які повинні засвоїти діти за змістом першої частини.

На нашу думку, підручник С. Василичин є цікавою і корисною для дітей будь-якого віку навчальною книгою, тому що знайомить їх із побутом, навколишнім середовищем, тваринним і рослинним світом, і таким чином забезпечує всебічний розвиток, формує необхідний для спілкування у рідномовному середовищі лексичний запас і мовленнєві навички з української мови.

Друга частина підручника С. Василичин «Дивись, слухай, говори. Зима» (Василишин, 1973б) відкривається подібними зверненнями до вчителів та батьків і методичними та специфічними порадами щодо організації навчальних занять (як і що треба вчити). Відповідно до структури і змісту підручник розпочинається зображенням зимової природи, будинку та сніговика із заголовком «Зима» над ним. Відповідно і перше заняття присвячене зимовій тематиці. Запропонований текст складається з простих речень про зиму та загадки з малюнками і таким чином викликає у дітей прагнення ознайомитися з наступними матеріалами про дану пору року.

Щоб діти могли виконати завдання «Скільки слів ти пам'ятаєш?», у підручнику зображено драбину, якою піднімається хлопчик, а біля кожного її щабля подано зображення предмета, назву якого потрібно згадати. Той, хто не

може згадати відповідного слова, «падає вниз». Перемагає той, хто згадав найбільшу кількість назв і з кожним придумав невеличке речення. З метою перевірки засвоєння лексичного складу та уміння усно висловлювати свої думки, дітям запропоновано сюжетні малюнки, які вони мають стисло описати, а також зображення предметів, речей, продуктів, тварин, птахів, рослин тощо, до яких необхідно дібрати слова, промовлені вчителем.

Розвитку мовленнєвих умінь і збагаченню лексичного запасу слів української мови сприяє засвоєння таких тем «Сніжинки», «Сніг», «Зайчики в лісі», «Морозець, морозець», «Одяг для хлопця», «Одяг для дівчини», «Святий Миколай», «Перед Різдом», «Свята вечеря», «Різдво» та ін.

Варто наголосити, що підручник С. Василичин сприяє не тільки засвоєнню мовного матеріалу, а й залучає дітей до творчої праці. Виконуючи вправи і завдання, учні повинні спершу намалювати, а потім вирізати сніжинки, зображені в ньому як зразок, зліпити снігову бабу, виготовити іграшки для новорічної ялинки тощо. Наприклад, у квадратику запропоновано 4 малюнки, посередині розміщено 2 слова, які діти повинні з'єднати рисками з відповідними зображеннями. Розвитку усного мовлення сприяють різного виду вправи та ігри «Де падає сніг», «Тепло, зимно, гаряче», «Дивись і відгадай», «Що це?» та ін., пісні «Зайчики в лісі», «Білий сніжок», «Пісня Святого Миколая» тощо.

Відродно, що у підручнику С. Василичин навчальний матеріал поступово ускладнюється, базуючись на принципах посильності, наступності, випереджаючого навчання. У ньому подано відомості про порядковий числівник, вміщено більші за обсягом тексти, вірші і пісні, дидактичні ігри, робота з якими значно розширює словниковий запас і комунікативні вміння учнів, збагачує їх духовний світ, сприяє формуванню національної свідомості, моральному та естетичному розвитку.

У третій частині підручника С. Василичин «Дивись, слухай, говори!» (1975) (Василичин, 1973с) вміщено навчальні тексти, присвячені таким порам року, як весна і літо. Як і дві попередні, вона починається із загальних інструкцій. Звертаючись до користувачів навчальної книги, авторка знову ж таки наголошує,

що «в початковій стадії навчання української мови важливе те, щоб дитина навчилась дивитись, чи радше спостерігати, слухати й говорити, а читання й писання – це другорядна діяльність у щоденних зайняттях дитини» (Василишин, 1973с, с. І). Щоб полегшити початковий етап опанування нової для учнів підготовчого класу мови, С. Василишин умістила в ньому навчальний матеріал, «наближений до дійсного щоденного життя дитини, її віку, середовища, зацікавлення тощо. У цьому навчальному матеріалі збережений український колорит й українська тематика» (Василишин, 1973с, с. І). Крім навчальної, його використання повинно забезпечити й розвивальну мету, тому «активність учня слід спрямовувати так, щоб він навчився доцільно бачити і спостерігати ілюстрацію чи написане слово, а то й щоб учень самостійно намагався ілюструвати. Така діяльність учня допомагає йому систематично розвивати власну зорову пам'ять та самокритичну оцінку свого твору.

Слід звернути увагу й на те, щоб учень навчився слухом правильно реєструвати дане слово – як сукупну цілість окремих звуків, що допоможе учневі систематично розвивати слухову пам'ять.

Частота самостійного вимовляння слів і окремих звуків допомагає учневі розвивати готовність пам'яті відповідно до артикуляційного розміщення звуків. Частота записування слів чи коротеньких речень розвиває в учня так звану моторову пам'ять» (Василишин, 1973с, с. І).

У вступній частині підручника вміщено також ґрунтовні методичні поради для вчителя, правильне використання яких, на нашу думку, допоможе забезпечити ефективне засвоєння учнями класу передшкілля програмового матеріалу з української мови.

Відкривається підручник цікавим багатоплановим графічним малюнком під назвою «Березень», в якому відтворено пробудження природи, викликане приходом весни, та однойменним віршем П. Ребра, що, до певної міри, відображає зміст зображеного. Бесіда вчителя з учнями за малюнком, виявлення в її процесі змін у житті і діяльності людей, зокрема й дітей, та в стані природи допоможе учням зрозуміти різницю між двома порами року, усвідомити

особливості першого місяця весни. Глибину засвоєння начального матеріалу допоможуть завдання, подані на наступній сторінці. За такими ж методичними прийомами відбувається ознайомлення дітей з наступними весняними місяцями. Різноманітні діалоги, малюнки, пісні, ігри, загадки, розваги вводять учнів у світ довкілля, допомагають пізнати його красу, закони, за якими живе природа й людина, дізнатися про різні види діяльності представників різних професій. До пізнання світу мотивує юних школярів і малюнок на обкладинці підручника, де зображено хлопчика і дівчинку в українському національному вбранні, які захоплено збирають неподалік від рідної оселі квіти. Зацікавлює дітей і наступний малюнок під назвою «Весна», який налаштовує учнів на пізнання цієї пори року. До активної мислительної й мовленнєвої діяльності заохочують дітей малюнки, розміщені на стор. 7 («Що Богдан і Леся бачили?»), 9 («Знаряддя для праці»), 18 («Хто де живе»), 19 («Ознаки предмета»), 23, 26, 36, 48, 60 («Перевірка»), 49 («Літо»), 55 («Я пакую валізку і їду на вакації»), 64 («Для розваги»), 65 («Відгадай, на що я дивлюся»), 72 («Хто випив воду») та ін. Необхідно відзначити, що підручник досить добре ілюстрований малюнками, які вдало доповнюють тексти діалогів, віршів, пісень, допомагають зрозуміти їх зміст, засвоїти нові слова, формувати з них речення і водночас створюють емоційно піднесений настрій, що, безумовно, полегшує засвоєння мови і збагачує лексичний запас учнів підготовчого класу.

Широко представлений у підручнику С. Васишин українознавчий матеріал. Ознайомившись із ним (а він поданий у формі діалогів, текстів для читання, віршів, пісень, загадок тощо), діти дізнаються про Т. Шевченка і підготують концерт до його роковин, Великодні свята, до яких виготовлятимуть власноруч писанки, формуватимуть разом із батьками святковий кошик і вивчать напам'ять невеличкий віршик «Великдень», що розкриває для дітей чари цього величного дійства. До Дня Матері діти мають можливість вивчити вірші, пісні про матусю і взяти участь у концерті з нагоди цього свята.

У розділі «Літо» вміщено карту України і низку діалогів, з яких дізнаються багато цікавого про свою прабатьківщину, та вивчають напам'ять вірш Ю. Шкрумеляка «Дитино, знай!».

Завершується підручник, отже й навчальний рік у підготовчому класі, повторенням української абетки, літери якої відповідно проілюстровані малюнками та віршем В. Ніньовського «Вивчаємо абетку».

У підручнику вміщено словничок нових слів до розділів «Весна» і «Літо», які діти засвоїли впродовж навчального року у класі передшкілля.

До характерних ознак підручників для початкового навчання української мови С. Василичин належать: вдале структурування навчального матеріалу за розділами і темами; чітка послідовність його викладу; наявність практичних завдань творчого характеру; виокремлення в рамочці нових слів до кожної теми (їх не більше 15); відповідність навчального матеріалу за складністю і обсягом віковим особливостям учнів; діалогічність викладу програмового матеріалу; наявність завдань і запитань для самоперевірки засвоєного та словника нових слів; тісний зв'язок змісту з реальними життєвими потребами учнів і, відповідно, можливість використовувати його в різних мовленнєвих ситуаціях; наявність українознавчого компонента, що спрямований на виховання в дітей любові до України, поваги до звичаїв і традицій українського народу; дидактична доцільність та функціональність ілюстрацій, їх відповідність програмовій темі, зрозумілість дітям образів у контексті теми, що вивчається. Тобто, підручники С. Василичин повністю відповідають вимогам зорово-слухового методу і при умілому використанні вчителем забезпечують належне засвоєння мови учнями підготовчого класу.

На засадах зорово-слухового методу побудований також і підручник «Дивись і кажи» Генрики Мізь (Мізь), розрахований на учнів передшкілля. В основу його конструювання покладено принцип розвивального навчання. Підручник складається із серії різножанрових ілюстрацій, оскільки у дітей даного віку превалює образне (предметне) мислення. Навчальний матеріал у ньому поділений за порами року і супроводжується відповідними малюнками.

Так, для ознайомлення дітей з предметами побуту в розділі «Осінь» подано їх графічне зображення та назву. Їм пропонують розглянути малюнок, назвати зображений на ньому предмет, а вчитель допомагає учням прочитати написане слово, оскільки в окремих класах передшкілля дітей навчають читанню. Використовуючи даний підручник, педагог розвиває мовлення вихованців, розширює їх лексичний запас з української мови. Розвитку усного мовлення сприяє робота над тематичними картинками, за якими діти складають невеликого розміру речення і розповіді, що формує їх здатність висловлювати власну думку, прищеплює любов до української мови.

Вважаємо за необхідне відзначити, що в другій половині ХХ ст. особлива увага зверталася на підготовку навчальних книг для дітей, рідною мовою яких уже стала англійська, французька чи якась інша, позаяк вони народилися внаслідок змішаних шлюбів і виховувалися в іншомовному середовищі.

З-поміж цього типу навчальних книг помітно виділяється посібник М. Юркової «Праця і розвага» (Юркова, 1964). Відразу ж привертає увагу кольорова обкладинка, сюжет і малюнки якої відображають різні види навчальної діяльності дітей. Зрештою, зацікавлює і сама його назва – нетрадиційна за змістом, але глибока своїм підтекстом: навчання – це одночасно і праця, і розвага, результат якої – набуття нових знань та умінь. У «Вказівках для вчителів» авторка звертає увагу на необхідність застосовувати різні методи і прийоми роботи, щоб зацікавити учнів класу передшкілля українською мовою, забезпечити розвиток їх мислення. Аналіз дидактичного апарату показує, що зміст підручника такі можливості надає. Учитель може, наприклад, запропонувати наймолодшим школярам назвати всі малюнки, розташовані поряд із буквою, і підкреслити той із них, який даною буквою не починається, або придумати слова на цю ж букву. Традиційним є завдання намалювати той чи інший малюнок на лівій сторінці, намалювати образ, позначений певним словом (книжка, крісло, ріка, скрипка, годинник, гарбуз, крила і т. ін.), чи речі, які мають букву «а», написати відповідні слова під малюнками та короткі речення, вживаючи ці слова тощо. Малюнки в посібнику виконані досить чітко, так що

учні мають можливість перемальовувати їх у прямокутниках з відповідними словами на правій сторінці і розфарбовувати на лівій, але при цьому їм треба добре подумати, де що малювати. Позитивним аспектом посібника М. Юркової є і те, що текстовий та графічний матеріал відображають тогочасний рівень розвитку культури, науки, техніки, промисловості, сільського господарства, побуту, стан природи і в такий спосіб засвідчують лексичне багатство української мови.

Не менш цікавою для учнів українських класів передшкілля у діаспорі є серія посібників для розвитку української мови, до якої входять такі навчальні книги, як «Ходіть зі мною! Турко К. – Едмонтон, 1978. – 218 с.» (Turko, & Grekul, 1978), «Пригоди. Турко К. – Едмонтон, 1977. – 138 с.» (Turko, Grekul, Stefaniuk, & Slavutych, 1977), «Школа. Турко К. – Едмонтон, 1987. – 80 с.» (Turko, 1987) та «Друзі. Турко К. – Едмонтон, 1985. – 70 с.» (Turko, Prokopiw, Slavutych, & Stefaniuk, (1985)). Її авторка Ксенія Турко поставила за мету дати дітям розуміння значення слів і змісту прочитаного, навчити їх визначати корені слів, частини мови, рід слова і на цій основі складати речення, текст і переказувати в усній формі його зміст, тобто сприяти розвиткові мовлення.

Характерною особливістю цих посібників є вдалий підбір різноманітних творчих завдань, які значною мірою підвищують інтерес учнів підготовчого класу до навчання, активізують їх пізнавальну діяльність, тобто полегшують розуміння і засвоєння навчального матеріалу, його практичне використання в мовленні. Так, уже на першій сторінці посібника «Ходіть зі мною!» їм пропонується завдання: прочитайте і намалюйте: кошик летить високо; у кошику зайчик Вухатий і Стукало Дзьобало; вони бачать худобу на полі, ковбої їдуть верхи на пасовисько (Turko, & Grekul, 1978).

Такі завдання, як правило, зацікавлюють школярів, оскільки збуджують їх фантазію, уяву, сприяють розвитку творчих здібностей.

Дана книга є додатковим посібником до читанки. Її мета – сприяти розвитку й активізації мовлення дітей, а тому дидактичний апарат формується на основі вивченого і має різноманітний характер: запитання репродуктивного і

творчого змісту – намалювати малюнок і підписати його, доповнити речення, скласти за малюнком оповідання, прочитати і написати відповіді повними реченнями, зробити висновки на основі виконаного завдання, розгадати хрестиківку (кросворд), закінчити листа, вживаючи не менш як 5 речень, знайти у книжці оповідання, зміст якого відповідає даному малюнку, пригадати події і правильно вживати речення у відповідях тощо.

Досягненню окресленої мети у значній мірі сприяє і те, що книжка для вправ побудована за принципами доступності, послідовності та зв'язку з життям. Так, під час вивчення теми «Ранчо» школярі мають змогу розглянути відповідний малюнок, під яким розміщені слова, що називають зображені предмети, дії та осіб, їм дається завдання скласти за малюнком невелику розповідь.

Для первинного засвоєння української мови в дошкільних закладах США та Канади широко використовується навчальний посібник О. Білаш «Моя мова зростає» (Білаш, 1984), графічні ілюстрації до якого підготувала Б. Гартман. Він за допомогою відповідних малюнків дає можливість дошкільнятам засвоїти назви частин людського тіла, предметів з навколишнього середовища, скласти прості речення, що відображають дії дітей, дорослих людей, тварин, різних механізмів і видів транспорту. Їх спрещу називає виховниця, діти повторюють за нею спершу хором, бо так легше засвоїти їх вимову, а далі – поодиначі і, зрештою, самостійно складають речення за картиною з раніше засвоєних слів. Малюнки, отже й групи слів, об'єднані за відповідними темами («Частини тіла», «Одяг», «Їжа», «Тварини», «Забавки» та ін.), що полегшує засвоєння нових слів і можливість їх використання в різноманітних комунікативних ситуаціях.

Варто відзначити, що у 80-90-х рр. ХХ ст. в США та Канаді на початковому етапі навчання мови, враховуючи вікові особливості дітей, активно використовувалися абетки-розмальовки. Їх головне завдання – ввести дитину у світ української мови, ознайомити з буквами українського алфавіту і навчити розпізнавати їх як окремо, так і в тексті. Як правило, для засвоєння букв добиралися слова і позначувані ними предмети з найближчого і зрозумілого дітям довкілля. Проте в них наявні і невдалі, на нашу думку, зразки предметів,

наприклад: баран, гонти, емблема, йогурт, кептар, футбол (намальовано футбольний м'яч), хрести та ін. (Luciow, & Southwick, 1986); вітряк, герб, дівочий стрій, еміграція, запорожець, пори року, ховрах, черепахи, Юпітер (планета) тощо (Kuzuch-Berezovsky, 1980). Ці поняття ще недоступні для сприйняття дітьми молодшого віку, та, зрештою, з ними вони і не зустрічаються у повсякденному житті. Крім того, в окремих словах допущено помилки (астронат замість астронавт, піря – пір'я). Та загалом свою навчально-розвивальну функцію ці посібники, особливо в класах передшкілля, що діяли при дитячих садках і світличках, виконували.

Вважаємо цінними для виховниць закладів дошкільної освіти дидактичні «Матеріали до програми Світ малят», які систематично вміщував бюлетень «Український учитель в Канаді». Побудовані вони за природно-тематичним принципом у формі усного діалога вчителя з дітьми. Їх основна мета (за допомогою словесного і пояснювального методів навчання) – навчити дітей сприймати побачене й почуте і вслід за педагогом, наслідуючи його вимову, відповідати на запитання колективно або індивідуально, вести діалог між вихованцями. Декількаразове повторення одних і тих же речень допомагає їм запам'ятати назви демонстрованих чи охарактеризованих учителем картинок, сюжетних і предметних малюнків, натуральних предметів чи муляжів, макетів чи моделей, збагачує їхню україномовну лексику, поступово формує культуру усного мовлення, розширює кругозір, розвиває розумові здібності, активізує пізнавальну діяльність.

Наводимо, для прикладу, діалог учителя і учнів класу передшкілля з модуля 1 «Листочки падають - 1» :

<i>Учитель</i>	<i>Учні (Клас)</i>
Небо хмарне.	
Сьогодні вітер.	
Сьогодні не тепло.	
Тепер осінь.	
- Тепер яка пора року?	К.: - Тепер осінь.
Листочки різного кольору.	
Листочки падають.	
- Яка тепер пора року?	К.: - Тепер осінь.

Ось вивірка.

Вона збирає горіхи.

Вона готується на осінь.

- Яка тепер пора?

У.: - Тепер осінь.

- Яка тепер пора?

К.: - Тепер осінь.

Пташки вилітають до теплих країв.

- Яка тепер пора?

К.: - Тепер осінь.

Тепер пора закрити літні будинки на зиму.

Вони беруть човен додому.

Вони складають вітрила.

- Котра тепер пора?

К.: - Тепер осінь.

Дивіться на цей малюнок.

- Спитай.

У.: - Котра тепер пора?

- Відповіж на питання.

К.: - Тепер осінь.

ГРА

Як бачимо, учитель простими реченнями, легкими для сприйняття дітьми, створює словесний опис пори року і називає її: «Тепер осінь». І відразу ставить запитання: «Тепер яка пора року?» Учні відповідають на нього почутим перед цим реченням учителя: «Тепер осінь». Таким прийомом, що повторюється декілька разів, педагог малює осінній пейзаж і, нарешті, демонструє малюнок, на якому зображено осінь. Розглядаючи його, учень сам ставить запитання і отримує від свого однолітка правильну відповідь. У такий спосіб учитель розвиває творчу уяву дошкільників, розвиває їх образне мислення, домагається засвоєння лексичного складу іншої для дітей мови, навчає спілкуватися нею у різних комунікативних ситуаціях.

Для перевірки засвоєння вихованцями навчального матеріалу використовуються вправи такого виду, як доповни речення, встав пропущене слово, назви ознаки предметів, продовжіть діалог, закінчіть діалог, повторіть, запитай, скажи мені та ін.

Провідну роль на занятті, безперечно, відіграє вихователь / учитель, оскільки він спонукає дітей до мовленнєвої діяльності, організовує і спрямовує її (навіть тоді, коли діалог між собою ведуть самі вихованці). Такий підхід до навчання мови, яка для дітей вже не є рідною, цілком доречний, позаяк діти засвоюють норми літературної української мови (цьому сприяє багаторазове повторення / вимовляння слів і речень), навчаються будувати висловлювання за

зразком, а далі і самостійні діалоги з новими для них явищами, поняттями, процесами навколишньої дійсності. Підтвердженням цього може бути зміст модуля 11 «Листочки падають – 11» («Матеріяли до програми», 1982). Текст модуля «Листочки падають» (1 – 15) повністю наводимо в додатку Ф.

Необхідно наголосити, що обов'язковим елементом навчальних занять (модулів) в українських закладах дошкільної освіти США та Канади є ігри різного виду і змісту, оскільки вони створюють позитивний емоційний стан у дітей, допомагають перейти від засвоєння змісту однієї дисципліни до іншої, а іноді є їх продовженням, але вже в іншій формі – як, наприклад, наведені нижче. («Слухові вправи», 1982, с. 45).

Гра «Пошепчім»:

Учителька говорить слово пошепки, діти повторюють слово голосно. Наприклад: я, мама, тато.

Гра «Телефон»:

Учителька шепче слово першій дитині в ряду лавок, дитина перекаже, що вона чула дитині, яка сидить позаду неї, і так продовжується переказ слова до кінця ряду лавок. Остання дитина каже слово вголос. Всі діти прислуховуються, чи остання дитина скаже те саме слово, що казала вчителька («Слухові вправи», 1982).

Така організація навчальних занять забезпечувала єдність пізнавальної, виховної і розвивальної діяльності, засвідчувала тісний зв'язок дидактики і практичного досвіду народу, тобто народної дидактики, яка «відображає погляди народу на мету і завдання освіти, зміст навчання, підготовки дітей до життя в суспільстві, втілює теоретичні знання, практичний досвід народу у використанні методів навчання. Найважливішим засобом народної дидактики є рідна мова» (Поніманська, 2015, с. 358).

А в середовищі діаспори оволодіння рідною (українською) мовою є найголовнішою метою українського шкільництва, складовою якого є дошкільні заклади, і водночас найважливішим засобом оволодіння українознавчими

предметами в освітніх закладах усіх типів і видів та, що найважливіше, головним чинником, джерелом життєдіяльності етнічної спільноти.

Власне, це й спонукало діаспорних педагогів, лінгводидактів, методистів до пошуку відповідних віковим особливостям дошкільників методів і засобів навчання української мови як другої, іноземної, іншої або спадщинної мови. Процес цей триває і далі, адже і сьогодні українські діаспори США та Канади поповнюються представниками новітньої хвилі еміграції, діти яких оволодівають рідною мовою в дошкільних навчальних закладах, суботних і недільних школах, а в Канаді і в двомовних державних школах.

2.4. Можливості творчого використання прогресивних ідей і досвіду українського дошкілля США та Канади в освітньому просторі України

Українські спільноти в США та Канаді належать до найбільших у світовому часопросторі діаспор українців. Так, для прикладу, за даними останнього перепису населення в Канаді (2006) своє українське походження офіційно підтвердили 1209085 її громадян, що складає 3,9% усього населення, хоча дослідники (Завьялов, 2017) наводять вже й іншу цифру – 1251170 осіб. За десять років (2006-2016) кількість українців тут зросла на 10%. Важливо усвідомити, що, відрізані культурно і цивілізаційно від України, знаходячись по той бік залізної завіси холодної війни, українці за понад столітню історію створили на північноамериканській землі найбільш потужні, мобільні етнічні громади, які мають свої організаційні структури, наукові, освітні, культурно-мистецькі, професійні інституції, громадські об'єднання і товариства, що забезпечують їх життєдіяльність як самобутнього етносоціокультурного організму / утворення і здійснюють вплив на внутрішню та зовнішню політику своїх держав. Завдяки цьому, наприклад, Канада однією з перших визнала державну незалежність України і до сьогодні підтримує з нею тісні зв'язки в різних сферах політичного, економічного та суспільного життя. Діяльність канадських українців служить прикладом того, як в умовах поліетнічного, багатокультурного, полімовного

середовища можна впродовж тривалого часу не тільки зберігати свою національну ідентичність, а й розвивати, примножувати, збагачувати надбання рідного етносу в галузі культури, освіти, науки, інших сферах людського буття. З огляду на зазначене, прогресивний досвід українців США та Канади, зокрема у розвитку дошкільної освіти й виховання зростаючих поколінь, безперечно, заслуговує вивчення і дисемінації в освітньому просторі України. Водночас ми поділяємо міркування вітчизняних дослідників (Машкова, 2019) про необхідність переосмислення конструктивних надбань, ідей канадських українознавців у процесі їх впровадження в умовах сучасної вітчизняної освіти. У повній мірі ці міркування стосуються й українців США.

Слушними вважаємо також твердження І. Машкової, що в контексті прогностичного обґрунтування можливостей екстраполяції досвіду організації українознавчої освіти в Канаді необхідно означити методологічні орієнтири, які визначають векторність використання здобутків канадських українців. Аксіологічний, культурологічний та мультикультурний (полікультурний) підходи дозволяють узагальнити ідеї та проаналізувати педагогічний доробок українських канадських освітян у взаємозв'язках з реаліями державної політики полікультурності канадського суспільства, цілісно охарактеризувати різні аспекти діяльності українських дошкільних закладів у США та Канаді. Водночас означені методологічні орієнтири дають можливість визначити підґрунтя творчого використання досвіду закордонних українців в організації українознавчої освіти у вітчизняному освітньому просторі.

На думку дослідниці, до якої ми також долучаємось, аксіологічний підхід зумовлює збереження протягом більше, ніж століття, традиційних етнонаціональних цінностей українців у американському та канадському поліетнічному соціумі та збагачення їх під впливом інших культур, що є характерною рисою українських діаспор США та Канади, як і ціннісно орієнтоване навчання й виховання в українському дошкільно досліджуваних країн.

Доцільним вважаємо твердження вченої, що культурологічний підхід в українознавчій освіті США та Канади полягає у реалізації світоглядного впливу українознавчих предметів на розвиток дітей, їх батьків, педагогів, інших членів етнічної громади на різних рівнях соціокультурного середовища. Активну участь українських освітян у формуванні нового прогресивного полікультурного середовища США та Канади і аксіокультурний розвиток українознавчої освіти розглядаємо як полікультуротворчу діяльність, результати якої доцільно використовувати в освітній галузі України.

Зазначимо, що полікультурний підхід в українознавчій освіті дає можливість простежити інтегративні процеси між етнічними групами багатокультурного канадського суспільства, визначити специфіку співіснування різних культур на основі принципів соціальної рівності і організації соціокультурного освітнього середовища, на концептуальних засадах діалогу культур у рамках однієї держави – Канади. До певної міри такий підхід спостерігається і в американському суспільстві.

У контексті дослідження окресленої нами проблеми з'ясовано, що українське дошкілля у США та Канаді розвивалося не всупереч, а з урахуванням офіційної державної освітньої політики в цій галузі, тільки акцент ставився на українознавчому наповненні змісту дошкільної освіти та доборі відповідних методів і засобів його реалізації. До того ж американська та канадська освіта, як відомо, визнається педагогами-практиками, вченими, громадськістю різних країн одними з найкращих в усьому світі, що пов'язано, в першу чергу, з якістю професійної підготовки фахівців, формуванням їх професійних компетентностей, зорієнтованістю на постійне самовдосконалення упродовж життя, бажанням співпраці та обміну досвідом, а також із розвитком полікультурної компетентності педагогічних кадрів, зумовленого чітким державним урегулюванням освітньої сфери – підтримкою, особливо в Канаді, багатомовності та мультикультурності.

У той же час слід пам'ятати, що, на відміну від закладів дошкільної освіти в Україні, які працюють повний робочий день протягом цілого тижня (понеділок –

п'ятниця), українські дошкільні навчальні заклади у США та Канаді мають цілком інший режим роботи, хоча також прагнуть забезпечити повноцінний всебічний розвиток, національну освіту й виховання української дитини в діаспорі, закласти основи формування її особистості, про що йшлося в підрозділі 1.2. нашої дисертації. Тобто, умови їх праці набагато складніші, але вона все одно приносить очікувані результати, опираючись на засади наукової і народної педагогіки, досвід діяльності суспільних дошкільних установ країн проживання.

І все ж вважаємо, що творче вивчення педагогічним загалом і використання прогресивних ідей, позитивних здобутків українських педагогів США та Канади в галузі дошкільної освіти й виховання, враховуючи реалії сьогодення в Україні, доцільно здійснювати на трьох рівнях: під час підготовки майбутніх працівників закладів дошкільної освіти, в системі післядипломної педагогічної освіти, в освітньому процесі закладів дошкільної освіти.

Як засвідчує наш особистий педагогічний досвід і часткове впровадження результатів здійсненого наукового пошуку в діяльність закладів вищої освіти України (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, Львівський національний університет імені Івана Франка, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка) під час підготовки фахівців зі спеціальності 012 «Дошкільна освіта», матеріали дисертаційного дослідження доречно насамперед використати в процесі проведення лекційних і семінарських занять з курсів «Педагогіка дошкільна», «Педагогіка дошкільної освіти» та «Актуальні проблеми теорії виховання». Зокрема, під час вивчення теми «Розвиток теорії і практики дошкільної педагогіки» майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти варто ознайомити з типами освітніх установ в українських діаспорах США та Канади, особливостями організації освітньо-виховного процесу в них, розглянути зміст, передусім його українознавчий аспект, зацентувати на тому, що головна мета його, як засвідчує аналіз програм, – через навчання української мови, літератури, історії, географії, культури та мистецтва України забезпечити національне виховання

підростаючих поколінь діаспорних українців. А, розглядаючи тему «Зміст і методи виховання дітей дошкільного віку», варто наголосити, що поряд з іншими напрямками виховання дошкільнят (розумове, фізичне, естетичне, трудове, моральне), українські освітяни У США та Канаді найбільшу увагу приділяють національному й релігійному. Студенти мають усвідомити, що такий підхід зумовлений сьогоднішніми обставинами життя дітей (вони виростають у іншомовному і полікультурному соціумі, який ставить за мету виховати законопослушних громадян держави) та внутрішніми потребами етнічної громади – сформувати гармонійно розвинену особистість закордонного українця, активного учасника її життєдіяльності, патріота своєї прабатьківщини. Досягнення цієї мети забезпечує вивчення на спеціальних заняттях та під час усіх видів діяльності вихованців у світличці, садочку, інших типах дошкільних навчальних закладів української мови, а за її допомогою засвоєння, наголошуємо – відповідно до віку дітей, найважливіших відомостей з історії, географії, культури України, ознайомлення їх з українським фольклором, дитячою літературою, залучення до національних ігор і розваг українців, їх звичаїв і обрядів, образотворчого мистецтва, музики і співів, дитячих танців тощо. Цьому сприяє також увесь освітній простір і навіть оформлення приміщень дошкільного закладу, виконане в українському національному дусі. Досвід переконує, що студентам доцільно в процесі підготовки до семінарських занять опрацювати розміщені в інтернет-джерелах та подані в додатках до дисертації публікації педагогів українських діаспор США та Канади з проблем національного виховання дітей, підготувати доповіді і повідомлення про зміст, форми, методи, засоби та прийоми його здійснення в українському зарубіжжі.

У процесі лекційних і семінарських занять майбутнім педагогам слід переконливо довести доцільність релігійного виховання українських дітей дошкільного віку в діаспорі, розкрити його зміст і форми, зацентувати на тому, що реалізується воно насамперед через участь дошкільнят у повсякденних релігійних практиках, церковних обрядах спільно з батьками й іншими членами родини, ознайомлення їх з елементарними поняттями про Бога, Матір Божу й

Ісуса Христа під час спеціальних занять, передбачених програмою і розпорядком дня дошкільного закладу. Варто зазначити, що такі заняття проводить здебільшого сама вихователька (отже, вона повинна мати необхідні знання й володіти методикою їх донесення до цієї категорії дітей), хоча іноді до даного процесу долучають і священнослужителів відповідних церков, оскільки програми релігійного виховання залежать від приналежності батьків дітей до церковного обряду. Водночас у США та Канаді церкви організують власні дитячі світлички й садочки, де, крім загального розвитку, здійснюється виховання дітей у відповідному релігійному дусі.

Розглядаючи під час вивчення цих же дисциплін тему «Навчання дітей дошкільного віку», можна проаналізувати зміст навчання в українських дошкільних навчальних закладах США та Канади, принципи його засвоєння, методи і форми організації пізнавальної діяльності дітей, особливо в класах передшкілля / підготовчих класах, що є своєрідним перехідним містком між дошкільними закладами і початковими школами (рідними школами – в Канаді, школами українознавства – у США). Варто звернути увагу майбутніх вихователів на підходи до навчання української мови, якою вихованці дошкільних навчальних закладів оволодівають уже як другою, іноземною та засоби дітей «занурення» в україномовне середовище. Студенти мають можливість попрацювати з підручниками, посібниками, інтернет-ресурсами для дошкільних навчальних закладів у США та Канаді, оскільки вони наявні в багатьох бібліотеках України та в електронному вигляді в мережі Інтернет. В останні десятиліття з'явилася також нагода особистого спілкування з працівниками українських дошкільних навчальних закладів США, Канади та інших держав, які приїжджають в Україну для участі в міжнародних наукових конференціях, семінарах і, крім цього, проводять показові заняття, тренінги для українських педагогів, виступають на літніх курсах, які проводить щороку в різних містах нашої держави Інститут розвитку вчителів з Торонто (Канада) (Ситник-Палагнюк, & Руснак, 2018). Власне, такою можливістю ми й скористалися під час участі в традиційних міжнародних конференціях

«Українська мова у світі», що її проводить Міжнародний інститут освіти, культури і зв'язків з діаспорою Національного університету «Львівська політехніка» (директор І. Ключковська). У рамках цих наукових форумів з українськими освітянами активно спілкувалися Надія Прокопчук (Канада, 2016 р.), а в 2018 р. – Оксана Левицька (Коломоєць) (Канада). Набутий досвід, знання і навчально-методичні матеріали україноканадських колег використано в авторському вибірковому курсі «Теорія та методика ознайомлення дітей з українознавством», проведеному для студентів спеціальності 012 «Дошкільна освіта» в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича, та в даному дисертаційному дослідженні. З-поміж низки занять майбутнім вихователям закладів дошкільної освіти, як засвідчило їх анкетування, найбільше сподобався тренінг «Особливості навчання української мови в дошкільних закладах українців Канади». Його навчальними цілями були визначені: пізнавальна: усвідомити сутність понять «спадщинна мова», «часткове мовне заглиблення»; практична: навчитися ефективно застосовувати методи проблемного навчання, а саме ігрові навчальні технології та групову міні-дискусію; мотиваційна: сформувати позитивне ставлення до технології проблемного навчання у навчанні української мови дітей дошкільного віку.

Тренінг включав кілька етапів.

1. Організаційно-мотиваційний підготовчий етап. Вступ до теми.
2. Теоретичний блок.

Інтерактивна міні-лекція – презентація «Сутність понять «спадщинна мова», «часткове мовне заглиблення» в контексті навчання української мови в сучасній Канаді». Використання евристичних запитань.

Групова міні-дискусія «Переваги та недоліки двомовності в сучасній Україні» з використанням методу узагальнення конструктивних ідей.

3. Практичний блок

Діагностування готовності майбутніх педагогів до гри як методу навчання, що полягає в інтеракції між її учасниками, а також виявлення потенційних модераторів гри серед присутніх.

Вправа «Пошук аналогій» на основі теоретичного блоку тренінгу.

Дослідницька гра – «Ми на стажуванні в українському садку».

Оскільки дослідницька гра спрямована на розвиток презентаційних умінь, комунікативної та інтерактивної компетенції, використовувались такі завдання у міні-групах, як: «Сформулюйте або перефразуйте мету запропонованої гри», «Виберіть необхідні, на вашу думку, методи і форми навчання української мови в дошкільній установі», «Визначте виховні цілі запропонованих у посібнику текстових завдань», «Створіть план міні-заняття, який ви хотіли б провести в підготовчому класі» та ін.

4. Завершальний етап.

Узагальнення результатів. Рефлексія результатів тренінгу.

На нашу думку, аналіз досвіду навчання української мови в дошкільних закладах українців Канади у формі тренінгу сприяє удосконаленню знань майбутніх педагогів щодо методики навчання лінгвістичних дисциплін, розвитку дослідницьких і презентаційних умінь, комунікативної і методичної культури, оновленню особистісного глосарію з проблем українознавчої освіти, форм і методів навчання в дошкільних закладах української діаспори.

Із досвідом діяльності українських дошкільних навчальних закладів у США та Канаді майбутніх педагогів варто ознайомити і під час вивчення навчальної дисципліни «Історія дошкільної педагогіки». Матеріали дисертаційного дослідження, а також віднайдені самостійно джерела, які висвітлюють генезу української дошкільної освіти й виховання в США та Канаді, історичні та соціокультурні умови розвитку цього процесу, тенденції на межі століть, варто використати під час окремої лекції з історії дошкілля в українській діаспорі, або в контексті висвітлення еволюції дошкільної освіти в зарубіжних країнах.

Вважаємо, що студентів спеціальності «Дошкільна освіта» є сенс долучати до дослідження проблем функціонування українських дошкільних навчальних закладів у США та Канаді. Їм, наприклад, можна запропонувати для написання курсових робіт аналіз наукового доробку та практичного досвіду в системі діаспорного дошкілля А. Горохович, О. Грабовенської, Е. Жарського,

І. Лецишин, М. Пастернакової, І. Пеленської, Н. Пікас та інших педагогів, виховників, громадських діячів українських діаспор у США та Канаді. Під час виконання кваліфікаційних робіт майбутні педагоги можуть досліджувати такі проблеми, як: «Педагогічні ідеї та діяльність Марії Пастернакової», «Діяльність Ірини Пеленської в розвитку української дошкільної освіти й виховання в США та Канаді», «Роль церкви у розвитку української дошкільної освіти й виховання у США та Канаді», «Тенденції розвитку сучасного українського дошкілля у США та Канаді», «Діяльність громадських організацій закордонних українців у розбудові українських дошкільних навчальних закладів у США та Канаді», «Діяльність українських дошкільних навчальних закладів нового типу у США та Канаді (к. ХХ - поч. ХХІ ст.)», «Національне виховання українських дітей дошкільного віку в Канаді», «Підручникотворча діяльність педагогів українського дошкілля у США та Канаді», «Роль громадських жіночих організацій США та Канади у розбудові української дошкільної освіти й виховання» та ін.

Переконані, що ознайомлення студентів із педагогічними ідеями та досвідом діяльності системи української дошкільної освіти й виховання у США та Канаді розширить їх знання про розвиток національної освіти за межами України, особливості функціонування дошкільних навчальних закладів у полікультурному та іншомовному середовищі, збагатить їх майбутню професійну діяльність у закладах дошкільної освіти України.

На нашу думку, прогресивний досвід української дошкільної освіти й виховання у США та Канаді доцільно використовувати і в процесі підвищення професійної майстерності працівників закладів дошкільної освіти в інститутах післядипломної педагогічної освіти. Вважаємо, що їх варто ознайомити з організаційно-педагогічними засадами та дидактичним забезпеченням освітньо-виховного процесу в дошкільних закладах українців цих держав, сучасними підходами до навчання української мови, насамперед тих світличок і садочків, що працюють за двомовною системою і чий досвід доцільно освоїти для впровадження в групах, де виховуються діти різного етнічного походження.

Цікавим для педагогів-практиків буде ознайомлення з досвідом підготовки і підвищення кваліфікації працівників дошкілля в українському зарубіжжі, особливо тих дошкільних закладів, де впроваджено ідеї Вальдорфської педагогіки, освітні технології С. Русової, М. Монтесорі, а також підручниками і посібниками, передусім нового покоління, якими сьогодні користуються вихователі українських дошкільних навчальних закладів у США та Канаді.

Необхідно відзначити, що сучасна система дошкільної освіти в Україні, яка розвивається в руслі чинних законів України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», постійно збагачується зарубіжним досвідом освіти й виховання дітей цієї вікової категорії. У процесі модернізації її діяльності доцільно використати й окремі напрацювання педагогів українського дошкілля у США та Канаді. Маємо на увазі насамперед матеріально-технічне забезпечення сучасним обладнанням, дидактичне оснащення навчально-виховного процесу, організацію навчальних занять і різноманітних виховних заходів, які в умовах полікультурного середовища країн проживання комплексно забезпечують виховання всебічно розвиненої особистості, високих моральних якостей, усвідомлення національної приналежності підростаючих поколінь закордонних українців – майбутнього українських діаспор у США та Канаді.

Висновки до другого розділу

На основі вивчення джерельної бази дисертаційного дослідження проаналізовано зміст, форми, методи і засоби здійснення навчально-виховного процесу в українських дошкільних навчальних закладах США та Канади. Встановлено, що їх програми навчання й виховання передбачають систему занять, спрямовану на забезпечення загального всебічного розвитку дитини, підготовку її до школи та, найголовніше, вивчення української мови і з її допомогою засвоєння в інтегрованому вигляді знань з літератури, культури, мистецтва, історії, географії, природознавства України, математики, образотворчого мистецтва, фізкультури тощо.

Для їх проведення використовуються такі найбільш поширені види навчально-виховної діяльності: організація навчання дітей в межах дошкільного закладу з використанням різних форм пізнавальної праці (групова, у парі, індивідуальна, самостійна – в навчальній кімнаті) та поза його межами: культурно-дозвілєва, соціально-комунікативна (екскурсії в природу, музеї, участь у відзначенні свят і урочистих подій, концертах та ін.).

До найбільш розповсюджених методів навчання й виховання дітей дошкільного віку належать: навчально-виховні (словесні), практично-діяльнісні, наочні, стимулювання та контролю.

Вивчення джерельної бази та практичного досвіду організації дошкільної освіти й виховання засвідчило, що педагоги українських дошкільних навчальних закладів в освітньому процесі використовують прості та складні дидактичні засоби.

Комплексне впровадження цих організаційно-педагогічних засад сприяє успішному виконанню українськими дошкільними навчальними закладами їх основних завдань і функцій в національній освіті й вихованні підростаючих поколінь закордонних українців.

Аналіз діяльності українських дошкільних навчальних закладів США та Канади засвідчує, що провідними напрямками в своїй діяльності вони з самого початку визначили національне, релігійне та моральне виховання, які забезпечують формування всесторонньо розвиненої особистості українця в діаспорі і закладають основи його національної свідомості через вивчення української мови та культурних надбань української нації.

Важливим чинником у діяльності українських закладів дошкільної освіти у США та Канаді є використання ефективного навчально-методичного забезпечення, розроблення якого розпочалося в 50-их рр. ХХ ст. До найбільш уживаних належали підручники й навчальні посібники, наукові статті і методичні рекомендації з українознавчих дисциплін, збірники українського фольклору різних жанрів, твори української дитячої художньої літератури, публікації дитячих журналів «Веселка» і «Соняшник» та педагогічної преси.

Обґрунтовано, що педагогічні ідеї та практичний досвід, напрацьований педагогами українського дошкілля у США та Канаді, доцільно творчо використовувати в освітній галузі України, зокрема в підготовці майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти, в підвищенні професійної майстерності працівників закладів дошкільної освіти в системі післядипломної педагогічної освіти, в освітньому процесі закладів дошкільної освіти.

Матеріали розділу висвітлено в таких публікаціях авторки: Рудницька-Юрійчук, 2008а, 2008б, 2009а, 2014с, 2014d, 2016а, 2016с, 2017а, 2017б, 2018, 2019б, 2019с, 2019d.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі запропоновано вирішення наукового завдання щодо виконання цілісного педагогічного аналізу процесу формування і функціонування системи української дошкільної освіти й виховання у США та Канаді, виявлення її педагогічних ідей і досвіду для дисемінації в освітньому просторі України. Проведене дослідження дало підстави зробити такі висновки.

1. За допомогою методів цілісного наукового пошуку виокремлено й охарактеризовано умови формування і розвитку системи української дошкільної освіти й виховання у США та Канаді. До них належать: соціальні (масова еміграція українців до США та Канади з кінця XIX ст. і до сьогодні; необхідність участі жінок у виробничій та професійній діяльності задля матеріального забезпечення сім'ї; високий рівень урбанізації після Другої світової війни; інтеграція в соціум країни поселення / проживання з метою суспільного та особистісного самоствердження; демографічна ситуація в середовищі української спільноти), політичні (асиміляторська політика урядів США та Канади щодо іммігрантів; «американізація» та «канадизація» підростаючих поколінь поселенців з українських земель; неухильне дотримання іммігрантами та їхніми нащадками конституційних вимог та положень законодавчих актів тощо), культурні (заснування і діяльність культурно-просвітницьких товариств, у першу чергу, жіночих – Світова Федерація Українських Жіночих Організацій, Союз Українок Канади, Союз Українок Америки; заснування церков, хат-читальнь, робітничих домів; розвиток етнічної періодичної преси, дитячої художньої літератури; дотримання звичаїв, традицій та обрядів українців; зростання громадської ініціативи представників інтелігенції, зокрема й жіноцтва); педагогічні (відкриття і діяльність рідних шкіл, шкіл і курсів українознавства, як основних засобів українознавчої освіти і національного виховання підростаючих поколінь діаспорних українців; видання педагогічної преси – журнали «Рідна школа», «Життя і школа», «Учительське слово», «Українська школа», «Український учитель в Канаді», «Рідношкільник»,

«Відгукніться» та ін., використання української етнопедагогіки, досягнень вітчизняної і світової педагогічної науки; діяльність Світової Ради Дошкілля, Шкільної Ради УККА, комісії УВС, Комітету / Конгресу українців Канади, Світової Координаційної Виховно-Освітньої Ради, формування педагогічних кадрів українського дошкілля у США та Канаді).

Встановлено, що завдяки зазначеним умовам в українській діаспорі США та Канади сформовано систему дошкільної освіти й виховання, що забезпечує гармонійний всебічний розвиток дитини дошкільного віку відповідно до її природних задатків та з урахуванням нахилів, здібностей, індивідуальних психічних, фізичних і розумових особливостей, формування почуття етнічної приналежності засобами української мови, культури, мистецтва, народної педагогіки, готовності до навчання в системі українського шкільництва та участі в життєдіяльності етнічної спільноти, що закладає основи виховання справжніх / зразкових громадян країн проживання і водночас свідомих патріотів України.

З'ясовано, що дошкільний навчальний заклад в українській діаспорі – це приватна освітньо-виховна установа, заснована світською чи релігійною громадою або окремою особою відповідно до офіційних вимог, яка створює сприятливі умови для здобуття дитиною української етнічної належності українознавчої освіти, завдяки оволодінню українською мовою, забезпечує її різнобічний гармонійний розвиток та національне виховання, формує мотивацію до продовження освіти в системі рідномовного шкільництва, організовує співпрацю з батьками дітей у цьому процесі.

В українській діаспорі США та Канади до основних типів дошкільних навчальних закладів належать: світлички, садочки, класи передшкілля / підготовчі класи, півоселі, літні оселі, забавні гуртки, культурно-освітні / освітньо-культурні центри, ігрові групи, центри розвитку дитини, двомовні програми, що в своїй діяльності орієнтуються на програми, розроблені на основі ідей С. Русової, М. Монтесорі та Вальдорфської педагогіки.

Історико-педагогічний аналіз дав підстави виокремити в розвитку системи української дошкільної освіти й виховання у США та Канаді чотири періоди: перший період (30-і – 40-і рр. ХХ ст.) – стихійний розвиток дошкільного виховання, другий період (50-і – початок 60-х рр. ХХ ст.) – становлення системи українських дошкільних навчальних закладів у США та Канаді, третій період (друга половина 60-х – 80-і рр. ХХ ст.) – інституційне оформлення і розбудова діяльності системи дошкільної освіти й виховання підростаючих поколінь українців у США та Канаді, четвертий період (90-і рр. ХХ ст. – початок ХХІ ст.) – модернізація функціонування українських дошкільних навчальних закладів США та Канади з урахуванням інноваційних досягнень педагогічної науки і практики.

2. На основі ретроспективного аналізу й узагальнення матеріалів дослідження з'ясовано, що зазначені умови детермінували в межах виокремлених періодів еволюцію організаційно-педагогічних засад освітньо-виховної діяльності українських дошкільних навчальних закладів у США та Канаді. Обґрунтовано, що їхню основу склали ідеї, положення, методичні напрацювання педагогів західної української діаспори, здобутки світової і вітчизняної педагогічної науки, досягнення української народної педагогіки. Метою дошкільної освіти й виховання є формування гармонійної всебічно розвиненої, національно свідомої особистості закордонного українця; основними принципами її досягнення обрано природовідповідність, народність, гуманізм, культуровідповідність, зв'язок з життям, громадською і трудовою діяльністю етнічної спільноти, а головними засобами визначено українську мову, що є водночас найхарактернішою ознакою національного характеру освітнього процесу, гру, працю, природу, звичаї й обряди рідного народу, національну символіку, народне мистецтво, дитячу художню літературу, усну народну творчість, релігійні традиції тощо. Зміст освіти й виховання у дошкільних навчальних закладах, згідно з чинними програмами, передбачає інтегроване вивчення таких українознавчих предметів, як мова, література, історія, географія, культура, мистецтво, природознавство України, математика,

музика, фізична культура, малювання, а також заняття іграми та забавами. Головний акцент ставиться на оволодінні українською мовою, позаяк вона є засобом опанування всіх інших предметів і ефективним чинником національного виховання. У її засвоєнні перевага надається розмовному, зорово-слуховому методу.

Обґрунтовано, що освітньо-виховний процес в дошкільних установах відбувається у відповідно обладнаних приміщеннях, які відповідають вимогам державних нормативних документів, згідно з розпорядком дня, що зумовлений типом дошкільного навчального закладу та його програмою, яка водночас визначає і форми навчальних занять та види пізнавальної діяльності дітей. Провідною формою навчання є обов'язкове заняття, що триває 10-25 хв, залежно від його теми, мети, місця проведення та віку дітей і має переважно інтегрований характер. У першій половині дня організуються заняття та ігри, що вимагають більшого фізичного, психічного і розумового напруження, у другій – спокійні ігри та розваги. Для їх проведення створено куточки / осередки зацікавлень (драматичний, господарський, музичний, малярський, природознавчий (куточок природи), бібліотечний, будівельний, математичний, письмовий), оснащені відповідним навчальним приладдям та матеріалами.

У підвищенні ефективності освітньо-виховного процесу українського дошкілля у США та Канаді важлива роль належить його навчально-методичному забезпеченню, підготовку якого діаспорні педагоги розгорнули вже з початку 50-х рр. ХХ ст. й ведуть до нині. За цей період підготовлено й видано підручники й навчальні посібники, збірники художніх творів для вихованців дошкільних установ («Програма для садочку: Підручник для садків» С. Магус, «Рухові забави й гри» О. Суховерської, «Дивись, слухай, говори» С. Васишин, «Дивись і кажи» Г. Мізь, «Праця і розвага» М. Юркової, «Абетка з історії України» Я. Паладія, «Український декляматор» та багато ін.), опубліковано сотні статей, методичних розробок і порад / вказівок у педагогічних журналах «Рідна школа», «Українська школа», «Життя і школа», «Український учитель в Канаді» та ін. Їх творче використання в реалізації програм навчання й виховання

дітей дошкільного віку забезпечує розумовий, мовленнєвий, фізичний та соціальний розвиток дитини, сприяє формуванню національної свідомості та патріотичних почуттів, допомагає створити в дошкільній установі «розвивальне середовище» для її вихованців.

Виявлено, що провідну роль в освіті й вихованні дітей в українському дошкільному навчальному закладі відіграє виховниця. Вона повинна мати педагогічну освіту, володіти певними професійними і особистісними якостями, що відповідають державній професіограмі та вимогам батьків і української спільноти, постійно працювати над підвищенням своєї педагогічної майстерності, самовдосконалюватися.

3. Аналіз джерельної бази дослідження дав підстави констатувати, що в діяльності всіх інституцій української діаспори США та Канади провідне місце посідає збереження, вивчення і поширення етнічних, духовних цінностей, які акумулювали в собі соціальний досвід попередніх поколінь та збереглися у мові, народній педагогіці, культурі і мистецтві, усній народній творчості, художній літературі і стали головними чинниками формування молоді генерції закордонних українців.

В умовах зарубіжжя основи цього багатоаспектного цілеспрямованого, заснованого на засадах наукової педагогіки, процесу закладаються в українській дошкільній установі і спрямовані на виховання дітей в дусі виховного ідеалу українця в діаспорі на багатовікових етнопедагогічних традиціях українців та здобутках наукової педагогічної думки. З-поміж широкого спектра виховних напрямів українські педагоги у США та Канаді виокремлюють національне, моральне і релігійне виховання, що допомагають зберігати етнічну ідентичність підростаючих поколінь у полікультурному середовищі та забезпечують майбутнє української спільноти в країнах проживання. Головна їх мета – плекання любові до Бога і Батьківщини / України через опанування української мови, пізнання історії, культури, літератури, природи, мистецтва України, традицій і звичаїв українців та прилучення до їх збереження і творення в умовах діаспори, тобто йдеться про діяльнісний патріотизм, спрямований на

примноження, збагачення національних скарбів українського народу та активну участь у життєдіяльності українських громад у країнах поселення.

У діяльності українських дошкільних навчальних закладів найбільш популярними були масові і групові форми виховання: участь в обрядах з нагоди релігійних свят, концертах і урочистих імпрезах, присвячених національним святам і видатним діячам української культури, літератури, мистецтва, визначним подіям в історії України, бесіди на патріотичну та морально-релігійну тематику.

Основним засобом виховання в дошкільних установах є українська мова, за допомогою якої діти пізнають українську культуру, красне письменство, усну народну творчість. Найбільший виховний вплив на дітей мають пісні і вірші, казки і байки, думи і легенди, ігри різних видів та інсценізації, що добираються виховницями з урахуванням вікових і психічних особливостей, інтелектуальних можливостей дошкільнят. Плеканню патріотичних почуттів юних українців сприяє прикрашання кімнат у дошкільному закладі портретами видатних діячів українського народу, народними вишивками, картинами з українською тематикою, керамікою, національною символікою, іконами тощо.

4. У процесі дослідження окресленої проблеми встановлено, що позитивні ідеї та прогресивний досвід організації української дошкільної освіти й виховання у США та Канаді мають не тільки науково-теоретичну цінність, а й заслуговують на творчу дисемінацію в практиці сучасної освіти України.

Важливим аспектом творчого використання прогресивних ідей і досвіду діяльності системи українських дошкільних навчальних закладів у США та Канаді є прилучення студентів спеціальності 012 «Дошкільна освіта» для його поглибленого вивчення шляхом збагачення професійно орієнтованих та вибіркового навчальних курсів, у процесі написання наукових і кваліфікаційних робіт.

У системі післядипломної педагогічної освіти доцільно ознайомити її слухачів з умовами становлення і розвитку та особливостями діяльності системи української дошкільної освіти й виховання у США та Канаді, у закладах

дошкільної освіти використати навчально-методичне забезпечення, ефективні форми, методи і засоби організації освітньо-виховного процесу в системі українського дошкілля цих країн.

Виконане дисертаційне дослідження не претендує на вичерпне висвітлення всіх аспектів порушеної проблеми. Перспективами подальшого вивчення вважаємо аналіз розвитку українських дошкільних навчальних закладів нового типу в діаспорі та дидактичного супроводу їх освітньо-виховної діяльності, студіювання тривалого досвіду дошкільної освіти й виховання педагогів минулих поколінь та можливостей його екстраполяції в діяльність сучасних українських дошкільних навчальних закладів у діаспорі й Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Андрушків, В. (1970, травень). Осередок Дошкілля в ЗСА. *Наше Життя*, 5, 21.
- Андрушків, В. (1971, квітень). Чому потрібен дозвіл на ведення Світлички? *Наше Життя*, 4, 11.
- Андрушків, В. (1980). Програма навчання української мови в англomовних класах. *Український учитель в Канаді*, 3, 20-21.
- Артемова, Л. (2006). *Історія педагогіки України: підручник*. К.: Либідь.
- Березіна, О.О. (2018). *Організаційно-педагогічні умови освітньої діяльності дошкільних навчальних закладів нового типу (кінець ХХ – початок ХХІ століття)*. (Дис. канд. пед. наук). Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, Мелітополь.
- Бигар, Г.П., Романюк, С.З., & Руснак, І.С. (2006). *Українська педагогічна преса Канади і рідномовне шкільництво в діаспорі*. Чернівці: Митець.
- Білаш, Б.Н. (1979). Український учитель в Канаді. *Український учитель в Канаді*, 1, 1-3.
- Білаш, Б.Н. (1984). *Англійсько-українське шкільництво в державній системі Манітоби. Мюнхен-Вінніпег*. Вид-во: Український вільний університет. Серія: *Ucrainica diasporiana*, 4.
- Білаш, О. (1971). *Моя мова зростає (Growing Words)*. Dancing Spider Production: Edmonton, Alberta, Canada. Взято з: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/18853/file.pdf>
- Біленкова, Л., & Руснак, І. (2013). *Українське родинне виховання в Канаді*. Чернівці: «Букрек».
- Богачевська, А. (1967, січень). Релігійне виховання у передшкільлі. На виховні теми. *Наше життя*, 8.
- Богданюк, А., & Руснак, І. (2014). *Виховний потенціал української дитячої літератури Канади: монографія*. Вижниця: Вид. «Черемош».

- Бондар, О. (2006). *Становлення та розвиток дошкільного виховання в УСРР (1919 – 1933 рр.)*. (Дис. канд. іст. наук). Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Харків.
- Бризгун-Соколик, О. (1965). Спів і музика в дитячих садках. *Збірник доповідів, виголошених на Сесії для справ Українського дошкільця в Торонті, 14 і 15 травня 1965 р.* Торонто, 1-16. Взято з: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/17125/file.pdf>
- Бубін, А. (2015). *Становленні та розвиток системи суспільного дошкільного виховання на Волині (друга половина XIX – перша половина XX століття)*. (Дис. канд. пед. наук). ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», Івано-Франківськ.
- Василик, М., & Руснак, І. (2016). Національне виховання молоді в українській діаспорі Канади і США. Чернівці – Вижниця: Вид. «Черемош»
- Василишин, С. (1973а). *Дивись, слухай, говори*. Підручник для початково-розмовної класи. Ukrainian Educational Council of Canada (Рада Української Школи при УГПЦ в Канаді). (Ч.1). Winnipeg, Manitoba. Взято з: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/18849/file.pdf>
- Василишин, С. (1973б). *Дивись, слухай, говори*. Підручник для початково-розмовної класи. Ukrainian Educational Council of Canada (Рада Української Школи при УГПЦ в Канаді). (Ч.2). Winnipeg, Manitoba. Взято з: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/18851/file.pdf>
- Василишин, С. (1973с). *Дивись, слухай, говори*. Підручник для початково-розмовної класи. Ukrainian Educational Council of Canada (Рада Української Школи при УГПЦ в Канаді). (Ч.3). Winnipeg, Manitoba. Взято з: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/18852/file.pdf>
- Верган, В.М. (1956). Виховання молодого покоління (Асиміляція і денационалізація). *Учительське слово*, 7, 4-5.
- Виховна нарада. (1965, червень). *Наше життя*, 6, 24-25.
- Відбудеться З'їзд і Сесія Світової Ради Дошкільця. (1973, жовтень 16). *Свобода*, 186, 1.

- Гарячий мікрофон. (1993). *Вісник*, 3, 8-13.
- Гнатиків, Б. (1976). Учительська праця в дошкіллі. *Українська школа*, 6.
- Головінський, І. (1965). Роля дитячого садка як виховного чинника. *Збірник доповідів, виголошених на Сесії для справ Українського дошкілля в Торонті, 14 травня 1965 р.* Торонто, Об'єднання Українських Педагогів Канади, 3-19. Взято з: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/17125/file.pdf>
- Голубович, Л. *Національне виховання дітей дошкільного та шкільного віку*. 27-30, 39-42.
- Горохович, А. (1965). *Батьки і діти*. Вінніпег-Торонто: Published by Ukrainian Women's Ass'n of Canada Natalia Kobrynska Foundation. Взято з: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/9666/file.pdf>
- Горохович, А. (1992). *Плакаймо в дитині і розум, і душу* (Українська виховна система). Всеукраїнське Товариство «Просвіта» ім. Т. Шевченка, Дрогобич: БЕСКИД.
- Грабко, М. (1979). Вага і завдання дошкільного виховання. Українське дошкілля. *Збірник виховних матеріалів для українських родин і дитячих садків*. Торонто, Онтаріо, Канада. Українське видавництво «Добра книжка», 443-444. Взято з: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/17886/file.pdf>
- Грабовенська, О. (1969, жовтень 11). Організація Осередку Дошкілля ЗСА. *Свобода*, 188, 3.
- Грабовенська, О. (1970). Українське дошкілля в ЗСА на новому шляху. *Українка в світі*, 43 (27), 7-9, 11-12.
- Грабовенська-Телепко, Я. & Пеленська, І. (Ред.). (1966а). Дитина і вчителька в садку. *Збірник матеріалів курсу працівників дошкілля, що відбувся заходом виховної комісії Союзу Українок Америки у Філадельфії 4 лютого-11 червня 1966*. (с. 83-85). Виховна комісія СУА. Філадельфія

- Грабовенська-Телепко, Я. & Пеленська, І. (Ред.). (1966b). Програма і методика навчання в дитячому садку. *Збірник матеріалів курсу працівників дошкілля, що відбувся заходом виховної комісії Союзу Українок Америки у Філадельфії 4 лютого-11 червня 1966.* (с. 59-68). Виховна комісія СУА. Філадельфія.
- Д.Б. Дошкільна група – як підготовка до української школи. (1966). *Промінь*, 3, 11-14.
- Дачкевич, Й. (1964). Вага рідної преси. *Життя і школа*, 7-10, 5-7.
- Дев'ятий Конгрес Українців Канади. (1968, жовтень 11-14). Накладом Комітету українців Канади.
- День у підготовчій класі (1971). *Рідна школа*, 2, 14-15.
- Деренко, В.М. (2016). *Педагогічні ідеї та освітня діяльність Іллі Киріяка (1888-1955)*. (Дис. канд. пед. наук). Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, Хмельницький.
- Джус, О.В. (2018). Теорія і практика професійної підготовки молоді у закладах освіти української діаспори (XX століття): монографія. Івано-Франківськ, НАІР.
- Дічек, Н. (2012). Прояви диференційованого підходу до організації дитинства в Україні у 20-ті рр. XX ст. *Педагогіка і психологія*, 3, 71-80.
- Долішна, М. (1974, квітень-травень-червень). Можливості координації дії Дошкілля у Вільному Світі (Доповідь, виголошена на Сесії Світової Ради Дошкілля в рамках СКВОР і СФУЖО, 28 жовтня 1973 у Торонті, Канада). *Українка в світі*, 2 (42), 3-5.
- Дошкільна група – як підготовка до української школи. (1966). *Промінь*, 1-2, 10-13, 14.
- Другий Всеканадський конгрес українців Канади*. Торонто, 1946.
- Свтух, В. (2003). Українська діаспора: Соціологічні та історичні студії сучасного суспільства. К.: вид-во УАННП «Фенікс».
- Свтух, В.Б, Ковальчук, О.О., & Заремба, С.З. (Ред.). (1993). *Українці в Канаді*. Вид-во: «Будівельник».

- Євтух, В.Б., Трощинський, В.П., & Попок, А.А. (2005). *Закордонне українство. Навчальний посібник*. К.: ВІК.
- Жарський, Е. (1966). Виховання та його мета. *Рідна школа*, 11, 10-14.
- Жарський, Е., Пеленська, І., & Богачевська, А. (1965, червень). Українське дошкільне виховання в ЗДА. Постанови (Комунікат). *Наше життя*, 6, 10.
- Жеребецький, Ю. (2006). Освітні зв'язки з Україною. *Відгукніться*, 20, 7.
- Закінчення курсу вчительок дошкілля. (1966, червень). *Наше життя*, 11.
- Заклик СКВУ – СКВОРади / На порозі нового навчального року. (1971). *Рідна школа*, 2, 16.
- Заставний, Ф. (1999). Українська діаспора. Розселення українців у зарубіжних країнах. Львів, «Світ».
- Заячук, Ю.Д. (2004). *Організаційно-педагогічні основи діяльності українознавчих інституцій у системі вищої освіти Канади (40-90-і рр. ХХ ст.)*. (Дис. канд пед наук). Львівський національний університет ім. І Франка, Львів.
- Зельська, І. (1983-1984). Навчання «Навесело». *Український учитель в Канаді*, 2, 18-20.
- Зубик, А. (2018). Сучасна українська діаспора в Канаді та США. *Вісник Львівського університету. Серія географічна*, 52, 110-123.
- І.В.П. (1965, вересень). Сесія і Рада Дошкілля. *Наше життя*, 9, 13-14.
- Ісаїв, П. (1963). Наші потреби у виховній ділянці. *Життя і школа*, 3, 2-6.
- Качор, А. (1966). Небезпека зматеріялізування. *Пластовий шлях*, 3, 21 – 124.
- Кисілевська, О. (1950, січень). Доложимо усіх сил! *Наше життя*, 1, 5.
- Кізін, І. (2009). Проблема мови та рідномовного навчання молодших школярів у полікультурному оточенні в українській діаспорі. *Рідне слово в етнокультурному вимірі. Матеріали Другої Міжнародної науково-практичної конференції*. (с. 403-407). Дрогобич: Посвіт.
- Климишин, О. (1969, лютий). Наші виховні завдання (З головної управи СУА). *Наше життя*, 2, 2.

- Климишин, О. (1971а). Ще до організації дитячих світличок. *Наше життя*, 11-12, 15.
- Климишин, О. (1971b, грудень 7). Українські Дошкільні Дні. *Свобода*, 225, 2.
- Климишин, О. (1972). Українські Дошкільні Дні. *Наше життя*, 2, 11.
- Климишин, О. (1973а, січень). 50 Світличок на 50-ліття. *Наше Життя*, 1, 3.
- Климишин, О. (1973b). Природа і її значення в розвою дитини (Наші Світлички). *Наше життя*, 3, 12.
- Климишин, О. (1974, листопад). Наші світлички. *Наше життя*, 10, 18.
- Книш, І. (1974). Курс Виховниць Дошкільля. *Рідна школа*, 1, 14-15.
- Ковбель, С. (1949). Пам'ятні події українсько-канадійського життя. *Про пам'ятна книга Українського Народного Дому у Виніпегу* (с. 288-401). Вінніпег.
- Костюк, О. (1977). Світовий З'їзд Дошкільля. *Українка в світі*, 1-3, 6.
- Кульчинський, Ф. (1961а). Про релігійно-моральне виховання дітей. *Промінь*, 2-3, 11-12.
- Кульчинський, Ф. (1961b). Про релігійно-моральне виховання дітей. *Промінь*, 4, 14-15.
- Курс Виховників Дошкільля в Нью Йорку. (1973, вересень 22). *Свобода*, 176, 4.
- Курс учительок дошкільля. (1966, лютий). *Наше життя*, 2, 10.
- Курс учительок дошкільля. (1967, червень). *Наше життя*, 6, 2.
- Лановик, Б.Д., & Траф'як, М.В. (1999). *Українська еміграція: від минушини до сьогодення: навчальний посібник*. Тернопіль, «Чарівниця».
- Л. Б. Дитячі садки. (1950а, липень). *Наше життя*, 7, 8.
- Л. Б. Перший крок. (1950b, вересень). *Наше життя*, 9, 5.
- Л. Б. Знову рік праці за нами (з річного звіту СФУЖО). (1951, січень). *Наше життя*, 1, 20.
- Лецишин, І. (1980). *Нарис програми для передшкільля при кафедрі святого Йосафата у Торонті*. Торонто.
- Лисенко, Н. & Кирста, Н. (2006). *Педагогіка українського дошкільля: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К.: Вища школа*.

- Ломацький, М. (1957). Загально про наші виховні справи в діаспорі. *Учительське слово*, 2 (12), 3-4.
- Магус, С. (1967а). *Програма для садочку*. Видано Союзом Українок Канади, Гамільтон, Онтаріо.
- Магус, С. (1967б). Дитячі садки стали потребою нашого життя. *Промінь*, 11, 22-23.
- Макар, В. (2006). *Соціально-політична інтеграція українців у поліетнічне суспільство Канади*. Чернівці, «Прут».
- Маркус, В. (1991). Чому діаспора: спроба ідентифікації поняття. *Українська діаспора.*, 1, 4-8.
- Марушкевич, А.А. (1999). *Науково-педагогічна спадщина Івана Огієнка*. (Дис. доктора пед. наук). Київський університет імені Тараса Шевченка, Київ.
- Матеріали до програми Світ малят. Листочки падають – 1. (1982). *Український учитель в Канаді*, 1, 28-42.
- Мацьків, В. (1965). Виховання чи «едукейшен»? *Рідна школа*, 5, 2-3.
- Мацьків, В. (1966). Національне виховання у передшкільному віці. *Український учитель в Канаді*, 11, 3-8.
- Машкова, І.М. (2019). *Розвиток українознавчої освіти в двомовних та «рідних» школах Канади (остання чверть ХХ – початок ХХІ ст.)*. (Дис. канд. пед. наук). Інститут педагогічної освіти і освіти для дорослих ім. І. Зязюна, Київ.
- Мерфі, Н.Г. (2010). *Українці в США: збереження національних та культурних традицій: монографія*. Донецьк: Ноулідж.
- Михайленко, Т. (2000). Роль українського шкільництва в Канаді у збереженні етнокультурної спадщини. *Рідна школа*, 10, 70-72.
- Мізь, Г. *Дивись і кажи. Look and tell*. Чікаго. Видання українознавчої школи т-ва «Українська учительська громада в Чікаго». Взято з: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/18848/file.pdf>
- Мончак, Б. (1965а). Вимоги програм садків. Мова. *Збірник доповідів, виголошених на Сесії для справ Українського дошкілля в Торонті*, 14

- травня 1965 р. Торонто, Об'єднання Українських Педагогів Канади, 10-12. Взято з: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/17125/file.pdf>
- Мончак, Б. (1965b). Вимоги програм садків. Моральне і релігійне виховання. *Збірник доповідів, виголошених на Сесії для справ Українського дошкілля в Торонті, 14 травня 1965 р.* Торонто, Об'єднання Українських Педагогів Канади, 21. Взято з: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/17125/file.pdf>
- М.Л. (1956). На виховні теми. *Учительське слово*, 7, 14-15.
- Музичка, І. *Дві християнські чесноти до вціплення нашим найменшим.* 6-8. Навчальні програми. Українська мова. Підготовча кляса – дошкілля / Шкільна Рада при УККА. Взято з <http://www.ridnashkola.org/mova1.htm>
- Нагачевська, З. (1995). *Становлення і розвиток українського суспільного дошкільного виховання в Східній Галичині (1869-1939 рр.).* (Дис. канд. пед. наук). Київський університет імені Т.Г. Шевченка, Київ.
- Нагірна, С. (Ред.). (1952). *Український декляматор для дітей та молоді.* Український народний фонд. Нью Йорк, Друк «Свободи», Джерзі Сіті, Н. Дж. Взято з: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/3251/file.pdf>
- Назарко, І. (1961). Релігійно-маральне виховання. *Життя і школа*, 2. 13-15.
- Недужко, Ю. (2009). *Українська діаспора в процесі відновлення державної незалежності України (середина 40-х – початок 90-х років ХХ століття).* НАН України, Ін-т європ. дослідж. НАН України. Луцьк: Волин. обл. друкарня.
- Нич, О. (2015). *Сімейне виховання дітей молодшого шкільного віку в українській діаспорі США (друга половина ХХ - початок ХХІ століття).* (Дис. канд. пед. наук). ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», Івано-Франківськ.
- О.К. Осередок Дошкілля (Наші Світлички). (1970, січень). *Наше життя*, 1, 15.

- Олексюк, І. (1972, квітень). Співпраця батьків у Світличці СУА «Садочок Казки». *Наше Життя*, 4, 11.
- Олесницька, К. (1946, липень). Зорганізоване жіноцтво в розбудові справедливого миру (промова, виголошена на третьому Конгресі американських українців у Вашингтоні). *Наше життя*, 7, 4.
- Онкович, А.Д. (2003). Особливості дошкільного виховання у «світличках» української громади США (за матеріалами часопису «Рідна школа» (США). *Наукові записки: збірник наукових статей Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*, LIV (54), 138-144.
- П. (1971, листопад 4). Українські Дошкільні Дні. *Свобода*, 204. 4.
- Пазуняк, Н. (1969). Наші осяги за 20 років. *Українка в світі*, 1-3 (20-22), 34-38.
- Паладій, Я. (1973). *Абетка з історії України*. Нью-Йорк.
- Палійчук, О. (2008). Антоніна Горохович: педагогічні ідеї та освітня діяльність: Навчально-методичний посібник. Чернівці, Рута.
- Пам'яткова книжка XIV Конвенції Союзу Українок Америки 26-28 листопада 1965 року в Нью Йорку*. (1965). Друкарня в-ва «Америка», Норт Френклин. Па. Взято з: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/6747/file.pdf>
- Пам'яткова книжка XV Конвенції СУА 5, 6 і 7 липня 1968 року у Чікаго Ілл.* (1968). Друкарня в-ва Миколи Денисюка в Чікаго. Взято з: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/6748/file.pdf>
- Пастернакова, М. (1953а). Діти на роздоріжжі (II). *Наше життя*, 4, 5.
- Пастернакова, М. (1953b). Діти на роздоріжжі (III). *Наше життя*, 6, 3-4.
- Пастернакова, М. (1959). Зайняття в дитячому садку (*Методичні вказівки*). Торонто: Об'єднання українських педагогів Канади.
- Пастернакова, М. (1965). Який посів – такі жнива. *Збірник доповідів, виголошених на Сесії для справ Українського дошкільця в Торонті, 14 і 15 травня 1965 р.* Торонто, Об'єднання Українських Педагогів Канади, 21-29. Взято з: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/17125/file.pdf>

- Пеленська, І. (Ред.). (1966). *Збірник матеріалів курсу працівників дошкілля, що відбувся заходом виховної комісії Союзу Українок Америки у Філадельфії 4 лютого – 11 червня*. Філадельфія, Виховна комісія СУА.
- Пеленська, І. *Програма навчання в українознавчих світличках і дошкільних клясах*.
- Перша зустріч дітей у листопаді. (1968). *Рідна школа*, 5, 5-6.
- Петрів І. (1957). Навчання й виховання – паралельні процеси. *Учительське слово*, 10, 11-12.
- Петрів, І. (1959). Релігійно-моральне виховання. *Рідна школа*, 1, 5-8.
- Петрів, І. (1965, вересень). Сесія і Рада Дошкілля. *Наше життя*, 13-14.
- Петрів, І. (1967). Навчання й виховання це паралельні процеси новітньої школи. *Життя і школа*, 4, 35-37.
- Петрів, І. (1977а, травень 5). На першому місці національних вартостей (перед Світовим З'їздом дошкілля). *Свобода*, 102, 2-3.
- Петрів, І. (1977б, червень 23). Відбувся Світовий З'їзд Дошкілля. *Свобода*, 143, 1, 4.
- Пікас, Н. (1979, липень-серпень). Методика навчання української мови в світличках (Наші світлички). *Наше життя*, № 7, 19-20.
- Пісоцька, Л. (2004). Історичний аспект управління розвитком дошкільної освіти в Україні (кінець ХІХ-Поч. ХХ ст.). *Дошкільна освіта*, 3(5), 14-20.
- Піц, І. (2009). *Педагогічні ідеї та освітня діяльність Василя Луціва (1920 – 2005)*. (Дис. канд. пед. наук). Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Івано-Франківськ.
- Пилипишин-Літепло, Н. (1985, липень-серпень). Виховання української дитини в дошкільному віці. *Наше життя*, 7-8, 12-13.
- План лекції на тему «Розповідання казки «Ріпка». (1971). *Українська школа*, 1, 7.
- Поніманська, Т. (2015). *Дошкільна педагогіка: підручник*. Київ, «Академвидав».
- Попиченко, С. (1998). *Розвиток теорії і практики дошкільного виховання в Україні (кінець ХІХ – початок ХХ ст.)*. (Дис. канд. пед. наук). Уманський педагогічний університет імені П.Г. Тичини, Умань.

- Посібник для учителів у дошкільній програмі. (1982). *Український учитель в Канаді*, 1, 43-48.
- Постанови Другого Світового З'їзду Дошкілля. (1977). *Українка в світі*, 4 (56), 20.
- Правильник Світової Ради Дошкілля. (1971). *Рідна школа*, 2, 17.
- Праця ділових комісій на XI Конгресі УККА. (1972, грудень 12). *Свобода*, 228, 4-5.
- Прес референт. (1977). Світовий З'їзд Дошкілля. *Українка в світі*, 4 (56), 18-19.
- Присутня. (1966, вересень). Про курс учительок Дошкілля. *Наше життя*. 11.
- Присутня. (1970, січень). Із X Конвенції УККА. *Наше Життя*, 1, 16-17.
- Програмові Резолюції 3-го Конгресу Українського Жіноцтва. (1977). *Українка в світі*, 2 (54), 29-35.
- Рего, Г. (2006). *Становлення і розвиток суспільного дошкільного виховання в Закарпатті (1836-1918)*. (Дис. канд. пед. наук). Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Івано-Франківськ.
- Резолюції ІХ Конвенції Союзу Українок Америки. (1951, січень). *Наше життя*, 1, 24-25.
- Резолюції X Конгресу Українців Америки (що відбувся 24-26 жовтня 1969 в Нью Йорку). (1970, лютий 25). *Свобода*, 36, 2.
- Резолюції XI Конгресу Українців Америки. (1973, лютий 7). *Свобода*, 24, 5.
- Розповідь про перший листопад. (1968). *Рідна школа*, 5, 5-6.
- Романюк, С.З. (2015). *Розвиток рідномовної освіти українців у західній діаспорі (XX-XXI століття)*: монографія. Чернівці: Чернівецький національний університет.
- Руснак, І.С. (2000). *Розвиток українського шкільництва в Канаді (кінець XIX – XX століття)*. (Дис. доктора пед. наук). Інститут педагогіки АПН України, Київ.
- Руснак, І.С. (2000). *Розвиток українського шкільництва в Канаді (кінець XIX – XX століття)*. Видавництво «Рута», Чернівці.

- Руснак, І.С., & Романюк, С.З. (2002). *Українське шкільництво в Канаді*. «Прут-Принт», Снятин.
- Світова Рада Дошкілля – звіт за час 1965-1973 роки. Взято з: <http://osvita.ukrainianworldcongress.org/zvit-z-pratsi-doshkillia-1965-1973/>
- Світова Рада Дошкілля. Діяльність організаційна. (1973). *Рідна школа*, 2, 2-4.
- Ситник-Палагнюк, Н., & Руснак, І. (2018). Українсько-канадські освітні зв'язки (XX – поч. XXI століття): монографія. Чернівці, «Рута».
- Слово до другого видання. (1979). *Український учитель в Канаді*, 1, 24.
- Слухові вправи. (1982). *Український учитель в Канаді*, 1, 45
- Смерчинська, А. (1970, січень). Куток учительки (Наші Світлички). *Наше життя*, 1, 15.
- Смерчинська, А. (1976, жовтень). Імп্রেзи в дитячій Світличці (Наші Світлички). *Наше життя*, 9, 16.
- Стражнікова, І.В. (2006). *Педагогічні погляди та освітня діяльність Іванни Петрів (1892-1971 рр.)*. (Дис. канд. пед. наук.). Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Івано-Франківськ.
- СУА підготовляє проведення «Українських Дошкільних Днів». (1971, квітень 28). *Свобода*, 79, 6.
- Суховерська, О. (1979). *Рухові забави й гри*. Вінніпег, Канада.
- Тарнавська, І. (1969). Методичні програми у дошкільному навчанні. *Українка у світі*, 1-3, 16-20.
- Трощинський, В.П., & Шевченко, А.А. (1999). *Українці в світі. Україна крізь віки* (Т. 15). К.: Альтернативи.
- Турченко, Х.І. (1965). Виховне значення іграшок. *Збірник доповідів, виголошених на Сесії для справ Українського дошкілля в Торонті, 14 і 15 травня 1965 р.* Торонто, Об'єднання Українських Педагогів Канади, 31-40. Взято з: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/17125/file.pdf>
- Українські Дошкільні Дні. (1971а). *Рідна школа*, 2, 17-18.
- Українські Дошкільні Дні. (1971б, листопад 4). *Свобода*, 204, 4.
- Українські поселення: Довідник*. (1980). Нью-Йорк.

- Улюкаєва, І. (2007). *Історія суспільного дошкільного виховання в Україні: навч. посібник*. Бердянський держ. педагогічний університет, Бердянськ.
- Фічич, М. (1916, лютий 16). Національне виховання молодшого покоління. *Український голос*.
- Храплива-Щур, Л. (1979). Сценка на Святого Миколая. *Український учитель в Канаді*, 2, 18-20.
- Ципівник, С. Питання української мови. (1967, травень). *Промінь*, 5-7.
- Чепіль, М.М. (2015). Дошкільна освіта і виховання як чинники збереження етнічної самобутності зарубіжних українців США та Канади. *Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць Педагогіка та психологія*, 746, 221-226.
- Чернова, К. (2007). *Українська діаспора як соціокультурна система*. К.: ДАККіМ.
- Четвертий Конгрес Українців Канади* (1953, липень 8-10). Накладом Комітету українців Канади.
- Чумак, Р. (1977). *Прогулянки і екскурсії. Збірник виховних матеріалів для українських родин і дитячих садків. Торонто, Онтаріо, Канада. Українське видавництво «Добра книжка», 449-451. Взято з: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/17886/file.pdf>*
- Чумак, Р., Чередниченко, Д., & Кирпа, Г. (1997). Математика та її значення у садочку. *Український садочок. У трьох книгах. Книга третя: Методичний додаток до читанки для українського дошкілля*. Київ: Видавництво «Смолоскип».
- Чумак, Я. (1977а). Організація праці в садку. *Українське дошкілля. Збірник виховних матеріалів для українських родин і дитячих садків*. Торонто, Онтаріо, Канада. Українське видавництво «Добра книжка», 446-449. Взято з: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/17886/file.pdf>
- Чумак, Я. (1977б). Релігійне виховання. *Українське дошкілля. Збірник виховних матеріалів для українських родин і дитячих садків*. Торонто, Онтаріо,

- Канада. Українське видавництво «Добра книжка», 444-446. Взято з: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/17886/file.pdf>
- Щука, М.А. (1965). Співпраця батьків у дошкільному вихованні дитини. *Збірник доповідів, виголошених на Сесії для справ Українського дошкільця в Торонті, 14 і 15 травня 1965 р.* Торонто, Об'єднання Українських Педагогів Канади, 1-13. Взято з: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/17125/file.pdf>
- Юркова, М. (1964). *Праця і розвага*. Вінніпег, Манітоба.
- Я. З. (1981). На цілих просторах Канади (У 90-річчя поселення українців у Канаді). *Жіночий Світ*, 10, 1.
- Genishi, C., Ryan, S., Ochsner, M., & Yarnall, M. (2001). *Teaching in early childhood education: Understanding practices through research and theory*. In V. Richardson (Ed.). *Handbook of research on teaching*. 4th edition. – Washington, D. C.: American Educational Research Association.
- Kuzuch-Berezovsky, I. (1980). *Color it Ukrainian*. Berkley, Mi., USA. Retrieved from: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/18847/file.pdf>
- Luciow, L., & Southwick, S. (1986). *Ukrainian alphabet to color*. Minneapolis, Minnesota, USA. Retrieved from: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/18860/file.pdf>
- Lupul, M. (2005). *The Politics of Multiculturalism. A Ukrainian-Canadian Memoir*. Edmonton.
- Turko, X.C. (1987). *Школа (Shkola)*. Metropolitan Printing LTD., Edmonton, Alberta. Взято з: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/21357/file.pdf>
- Turko, X.C., & Grekul, H. (1978). *Ходить зі мною! (Khodit' zi mnoyu)*. Metropolitan Printing LTD., Edmonton, Alberta. Взято з: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/21265/file.pdf>
- Turko, X.C., Grekul, H., Stefaniuk, J. & Slavutych, E. (1977). *Пригоди (Pryhody)*. Metropolitan Printing LTD., Edmonton, Alberta. Взято з: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/21208/file.pdf>

Turko, X.C., Prokopiw, M., Slavutych, E., & Stefaniuk, J. (1985). *Друзі (Druzi)*. Metropolitan Printing LTD., Edmonton, Alberta. Взято з: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/21222/file.pdf>

ДОДАТКИ
Додаток А
Додаток А-1

Розпорядок дня у садочку з 8-годинним часом перебування дітей

8.00-9.00	збір дітей, індивідуальні розмови, довільні ігри забавками;
9.00-9.05	ранкова руханка (ранкова гімнастика – авт.), дисциплінуючі вправи;
9.05-10.00	миття рук, молитва, сніданок;
10.00-10.30	нове заняття чи заняття на повторення вивченого матеріалу;
10.30-12.00	одягання дітей, прогулянка, рухливі ігри на свіжому повітрі, повернення в садочок;
12.00-12.30	роздягання, миття рук;
12.30-13.00	обід;
13.00-15.00	денний сон;
15-15.30	довільні ігри;
15.30-16.00	молитва, повернення додому.

Додаток підготовлений автором на основі опрацювання джерела: Пастернакова, М. (1959). Зайняття в дитячому садку (Методичні вказівки). Торонто: Об'єднання українських педагогів Канади, с. 30.

Додаток А-2
Розпорядку дня в садочку з 10-годинним часом перебування

8.00-9.00	збір дітей;
9.00-9.05	ранкова руханка, дисциплінуючі вправи;
9.05-10.00	миття рук, молитва, сніданок;
10.00-10.30	нове (устійнене) заняття;
10.30-12.00	одягання дітей, прогулянка, рухливі ігри на вільному повітрі, повернення з прогулянки;
12.00-12.30	роздягання, миття рук;
12.30-13.00	обід;
13.00-15.00	денний сон;
15.00-15.30	довільні настільні ігри;
15.30-16.00	нове (устійнене) заняття;
16.00-16.45	миття рук, підвечірок;
16.45-17.30	довільні рухливі ігри на вільному повітрі;
17.30-18.00	молитва, повернення дітей додому.

Додаток підготовлений автором на основі опрацювання джерела: Пастернакова, М. (1959). Зайняття в дитячому садку (Методичні вказівки). Торонто: Об'єднання українських педагогів Канади, с. 30.

Додаток А-3
Орієнтовний розпорядок дня в садочку
з 3-4 -годинним часом перебування дітей

- 8.30-9.00 прихід дітей, перевірка здоров'я педагогом чи медичною сестрою;
- 9.00-10.00 планові заняття в малих групах з використанням матеріалів і приладдя, які допомагають дитині розвиватися фізично, розумово і суспільно (забава на дворі);
- 10.00-10.30 сніданок – сік, тістечка, миття рук, відвідання лазнички (туалет – авт.), відпочинок (казка);
- 10.30-11.30 планові заняття – можуть продовжуватись початі зранку, або нові. Заняття тепер повинні бути спокійніші;
- 11.30-12.00 умивання, лазничка, самостійне вдягання і відхід додому

Додаток підготовлений автором на основі опрацювання джерела: Пеленська, І. (Ред.). (1966). Збірник матеріалів курсу працівників дошкілля, що відбувся заходом виховної комісії Союзу Українок Америки у Філадельфії 4 лютого – 11 червня. Філадельфія, Виховна комісія США, с. 69.

Додаток А-4
Орієнтовний розпорядок дня в садочку
з 2 - годинним часом перебування дітей

- 10 хв. Роздягання, індивідуальні розмови («Ось що мені мама купила», «А я вчора їздив до діда»).
- 5 хв. Молитва, привітання, перевірка присутності.
- 15 хв. Казка й розмова зв'язана з казкою.
- 5 хв. Руханка (якщо є можливість – то надворі).
- 10 хв. Рухлива гра зі співом.
- 5 хв. Миття рук.
- 15 хв. Перекуса.
- 10 хв. Спів або віршик.
- 10 хв. Дидактичні ігри.
- 25 хв. Індивідуальні гри забавками, або т.зв. «гра-праця» (малювання, моделювання).
- 5 хв. впорядкування світлички. Одягання.
- 5 хв. Молитва, прощання й розхід дітвори

Додаток підготовлений автором на основі опрацювання джерела: Пеленська, І. (Ред.). (1966). Збірник матеріалів курсу працівників дошкільця, що відбувся заходом виховної комісії Союзу Українок Америки у Філадельфії 4 лютого – 11 червня. Філадельфія, Виховна комісія США, с. 69.

Додаток Б
Додаток Б-1
Розвивальне середовище для дітей

Закінчення Додаток Б-1

Додаток підготовлений автором на основі отримання матеріалів від працівника щоденного садочка О. Левицької (Коломоєць) «Хатка для Малятка» м. Торонто (Канада)

Додаток В
Розпорядок дня
Садочка з Монтесорі освітою
«Хатка для малятка»

8.00-8.30	Прихід дітей
8.30-8.45	Сніданок
9.00-10.30	Монтесорі навчання
10.30-10.45	Перекуса
10.45-11.15	Робота в колі (читання і обговорення книжки, дидактичні ігри, драматизація казки, вірші, пісні – залежно від щоденного планування)
11.15-11.30-	Приготування до прогулянки
11.30-12.30	Прогулянка
12.30-13.00	Полуденок, підготовка до сну
13.00-15.00	Сонний час
15.00-15.30	Підготовка до обіду, обід
16.00-17.00	Монтесорі навчання
17.00-17.15	Перекуса
17.15-18.00	Вільна гра / Прогулянка

Додаток підготовлений автором на основі отримання матеріалів від працівника щоденного садочка О. Левицької (Коломоєць) «Хатка для Малятка» м. Торонто (Канада)

Додаток Г

Додаток Г-1

Зміст навчальної програми

Програма «Малятко»

(Рік 1)

Орієнтовний план

Вересень

Карта Континенти. Замальовування континентів на карті світу.

Усне мовлення «Як я провів літо»

«Зміни в природі з приходом осені»

-Овочі і фрукти

-«Про мою сім'ю».

-«Про себе»

-Драматизація казки «Ріпка»

-Вірш П.Воронька «Їжачок-хитрячок»

-Культура народів Північної Америки. Канада. Український фестиваль, Octoberfest (німецький фестиваль)

Науковий дослід. -Парування фрукта/овоча з малюнком у розрізі (внутрішній вигляд овоча/фрукта

- Чому листок міняє колір?

Мистецтво Натюрморт. Копіювання натюрмортів укр.художників

-«Осінь в Карпатах», Глущенко. Аналіз і копіювання

Жовтень

Карти. Північна Америка. Тваринний і рослинний світ. Прапор Канади

Усне мовлення -Що таке туман?

-«Як я допомагаю мамі»

-«В магазині»

-Овочі/Фрукти (опорні картки)

-Вірш «Ходить гарбуз по городу». Драматизація.

-Парування листка дерева/насіння або фрукта

-Прогулянка лісом (опорні картки)

-Класифікація тварин по стилю життя в зимі (активні, і ті, що впадають в сплячку)

-«Моя улюблена тваринка»

-«Мій робочий день» (з допомогою годинника)

Науковий експеримент –змішування сипучих речовин

-Частини гарбуза (в розрізі). Буклет. (кольоровий папір, вовна, кредки, насіння)

Мистецтво -Осіній пейзаж на прикладі Group of 7. Копіювання

- Колаж з кольорових листків

- «Індик» (до Дня подяки). Обведення долоні олівцем, домальовування частин тіла індики, виклеювання пір'ям.

- Осіннє дерево (аплікація)

- Аплікація-пазл «Гарбуз»

- «Гарбузова родина» (аплікація-натюрморт)

Продовження Додатка Г-1

Листопад

Карта. Південна Америка. Тваринний і рослинний світ

Усне мовлення -«З чого утворена хмара?»

-Одяг восени

-Парування: Рослина/насіння (опорні картки)

-Визначення дерева з допомогою листка

-Птахи. Класифікація на перелітних/ не перелітних.

-Про мого тата.

-Ким я хочу бути, як виросту.

- Казка «Гуси-лебеді»

Науковий експеримент. -Конденсація.

-Що таке «камуфляж»?

Пори року і погода. Порівняння погоди і сезонів в Північній і

Південній півкулях.

Мистецтво

-Гриб. Аплікація

-Атрибути на Галовін

-Маска

-Осіньне дерево (малювання)

-«Переліт птахів. Вирій» (малюнок крейками і акварелями)

-«Мій дім». Аплікація

Грудень

Карта. Африка. Рослинний і тваринний світ.

Усне мовлення: - «Що таке іній?»

-Визначення звіра по хвосту/ вухах/лапах

-Казка «Рукавичка». Драматизація

-Ліс взимку.

-Класифікація на активних вдень/вночі тварин і птахів. Що таке

ноктюрновий птах/звір.

-Чому сонце взимі не гріє?

-Зимові свята українського народу.

-Вірші до свята Миколая.

Науковий експеримент –Чому сонце взимі не гріє? (З викоистанням глобуса)

-Спостереження за сезонами і погодою (З використанням глобуса).

Мистецтво

-Дерево взимку (акварелі)

-Картини М.Нарбута. Малюнок білими фарбами на чорному папері.

-Снігова баба (аплікація)

-Макет хати з паперової коробки

Січень

Карта. Клімат Африки. Класифікація африканських тварин за кліматичними зонами (пустеля/саванна)

Усне мовлення: - Історія Різдва. Традиційні страви на Різдво

-Колядки, щедрівки

-Зимові розваги

-Зимова поезія для дітей

-Одяг взимку

-Життя птахів взимку

-Вірш Л.Українки «Мамо, іде вже зима»

Науковий експеримент:- Вага. Зважування предметів. Прогресія від найлегшого до найважчого предмету.

Продовження Додатка Г-1

-Три форми води.

-Виготовлення пташиної їдальні

Мистецтво: -Ялинкова декорація

-Виготовлення Різдвяної зірки для Вертепу

-Ялинка (акрилова фарба, кольоровий папір)

-Різдвяний коллаж (з подарункового паперу)

-«Рукавичка» (аплікація-декорування на вирізаній рукавичці)

-Картини українських художників з зимовими пейзажами.

Лютий

Карта.- Європа. Рослинний і тваринний світ

-Символи України (герб і прапор)

Усне мовлення: -Символи України. З чим вони пов'язані?

-Календар. Визначення дати, користуючись календарем

-«12 місяців», вірш.

-Класифікація тварин по стилю життя (повітря/вода/земля)

-Особиста гігієна-запорука доброго дорів'я.

-Зимові види спорту

-«Моя улюблена тваринка»

Науковий дослід:- Що таке доба?Визначення, де день і ніч на різних континентах, використовуючи глобус.

-Кристали. Сніжинка.

Мистецтво: -Українські пейзажі Куїджі. Копіювання.

-Сніговик. (аплікація)

-Макет фортеці. (за зразком Нушванштайн, Німеччина)

-Сніжинка. (малювання, поінтилізм)

-Венеціанські фестивалі. Маска.

Березень

Карта. Європа. Клімат країн Європи.

Усне мовлення: -Про Т.Шевченка

-Дитяча поезія Т.Шевченка»

-Дидактична гра «Знайди протилежне» (використання омонімів)

-Культура та традиції країн Європи. (Альбом).

-Класифікація тварин на карніворів/гербіворів/омніворів.

-Зміни в природі з приходом весни

-Перші квіти (опорні картки)

-«На фермі» (опис малюнка, робота з картками до теми «Ферма»)

-Класифікація продуктів харчування на носіїв кальцію/ білка/вітамінів.

-«Коза-дереза». Драматизація

Наукові експерименти: -Породи. Класифікація пород на осадкові, магматичні і метаморфозні.

-Пророчення квасолі.

-Земля у складі Сонячної системи.

Мистецтво: -Шевченко як художник. Копіювання картини «Стара верба»

-Українська хата (Світличний). Копіювання

-Трипільський глечик. Ліплення з глини.

Продовження Додатка Г-1

Квітень

Карта. Кліматичні зони України. Тваринний і рослинний світ

Усне мовлення: -Великодні традиції українців

-Гаївки і веснянки

-«Птахи прилетіли». Класифікація птахів: а) на мігруючих/не мігруючих. Б) по континентах.

-Дидактична гра «Що всередині?» (Будова фруктів і овочів)

-«Мій дім» (опис житловоо приміщення з вживанням назв кімнат та меблів)

-Квіти. (опорні картки)

-Казка «Кривенька качечка». Драматизація

- Опис українського традиційного одягу. Хто такий козак?

Науковий експеримент: -Визначення пори року в різних країнах світу з використанням глобусу.

-Будова квітки (виготовлення буклету)

-Будова рослини.

-Експеримент з цибулею в банці з водою. Спостереження за появленням листків та кореня. Частини тіла цибулі.

Мистецтво: -Вербові котики. (малювання пальцями)

-Кубізм. Картини П.Пікассо. Малювання в стилі кубізму

-Самопортрет.

-Малювання квітки. П.Сезан «Тюльпани»

Травень

Карта. Азія. Рослинний і тваринний світ

Усне мовлення -Життя тварин навесні

-Яка країна є країною сходу сонця?

-Опис зовнішності людини. Гра «Вгадай, хто це»

- Радіард Кіплінг. «Мауглі»-історія індійських джунглів.

-Традиції і культура Азії (альбом)

-Класифікація тварин по континентах (стиль життя, пристосування до клімату)

-Драматизація казки про 3 поросят.

Науковий експеримент.-Магніт. Використання магніту в техніці

-Римська арка. Використання арки в будівництві

-Будова дерева

-«Від бруньки-до яблука». Етапи розвитку. (Буклет)

-Висаджування розсади овочів на грядки садового городу.

Мистецтво: -Дивовижний світ Емми Авдієвської. Сюр-реалізм.

-Японська секура. Аплікація.

-Колаж індійських джунглів.

-Китайський дракон. Розмальовування

Червень

Карта. Азія. Кліматичні зони, тваринний і рослинний світ

- Основні відомі місця Азії. (Таж Махал, Велика китайська стіна, т.д.)

Усне мовлення -Погода влітку

-«Моє місто». Назви будинків і споруд (опорні картки)

Продовження Додатка Г-1

- Літні види дозвілля
- Подорож світом (карта, глобус, опорні картки визначних місць)
- Здорове харчування.
- Цікаві рецепти. (Дидактична гра з опорними картками овочів і фруктів.
- Казка про семеро козенят
- Науковий експеримент.** -Принцип роботи компасу. Орієнтація в просторі
- Внутрішні органи людини і їх функції
- Спостереження за ростом рослин на грядках.
- Мистецтво** -Сади К.Моне. Копіювання
- Квіти К.Білокур. Копіювання
- Виготовлення квітки з паперової серветки.

Липень

Карта. Австралія і Океанія. Рослинний і тваринний світ

- Усне мовлення** -Комахи. (Опорні картки)
- Ягоди (опорні картки)
 - Класифікація тварин на плазунів/земноводних/ссавців
 - «Ким я буду, як виросту»
 - «Вгадай звіра» (дидактична гра по опису)
 - Казка «Колобок». Драматизація
 - «А я у гай ходила», П.Тичина.
 - «У парку»
 - Літні види спорту

Науковий експеримент. Дзеркало. Принцип роботи маяка (проекування світла з допомогою дзеркала. Що таке сонячний зайчик?

- Будова тіла птаха
- Етапи розвитку метелика. (Буклет)

Мистецтво. –Метелик. Аплікація

- Джаксон Поллок. Малювання бризанням (Splatter painting)
- Колаж «Пустеля» (кольоровий папір, паперові кольорові серветки, пісок.

Серпень

Карта. Антарктида

Карта України з кліматичними зонами (малювання, аплікація)

Усне мовлення -«Вишеньки-черешеньки», Л.Українка

- «На узбережжі моря»
- «В кухні» (опорні картки)
- Класифікація тварин на хребетних/безхребетних (картки)
- День Незалежності України
- Патріотична поезія для дітей
- Віртуальна подорож Україною. (Картки визначних місць України.
- «Від колоска-до хлібини»
- Казка «Колосок». Драматизація

Науковий експеримент

- Експеримент з дріжджами
- Що таке північне сяйво?
- Частини тіла людини (буклет)

Мистецтво

- Колаж підводного світу

Закінчення Додатка Г-1

-«Колосок»-аплікація

-Наївне мистецтво. Творчість Марії Приймаченко

Додаток Г-2

Програма «Малятко»

(Рік 2)

Орієнтовний план

Вересень

(План включає напрямки роботи з географії, народознавства, мистецтва, науки. Монтессорі матеріал подається дітям згідно індивідуальних планів)

Карти.

- Карта світу (континенти)(Вивчення континентів, розмальовування карти)
- Глобус. (Ознайомлення, знаходження континентів)

Карта Північної Америки

- Прапор Канади.

Усне мовлення:

- «Як я провів літо»
- «Розповідь про себе»
- «Моя родина»
- «Яких домашніх тварин я люблю» (на основі теми усного мовлення «Живий куточок»).
- Дитяча поезія П.Воронька-
«Моя улюблена іграшка»
- Казка «Ріпка». Драматизація

Мистецтво:

- «Соняшник» (Аплікація з паперової тарілки і паперу)
- «Соняшники» В.Гог і М.Приймаченко. Акварелі, кремки.
- «Дерево» (Акварелі)
- Виготовлення троянди (паперові серветки, дріт або пластмасова соломка)
- «Мак» (акварель)
- «Вітер». Деревус. Пастелі

Наукові експерименти:

- Тонучі і нетонучі предмети.
- Абсорбція.
- Як працює вага? Зважування предметів. Прогресія від легкого до важкого.
- Вимірювання ємкостей.

Жовтень

Карти:

-Канада на карті Північної Америки. Визначні місця, клімат та життя людей. (Робота виконується поетапно протягом 2 тижнів)

- Карта кленових лісів Канади
- Прапор Канади.

Сполучені Штати Америки на карті Північної Америки. Визначні місця. (Аналогічно карті Канади)

- Прапор США

Усне мовлення:

- «Чому на прапорі Канади є кленовий листок?»

Продовження Додатка Г-2

- «Канада-моя Батьківщина». (Альбом)
- «Природні умови та життя людей у Північних територіях»
- Читання та переказ книжки «Пригоди ведмедика Нанук» про Арктику.
- «Гарбузова родина» -«Овочі» (на основі опорних карток)
- Подорож Сполученими Штатами Америки. (Альбом)
- Історія Статуї Свободи (Нью Йорк)
- «Про мою маму»
- Дитяча поезія П.Тичини

Народознавство: -Традиції та стиль життя людей Північних територій Канади. Одяг. Житло.

-Традиції та стиль життя корінних жителів провінцій Канади. Одяг. Житло. Музичні інструменти.

Мистецтво.

- Головний убір корінного населення (пір'я, тканина)
- «Пташка» (Аплікація)
- Барабан.
- Пейзажі Канади (Group of Seven)

Splattering painting and Jackson Pollock.

- Квіткові мотиви в мистецтві Анді Варголи.
- Маска ірокезів Центральної Америки.

-Симетричне малювання як ефект дзеркального відображення

Науковий експеримент: Дзеркало. Дзеркальне відображення.

-Симетричне малювання як ефект дзеркального відображення. (Згинанасмо ще з мокрими фарбами малюнок з метою відбити зображення як симетричне)

-Водяний млин. Принципи роботи електростанції.

- Читання карти. Пошуки піратських скарбів.

Листопад

Карти: -Південна Америка.

- Колумбія, Перу, Венесуела. Прапори, умови життя, традиції.

Усне мовлення

- Зміни в природі з приходом осені.
- Міграція птахів, сплячка тварин.
- «Мій дім»
- Казка «Про півника і мишок Круть та Верть»
- Осінь дитяча поезія

Наукові експерименти

- Класифікація овочів на групи: коренеплоди/ листяні/ плодови/ бобові/суцвітні
- Звук повітря. Виготовлення пан-флуди.

Мистецтво: -Маска.Фестиваль у Ріо.

- Творчість Фріди Кало. (Мексика).
- Тропічний ліс. Колаж.
- Розмальовування мушлі

Грудень.

Карти:

- Бразилія, Аргентина, Чілі. Прапори, умови життя, культура, традиції.
- Карта визначних місць Південної Америки.

Усне мовлення

Продовження Додатка Г-2

- Фрукти. Класифікація по кліматичних зонах.
- Подорож Південною Америкою. Альбом.
- «Мій робочий день» (з годинником)
- День Миколая. Традиції України.
- Переказ оповідання М.Коцюбинського «Ялинка».

Наукові експерименти

- Змішування рідин.
- Типи хмар. Передбачення погоди по хмарах і прикметах.
- Чотири пори року.
- Вплив забрудненого середовища на життя тварин

Мистецтво:

- «Біля моря». Малювання акварелями і піском.
- «Зоряне небо». Ван Гог (Голландія).

Січень

Карти: -Африка.

Народознавство

- Єгипет, Марокко, Лівія. Умови життя, культура, традиції.
- Танзанія, Конго, Зімбабве. Умови життя, традиції.

Усне мовлення: -Подорож Африкою (Альбом)

- Новий рік. Різдво. Традиції України.
- Казка «Рукавичка»
- Погода взимку
- Зимові види спорту.
- Зимова поезія для дітей

Наукові експерименти: -Fossil. Скам'янілі відбитки.

- Ґрунти і рослинний світ Землі.

Мистецтво

- Виготовлення африканських прикрас (Буси, браслети з макаронів)
- Старі цивілізації на дні моря. Лівія. (Акваріум в скляній банці)
- Малюнок з прянощів (сухі прянощі різних кольорів вживаємо як фарби, клей, папір)
- «Перевал». Кашшай.(Україна). Аналіз картини і копіювання

Лютий.

Карти: -Карта визначних місць Африки.

Народознавство.

- ПАР, Судан, Алжир. Умови життя, традиції.

Усне мовлення:

- «Моє місто»
- «Що з чого зроблено» (книжка)
- «Зимові дозвілля»
- «12 місяців»-вірш

Наукові експерименти:

- Принт. Друк.
- На чому писали люди, коли ще не було паперу.
- З чого зроблений папір.
- Карта рослинності Землі.

Мистецтво

- Африканська хата (Макет. Глина)
- Єгипетські малюнки. Папірус.

Продовження Додатка Г-2

- К.Білокур. Квіти.
- Колаж африканської саванни.

Березень

Карти: -Європа.

Народознавство.-Португалія. Іспанія. Життя, традиції, культура.

- Країни Скандинавії. Прапори, життя, традиції, культура.

Усне мовлення: -Подорож Європою. (Альбом)

- «Ким я хочу бути, як виросту».
- Поезія Т.Шевченка
- Казка «Коза-дереза»
- «Як я помагаю мамі»
- Казка «Кривенька качечка». Драматизація

Наукові експерименти

- Що таке айсберг. Трагедія «Титаника». Дослід з куском льоду у посудині з водою.
- Кристали. Виготовлення сніжинки (вогах...). Лід
- Тваринний світ Землі.

Мистецтво: -Вітраж. Аплікація (кольорові паперові серветки)

- Макет хати Шевченка (глина)
- «Хата». Світлицький (Україна)
- Сюр-реалізм. Творчість Сальвадора Далі. (Іспанія)

Квітень

Карти: -Карта визначних місць Європи.

Народознавство

- Франція, Великобританія, Німеччина. Відомі місця, життя, традиції.
- Країни Східної Європи. Життя, культура, традиції

Усне мовлення: -Весна. Зміни у природі.

- Українські весняні традиції
- «Від яйця -до птаха»
- Перші квіти.
- Великдень
- «Пан Коцький»
- І.Франко «Мальований лис»

Наукові експерименти: -Типи млинів.

- Перемелювання пшениці млинком
- Тваринний світ Землі

Мистецтво: -«Іриси», В.Гог (Голландія) і Максименко. (Україна). Аналіз картини, копіювання

- Мозаїка (глина, кольоровий папір або скло)
- Сади Моне. (Франція). Аналіз картини і копіювання

-Макет фортеці. Хотин.

-Виготовлення трембіти (паперові трубки)

Травень

Карти. -Азія.

Народознавство.

-Саудівська Аравія, Іран, Ірак. Умови життя, традиції, культура

Усне мовлення: -«Птахи України» (Альбом)

Продовження Додатка Г-2

-Подорож Азією (Альбом)

-«У городі»

-«Моя улюблена страва»

-Казка про Котигорошка

-Поезія Н.Забіли

Наукові експерименти:

-Збивання масла зі сметани

-Виготовлення фуркальця

-Природні катаклізми. Глобальне потепління

-Підводний світ Землі.

Мистецтво:

-Кафля з мозаїкою

-Фреска. Малювання по глині

-Колаж «Шовкового шляху»

-Виготовлення тамбуруну.

-Подарунок для мами.

Червень

Карти: -Карта визначних місць Азії

Народознавство.

-Індія. Бангладеш. Непал. Тайван. Умови життя, культура, традиції

-Росія. Китай. Монголія. Японія. Умови життя, культура, традиції.

Усне мовлення: -Літні види спорту

-Етапи розвитку метелика

-Комахи.

-Літнє дозвілля.

-Казка про Івасика-Телесика

-Л.Українка «Вишеньки-черешеньки»

Наукові експерименти:

-Доісторичні тварини. Світ динозаврів

-Визначення дерева по листку і плоду

-Що таке хвиля? Утворення хвиль у місці з водою (колові і повздовжні). Цунамі.

Мистецтво:

-«Сосна». Шишкін. (Росія)

-Макет великої китайської стіни.

-Цвіт сакури. Японські мотиви.

-Індійські герлянди квітів

-Індійські джунгли (колаж)

-Малюнок з кольорового рису.

-Подарунок для тата

Липень

Карти . Австралія, Нова Зеландія. Прапори.

Країни Океанії.

Народознавство. Життя корінних народів Австралії і Нової Зеландії. Головні міста.

Визначні місця.

Життя, традиції та культура народів Океанії

Усне мовлення.

-Ягоди (опорні картки)

-«Липень чудовий бджілок чарує». Життя бджіл в колоніях. Вулик.

-Класифікація тварин на птахів-плазунів-ссавців

Продовження Додатка Г-2

- Байки Глібова/Езопа
- «На узбережжі моря»

Науковий експеримент.

- Що таке тінь? Вимірювання тіні у різні пори дня. Сонячний годинник.
- Мох. Де росте мох?
- «Природа навколо нас» (визначення, з чого виготовлені предмети щоденного вжитку)

Мистецтво

- Виготовлення бумеранга
- Мистецтво аборигенного населення Австралії і Нової Зеландії.
- Малюнок з кольорових макаронів (аплікація)
- Глиняний посуд (глина)
- Малюнок на камені (акрилова фарба, гладкий камінь)

Серпень

Карта. Антарктида. Життя пінгвінів в колоніях.

Усне мовлення. –«Хати світу». Традиційні житла різних народів світу.

- Класифікація тварин на хребетних/безхребетних
- Квітковий календар (опорні картки. Викладаємо часову пряму згідно часу цвіту квітів)
- «Від колоска-до хлібини»
- Казка «Колосок». Драматизація

Науковий експеримент.

- Павуки/комахи. Порівняльна характеристика. Буклет.
- Райдуга. Спектр. Спостереження за спектром з допомогою призми. Органічний/неорганічний світ/

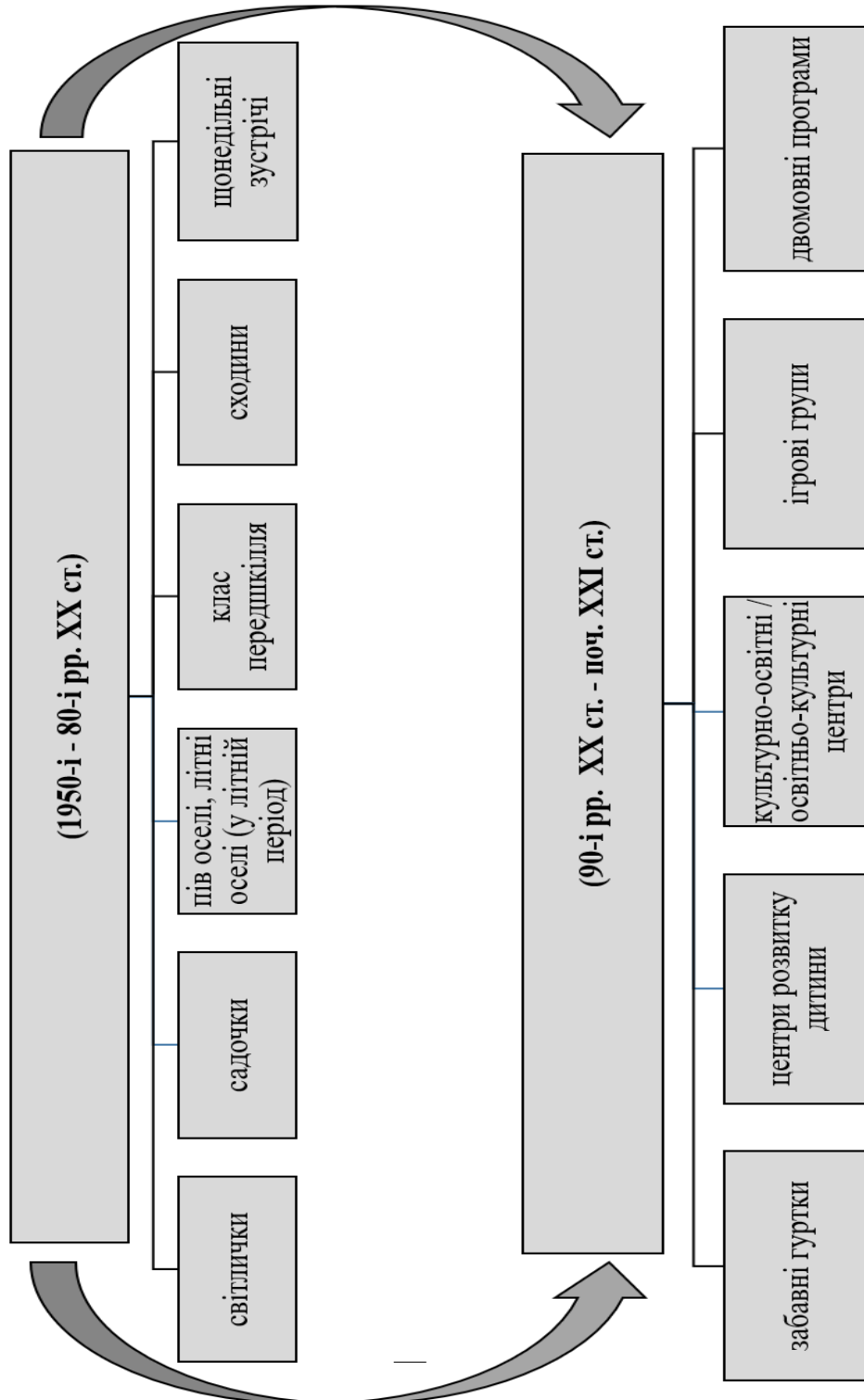
Мистецтво

- Північне сяйво.
- Малювання сухою фарбою і льодом
- Виготовлення пінгвіна (паперова торбинка, папір, клей).
- Малювання на чорному папері.

Додаток підготовлений автором на основі отримання матеріалів від працівника щоденного садочка О. Левицької (Коломоєць) «Хатка для Малятка» м. Торонто (Канада)

Додаток Д

Система української дошкільної освіти й виховання у США та Канаді

Додаток підготовлений автором на основі опрацювання джерельної бази дослідження

Додаток Е

Додаток Е-1

Оповідання В.О. Сухомлинського «ЯК ХЛОПЦІ МЕД З'ЇЛИ»

НАШИМ ДІТЯМ

В лютім місяці вродилась
Україну збагатила;
Пісню лісу заспівала —
Божий лю д причару-
вала?!

ЛЕСЯ УКРАЇНКА

Літо краснее минуло,
Сніг лежить на полі;
Діти з хати виглядають
В вікна... шкода волі!
Сніг з морозом поморозив
Всі на полі квіти...
Десь зима та не скін-
читься!
Нарікають діти.
Ждіте, ждіте, любі діти!
Літо знов прилине,
Прийде мила годинонька,
Як зима та згине;

І завітне наше поле
І зазеленіє. —
Знов його весна пре-
красна
Квіточками вкриє.

ВАСИЛЬ СУХОМЛИМСЬКИЙ

ЯК ХЛОПЦІ
МЕД З'ЇЛИ

Мати послала семиріч-
них синів-близнят Олега й
Романа до дідуся. Дідусь
живе в сусідньому селі.

Зраділи Олег й Роман:
давно вони не були в
дідуся. У нього в саду
смачні яблука.

"Ото вже поласуємо",
— думають хлопці.

Принесли хлопці діду-
севі нову вишиту сорочку,
яку мати передала. По-
дякував дідусь і каже:

— Йдіть, діти, до саду,
яблука їжте.

Побігли Олег й Роман
до саду. Яблук багато, всі
смачні. Вилізуть хлопці на
одну яблуню, зірвуть кіль-
ка яблук, з'їздять, а на
другій яблуні ще смачніші,
так і ваблять хлопців.

Наїлись хлопці яблук, а
дідусь поставив на столі
тарілку з медом. З'їли
Роман й Олег по ложці й
не можуть більше їсти.

Зібралися хлопці йти
додому. Дав дідусь ба-
ночку з медом, каже:

— Хай і мама покуштує
меду.

Пішли хлопці. Дорога
далека. Захотілося їсти.
Сіли під вербою Роман і
Олег, з'їли трохи меду.

Знову йдуть хлопці. За-

хотілося їсти ще дужче.
Ще раз сіли поїли неначе й
небагато, а меду залиши-
лось тільки на денці.

Ще раз сіли хлопці, з'їли
весь мед.

Підійшли вже аж до
хати, сіли під явором та й
думають:

"Що ж мама скаже?"

Вийшла мати з хати,
дивиться — хлопці сидять
і плачуть.

— Чому це плачете,
хлопці? — здивувалась
мати.

Розповіли хлопці, як
мед з'їли,

Мама зраділа, сміється.
Хлопці здивувалися, пи-
тають у мами:

— Мамо, чому ви раді-
єте?

— Тому, що ви плачете...

ПРОМІНЬ, лютий 1989

Додаток підготовлений автором на основі опрацювання джерела: Сухомлинський, В.
(1989, лютий). Як хлопці мед з'їли, Промінь, 2, 14.

Додаток Е-2

Оповідання В.О. Сухомлинського «ГАРЯЧА КВІТКА»

НАШИМ ДІТЯМ

Роман Завадович

КАЗОЧКА ВІД МАМИ

Як настане вечір,
Тихо і злегенька,
Українську казку
Каже мені ненька;
Я тоді до неньки
Тілом всім тулюся —
Бо цікаво слухати
І боюся...

Ось князівна-краща
У неволі в змія,
Лицар побиває
Змія-чародія;
Ось і чарівниця,
Згорблена бабуся —
Ох, цікаво слухати
І боюся...

Як настане вечір,
Тихо і злегенька,
Українську казку
Каже мені ненька,
Каже мені казку
Рідними словами —
Ох, яка то любя-мила
Казочка від мами!

Василь Сухомлинський

ГАРЯЧА КВІТКА

Того року була рання
весна. В середині квітня
зацвіли сади. Настав травень.

Маленька дівчинка Оля
пішла одного ясного вес-
няного ранку в сад і по-
бачила велику червону
квітку троянди. Вона по-
бігла до мами й радісно
сказала:

— Мамо, червона тро-
янда зацвіла.

Мама прийшла в сад,
поглянула на червону квітку,
усміхнулася. Потім
глянула на небо, і лице її
стало тривожним.

З півночі чорна хмара.
Повіяв вітер, хмара за-
крила сонце. Стало хо-
лодно.

Мама з Олею сиділи в
кімнаті й з тривогою ди-
вилися в вікно.

Мов білі метелики, по-
летів сніг. Все довкола
побіліло. Вітер затих. Сні-
жинки м'яко падали на
землею, а потім перестали
падати.

Мама з Олею пішла в
сад. На зеленому листі
білили снігові шапки. Зем-
ля вкрилась сніжно-білим
килимом. Тільки троянда
червоніла, мов велика жа-
рина. На ній блищали ка-
пельки роси.

— Вона гаряча, їй не
страшно, — промовила
Оля й радісно усміх-
нулася.

МАМИН ДЕНЬ

Чудове свято, Мамин
День. І перші найніжніші
квіти — любій матусі. І вся
шана й увага. Мама —
найближчий твій друг.
Вона радіє, коли тобі
весело. Вона біля тебе,
коли хворієш. Мама бага-
то працює: і вдома, і на
роботі. Ось ти лягаєш
спати; а мама ще прасує
твою сукенку. Прокладає,
а вона вже наварила
снідати...

Всі ми вітаємо наших
дорогих мам, бабусь, се-
стричок. Готуємо їм при-
ємні несподіванки та по-
дарунки. Адже цього дня
— свято всіх мамів.

П'ятилітня Іра Кравчен-
ко з міста Орджонікідзе,
щоб зробити мамі при-
ємне намалювала її пор-
трет. Оленка Матвеева з
Тернополя розповідає про
свято в дитячому садку і
тим вітає своїх вихова-
тельок.

ПИСАНКА

Гарна писанка у мене —
Мабуть, кращої й нема!
Мама тільки помагала,
Малювала ж я сама!

Змалювала дрібно квіти,
Вісім хрестиків малих,
І дрібнюсінку ялинку
Й поясочок поміж них.

Я ту писанку для себе,
Для зразочка залишу,
А для мами і для тата
Дві ще кращих напишу.

ПРОМІНЬ, травень 1989

Додаток Е-3
Оповідання В.О. Сухомлинського «ВСЕ В ЛІСІ СПІВАЄ»

НАШИМ ДІТЯМ

В. Сухомлинський

ВСЕ В ЛІСІ СПІВАЄ

Весною ми пішли до лісу.

Зійшло сонце, подихнув легенький вітерець, і всі дерева в лісі заспівали.

Кожне співало свою пісню.

Береза співала ніжну пісню. Слухаючи цю пісню, хотілось підійти до білокорі красуні й обняти її.

Дуб співав мужню пісню. Коли ми слухали пісню дуба, нам хотілось бути сильними, відважними.

Верба, що схилилась над ставком, співала задумливу пісню. Прислухаючись до пісні верби, ми подумали, що прийде осінь і листячко з дерев осиплеться.

Горобина співала тривожну пісню. Від цієї пісні до нас прилинула думка про темну ніч і бурхливу грозу, від якої гнеться тонка горобина, немов шукаючи захисту.

Ось які пісні почули ми в лісі.

18

ОЛЕКСАНДЕР ПОЛОВИНКА

ПОДАРУНОК

Не просив у тата
Юра подарунки —
Мамі у день свята
Від підніс малюнки.
Та такі ж барвисті,
Та такі ж веселі:
Мама у намисті
Ходить по оселі.
Це ось візерунок,
Сонце на другому,
А ось це малюнок —
Тато біля дому.
А на цьому діти
В школу йдуть раненько,
А оце ось квіти —
Всі для тебе, ненько.

СОПІЛКА

В бузини ми з татом
Попрохали гілку.
Тато біля хати
Вирівав сопілку.
Тільки вона після
Не співала пісні.
Свисне малиново
І почне прохати
Гілок бузинових
Більше не зрізати.

Л. С.

Василь Сухомлинський

ПРИЙШЛА МАМА

Зимовий вечір. За вікном гуде, виє завірюха. Мама ще не повернулася з роботи, і маленька дівчинка Зоя жде її. Вона прислухається до завивання завірюхи.

Зої здається, що за вікном великий, страшний звір. Ось він стукає в вікно. Зоя заплющила очі.

Прийшла мама. Підійшла до Зої, обняла, поцілувала.

— Тобі не страшно було, Зою? — запитала вона.

— Ні, не страшно! — весело відповіла Зоя.

За вікном тепер уже вила завірюха. Тихо шумів вітер, мов ласкава хвиля на ставку. Ось вона лагідно доторкнулась до шибки. Зоя підійшла до вікна. Над землею весело крутились білі сніжинки.

ПРОМІНЬ, червень 1989

Додаток Е-4
Оповідання В.О. Сухомлинського «СЬОМА ДОЧКА»

НАШИМ ДІТЯМ

КОТИК-ШКОЛЯР

Йде наш котик на торжок
І купує кожушок.

А до того ще й буквар
І говорить: — Я школяр!

Та на тім ще не кінець —
Він купив ще й олівець.

Зошитів купив аж п'ять,
Щоб було на чім писать.

Що ж тепер із цим робити?
Мусів торбу ще купити.
Поскладав школярський
крам

І пішов до школи сам.

Котика ніхто не вів,
Він у першу лавку сів.

Пильно вчився вісім літ,
Виріс з нього вчений кіт.

**ДОЩИК, ХЛОПЧИК
І РАЙДУГА**

Ішов теплий Дощик, а
разом із Дощиком ішов
вулицею Хлопчик. Дощик і
Хлопчик були друзі. Вони
завжди ходили в парі.
Дощик любив працювати.
Він поливав і дерева, й
квіти, й кап-кап-капусту
на грядках. А ще він мив
вікна, щоб людям краще
світило Сонечко.

Хлопчик теж не гуляв.
Він тяг по калюжках папе-
рового кораблика. На цьо-
му кораблику Хлопчик був
кап-кап-капітаном. Так
вони йшли-йшли і невдов-
зі дісталися річки.

— До побачення, Хлоп-
чику, — сказав Дощик. — Я
іду на той берег.

— Я теж помандрував
би з тобою на той берег, —
сказав Хлопчик. — Але
геть намок мій паперовий
кораблик.

— Що ж його вдіяти? —
замислився Дощик. Він
так замислився, що на
хвильку перестав іти й
зупинився. А потім сказав:
— Ми із Сонечком злаго-
димо для тебе місток.

Він щось гукнув Сонеч-
ку — й над водою вмить
з'явилася барвиста Рай-
дуга.

Хлопчик обережно сту-
пив на Райдугу і почав
просуватися вперед.

Якщо ти дружитимеш із
Дощиком та Сонечком, ти
теж коли-небудь походиш
по Райдузі.

В. Сухомлинський

СЬОМА ДОЧКА

Було у матері сім дочок.
Ось поїхала одного разу
мати в гості до сина, а син
жив далеко-далеко. По-
вернулася додому аж че-
рез місяць.

Коли мати ввійшла до
хати, дочки одна за дру-
гою почали говорити, як
вони скучили за матір'ю.

— Я скучила за тобою,
немов маківка за соняч-
ним променем, — сказала
перша дочка.

— Я ждала тебе, як
суха земля жде краплину
води, — промовила друга
дочка.

— Я плакала за тобою,
як маленьке пташеня пла-
че за пташкою, — сказала
третя.

— Мені тяжко було без
тебе, як бджолі без квітки,
— щебетала четверта.

— Ти снилась мені, як
троянді сниться краплина
роси, — промовила п'ята.

— Я виглядала тебе, як
вишневний садок вигля-
дає соловейка, — сказала
шоста.

А сьома дочка нічого не
сказала. Вона зняла з ніг
матусі взуття й принесла
йй води в мисці — помити
ноги.

Додаток підготовлений автором на основі опрацювання джерела: Сухомлинський, В. (1989, листопад). Сьома дочка, Промінь, 11, 22.

Додаток Е-5
Оповідання В.О. Сухомлинського
«ЯК ОЛЕНКА ХОТІЛА ВЕСНУ НАБЛИЗИТИ»

НАШИМ ДІТЯМ

ЯК ОЛЕНКА ХОТІЛА
ВЕСНУ НАБЛИЗИТИ

На стіні висить відривний календар. Сьогодні — п'яте січня. Оленка, трирічна маленька дівчинка, знає, що кожного дня з календаря в і д р и вають один листочок. Вона запитує бабусю:

— Бабусю, покажіть, де буде весна.

Бабуся показує.

Оленка сумує: як багато ще листочків треба зрвати.

Вночі Оленка тихенько встала та й почала відривати один за одним листочки. Аж до весни повідривала. Збрала листочки, поклала під подушку й заснула.

Снилася їй весна.

Прокинувшись на світанку, Оленка підійшла до бабусиноного ліжка.

— Бабусю, вставайте. Весна прийшла.

Бабуся здивовано дивилась на Оленку.

— Дивіться, на календарі вже весняний листочок.

Бабуся усміхнулася й сказала:

— Листочок весняний, а мороз зимовий. Глянь у вікно, що там — зима чи весна?

Оленка подивилась у вікно й замислилась.

Василь Сухомлинський

ПРОМІНЬ, грудень 1989

ГАННА ЧЕРІНЬ

ПРИБИРАЄМО
ЯЛИНКУ

Скоро в цілм світі буде День народження Христа, Що його святкують всюди Села, хутори й міста.

Всюди праця і старання, Радість соняшна, нова. Готувались ми зарання До веселого Різдва.

В нашій хаті повно праці, Повні скрині і полиці. Танцівниці паяци Вже підстрибують на нитці.

Хитро плетені гірлянди, Із паперу три троянди, Позолочені горішки, Із пухкої вовни — сніжки.

З вати стелимо поліг — Буде в нас без снігу сніг.

УКРАЇНСЬКІ ДІТИ
НА ЧУЖИНІ

Осипають жовте листя високі тополі і барвистим килимочком розстеляють долі. Не пече осіннє сонце — голубливо гріє, час від часу легесенький вітерець повіє. Позлітались горобчики на кущі ожини, а на клюмбах червоніють останні жоржини.

Школярі проходять парком з горбочка в долину без галасу та бешкету — тільки пісня лине. Під ясенем посідали гуртом відпочити.

пригадали, що у школі говорив учитель. Говорив про Україну, про її природу, як Москва скарби грабує і сили народу.

Зажурились... Та не можуть байдуже сидіти, і складають обіцянку українські діти: "Научаймось, виростаймо відважні та мужні і на захист України станьмо в лави дружні! Допоможемо боротись, про добробут дбати, щоб народ наш був щасливий, вільний і багатий".

Г. Ч-ка

Додаток підготовлений автором на основі опрацювання джерела: Сухомлинський, В. (1989, грудень). Як Оленка хотіла весну наблизити, Промінь, 12, 19.

Додаток Е-6

Оповідання В.О. Сухомлинського «ЯК СЕРГІЙКО НАВЧИВСЯ ЖАЛІТИ»

НАШИМ ДІТЯМ

КОТИКИ

Котики, що забіліли ранньої весни на Вербі, мріяли зустрітись з Котиками, які жили у людей.

І одного разу Вербовим Котикам пощастило. На беріг річки прибігло біле Пухнасте Кошеня.

— Ой, які гарні Котики народились! — зраділо Кошеня. — Я хочу дружити з вами!

— Ми згодні! — закивали сріблясті Котики на вербових гілочках.

І Пухнастий Котик тепер бігав до річки. Грався з Вербовими Котиками. Високо підстрибував і легенько гладив їх м'якою лапкою. А Вербові Котики розхитувались під вітром. І всім було добре.

Та одного ранку Пухнастий Котик прибіг до Верби і не помітив там своїх друзів. Замість них погойдувались жовто-зелені Сережки.

— А де ж мої Котики? — застунав Пухнастий Котик.

— Не знаємо, ми не знаємо! — захитались Сережки. — Може, їм захотілось поплавати, і вони пострибали в Річку? Бо ми завжди росли тут!

Щодня прибігав Пухнастий Котик до Верби. А раптом повернувся його маленькі друзі?

Бачив Котик, як пливе вода в Річці й ніколи не повертається назад. Бачив, як сходить і заходить Сонце — здається, однаково. Та ні, щоразу трохи по-іншому...

От і після Сережок стало на Вербі рости зелене листя. А коли минуло літо, воно поруділо, вітер зірвав його і розметав по воді. Потім настала

біла зима, а весною з'явилися нові Вербові Котики!

На той час цікаве до всього Пухнасте Кошеня виросло і стало Вченим Котом. Іншим Котам здавалося, що той Вчений Кіт усе на світі бачив і все знає. Вони дуже поважали його і шанували.

Та одного ніяк не могли зрозуміти Коти: чому щовесни, коли виростають білі Вербові Котики, такий поважний Вчений Кіт, ніби ставав малим Кошеням.

Він прибіг до Верби і раз у раз підстрибував, намагаючись дотягнутись лапою до найвищого Вербового Котика. А потім тихо сидів на осонні й наспівува Вербовим Котикам пісень, які знають лише діти. Дорослі чомусь їх ніколи не співають...

Юрій Ярмиш

Як Сергійко навчився жаліти

Маленький хлопчик Сергійко бавився біля ставка. Він побачив дівчинку, що сиділа на березі.

Коли Сергійко підійшов до неї, вона сказала:

— Не заважай мені слухати, як хлюпають хвилі. Сергійко

здивувався. Він кинув у ставок камінець. Дівчинка запитала:

— Що ти кинув у воду?

Сергійко ще більше здивувався. — Невже ти не бачиш? Я кинув камінець. Дівчинка сказала:

— Я нічого не бачу, бо я сліпа.

Сергійко від подиву широко відкрив очі й довго дивився на дівчинку.

Так, дивуючись, він і додому прийшов. Він не міг уявити: як це воно, коли людина нічого не бачить?

Настала ніч. Сергійко ліг спати. Він заснув з почуттям подиву.

Серед ночі Сергійко прокинувся. Його розбудив шум за вікном. Шумів вітер, в шибки стукав дощ. А в хаті було темно.

Сергійкові стало страшно. Йому пригадалася сліпа дівчинка. Тепер хлопчик уже не дивувався. Його серце стиснув жаль.

Як же вона, бідна, живе в отакій темряві?!

Сергійкові хотілося, щоб скоріше настав день. Він піде до сліпої дівчинки. Не дивуватиметься більше. Він пожаліє її.

Василь Сухомлинський.

Додаток Е-7
Оповідання Оксани Іваненко
«МАЛЕНЬКИМ ПРО ВЕЛИКОГО ТАРАСА»

НАШИМ ДІТЯМ

Я ШЕВЧЕНКА ПОВАЖАЮ

Про Тараса, про Шевченка
Нам розказувала ненька,
Про Тарасових батьків,
Про сестер і про братів.

Та й розповідав нам тато
І цікаво і багато,
Як Тарасик виростав,
Як поетом славним став.

Я Шевченка поважаю,
Вірші все його читаю —
Ось уже навчився я
Десять віршів з "Кобзаря".

Роляник

Тарас і Оксана
„Мені тринадцятий минуло,
Я пас ягнята за селом”.

Т. Шевченко

МАЛЕНЬКИМ ПРО ВЕЛИКОГО ТАРАСА

Коли я була зовсім малою, отакою, як ви зараз, у нас дома дуже любили співати. Зберуться після роботи літнім вечором під свято і співають.

Я знала, що завжди наприкінці співатимуть дідові улюблені пісні "Ре́ве та стогне" і "Як умру". Дід теж підтягатиме. Я знала всі слова, і хоч не вірно вимовляла і розуміла, тоненько і собі співала. І ніхто з мене не сміявся, бо я сиділа в діда на руках або біля нього.

Ми жили далеко від Дніпра, але змалку я уявляла собі, який він широкий, могутній і вночі, під час бурі, ре́ве та стогне й підіймає високі хвилі. А закінчувалась пісня тихо-тихенько, дід завжди трохи піднімав руку, щоб співали тихо, наче вже буря скінчилась і все заснуло. Я дуже любила цю пісню.

А коли співали "Як умру", починали її завжди басами — тато, сусід дядько Яків і дорослі хлопці, мені ставало сумно і трохи страшно. Пісню зва-

20

ли "Заповіт". Я не все розуміла в цій пісні, але уявляла високу гору над Дніпром, а на ній могилу, і звідти ген-ген далеко видно: лани, річки, всі міста і села. І хтось це все бачить, кличе, щоб люди повставали, рвали кайдани, і просить, щоб його згадували.

А коли стала трошки старшою, я спитала діда:

— А хто це просить?

— Хіба ти не знаєш? — здивувався дід. Йому здавалось, що я співаю, я вже все розумію і знаю. — Це просить той, хто написав цю пісню, а написав її Тарас Шевченко, наш Кобзар.

Великий портрет Тараса Шевченка висів у нас над столом. Тільки я пам'ятала себе, так уже знала його обличчя. Він немов дивився на мене, завжди уважно, лагідно і сумно.

— Це він написав "Заповіт" і "Ре́ве та стогне", і "Садок вишневий коло хати", і ще багато пісень і віршів, — сказав дід. — Їх люблять, бо він кли-

кав ними людей боротися за волю, щоб не було людей багатих, щоб усі люди жили в мирі і дружбі, спільно працювали.

— А він ще живий? — спитала я. — Адже він писав "Як умру". Може він ще не помер.

— Ні, — похитав головою дід, — він жив давно-давно, я був тоді зовсім маленький, коли він помер. Але про нього знали всі, хто боровся за волю народу. Недарма його "Заповіт", коли ще був цар, забороняли співати жандарми, бо він сам, Тарас Шевченко, боровся за народ і все своє життя поклав за це.

І дід кілька вечорів підряд розповідав мені про Тараса Шевченка.

Оксана Іваненко

ПРОМІНЬ, березень 1986

Додаток підготовлений автором на основі опрацювання джерела: Сухомлинський, В. (1986, березень). *Маленьким про Великого Тараса*, Промінь, 3, 21.

Додаток Е-8

Оповідання В.О. Сухомлинського «ХАЙ Я БУДУ ВАША, БАБУСЮ...»

НАШИМ ДІТЯМ

Канікули

„Канікули! Канікули!“ — співає все навколо. Канікули, канікули, канікули у школі!

А що таке „канікули?“ Це — літні дні барвисті, це час, коли нам ніколи хоча б на мить присісти, бо треба мчати босими наввипередки з вітром, з густих лісів приносити горіхів повні відра. Це час, у річці хлюпатися, підсмажувати спини і зранку в лузі слухати тонку струну бджолину... Це час, коли за друзями ми скучим — як ніколи, і нам страшенно схочеться скоріше знов до школи!..

„Хай я буду ваша, бабуся...“

На околиці села живе старенька бабуся Марина.

— У неї немає нікого нікого-гіснього, — часто говорить матуся Марійці, трирічній дівчинці.

Марійка з матусею живуть через дорогоу від бабусі Марини.

Встане вранці Марійка, гляне на бабусине подвір'я й бачить: сидить бабуся на стільчику, гріється на сонці й пильно-пильно дивиться на неї, Марійку.

Марійка біжить до бабусі, вітається.

— Добрий день, бабуся!
— Добрий день, Марійко,
— радісно відповідає бабуся.
— Посидь біля мене, дитинко.

ПРОМІНЬ, червень 1986

Янка КУПАЛА

Пісня і казка

Пісня і казка
Ходять у парі,
Сіють по світі
Дива і чари.
Будять спросоння
Думки дитячі,
Як той уранці
Промінь неначе.
Пісня і казка,
Як у кристалі,
Світу покажуть
Сховані далі.

Стежку простелять
К сонцю і зорям
Людської долі,
Скутої горем.
Пісня і казка
В дивних уявах
Щастя збудують
З квітів яскравих.
Серце сповинуть
В вічну ласку...
Слухай же, серце,
Пісню і казку.

Марійка посидить трохи, послухає казку. Але довго сидіти не хочеться. Вабить луг — скільки метеликів там літає! Вабить річка — який пісочок чистий там на березі, яка вода тепла...

Марійка збирається йти, а бабуся зітхає.

— Чому ви зітхаєте, бабуся?

— Бо нікому й слова промовити... Одна я, однісінька...

— Хай я буду ваша, бабуся, — тихо шепоче Марійка й цілує її в старечу, зморщену щоку.

— Добре, дитинко, буде ш моя, — усміхається бабуся Марина.

До вечора Марійка бігала в лузі, купалась, милувалась метеликами. А про бабуся не забувала. Побігає в лузі, набіжить до бабусиненого подвір'я й зашебече:

— Я не забула, що я ваша, бабуся! Тільки ой як у лузі бігати хочеться!

Василь Сухомлинський

Загадка

Бачить — не бачить,
Чути — не чує,
Мовчки говорить,
Дуже мудрує.
Часом захоче —
Правди навчає;
Іноді бреше,
Всіх звеселяє.
Люба розмова, —
Будемо, діти,
З нею довіку
Жити-дружити.

Хто ж то така
В світі щаслива,
Мудра, правдива
І жартовлива?
Як не вгадали,
Стану в пригоді:
Віч коротенька —
Книжка та й годі.

Л. Глібів

Додаток Ж Додаток Ж-1

Стаття В. Мацьківа «Національне виховання у передшкільному віці»

ОБІЖНИК ЦЕНТРАЛІ ОПІКУНІВ Ш. У. Ч. 1

Детройт 15 червня 1966

Безперечним фактом є, що Опікуни Шкіл Українознавства диваються на своїх плечах весь організаційний та фінансовий тягар цих шкіл, як теж відповідальність за їх існування. Це гурт громадян, що розуміє важливість виховання молодого покоління, боліє втратою українських дітей, що відходять від української спільноти в процесі асиміляції.

На жаль, ця важлива та важка до зреалізування справа не має ще належного місця серед укр. громадськості тут на еміграції. Одною із причин такого стану є теж те, що Опікуни Шкіл Українознавства не є належно зорганізовані.

У нас замало контакту, брак виміни думок та можливості справи належно передискутувати і оформити рідношкільні справи. В загальному, громада стоїть радше осторонь.

Щоби, бодай частинно зарадити цьому, Шкільна Рада та Централь Опікунів Шкіл Українознавства скликають в Детройті на день 22, та 23, жовтня ц. р. Красву Конференцію Опікунів Шкіл Українознавства та Окружну Педагогічну Конференцію. Темою цих Конференцій будуть, в першу чергу, організаційні справи, пропаганда, справа висунення виховних проблем на перше місце в українському організованому житті. Рівнож справи суто педагогічного характеру. Програми Конференцій, місце, час, будуть, в короткому часі подані до відома в пресі, рівнож будуть вислані обіжники і повідомлення усім Опікунам шкіл. Буде переведена широко zakresна пропагандивна акція серед громадянства. Проситься час вакації використати на пропаганду рідношкільної справи. Треба теж докласти старань, щоб:

- а) до шкіл вписалось якнайбільше число дітей,
- б) задержати у вищих класах якнайбільше число учнів.

В цій справі прохаємо переговорити з моло-

дичними організаціями, Церквами, Конгресовими Комітетами та Союзами Українок. Скликати рідношкільні наради в цій справі. Використати кожен імпрезу для поширення закликів до громадянства, летючок тощо.

В дня 8. і 9. жовтня відбудеться Конгрес УККА. З кожної місцевості де є Відділ УККА, висилатимуть делегатів на Конгрес. Доводиться, на жаль, ствердити, що виховні чи шкільні справи ніколи не мали належного місця на З'їздах чи Конгресах УККА. Тому прохаємо доложити старань, щоб делегати, які їдуть на Конгрес були докладно поінформовані про стан і потреби українського шкільництва, і щоб організовано могли добитися поставлення виховних справ на належне місце.

Фінасові справи: Рішенням Рідношкільного З'їзду в Чикаго дня 5, і 6, грудня 1964 р. за згодою Шкільної Ради рішено, що всі Школи Українознавства будуть вплачувати по 1 дол. від учня до Централі Опікунів. Просимо про цей обов'язок не забувати.

Згідно з рішенням З'їзду повищі фонди будуть розділювані в міру потреби на:

- а) допомогу Шкільній Раді УККА
- б) допомогу Школам Українознавства
- в) Педагогічні Курси
- г) організаційну працю Централі
- г) стипендії студентам, що погодяться бути учителями шкіл українознавства.

Ваш даток просимо пересилати на конто Централі до:

Selfreliance Federal Credit Union
11838 Jos. Campau, Detroit, Mich. 48212
число конта 3592

Адреса для листування:

D. BEREZOWSKYJ
1344 Charest, Detroit, Mich. 48212

За Управу Централі Опікунів Ш. У.:

Я. Дуб — секр. Д. Березовський — гол.

НАЦІОНАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ У ПЕРЕДШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Національне виховання наших дітей має за мету виціпити в їх душі пошану та любов до всего рідного, виплекати бажання працювати над збагаченням нашої культури та в конечній хвилині стати в обороні свого рідного; воно має виховати свого рода національну гордість та здорову амбіцію, як підвалину під майбутню працю для свого народу, а рівночасно і відповідність на всякого рода некорисні впливи нашого

окруження та всіх тих чинників, які тиснуть на нашу молодь з усіх сторін.

Працюючи над вихованням нашого молодого покоління, ми мусимо пам'ятати, що національне виховання це тільки частина виховання і ми про це теж забути не повинні; мусимо виховати повноцінну людину, чи краще сказати б дати підвалини під таке виховання. Крім національного виховання мусимо провадити та-

кож релігійно-моральне, інтелектуальне та естетичне виховання, мусимо розвивати духові та фізичні сили та властивості дітей, мусимо працювати над притуплюванням некорисних прикмет. Мусимо привчати дитвору до співжиття та співпраці з іншими дітьми і п.

Працюючи з дітьми дошкільного віку, мусимо числитися з їх психікою, з їх духовим та фізичним розвитком. Часто нам прийдеться знизитися до них, щоби досягнути якнайкращі успіхи. При тому ми усвідомляємо собі, що дитина, у передшкільному віці, це щось наче губка, що втягає в себе всяку рідину, і мимо молодого віку, можемо цим дітям дати дуже багато такого, чого не вміє, не має змоги, або не хоче дати їй родинний дім.

Пристаючи до конкретної праці над вихованням наших дітей у передшкільному віці, маючи на увазі національне виховання, ми з самого початку звернемо нашу особливу увагу на рідну мову.

Рідна мова

Рідна мова — душа народу, це найвиразніша ознака національної окремішності, це підставовий і найважливіший засіб національного виховання. Сучасний український поет, Володимир Сосюра, що живе під большевицько-московською окупацією, в одному з своїх творів говорить: „Без мови рідної юначе — й народу рідного нема"... Тому на навчання рідної мови наших дітей, треба присвятити максимум нашої уваги.

Наші діти і наша молодь послуговуються чужою мовою тільки тому, що не знають добре рідної і нею не можуть висловити всіх своїх думок.

Навчання рідної мови починається вже з перших днів життя дитини. Хоч вона ще не може висловити ні одного слова, але вона вслухується в слова своєї матері і доволі скоро починає їх розуміти може й по своєму. Коли ж сама зачне говорити перші слова, то всі дальші приходять їй що раз то легше. В перших трьох чотирьох роках свого життя дитина знає вже досить багато слів, які відносяться до неї самої, до найближчого оточення, вміє вже будувати простенькі речення, старається пізнати причини та наслідки різних явищ, з якими зустрічається, засипуючи батьків та оточення питаннями: „А чому? а як? і т. і т. п.

Проте запас слів, що їх дитина здобула власним зусиллям ще не досить достатній, щоби ними могла висказати всі свої думки, що вже рояться в її голові. Правда, ці думки не скоординовані. Вони перескакують з одної теми на іншу. Вона цікавиться різними справами.

Виховна праця передшкільних виховних ус-

танов (садок, передшкілля, світличка і т. п., мають за ціль впроваджувати не тільки певний порядок думок у дітей, але також розвивати мову дитини.

Виховниці провадять з дітьми різні розмови, розказують їм казки, байки, вчать їх співати пісень тощо.

Теми до розмов з такими дітьми береться звичайно з життя та оточення дітей, переходячи непомітно до таких, які виходять поза цей круг, але для дітей достатньо зрозумілі. Ось кілька прикладів таких тем: Наші батьки (тато і мама), браття та сестри, зайняття та праця тих осіб, іграшки та забави дітей, звірятка, птаці, рослини, що з ними діти зустрічаються в своєму оточенні, а далі: що робимо в церкві, в парку, їзда автобусом, чи трамваєм, їзда автом враз зі своєю родиною, наша дальша родина, відвідини, гості в дома, уродини, іменини та інші родинні обходи, свята Великдень, Різдво і інші подарунки, які одержуємо і які даємо, наші прогулянки, наші зустрічі з чужими дітьми на вулиці, купування мороженого та холоджених вод, купування товарів в крамниці, допомога в праці мамі, в кухні, в своїй спальні, порядок зі своїми забавками, книжками, малюнками, обговорення якихось незвичайних подій напр: сніговії, бурі, пожежі в сусідстві, похорону, якщо він відбувався на очах дітей, приймання гостей у своїм передшкіллі і т. п. і т. п.

Таких і подібних тем можна найти тисячі і діти про все радо говорять коли їх до слова допускається і в певних випадках заохочується. При таких розмовах та гутірках треба дуже уважати не тільки на зміст дитячої мови, але і на поправність висказуваних слів, речень, думок. Треба уважати, щоби ці думки були ясні та зрозумілі для всіх. Коли дітям забракне якогось слова, треба їм прийти з допомогою та в час підсунути його та подбати, щоби дитина зрозуміла його зміст. Треба це робити обережно, щоби не зірвати хід думок дитини та не знеохотити її до говорення.

В ніякому разі не вільно дозволити, щоби дитина відповідала на поставлене їй питання кивком голови, чи якоюсь міною. Хай старається сказати бодай два-три слова. Не вільно також приймати слів чужої мови. Якщо часом таке трапиться, треба з місця подати властиве слово, або, коли ми переконані, що дитина його знає, сказати: „Цього не розумію”.

Казки та байки

Дуже важливу роллю в навчанні рідної мови відіграють казки та байки. Ці казки та байки своїм змістом та зацікавленням дітей, яке вони викликають, причиняються не тільки до роз-

виту так дуже потрібної уяви, але дуже збогачують мову, а при тому вносять такі елементи, які дають їй деякі поняття про нашу Батьківщину.

Люди в казках та звірята в байках говорять гарною українською мовою, дії проходять на українській землі. Змії, що з ним борюся славіний Кожемяка жив у Києві, або зовсім близько до нього, сп'яча королівна мала свій замок в наших Карпатах. Є чимало казок з історичним забарвленням (знаємо колекцію платівок з такими казками). При тому можна розповідати і зміст деяких літературних творів пр. Олеса, про козаків (Думи про трьох братів з Азова, Маруся Богуславка, Олексій Попович ін.) Говорячи байки, де виступають звірята, можна і їх прикрасити в українські одяги та дати їм характер українських людей.

Всі ці казки та байки матимуть тим більшу виховну вартість, коли діти не тільки будуть їх слухати, але й „дискутувати“ про їх зміст та переказувати. Щоб заохотити дітей до такого переказування можна деколи зорганізувати конкурси з маленькими нагородами за найкраще переказану казку.

В навчанні мови можна і треба послуговуватися різними образками та рисунками. Розвісивши картину відповідно до розвитку дітей чи серію картин, заохочуємо дітей, щоби розповідали, що бачать на картині. В разі нестачі уваги та зацікавлення, можна допомагати відповідними питаннями. Можна теж нарисувати на таблиці відповідні рисунки та жадати щоби діти висказували свої думки відносно цих рисунків. Деколи можна з розумом нарисувати рисунок з помилками (пр.: хатка з комином не на властивому місці, крісло з двома або трьома ногами, зайчика з одним вухом або двома хвостами і т. п.) та уважати, яку реакцію викличуть ці помилки у дітей. Такі рисунки часто підносять веселі настрої у дітей, а головню дають можливість обговорити ці помилки та привчати дітей до докладнішої обсервації різних явищ.

На окрему згадку заслуговують пісні та виголошування відповідних віршиків-деклямацій. Виучування тих текстів причинюється не тільки до розвивання пам'яті, але також відіграють не маловажну роль у національному вихованні. Звичайно буває, що такі пісні, чи поезійки пам'ятається ціле життя, а їх зміст закарбовується глибоко у пам'яті.

Щоби вони принесли користь, треба уважати, щоби співати ці пісні та виголошувати віршики, з доброю дикцією та належною вимовою, очевидно згідно зі станом дитячої мови. В міру можливости та умовин треба виучувати дітей віршиків чи пісень з певним патріотичним змістом, очевидно маючи на увазі все вік

дитини та її спроможність зрозуміти те, що навчається.

Якщо будемо постійно працювати над розвитком рідної мови дитини, то нема найменшого сумніву, що наші діти пізнають цю мову доволі добре, зможуть висказати нею всі свої думки і не буде страху, що вони її забудуть, коли підуть навіть до чужої школи.

Народний одяг

Працюючи з малими дітьми, ми все будемо підкресляти те, що наше рідне. Не маловажну роль відіграє тут народний одяг. Лялька, убрана в народню ношу — це вже щось на багато важніше, від кожної іншої звичайної ляльки і їй треба виявити спеціальну увагу. Часто буває, що і діти мають свій власний народний одяг, відповідний до їх віку. Але вбирають його не до щоденних забав та занять, але тільки тоді, коли є якась урочистість, чи коли сподіюється важливих гостей. Самозрозуміла річ, що поведінка дітей в народньому одязі повинна бути поважніша, відповідна до хвилини.

Добре буде, коли усі діти матимуть народний одяг відповідний до їх віку, естетичного смаку без непотрібних переладвань вишивок тощо. В ці одяги повинні вбиратися в певні урочисті хвилини (пр.: празник у церкві, виступ на якійсь імпрезі, приймання гостей у своєму передшкіллі і т. п.) Ужиття народнього одягу вказує на урочистість хвилини, яку треба гідно вшанувати і тому поведінка дітей у таких хвилинах повинна бути під кожним оглядом зразкова.

Все це виховує певний пієтизм до всего рідного.

Своя церква

Наше національне життя дуже тісно пов'язане з життям нашої Церкви. Старші наші громадяни мабуть ще добре пам'ятають обставини на рідних землях і коли хтось сказав до якої Церкви належить, то тим самим він заявив до якої нації себе зачисляє.

Про церкву та про Богослуження прийдеться нам частіше говорити, хоч би й тому, що в нашій церкві відправляється Богослужба в дуже близькій до нашої мови, а проповіді та молитви таки в нашій рідній мові. В нашій церкві співають в рідній мові. Якщо є такі можливости, то діти передшкілля повинні часто бувати спільно в своїй церкві та помагати співати, коли на це буде відповідна нагода. Діти повинні брати участь в урочистих обходах та процесіях, беручи в цих процесіях активну участь. Часом бувають процесії з Найсв. Тайнами (свято Пресв. Евхаристії), тоді звичайно малі діти

сиплять квіття перед священиком, що несе Нейсв. Тайни. Така участь дітей у церковних обрядах прив'язує їх до своєї церкви на ціле життя, що тут в наших умовах американського життя є дуже важливе.

Говорячи про справи пов'язані з церквою, ми звичайно говоримо і про Бога і про Божу Матір та тим способом ставимо підвалини під релігійно-моральне виховання, яке так дуже важне у нашому житті.

Публічні виступи

Практика показала, що наші діти дуже радо виступають прилюдно на сцені, чи в подібних виступах. Знаємо, що і батьки також не ставлять ніякого спротиву в таких випадках, а навпаки часто гордяться тими виступами та радо покривають кошти, що зв'язані з такими виступами їх дітей, покриваючи видатки на костюми тощо.

Такі виступи дуже часто закарбовуються в пам'яті дітей на ціле життя і про них часто згадують.

Такі виступи мають не мале виховне значення. Дитина набирає свідомости, що вона своєю співпрацею причиняється до звеличання якоїсь події свого середовища та свого народу. При тому вона куди радіше бере до вивчення потрібних пісень, віршиків, чи інших текстів, яких ледве чи в інших умовах вчилася б так радо. Ці пісні, вірші чи тексти повинні бути відспівані чи виголошені якнайкраще і тому до їх вивчення присвячується куди більшу увагу.

Прилюдний виступ дитини виробляє в неї певного рода відвагу, поборювання хвилевого зворушення (треми), виробляє шляхотну амбіцію та бажання прислужитись якись вищій справі, якомусь благороднішому ділу.

Знаємо, що багато наших дітей обдаровані непересічними здібностями та талантами, які однак в щоденному житті не легко викрити. Дуже часто такі прилюдні виступи причиняються до пізнання обдаровань дітей, а з другого боку в самих дітях сприяють розвиткові тих талантів.

Тому виховниці мають тут вдячне поле до праці і їй можуть присвячувати багато уваги.

Можна пробувати інсценізувати казки, чи байки, можна пробувати приготувати якусь дитячу п'єску на Святий Вечір, гагілку на Великдень, обхід „дня матері“, закінчення шкільного року, або, якщо такі можливості будуть, приготувати дитяче свято в пошану Т. Шевченка. Однак здаємо собі ясно справу з того, що не всюди і не все обставини такі сприятливі. Таке приготування вимагає часто доволі великого вкладу праці та певного мистецького наставлення виховниці.

Дитячі імпрези

Доволі сильних вражень зазнають діти передшкільного віку на дитячих імпрезах. Можуть це бути обхід „Дня матері“, Св. Миколай, Святий Вечір, чи інші п'єски та опери, як „В чужому пір'ї“ М. Підгірянки, „Пан Коцький“ М. Лисенка та інші.

Не всі діти мають дані активно виступати на сцені, але глядачами можуть і повинні бути всі діти і переживати своєрідні зворушення. Такі імпрези лишаються довго в пам'яті дитини і вони діють на розвиток їх почувань та психіки взагалі.

Рідна мова, що лунає зі сцени, кольористі народні одяги та взагалі рідна атмосфера цілої імпрези не може лишитися без корисних наслідків. Це тим більше, що дитина не має змоги бачити подібних імпрез у своїх ровесників з іншонаціонального походження. Це мусить викликати певного рода національну гордість та почуття деякої вищости від своїх ровесників з оточення.

Подібні наслідки приносять також дитячі вечірки-забави, часто у відповідних костюмах. Бачимо там не тільки всяких звіриків, квіти, але й козаків, давніх лицарів, дівчат у народних одягах, князівен тощо. Все це втискається у свідомість дітей і залишає там тривкий слід. Тому дитячим імпрезам треба присвятити чимало уваги. Добре буде, коли виховниці будуть дискретно підсувати матерям відповідні сугестії та поради.

Дитячі прогулянки

Серед різних виховних засобів та форм не послідну роль відіграють прогулянки. Для прикладу візьмим хочби прогулянку до парку на своєрідний дитячий пікнік, де діти можуть вільно спільно побавитись, заспівати вивчені пісні, чи знані віршики та виявити свої вмінності.

Уважаю, що таке вижиття буде певного рода заборолом проти почуття меншевартости, яке пробивається доволі часто у невідповідно вихованих дітей, а то й дорослих (зміна імен, прізвищ тощо).

Проте такі прогулянки мусять бути всебічно обдумані та добре приготувані. В противному разі користь буде невелика. В умовах великого міста труднощі бувають багато більші, чим у малих місцевостях. В місті треба наперед підшукати відповідне місце, де діти мали б і свіже повітря і простір до забав, а не мали перешкод зі сторони небажаних гостей та небезпеки від вуличного руху. Треба також подбати про відповідну транспортацію та поміч в догляді за дітьми.

Дитячі книжки

До справи дитячих книжок в передшкільному віці дітей треба поставитися поважно, бо книжка відіграє і буде відігравати у вихованні величезну роль. Неможна сьогодні й подумати про виховання новочасної людини без книжки. Тому книжці мусимо призначити в нашій виховній праці багато уваги, хоч діти ще не вміють читати.

Існує кілька родів книжок для дітей в передшкільному віці: Книжки з текстом для читання дітям (читають старші), книжки з текстом і ілюстраціями, відповідними для молодших дітей, книжки з самих ілюстрацій чи книжки з рисунками до кольорування. Уважаю, що в наших умовах найбільш відповідними будуть книжки з текстом і великими мистецькими ілюстраціями. Були б добрі також книжки з ілюстраціями без текстів, але при наших умовах ледви чи таких книжок діждемося. Зате книжки до кольорування можна б видати, якщо б до тої справи наші батьки поставилися б поважніше. Маємо добрих малярів, які могли б приготувати відповідні рисунки з українською тематикою, але нам важко знайти видавця, бо на тих книжках при малих накладках важко відібрати вложені на видання гроші. Тому з konieczности мусимо обмежуватися до книжок з текстом і ілюстраціями. На щастя в нас такі книжки є і їх може бути куди більше, якщо б усі наші батьки хотіли насправду чесно виховати своїх дітей на добрих членів своєї спільноти.

Очевидно, що тексти повинні читати виховниці при рівночаснім показуванні ілюстрацій. По прочитанні треба дати таку книжку дітям, хай ще раз добре розглянуть ілюстрації, при чому вони на ново переживають знаний вже зміст.

Коли книжку прочитається і діти її переглянуть, треба її сховати та не дозволити, щоб діти дерли, чи смарували, або зарисовували. По якомусь часі її можна буде знова ужити і тоді вона буде могла відіграти свою роль.

Важливу роль у вихованні дітей в передшкільному віці можуть сповнити альбоми, приготовані з святочних різдвяних, або великодних карток з побажаннями. Краще зробити два альбоми один під Різдво, а другий на Великдень. Зміст цих карток повинен бути легко зрозумілий для дітей того віку. При огляданні таких альбомів можна вести різні розмови та гутірки з дітьми. При більших кількостях дітей можна б мати по кілька ідентичних альбомів. Тоді діти в кількох групах можуть рівночасно оглядати цей самий альбом.

Читання книжок повинно проходити в поважній атмосфері з належною увагою. Діти

приготовані до такого читання самі забажають читати і в майбутньому будуть добре ставитися до книжки, а до рідної книжки зокрема. При тому слід згадати, що вже від наймолодших літ треба привчати дітей шанувати книжку. Книжка — це річ поважна, а не забавка. Її не можна нищити ані рисувати. Добре буде, коли в передшкільлі, або десь в сусідній кімнаті де діти мають доступ буде стояти ошклена шафа з книжками, де книжки будуть все в найбільшому порядку. Коли діти це часто бачать, мимоволі звернуть на книжку більшу увагу.

Рисунки та витинанки

Згадавши про книжки, не можемо не згадати про рисунки дітей. Діти на загал радо рисують та опісля хваляться своїм „мистецтвом” та їх по своїйому пояснюють. Всі ці дитячі рисунки, без огляду на те, як вони нам подобалися, для дітей дуже важливі. Їх уява доповняє такий рисунок і дитина бачить в ньому і таке, чого дорослі ніяк доглянути не можуть. Для національного виховання можна поручити рисувати український прапор, писанку, а то й сценки з дитячих імпрез тощо. Бувають діти, що з тим дають собі раду по своїйому.

Маючи під руками книжки до розмальовування, можемо поручити їм розмальовування, але треба уважати, щоби діти не починали розмальовувати дальших, поки не покінчать розмальовувати одного рисунка.

Подібну роль можуть відіграти витинання з кольорового паперу. На взір можна зробити кілька зразково виконаних витинок. Бувають і образи клеєні з витинаних частинок.

Дитячі гри-забави. Досі обговорено, т. ск. поважніші заходи у нашій виховній роботі, але при тому ми не можемо забувати, що діти в передшкільному віці не спроможні задержатися довше при такій поважнішій праці. Вони вимагають доволі часто змін, бо їх зацікавлення змінюється постійно і їх увага не стійка. Діти вимагають багато руху, вони хочуть все чогось нового, чогось іншого. Тому виховниці, знаючи психіку дітей, не можуть силою вдержувати дітей без руху, а навпаки, доволі часто будуть змінювати зайняття з дітьми. Коли деякий час діти зосереджувалися на чомусь поважнішому, то на зміну треба зарядити якісь гри, чи рухомі забави. При таких рухових забавах підноситься і веселість дітей і звичайно всюди лунають їх смішки.

Проводячи гуртові гри та забави, ми все будемо старатися, щоби вони мали український характер. Не буду тут наводити назв тих гор, чи їх описувати, бо від цього є кращі спеціалісти та відповідні підручники, я можу тільки

пригадати такі забави, як наші яглілки напр. Подолянка і т. п.

Мені здається, що такі рухові гри та забави малих дітей можуть мати куди кращі наслідки, чим деякі поважніші розмови тощо. Тому добре буде, коли до цієї ділянки виховної роботи виховниці будуть ставитися з увагою, розуміючи, що дитяча розвага може бути дуже важливим виховним засобом.

Іграшки

Знаємо всі, що діти в передшкільному, а навіть і шкільному віці радо бавляться іграшками. Тому не може їх бракувати у передшкільлі. Треба тільки так розложити час, щоби все було згідно з нашою програмою.

Іграшки можуть теж мати деякий вплив на національне виховання. Про ляльки в народньому одязі була вже згадка. Коли хлопці бавляться оловяними чи пластиковими вояками, то можна їм підсунути думку, що ці вояки ідуть в бій за Україну, так як робили батьки та діди дітей. Можна б на „військових” возах та танках намалювати наш тризуб, або синьожовті колісці. З кубиків можна будувати наші церкви і т. п. Я розумію, що не все і не всюди виходиться з такими питаннями, але про це найкраще знатиме виховниця, коли і як поступити в даній хвилині.

Приміщення передшкільля

Приміщення передшкільля, чи льокаль в якому проходить наша праця може також мати не мале значення у нашій виховній роботі. Тому і на цю справу треба звернути свою увагу.

Коли на стінах будуть розвішені відповідні релігійні, історичні чи красназавчі образи, коли деякі з них, головню ці, що на почесній стіні, прикрашені вишитими ручниками, то воно ніяк не розминеться з увагою дітей. Коли ще час до часу постарасмося пояснити зміст образів та причину, чому ми їх прикрашуємо, то діти не можуть цього не згадати і воно не може пройти без наслідків. Не зле буде, коли в кімнаті будуть ще інші вишивки та кераміка. Може тут бути окрема ошклена шафа в якій будуть зберігатися експонати народнього ми-

стецтва з писанками включно. Така шафа може бути в сусідній кімнаті і її можуть діти хоч час до часу оглянути, уважаючи її за щось, що дороге нам та рідне.

Впливи на батьків

Серед батьків дітей, яких приходить нам виховувати, треба сподіватися різних і, що до освіти, і що до національної свідомости, і що до батьківської ролі. Деякі походять з інтелігентних середовищ, а інші з інших шарів. Таке є всюди, таке є і в нас. З батьками, чи радше з їх жіночою половиною приходить мати виховницям передшкільля куди частіші зв'язки, ніж пр. в школі. Зв'язки та розмови про виховання дітей можуть принести не малі успіхи. Очевидно, що такі розмови мусять бути обережні, ввічливі та так подумані, щоби вишли на користь дітям. Знаємо, що в нас бувають діти з великими обдаруваннями та талантами, але з браку розвитку цих талантів, вони заникали, марнувалися. В інтересі українського народу є, щоби ми не були на даліше народом робітників, тобто замітачів, помивачів авт і т. п. але здобувати найвищі щаблі тутешньої суспільної драбини, пам'ятаючи, хто ми є і чому нас Господь призначив бути в країні, яка є тепер рішальним чинником світової політики.

Годі було тут порушити всі справи, пов'язані з вихованням дітей, а дітей у передшкільлі зокрема. Я старався тільки кинути кілька думок, бо час і умовини ніяк не дозволяють опрацювати цю тему всесторонньо та вичерпуючо.

Національне виховання наших дітей, що живуть в чужому середовищі, це незвичайно складна проблема, але ми її мусимо розв'язувати і розв'язати, якщо хочемо, щоби вже вкортці по нас не осталися порожні мури наших церков, наших народних домів та под. так як на якомусь там острові коло Австралії осталися порожні пляшки з горілки, яку випили мешканці цього острова, а яка їх вигубила.

Сподіюсь, що кожна наша виховниця доложить усіх старань, щоби наші молоді покоління стали прикрасою нашого імени і доброю заурою нашого майбутнього.

В. Мацьків

РІДНЕ ШКІЛЬНИЦТВО В АВСТРАЛІЇ

Еміграція до Австралії розпочалася в 1948 році. Всі прибуваючі переходили через спеціальні табори, (а їх було декілька в Австралії), в яких вже були перші спроби організації Рідного Шкільництва в формі дитячих садочків, а то й перших шкіл, де вчили дітей українських пісень, танців та іноді грамоти. Такими першими вчителями були жінки, переважно члени Союзу Українок.

При всьому великому просторі австралійського континенту, переважна кількість населення, а також і промислу, скупчені навколо головних стейтових міст: Сіднею, Мельбурну, Аделаїди, Перту, Брізбену, Канбери (федеральна столиця Австралії). Гобарту (острівний стейт Тасманія). Тож і українці, в основній своїй масовості, розташувалися більшими чи меншими скупченнями в околицях згаданих

Додаток Ж-2

Стаття Е. Жарського «Виховання та його мета»

ВИХОВАННЯ ТА ЙОГО МЕТА*)

1. Слово „виховання” розуміють по різному. Де-хто вважає, що дати дитині їсти, одягнути її, післати до школи — то це вже виховання. Інші під „вихованням” розуміють впоювання дитині загальнопринятих товариських форм. Тому й чуєте такі звороти: „добре вихована дитина”... „його добре виховали”... „він має добре виховання”. Це правда, що чемність, оглада, знання основ культури щоденного життя „добра поведінка” — добувають признання і симпатію, допомагають нав'язувати контакти з людьми, творять отже цінні елементи виховання в широкому цього слова значенні.

Але не вистарчас бути „чемним”, уложеним, обізнаним з загальнопринятими формами товариського життя. Треба ще бути чесним, правдомовним, відповідальним за свої слова, вчинки, сумлінним у сповнюванні своїх обов'язків і т. ін. — а це все не є рівнозначне з зовнішньою огладою. Напевно нераз можете зустрінути „гладких” людей на яких можете числити на забаві, але ніколи не можете полагати на них у важких ситуаціях, у нещасті.

Чесність, правдомовність, любов рідного краю, національну свідомість, любов ближнього, співчуття, дружбу, волю, фізичну вправність, витривалість, всі фізичні чи психічні прикмети треба **виховати**, ніхто з ними не родиться. Та виховати ці прикмети не можна впродовж одного, тижня чи місяця; виховання цих прикмет вимагає довшого часу й виховувати треба їх постійно, при кожній нагоді, при різних умовах, свідомо й систематично.

2. Довготривалі й відповідальні дії виховника

Кожна мати з своєї власної виховної практики знає добре, кілька мусить доложити зусиль для того, щоб при звичайті дитину додержувати напр. порядку чи т. п.; своїм власним приміром, вяснюванням, постійно, при кожній нагоді свідомо вимагає від дитини щоб вона вдержувала порядок як у кснаті, так і довкруги себе, вдержувала порядок і в своїх книжках, убрані, висловах, усій своїй поведінці; і по деякому часі з великим здивуванням спостерігає, що ця прикмета стала дитині наче б вродженою! Під впливом таких дій, **довготривалих, постійних і терпеливих заходів** — відбувся у дитині певний внутрішній процес перемін, змінилася — так сказати б — його поведінка.

Багато часу й праці присвячує мати — чи дбайливий виховник для виховання національної гордості, шанування й плекання національних традицій, пізнання скарбів української культури, історії України, природи рідного краю. Виховники пильно дбають про те, щоб доцільною організацією занять з молоддю виціпити їй знання. Плян

*) Містимо на прохання організаторів курсів для виховників, садівничок і т. п.

самої праці з молоддю, дорученої їй опіці, розложений на довший час і звертає увагу на фізичний та психічний розвиток дитини, на їх вікові спроможності й можливості. Виховники, добираючи відповідні засоби, допомагають цьому розвитку, намагаються відповідно впливати на хід цього розвитку й завдяки тому сформувати особовість вихованців згідно з тими цілями, що їх визначує добро українського народу.

3. Невже тільки Ви „виховуєте”?

Хоч мати чи виховник з посвятою і великою жертвенністю працюють з молоддю, то проте нераз запримічують, що їх виховні дії та заходи не все дають бажаний вислід, не все поведінка й поступування дитини йдуть у парі з їх намаганнями. Чому так діється?

Нераз порівнюють працю виховника з працею мистця-різьбаря, що вирізьблює в дереві чи камені якусь постать тощо. Предметом його мистецьких дій є мертвий, нерухливий, пасивний камінь, дерево чи якась інша нежива матерія; вона послушно, без спротиву піддається праці рук мистця, який вдало вирізьблює кожним своїм рухом, кожним ударом молотка чи долота те, що намітить у своїому мистецькому задумі.

Але у праці виховника предметом його виховних дій не є мертвий камінь, дерево чи глина, а **жива людина**. Предметом процесу виховання є тут **живі, рухливі, активні організми, Ваші вихованці!** Вихованець, як предмет Ваших виховних дій і впливів не заховається пасивно, як камінь, а все якось реагує на Ваше виховне впливання, все займе якусь позицію до Ваших виховних дій, впливань, заходів: одні з них акцептує, сприймає з більшим чи меншим захопленням, більше чи менше піддається Вашим впливанням, інші знехтує або хоч вдає, що на них не зважає, а ще інші рішуче відкидає чи протиставляється їм з великою впертістю. Ці чинники, рішаючи про хід процесу виховання, дуже його ускладнюють, спричиняють ряд виховних труднощів, і в остаточному висліді знижують виследи Вашої важкої праці.

Крім цього мусите все пам'ятати, що на Ваших вихованців діє звичайно багато незорганізованих, несистематичних, принагідних, неконтрольованих, несвідомих і недоцільних виховних впливів, які також відіграють дуже важливу роллю у виховному процесі; такими є наприклад біологічне середовище чи культурне довкілля серед якого проживає вихованець, такими є умовини домашнього життя, рідня, прислуга, приятелі, кіно, театр, радіо, телевізія, книжка і т. ін. Ці й інші принагідні, несистематичні, неконтрольовані, несвідомі і недоцільні впливи можуть діяти додатно або від'ємно; нераз і кажуть „ця книжка (фільм, вистава) погано впли-

вас на дитину, не причинюється для доброго виховання", отже приписується їй від'ємні для виховання прикмети і впливи.

4. Багатозначність терміну

Як бачимо в термін „виховання” вкладають багато значень; розуміють його і як дію („його вміло виховують”) і як вислід цих дій („добре (чи зле) вихована дитина”) чи як самий процес. Деколи злучують ці три складники так суцільно, що коли говорять про „виховання”, тоді беруть до уваги і дію, і процес, і вислід („шкода займається вихованням”).

Найбільш загальне окреслення терміну „виховання” визначає його як переформування людини, отже звертає увагу на якісь **переміни, зміни**. Ряд змін, які доводять до якогось нового стану звемо процесом. У тому значенні говоримо про розвиткові процеси, біологічні, хемічні, суспільні. Подібно говоримо і про процес виховання, як про певний ряд змін, що доводять до нового фізичного і психічного стану людини; тому вимагаємо, щоб цей новий стан під оглядом своєї вартості був вищим і кращим від початкового стану. Якщо виховний процес досягне цього — тоді цей процес звемо **розвитком**. Звідси у вихованні говоримо про розумове, моральне й естетичне виховання, отже про розвиток різних сторінок психіки людини, чи про розвиток організму людини, про його фізичний розвиток.

5. Свідоме виховання

Якщо під процесом виховання будемо розуміти розвиток людини — тоді цей розвиток може бути викликаний або дією другої людини чи людей, або може він відбуватися під впливом середовища, в якому перебуває вихованець, чи під впливом тих завдатків, що їх має сам вихованець.

У першому випадку виховник ставить певну мету виховання. Добір засобів для досягнення цієї мети є тут свідомий; свідоме, доцільне, планове, систематичне й організоване виховання, звуть також „формальним вихованням” (формаль едюкейшен).

Але процес виховання може бути викликаний і посередньою дією. Виховуюче діють різні **добра культури**, витворені людиною, народом. Ми постійно ними окружені, покористуємося ними, приміюємося до них і підпадаємо під їх впливи. Ці впливи більш виразні при добрах з ділянки мистецтва, менш виразні при технічних чи економічних добрах.

Для виховання мають важливе значення й різні життєві ситуації, які виступають **пренагідно**, як також і культурне довкілля, в якому живе молодь, і впливам якого постійно підлягає. Таке виховання звичайно буває несистематичне, незорганізоване, **пренагідне**, „несвідоме”. Звуть його „неформальним” (інформаль едюкейшен).

Біологічне середовище, географічно-природничі

умови впливають також на психіку людини. Не менш важливі і ці завдатки, що їх приносить людина зі собою на світ. Увесь процес розвитку організму людини пов'язаний з відповідним розвитком внутрішніх органів і творить основу для психічного розвитку одиниці (побіч зовнішніх виховних впливів).

6. Нерозривність розвитку і дій

а) Новіші педагогічні системи підкреслюють **нерозривність** та дуже тісну взаємозв'язаність виховних дій, з розвитковим процесом, видвигають **свідоме, намірене та кермоване** впродовж життя людини **впливання себе та речей для розвинення** всіх диспозицій людини для досягнення визначеної мети, беруть до уваги пов'язаність та **нерозривність** одиниці з суспільністю. При такому підході виховання є самим життям людини. Беруться тут до уваги різноманітні біологічні, психічні чи суспільні процеси, дії, впливи й ін. у формуванні одиниці як члена даного народу.

б) Виховання пов'язане з суспільними умовами, активно впливає на формування суспільної свідомості, сприяє передаванню молодшим поколінням певного життєвого і культурного досвіду, засвоєнню культурних досягнень народу, сприйманню **надбань** старших поколінь, **вношенню** нових цінностей і збагачуванню національної культури а в парі з тим і світової.

в) Якщо говориться про „дії та процеси” то цим підкреслюється не лиш виховне значення якихсь „специфічних” дій, свідомо спрямованих від людини до людини з інтенцією „виховування”; цим підкреслюється також і такі події, які не конче мусять мати намірений характер. Суспільний зміст „життя народу”, „національної ідеї”, хоч і не створився для виховних намірів, проте має свою велику формуючу вартість. „Родина” не є твором, який постав виключно для виховних цілей, проте сповняє і цю роль. У школі не всі дії є витвором плянної чинності людини; багато в ній випадкового, не обчисленого і неконтрольованого елементу (напр. впливання одних учнів на других). Також і в явищах збірної психіки молоді (кляса, гурток, групи), міститься важкий для спрещування елемент, який проте має свої виховні вартості; але не можна його вважати „чинністю” у стилісму значенні.

г) У нерозривності та пов'язаності дій з розвитковим процесом підкреслюється **спільність** та **суцільність** виховних дій впродовж розвитку одиниці, піклування (як індивідуальне так і суспільне) старшого покоління про правильний та **всесторонній** розвиток нащадків. Воно може мати біологічний чи психологічний характер; в останньому випадкові може бути або свідоме (рефлексійне) або **несвідоме** (безрефлексійне).

г) Низка проблем **лучиться** з впливанням речей та осіб, з свідомістю, підсвідомістю, несвідомістю

як також наміреністю тих впливів. Впливають не тільки особи, але й речі (твори мистецтва — поезії, архітектури, малювання, музики, краси природи й ін.) Ці впливи можуть мати як позитивний, так і негативний характер і можуть відповідно діяти.

д) Виховне впливання не все мусить мати свідомий намірений характер; у принагідній зустрічі з визначною особистістю не має вона свідомого наміру мене виховувати, чи виховно впливати, та навпаки, і я можу не мати наміру, щоб вона мене виховувала чи на мене впливала.

е) Симпатія, антипатія, приязнь, любов, й ін. мають великий виховний вплив, хоч не все це впливання має свідомий і намірений характер. До цієї групи треба зачислити виховний вплив родини, громади, Церкви, й ін. Також і в шкільному вихованні не можна переочити ролі не все свідомих чи намірених таких моментів, як: вплив особистості виховників тощо. Виховна вартість таких несвідомих впливань криється в тому, що вихованець підлягає їм без особливого наставлення, без внутрішнього спротиву. Таким виховним процесам дають також назву „функціонального виховання”; зате свідоме виховне впливання з свідомим виховним наміром (виховні намірення родини, народу, Церкви, школи) — звать „інтенціональним”.

є) Також і виховні впливи між особами можуть мати різний характер. Виховус не тільки одиниця якогось осібяка (мати — дитину, учитель — учня, майстер — термінатора й ін.), але одиниця може виховувати спільноту (учитель і класа, голова товариства — членів товариства, директор підприємства — членів підприємства й ін.); також і спільнота виховус одиницю (спортове товариство, товариські кружки, монастир, інтернат і ін.), чи один гурт — інший гурток (змагання спортивних клубів, шкільних класів чи шкіл і ін.). Під тим оглядом крайні різномодні форми можуть прибрати вигляд самовиховання одиниці та самовиховання спільноти.

Зведення:

1. Виховання це складний процес, на який складається ряд пов'язаних з собою і взаємно від себе залежних дій, поступовань та перемін. Ці переміни стосуються в першій мірі вихованців, які під впливом окреслених, свідомих, систематичних, доцільно кермованих дій та впливань виховника на фізичні та психічні розвиткові, зростанню та формувальні процеси вихованців — мають формувати та збагачувати їх особовість, їх характер.

2. На виховання складаються такі процеси, які з собою зазублюються і переплітаються, а саме:

а) процес виховних впливань, що відбуваються за певним планом, організованих інституціями (напр.: садочками, домом, школою, Церквою і ін.), а також виховуючими особами (виховниками, батьками, вчителями і ін.), як і незорганізованих впливів;

б) процес самовиховання вихованця.

3. Обсяг поняття „виховник” є дуже широкий; охоплює воно не тільки особи, але є широкий круг предметів, ситуацій, в яких постійно перебуває вихованець. Їх впливання відіграє також важливу роллю у виховному процесі молоді, і часто нівечить Ваші виховні заходи.

4. Виховниками у стислому значенні є ці особи, які з повною свідомістю систематично, продумано та доцільно кермують чи устійнюють прямування та розвиток молоді для досягнення фізичних та духових вершин.

Важливими чинниками виховання є й інші особи, більше чи менше пов'язані з життям вихованця, середовище, в якому проживає вихованець, предмети та всі ці чинники, впливання яких не все є свідоме продумане й доцільне.

5. Про успішність виховної праці рішає добра і позитивна співпраця всіх чинників та інституцій виховання дому, дошкілля, школи, Церкви, організацій молоді.

Мета виховання

1. Якщо б спитати батьків, яка мета присвічує їм у вихованні їх дітей, для якої цілі виховують? — то ледве чи зразу одержали б ми на це відповідь. Таке запитання здавалося б їм майже недотепним, бо само родинне життя криє в собі певну мету; метою ж самого оснування родини є продовжування людського гатунку, виховання дітей на здорові одиниці, виховування у послусі, пошануванні для старших, пошанування для традицій і т. ін. Хто ж інший, як не батьки дбають про те, щоб дитина була здорова, ходила до садочка, дошкілля, школи і т. д. Може підсвідомо, у своїх „мріях” (пригадайте „І сниться їй” Т. Шевченка) з'ясовують свою мету-бажання видати „добре” доньку заміж чи виховати сина на лікаря, інженера, тощо, виховати на „вартісну” людину (хоч і зовсім не звертають уваги на те, чи дитина спроможна буде досягнути цієї накиненої мети, чи фізичні й психічні завдатки дитини предиспонує дитину для цього), щоб дитина дорівняла пануючому в даному часі культурному рівневі.

Щоб досягнути „свою” мету — батьки спрямовують свою увагу на добір якнайкращих, якнайбільш вартісних способів та засобів. Батьки будуть добирати такі матеріальні, суспільні, духові, культурні, моральні, релігійні, естетичні — вартості (цінності), які — на їхню думку — найкращі для досягнення наміченої ними мети. Оцінка тих вартостей хоч у своїй основі — є дуже особиста, індивідуальна, сперта на власних вимогах, бажаннях, проте поважно впливають на неї і загальні погляди, вимоги, оцінки громади, суспільства, народу, які не все можуть покриватися з інтенціями батьків. Сьогодні метою виховання вже не може бути навчити писати, читати, рахувати; чи підготувати

до „доброго” становища; часові, змінні вимоги громади, народу, держави вийшли у вищу стадію і ставлять перед їх членами понадособисту мету.

2. Одиниця-Народ-Держава

Особиста виховна мета одиниці в більшій чи меншій мірі підпорядковувалася вимогам племені, народу, держави, які ставили мету понадособово, вимагали узгодження вимог і добра народу, держави, та намагалися перевести це в життя.

а) У старинній Греції — виховною метою було гармонійно виплекані тіло й дух (характер) громадянина, активного члена держави. У „калокагатії” — красі й силі тіла й духа — добавували грецькі філософи найвищу виховну мету. Згодом модифікують вони цю національно-грецьку мету виховання, і видвигують понаднаціональну мету, спрямовану на виховання доброго людства взагалі.

Подібно і для старинного Риму метою правила сила тіла й моральна тугість духа у службі рідного краю.

б) У середньовіччі, під впливом християнства, звернено увагу не на цюгочасні добра і цінності; виховання людини має бути засобом для приготування її до кращого, тогосвітнього життя, до з'єднання з Богом. Ця мета протривала понад 1.000 літ і була основою лицарського та міщанського виховання.

У неменшій мірі було воно основою і виховання Княжної Русі-України (як також козащини і пізнішої діб) полученого зі Святославовим „не принести сорому руській землі”.

в) Ренесанс наново звернув увагу людини до цього світу. Відродження поганської старовини, з її високо розвиненим мистецтвом, філософією, з увагою до цього світу, доводить до зміни поглядів на мету виховання. Дозріває знова віра в людину й її вартість. Людина стає осередком уваги, (гуманізм); наново відроджується виховна мета старини — всебічного духового й фізичного розвитку людини.

г) Коли ж згодом раціоналізм визнає, що найвищим суддею усіх справ — релігійних, етичних, господарських і т. д. — є розум (лат. „раціо”) людини, метою стає якнайкраще виховання інтелекту одиниці, в парі з найкращим опануванням знання.

Але проти такого інтелектуального формалізму висуваються певні застереження і побоювання, що таке виховання не є природовідповідним (Руссо); метою повинно бути виховати справжню людину згідно з її природовідповідним розвитком. II. Песталоцці мету виховання добавує в тому, щоб розвинути всі природні сили та здібності людини, при чому цей розвиток має бути різнобічний та гармонійний.

г) В добі лібералізму (лат. „лібер” — вільний) — метою виховання є вільна людина, нічим не зв'язана з суспільством, людина — яка повинна (й має)

розвинути всю свою індивідуальність до можливо найвищого ступня.

Цьому протиставляється виховання у тоталітаристичних державах, метою яких є виховати людину, для якої нація чи певна ідеологія є найвищим мірилом всі вартостей (Німеччина, комунізм, фашизм).

3. Як бачимо мета виховання постійно змінюється; первісну практику і особисту мету — підпорядковано понадособовій меті, пов'язаній з певними вартостями, з добром, народу, держави. Заслугою християнської філософії було звернення уваги не на цюгосвітні, дочасні вартості, цінності й добра, а на щось понадособове, понадчасне, Вище, Краще, Совершеніше, на з'єднання людини з Богом. Згодом — залежно від пануючих в даній епосі філософічних, суспільних, політичних, економічних поглядів, переконань, ідей, стану культури, вимог одиниці, народу, держави — змінюлися і погляди на мету виховання, його зміст і напрям.

В загальному висуваються такі аспекти: гармонійне і доцільне підготування до життя в суспільстві, в якому знаходиться вихованець, передаванням наступним покоління здобутків культури — з особливим підкресленням передаванням цінностей національної культури, її творчого поглиблення та піднесення на вищі щаблі.

Всестороннє підготування людини до життя вимагає розвитку її фізичних і духових сил, творчих здібностей, обдарувань та їх формування. Всестороннє виховання людини, яка зуміла б спростати всім вимогам сучасного її життя, вимагає відповідного фізичного, розумово-інтелектуального, релігійно-морального, естетичного, професійного виховання. Матеріалом для виховних дій є вроджені завдатки дитини, з яких опісля розвинуться певні здібності чи нахили; матеріалом виховання є інтелектуальні та емоціонально-вольові диспозиції й явища, спостережливість, увага, цікавість, заінтересування, гони — нахил, і т. ін., а їх продуктом — навички, вмілості, вправності, знання, освіта, характер, особовість.

4. Наша виховна мета

В наших особливих умовах мусимо ставити вихованню не тільки особисту мету, пов'язану з місцем перебування чи вимогами довкілля. Батьки, звичайно, свідомі того, що виховання в періодах дитинства і юнацтва повинно так уформувати дитину, щоб забезпечити її можливості розвитку в пізніших умовах життя. Якщо метою виховання ставимо всесторонній духовий і фізичний розвиток та формування людини, мусимо дбати не тільки про те, щоб виховна діяльність всесторонньо розвивала одиницю в теперішності, але і про те, щоб приготувала її до дальшого розвитку і досконалення в майбутньому. Для нас важливим є не тільки підготувати молодь до її майбутньої фахової праці,

виедувати її, дати їй освіту; ще більш важною є підготовка до майбутньої участі в національному, суспільному житті, підготовка до праці в українській спільноті і для цієї спільноти, підготовка до власного культурного розвитку і особистого життя. Саме тим життєвим завданням мають служити фізичне, релігійне, моральне, інтелектуальне і т. д. виховання дитини; підготовка молодого покоління до участі в національному житті та суспільної діяльності вимагає як і відповідного інтелектуального виховання, так і відповідного релігійного, морального, естетичного чи фізичного виховання; подібної всесторонньої підготовки вимагає і діяльність власного культурного розвитку і особистого життя. Звертаючи увагу на те, що підготовка молодого покоління до участі у житті української спільноти, української нації, до національного і власного культурного розвитку чи розвитку особистого життя, творить головне завдання виховання, яке змагає до всестороннього розвитку, — видвигаємо ще одну важну проблему — а саме проблему взаємного пов'язання адаптаційних і творчих елементів у вихованні.

Всестороннє виховання розвиненої особовості, члена української нації — це виховання такої особовості, що присвоїла собі не тільки загальний культурний дорібок людства, але в першій мірі присвоїла собі глибоко і засимілювала культурний дорібок українського народу і була здібна до дальшого розвитку та творчого піднесення до висоти ідеалу. При такому розумінні — релігійне, моральне, національне, суспільне, фізичне, інтелектуальне

виховання повинні не тільки сповняти завдання переказування і пристосування, але і розвивання активності і творчих сил дитини.

В наших умовах з тим усім в'яжеться і наша виховна мета, якою — побіч всестороннього та гармонійного, фізичного і психічного розвитку дитини — повинно бути: з'єднати в одну гармонійну, живу духову цілість два основні елементи, що ними є — з одного боку: високовартісні й при тому різноманітні культурні добра та світлі традиції українського народу, — а з другого: дитина, яка ці добра та традиції присвоює собі із щораз більшою дозою активності, самостійності і творчості, дитина позначена своєю індивідуальністю, що на цій цілості вибиває своє виразне тавро для добра української громади, українського народу.

Виховання це не справа одиниці, але це суттєва справа всієї української громади, це основна її проблема. На садівничку, учителя чи кожного виховника, як на представників української громади, яка доручила їх опіці наше найбільше добро — наших найменших — паде почесний обов'язок добитися цієї мети, як для добра самої дитини, так і для добра українського народу і людства. Завдання садівнички настільки облежене, що дитина у переддошкільному чи дошкільному віці є дуже податлива на впливи садівнички-виховника; в її руках — як і в руках учителів шкіл українознавства та виховників організації молоді — лежить у великій мірі майбутність дитини і української громади.

Др. Е. Жарський

ШКІЛЬНА ХРОНІКА

Бруклін, Н. Й.

ШКОЛА УКРАЇНОЗНАВСТВА

Школу українознавства в Брукліні зорганізувала Учительська Громада в 1950-51. Першим управителем був бл. п. д-р Рабій Михайло. Школа одержала до навчання дві кімнати під церквою св. Духа (церковна галя). Обов'язки пароха в тому часі виконував о. декан Андрушків, що теж був катехитом в тій школі.

Постійними учителями були: д-р Рабій Михайло, пані Рабій, п. Володимир Сидорак, та інші учителі, що вчили короткий час (відійшли з огляду на свої обставини праці).

Число дітей в перших роках доходило до 100. Організація школи обмежувалася до нижчого ступня від першої до четвертої класи. Навчання відбувалося продовж тижня від год. 5 до 7 пополудні. Середнього ступня класи відкрито в пізніших роках за управителя п. Володимира Сидорака, що виконував обов'язки управителя школи до року

1963-64. Школа мала два ступні: нижчий і середній. Середній ступінь кінчився на восьмій класі. По закінченні восьмої класи учні здавали перед іспитовою комісією кінцевий іспит. Кандидати одержували свідоцтва закінчення середнього ступня школи українознавства.

При школі діяв Батьківський Комітет, який докладав усіх зусиль, щоб допомогти школі матеріально. Б. К. оплачував всі видатки. 1964-65 управу школи перебрав п. Степан Стецик. 1965-66 відкрито дев'яту класу. Школа перейшла в стадію третього ступня, що мавби продовжувати студії з українознавства на дальші три роки.

Предмети навчання: українська мова, історія України, географія і природа України, українська культура, наука релігії по пів години в лучених класах.

Стан в шк. році 1965-66. 80 дітей. Малочисельні класи лучені (перша, друга, третя, четверта). Мале число дітей по класам можна пояснити тим, що родини переселяються поза Нью Йорк і Бруклін і з огляду на віддалення діти перестають ходити до української школи.

Додаток 3

Резолюції у справах шкільництва, прийняті на XI Конгресі УККА

«XI Конгрес Українців Америки стверджує з тривогою зменшення кількості Шкіл Українознавства на терені ЗСА та упадок фреквенції (зменшення частоти відвідування – I.P.) в поодиноких школах. Тому:

1. Закликає українську громаду звернути пильну увагу на рідне шкільництво; закликає українських батьків посилати дітей до своєї рідної школи, нагадуючи, що українська школа дає учням основні знання про Україну, її історію, письменство, мистецтво, про всі її духові і природні багатства.

2. Звертається до українського духовенства, до батьків, організацій і всієї української спільноти в ЗСА з проханням підтримувати рідне шкільництво, дбати про його організаційний розвиток і високий педагогічний та методичний рівень і пропонує:

3. Посилити акцію Шкільних референтур при Відділах УККА з гаслом: «Всі українські діти в Рідній Школі».

4. Створити при Відділах УККА Виховні Ради для координації праці місцевих шкіл і організацій, пов'язаних з дошкільною і шкільною та виховною проблематикою.

5. Створити при Шкільній референтурі УККА статистичне бюро обліку українських дітей кожної місцевості.

6. Приєднувати до шкільної праці молоді учительські сили.

7. Вивінувати школи українознавства відповідними приміщеннями, модерним обладнанням і технічними та мистецькими методичними посібниками.

8. Застосувати заходи заохочування дітей і батьків до участі в Рідній Школі такими засобами, як, наприклад, кожнорічні Дні Рідної Школи зі змаганнями досягнень у науці, мистецтві, спорті, з виставками праць учнів, пописами, конкурсами й нагородами за успіхи.

9. Конгрес закликає все українське громадянство виявити пильну увагу до справ українознавчого шкільництва і надавати йому безперервну моральну і матеріальну допомогу. Зокрема, Конгрес закликає редакції українських часописів і журналів виявити до справ українознавчого шкільництва якнайглибшу прихильність і присвячувати їм відповідне місце на сторінках української преси» .

Додаток підготовлений автором на основі опрацювання джерела: Резолюції XI Конгресу Українців Америки (1973, лютий 7). Свобода, 24, 5.

Додаток И
Методи навчання й виховання

Навчально-виховні (словесні)	Практично-діяльнісні	Наочні	Стимулювання та контролю
<ul style="list-style-type: none"> - розповідь - пояснення - переконання - приклад - проблемна бесіда - дискусія 	<ul style="list-style-type: none"> - вправи - колективна та індивідуальна діяльність - спостереження - ігри - дослідди - робота в парах і групах - обмін подарунками, картками 	<ul style="list-style-type: none"> - демонстрації - комп'ютерні презентації - перегляд кінофільмів, телепередач - використання комп'ютерів, ЗМІ 	<ul style="list-style-type: none"> - позитивне ставлення до дитини - схвалення дій вихованця - запобігання конфліктним ситуаціям - підтримка комфортного мікроклімату - дисциплінарні зауваження

Додаток підготовлений автором на основі опрацювання джерельної бази дослідження.

Додаток К
Засоби розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку

Прості засоби	Складні засоби
Словесні - слово педагога - сюжетні книги з абеткою	Механічні візуальні пристрої - діаскоп - мікроскоп - графопроєктори - діафільми
Візуальні - реальні предмети - дидактичний навчальний матеріал - об'ємні книги - картини - карти - фотокартки - схеми - таблиці - моделі - колекції - гербарії	Аудіовізуальні - навчальні відеофільми - мультфільми - телебачення - відеомагнітофон - ОУВ-плеєри
Безпосередні предмети вивчення - пісок - ґрунт - вода - рослини - макети об'єктів тощо	Кабінети / лабораторії для проведення дослідів
Дидактичний ігровий матеріал - розвивальні настільні ігри - конструктори - папки-шнурівки та ін.	Майданчики під відкритим небом
	Комп'ютери
	Мультимедійні дошки

Додаток підготовлений автором на основі опрацювання джерельної бази дослідження.

Додаток Л
Орієнтовна програма святкової імпрези / концерту
(рекомендовано І. Пеленською)

I

Молитва

1. Відкриття

2. Пісні: «Гей січ іде»
 «І шумить і гуде»
 «Мати сина колихала»

3. Вірші: «Вірш про осінь і її синів»
 «Наша славна Україна»
 «Наша коломийка»

4. Ритмічні вправи: «Гей там на горі січ іде»
 «Човник хитається серед води»
 Танок «Коломийка»

5. Дитяча оркестра

6. Драматична сценка: «Грибочки»

II

7. Пісня: «О, хто, хто Миколая любить»

8. Вірші: «Св.Миколай»
 «Ой, матусенько, скажи»
 «Гості йдуть»

9. Ритмічні вправи: «Ялиночка»
 «Сніжиночки»

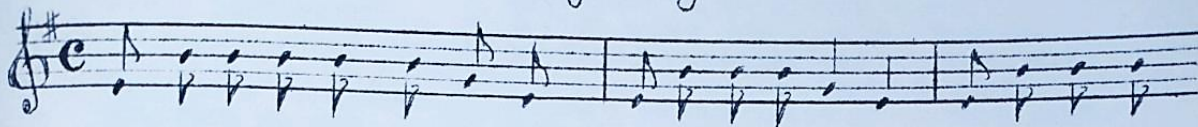
10. Драматична сценка: «Ялинка та свічки»

Додаток підготовлений автором на основі опрацювання джерела: Пастернакова, М. (1959). Зайняття в дитячому садку (Методичні вказівки). Торонто : Об'єднання українських педагогів Канади, с.6.

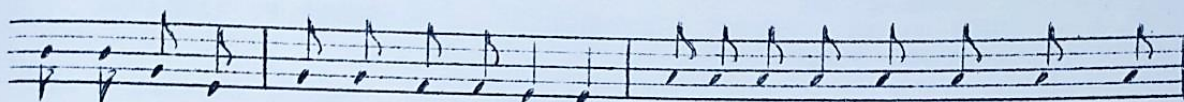
Додаток М

Два ведмеді

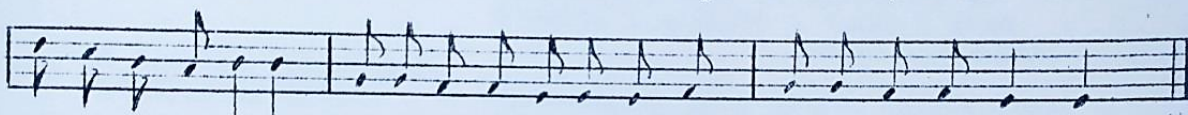
32

Два вед-ме-ді, два вед-ме-ді, го-рох мо-ло-ти-ли; Два пів-ни-ки

два пів-ни-ки, до мли-на но-си-ли! А ро-га-тий ца - пок ме - ле

ко-за на-си-па-є, А ко-зят-ко не-бо-жат-ко, мір-ки від-би-ра - є.

Стара муха тісто місить,
Комар воду носить,
Киця пече бохонятка,
А кіт Бога просить.

А лисичка так танцює
Хвостом замітає,
А ведмідь, старий дід,
На дудочку грає.

Як напекли того хліба
Птички ся злетіли,
Посідали за столики
І смачненько їли.

А ссва із дупла
Та очами луп, луп,
Коби мені не діточки
Я пішлаби туп, туп.

А ворони, добрі жони,
Пішли танцювати.
Злетів крук, захопив друк,
Пішов розганяти.

Хід забави:

Усталяємо дітей в чотири ряди як до вправ. Віддаль між дітьми повинна бути така щоби діти могли свббідно рухатися і не зачіпали руками одне, одного. Співають і рівночасно імітують всі рухи: роботу звірят, про яких співається в пісні.

Ведмеді молотять	-	махають руками немов би молотили.
До млина носили	-	Двома руками тримають, немов, мішок на правому рамені.
Цап меле	-	Долоні стиснені в кулачки. Крутять кулачок над кулачком.
Коза насипає	-	Пересипають з руки в руку.
Козятко мірки відбирає	-	Беруть з правої сторони та переносять на ліву.

Закінчення Додатка М

33

2. Муха тісто місить - Показують як це місять тісто.
 Комар воду носить - В двох руках немов відра, переми-
 ляються раз в ліво раз в право, від
 тягару води.
 Киця пече бохонятка - Качають руками немов виробляють хліб.
 Кіт Бога просить - Складають ручки як до молитви.
3. Птички ся злетіли - Витягають руки в боки і махають
 як крилами.
 Посідали за столиком - Присідають і імітують як то вони
 смачненько їдять.
4. А лисичка танцює - Беруться за боки і крутяться в право
 і ліво.
 Хвостом замітає - Тримаять з заду за сукночку чи
 штанята і махають в право і ліво
 немов замітають.
 А ведмідь старий дід,
 на дудочку грає - Прикладають руки до уст перебирають
 пальцями немов грають на дудці.
5. А сова.... та очима
 луп, луп - Показують це в той спосіб що витрі-
 щують очі /широко відчиняють/.
 Я пішлаби туп, туп - Тупають, ритмічно, ногою на слова
 туп, туп.
6. А ворони пішли
 танцювати - По двоє беруться за руки перекручу-
 ються кругом.
 А крук дручком розганяє - Двома руками тримають немов
 дручок і вимахують на всі боки.
- Дуже гарно виходить ця інсценізація тоді, коли діти мають
 відповідні строї: 2 ведмедеків, 2 півників, цапок, коза,
 козенятко, муха, комар, киця, і кіт, лисичка, ведмідь,
 сова, 2 ворони і крук.

Додаток підготовлений автором на основі опрацювання джерела: Магус, С. (1967а).
 Програма для садочку. Видано Союзом Українок Канади, Гамільтон, Онтаріо.

ДОДАТОК Н

План лекції на тему Розповідання казки «Ріпка»

Мета лекції:

Вчити дітей слухати розповіді: поширити й уточнити словник дітей (ріпка, дід, баба, внучка, жучка, кішка, овочі, казка тощо).

Наочні засоби: Ріпка, малюнки до казки «Ріпка», тобто кольорові фігурки діда, баби, внучки, жучки, кішки, мишки. Картон чи полотно, на які можна було б чіпляти фігурки.

Хід лекції:

1. Вступна бесіда до теми. Учитель повідомляє, що він розповість дітям казку про «Ріпку». Показує ріпку і розпитує про неї. Робить висновок, що ріпка – це ярина (має корінь, листя, її споживають).
2. Учитель розповідає «Ріпку» повільно, виразно, виділяючи в ній повтори. Свою розповідь ілюструє малюнками: «Посадив дід ріпку» – ставить на полотні малюнок діда і ріпки.
3. Учитель ставить питання, діти розповідають зміст казки.
4. Розповідь казки без запитань учителя. Учитель заохочує учнів розповідати самостійно, один розповідає до певного місця, далі інший. Казку розповідають кілька разів, щоб до розповіді втягнути всіх учнів. Після розповіді клас робить висновок, що «в єдності сила».
5. Поділ речення на слова, склади і звуки. «Посадив дід ріпку», розбивають речення на слова, слова – на склади, склади на звуки.
6. Робота із загадками. Учитель каже: «Сидить дівчина в коморі, а коса її надворі». Діти відгадують цю загадку. А потім самі дають загадки про ярину, якщо знають.
7. Малювання ріпки.

Завдання додому: навчитися розповідати казку «Ріпка» і скласти речення про ріпку, діда і бабу.

Додаток підготовлений автором на основі опрацювання джерела: План лекції на тему «Розповідання казки «Ріпка». (1971). Українська школа, 1, 7.

Додаток II

ЛИСИЧКА-СЕСТРИЧКА

й інші

НАРОДНІ КАЗКИ ДЛЯ ДІТЕЙ І МОЛОДІ

Ілюстрації Петра Куця

Пояснення англійською мовою

Прот. С. П. Симзига

Видання
Крайової Управи Комітету Українок Канади

Друкарня Видавничої Спільки „Тризуб”

ВІННІПЕГ

1978

КАНАДА

Продовження Додатку II

Медівник¹

Були собі дід і баба. Жили вони довго, але бідували так, що навіть хліба в них не було. Одного разу дід просить:

“Бабусю! Спечи мені медівник!”

“Та з чого я спечу, коли в нас і муки немає?”

“От, бабусю, піди до комори,² візьми всю муку, то й буде на медівник!”

Бабуся послухала, пішла до комори, забрала всю муку, розпалила³ в печі та й замісила⁴ муку з медом. Потім спекла медівник і поклала на вікно, щоб він простиг.⁵

Лежав той медівник на вікні та й лежав, а потім — гоп на сходи, а із сходів на землю в двір, а з двору за ворота та й покотився⁶ дорогою.

Котиться й котиться по дорозі аж надбіг⁷ зайчик.

“Медівнику, медівнику, ти такий смачний, я хочу тебе з’їсти!”

“Ой не їж мене, зайчику. Я тобі гарну пісню заспіваю.”

“Ану заспівай!”

“Я по засіку⁸ метений,
Я на меду спечений,
Я від баби втік,
Я від діда втік,
То й від тебе втечу!”

Та й побіг медівник! Біжить і біжить дорогою. Аж там надбігає вовк.

“Медівнику, медівнику, ти такий смачний. Я хочу тебе з’їсти!”

“Не їж мене, вовчику-братчику! За те я тобі гарну пісню заспіваю!”

“Я по засіку метений,
Я на меду спечений,
Я від баби втік,
Я від діда втік,
То й від тебе втечу!”

1 Медівник — Honeybread

2 Комори (комора) — Pantry, store room

3 Розпалила — Made a fire

4 Замісила — Made dough.

5 Простиг — To cool off.

6 Покотився — Rolled away.

7 Надбіг — Came running.

8 Засіку (засік) — Flour bin.

Закінчення Додатку П

Та й далі собі побіг. Біжить він та й біжить дорогою, аж зустрів⁹ його великий ведмідь.

“Медівнику, медівнику, я тебе з’їм!” сказав ведмідь.

“Ой не їж мене, ведмедику-братчику! Я тобі гарну пісеньку заспіваю.”

“Добре, співай!”

“Я по засіку метений,
Я на меду спечений,
Я від баби втік,
Я від діда втік,
То й від тебе втечу!”

І побіг медівник! Біжить він та й біжить, а по дорозі зустріла його лисичка.

“Медівнику, медівнику, я тебе з’їм!”

“Ой, не їж мене, лисичко-сестричко. Я тобі гарну пісеньку заспіваю.”

“Ану заспівай!”

“Я по засіку метений,
Я на меду спечений,
Я від баби втік,
Я від діда втік,
То й від тебе втечу!”

А лисичка так ласо поглядає на медівника.

“Гарна твоя пісня!” каже лисичка. “От тільки я трохи недочуваю.¹⁰”

Заспівай ще раз! Але сідай мені на язик! Я краще буду чути твою пісню.”

Медівник скочив їй на язик та й почав співати.

“Я по засіку метений,
Я на меду спечений,
Я від баби втік...”

А лисичка тоді — хап його! Та й з’їла.

⁹ Зустрів — (A bear) met (him).

¹⁰ Недочуваю — Hard of hearing.

Додаток Р

Леся Храплива-Щур

Сценка на Святого Миколая

Заслона закрита, перед нею екран. Хтось гитає голосно й виразно вступ до сценки, а в той же час на екрані висвітлюють епідіяскопом відповідні картини.

Ой, радіють вже від ранку янголята:
Йде день Отця Миколая — це ж велике свято!
А роботи в них — повніська хата!

Ось один копістку взяв і радо
В казані мішає шоколяду.
Другий — шоколядки в різні взори
Виливає: то серця, то зорі,
То обарінки, горішки і так далі,
Будуть навіть з шоколяди лялі!
Той — в печі вогонь розвів з комети:
Бублики пекти, ще й склицею мастити.

Інший янгол шиє — не марниці! —
То ведмедиків, то песиків, то киці.
Той знов м'ячків надув із двісті —
Всі кругленькі, розмальовані, барвисті.
А ляльок — зчислити їх несила!
Ось гуцулка, поліщучка біла,
Київлянка наче мак розквіла,
Там полтавка в вишитих рукавах,
Гетьман на коні — в руці булава!
А до того ще пошили трохи
Сміхунців — веселих скоморохів.

Старший янгол ножиці великі
Взяв і хмарок-баранців покликав.
Хмарки збіглися — комірка повна!
Янгол з них стриже біленьку вовну.
Другий веретеном фурр! — і швидко
З вовни випрядає білу нитку.
Третій взяв із блискавиці дроти,
З вовни щоб плести, а часом і... пороти:
Рукавички і шапки на вуха,
Щоб не змерзли діти в завірюху.

А в друкарні — гурр, гурр, гурр — машини
золоті працкують:

Янголята українські книжечки друкують.
Скільки там казок, тай віршиків немало,
Щоб для кожної дитини стало!

Вже й пакують всі дари діворі,
Розмальовані папері в зорі.
Адресують пера золотисті:
Цей дарунок Ірці, той для Христі.
Для Ганнусі, Ліди і для Галі,
Для Романа, Славка і для Валі,
Для Надійки, Олі та Івася,
Для Юрка, Василька і Михася,
Цей буде Оксанці, той Петрові...
Всі даруночки лежать готові,
І літак готовий вже на небі:
Повезе дари, куди лиш треба!
Вибігають поза браму янголята,
У дорогу своїх друзів проважати.

ПЕРША КАРТИНА

Заслона відгиняється. На сцені небо з зірками та хмаринками. На переді стоїть літак. Кругом нього ЯНГОЛЯТА, співають на мелодію „Мала баба три сини“:

Швидко, янголи, так так,
Ой так так, ой так так,
Вже готовий наш літак,
Наш літак, гей!

Полетить в далекий край,
Гей у край, гей у край,
Преподобний Миколай,
Миколай, гей!

Везе дарів повний міх,
Повний міх, повний міх,
Добрим дітям радість — сміх,
Радість — сміх, гей!

А на небі вже зірки,
Вже зірки, вже зірки,
Засвітили ліхтарки,
Ліхтарки, гей!

Янголи-пілоти йдуть
Ой ідуть, ой ідуть,
Хай буде щаслива путь,
Добра путь, гей!

(Якщо можливо вивести цей ефект при „А на небі вже зірки“ зорі справді розсвіжуються. Кожне янголя тримало в руках великий, барвистий пакунок, тепер кладе його в літак. Входять ЯНГОЛИ в білих літунських комбінезонах, шоломах та з крилами. Іх двоє).
Перший янгол:

Дякую вам, янголята,
Що прийшли нас попрощати,
Помогли нести дари,
Чемним діточкам згори.

Другий янгол:

Бо записано в зірках,
Що далекий жде нас шлях:
З-поміж хмар, з-поміж зірок
До всіх чемних діточок.

Перший янгол:

На землі мороз та сніг,
Вітер аж збиває з ніг,
Та потіха нам така:
Маєм в небі літака.
Друже, янголе з небес,
Ти провірив мотор весь?

Продовження Додатку Р

Другий:
 Все перевірене як слід.
 Не страшні нам сніг ні лід.
 Ось дарунків жде гора!
 Вирушати нам пора!

Перший:
 На землі, де в снігу гай,
 Жде святий нас Миколай.
 Старомодний вибрав шлях:
 Він поїде на санках.
(Дзвонять дзвіночки)

Другий:
 Чуєте? Дзвенять дзвінки!
 Миколая це санки!

Янголята (співають):
 Чемні діти здавна ждуть.
 Здавна ждуть, здавна ждуть,
 Дай вам, Боже, добру путь,
 Гарну путь, гей!

(Махають на прощання руками, відходять. ЯНГОЛИ всідають у літак, припинають пояси безпеки. ДРУГИЙ ЯНГОЛ стрепенувся нараз, наляканий).

Другий:
 Ні, не вірю! Це мана!
 Керми в літаку нема!

Перший:
 Ти ж перевірів!

Другий:
 Певно, так!
 Бездоганий був літак!

Перший:
 І пропала?!

Другий:
 Щож, дарма!
 Просто була — і нема!

Перший:
 Не кажи: я ж бачу сам,
 Хоч не віриться очам!
 То ж Святому я і ти
 Обіцяли допомогти!
 Бач, обіцянка яка,
 Як не рушиш літака?!

Другий:
 Ні, не побивайся, брате!
 Краще керму йдім шукати!

(Висідають з літака, позинають чукати всюди, по землі кругом літака. Коли зайшли за нього так, що їх не видно, з другого боку сцени виходить ЧОРТИК, несе керму в руках. За поясом у нього застромлені вили).

Чортик:
 Ха-ха-ха! Шукайте там:
 Успіху бажаю вам!
 А ніхто з вас не вгадав,
 Що чортище керму вкрав!
(Покривляється)
 „Добрим дітям — скарбів міх,
 Добрим дітям — радість сміх” —
 Янголів прекрасний спів,
 Лиш... забули про чортів!

А дітей нечемних — тьма!
 Чемних і зовсім нема!
 Пильних теж немає там —
 Ось робота там чортам!
(Показує на літак).

Всі летять у добрий час,
 Та зовсім не просять нас!
 Щож, я керму вам віддам,
 Та зате поїду сам,
 Просто зайцем, без квитка!
 Штука буде ось яка!

(Прикріплює керму на місце, влазить у літак, так, що його від глядачів не видно. ЯНГОЛИ виходять на перед, поміжують керму).

Перший:
 Хай загине всяке зло!
 Щойно керми не було,
 А тепер на місці знов —
 Хто та де її найшов?

Другий:
 Шлях далекий і зима,
 Думати — часу нема!
 Вирушаймо в добрий час —
 Миколай святий жде нас!

(Всідають у літак, пускають в рух пропелер. Якщо вдасться це виконати — по сцені „пролітають” хмарки та зорі — знак, що літак летить. Гуркоге голосно пропелер. Нараз затихає. Все стає на місці).

Перший:
 Що там сталося тепер?

Другий:
 Щось не діє пропелер!

Перший:
 Ой, спадає стрімголов,
 Аж морозить в жилах кров!
(Хмарки і зорі летять швидко вгору — бо ж літак паде!)

Другий:
 Ні, я зараз порятую!
(Схиляється в середину літака, зогось там шукає).
 Щось тверде в моторі чую!
(Витягає зортикові вили).

Перший:
 Глянь!
 Якась нечиста сила
 В мотор нам запхала вила!
(Кидає вили з розмахом за сцену, пропелер позинає знов крутитися, хмарки й зорі пливуть знов рівномірно, поволі).

Другий:
 Сила ця відома нам:
 Певно чорт Антипко сам!
 Нам пошкодити хотів!
 Знаєм добре ми чортів!

Перший:
 Ось причина це була!
 Чую — пахне тут смола!
 В літаку не ми одні!
(Витягає за обшивку зорттика).

Закінчення Додатку Р

Заховався чорт на дні!
 Ти чого сховався так?
 Не для тебе цей літак!

Чортик (жалісливо):
 Любі анголи, простіть!
 Ляйтесь зовсім не слід!
 Я дари поможу вам
 Роздавати діточкам!

Другий:
 Добрим янголам із неба
 Помочі чортів не треба!
 Та ще й поміч ця така:
 Попсував нам літака!

Перший:
 Та для нього шкода й слів!
 Скиньмо вниз, щоб сам летів!

Чортик:
 Ой, боюся дуже я!
 Далеченько ще земля!

Другий:
 Що, напав тебе вже страх!?
 Геть нечистого! Бабах!
*Виштовхують чортика з літака,
 він перевертає кілька смішних
 „козлів”, ховається за лаштунки.*

Перший (зідхає з полегшею):
 Ну, тепер вільний наш шлях!
 Бачу добре по зірках,
 Простелилась наша путь
 Аж на землю, де нас ждуть!

*Летять далі, за сценою гуги спів АНГО-
 ЛЯТ, як на погатку. Заслона.)*

ДРУГА КАРТИНА

*На сцену виходить СВЯТИЙ МИКОЛАЙ
 із ЯНГОЛАМИ. Дарунки лежать на сцені.*

Святий Миколай:

Чемні діти, в моє свято
 Вам дарів несучи багато:
 Забавок повніський міх,
 Обділити вас усіх.
 Шоколядки ось для вас,
 Щоб минав солодко час.
 І платівки, щоб пісень
 Слухали ви в кожен день.
 Та книжок найбільше тут.
 Всі на читачів лиш ждуть.
 У книжках — найбільший дар:
 Мудрість я привіз з-за хмар.
 Рідні вам везу книжки,
 Українські діточки!
 Щоб пізнати рідний край —
 Маєш книжку — і читай!
 Рідну мову і звичай
 Кожен змалку вже вивчай!
 А за це вас в кожну мить
 Хай Господь благословить!
 Щоб щасливий був ваш дім —
 Мир із неба вам усім!

(Роздає дарунків)

*Додаток підготовлений автором на основі опрацювання джерела: Храплива-Щур, Л.
 (1981). Сценка на Святого Миколая. Український учитель в Канаді, 4, 35-37.*

Додаток С

ДИТЯЧІ ІГРИ ТА ЗАБАВИ

Дрібушечка

1. «Дрибу, дрибу, дрібушечки, наїлися петрушечки;
Диб, диб до води, наїлися лободи.

2. Дрибу, дрибу, дрібушечки, погубилися черевички;
Туди-сюди, до води, шу, шу, шу, шу, он туди.

Діти стають у коло й, побравшись за руки, ходять то в один, то в другий бік, співаючи.

У середині кола пара або дві пари дітей крутяться вліво, потім вправо, при чому ціпко тримаються навхрест за руки. Тіло вигинається дещо назад, стопи споєні; скоренько дрібочуть, а ноги в колінах випростовані [19, с.4].

Така гра, безперечно, сприяє не тільки засвоєнню мови, а й допомагає фізичному розвитку дітей, виробляє у них музичний слух, здатність рухатися під відповідну мелодію. Цій же меті підпорядкована також забава «Барвінок», яку наводимо далі.

Барвінок

1. Там на горі барвінець, на долині зеленець.
По три гроші чічка, два таляри стрічка.
Мої милі паняночки, посходімся до купочки
І ставаймо в ряд!

2. Там на горі барвінець, на долині зеленець,
По три гроші чічка, два таляри стрічка.
Мої милі паняночки, просили вас матіночки,
Посідайте враз.

3,4,5,6,7,8 і 9-у строфу співається так само як 2-гу, лише з тією зміною, що при кінці слів «просили вас матіночки» додається:

в 3 строфі: поставайте враз! (разом)

«4» поклякайте враз!

Закінчення Додатку С

«5» поставайте враз!

«6» затупайте враз!

«7» заплещіте враз!

«8» потанцюйте враз!

«9» засмійтеся враз!

Все, про що співається в пісні, виконують діти. Стають у два ряди, повернені до себе обличчям. Підносять руки вгору, пригинаються й показують руками на долині зеленець, присідають і встають, клякають на обидві ноги і встають, тупають ногами, плещуть у долоні, танцюють одні напроти з другими, а при кінці сміються й розбігаються.

Усі рухи треба виконувати точно і всі діти разом».

*Додаток підготовлений автором на основі опрацювання джерела: Суховерська, О. (1979).
Рухові забави й гри. Вінніпег, Канада, с.4.*

Додаток Т Гра «Відгадай»

2

ГРА - "ВІДГАДАЙ!"

Діти беруться за руки і творять коло. Одна дитина - /назв'їм його Василь/ сідає на крісло в середині кола, схиляє голову і закриває очі.

Діти ходять колом. Василь плече раз у долоні і діти спиняються. Василь показує пальцем у сторону дітей і тим вибирає когось із кола- /назв'їм її Маруся/.

Маруся стає за плечима Василя.

Всі діти говорять до Василя:

"Раз, два, три,
Раз, два, три,
Відгадай,
Хто то є!"

Василь вгадує, "Це дівчина."

Всі відповідають, "Так!"

Василь питає, "Як ти називаєшся?"

"Я називаюся Маруся," вона каже. Тоді Маруся сідає, а Василь іде в коло. Гра продовжується. Але, коли Василь не вгадав, то діти кажуть, "Ні!" Тоді він далі сидить і гра повторюється.

ЧИ ЦЕ МУРКО ЧИ БУРКО?

Мурко

Бурко

Додаток підготовлений автором на основі опрацювання джерела: Васишин, С. (1973а). *Дивись, слухай, говори*. Підручник для початково-розмовної класи. Ukrainian Educational Council of Canada (Рада Української Школи при УГПЦ в Канаді). (Ч.1). Winnipeg, Manitoba, с. 2.

Додаток У

48

ГОЛОДНИЙ КОТИК

Казка про голодного, білого котика

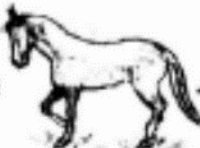
півов надвір і плаче. Побачила та й питає: "Чого ти плачеш?"

"Я голодний," каже , "І не знаю, як попросити їсти."

 каже, "Ти кажи- му - у - у!" каже, "Я так не

можу казати." І він побіг далі. Сірий стояв коло

Він каже, "Чого ти плачеш?" "Я дуже хочу їсти і не знаю, як сказати."

Ти скажи, "Гі - гі - гі," каже сірий . "Ні, я не можу так

казати." І побіг далі. "Чого ти плачеш?," каже червоний

Закінчення Додатку У

ГОЛОДНИЙ КОТИК

49

. "Я голодний і не знаю, як просити." Червоний

каже, "Ти закричи, ку - ку - рі - ку!" "Ні, я не можу так кричати,"

каже і побіг далі. А тут великий із великим , питає, "Чого ти плачеш?" "Я плачу, бо я дуже

голодний і не знаю, як просити." "Ти кажи, няв - няв - няв !", каже

великий, кіт, з великим побіг до "Ой, котику!" каже

. "Я забула дати тобі їсти."

 хвалаїсти.

котик пішов

і вже більше

не плакав.

Додаток підготовлений автором на основі опрацювання джерела: Васишин, С. (1973а). *Дивись, слухай, говори*. Підручник для початково-розмовної кляси. Ukrainian Educational Council of Canada (Рада Української Школи при УГПЦ в Канаді). (Ч.1). Winnipeg, Manitoba, с. 48-49.

Додаток Ф

МАТЕРІАЛИ ДО ПРОГРАМИ
СВІТ МАЛЯТ

ЛИСТОЧКИ ПАДАЮТЬ — 1

ПРИВІТ

ПЕРЕВІРКА

Учитель, який уже переробив з клясою
Модуль І. (частинно, або вцілості),
може вибрати для повторення ті частини,
в яких учні мають труднощі.

ПРЕДСТАВЛЕННЯ

Учитель

Учні (Кляса)

Небо хмарне.

Сьогодні вітер.

Сьогодні не тепло.

Тепер осінь.

— Тепер яка пора року?

К: — Тепер осінь.

Листочки різного кольору.

Листочки падають.

— Яка тепер пора року?

К: — Тепер осінь.

Ось вивірка.

Вона збирає горіхи.

Вона готується на осінь.

— Яка тепер пора?

У: — Тепер осінь.

— Яка тепер пора?

К: — Тепер осінь.

Пташки вилітають до теплих країн.

— Яка тепер пора?

К: — Тепер осінь.

Тепер пора закрити літні домики на зиму.

Вони беруть човен додому.

Вони складають вітрила.

— Котра тепер пора?

К: — Тепер осінь.

Дивіться на цей малюнок.

— Спитай.

У: — Котра тепер пора.

— Відповіж на питання.

У: — Тепер осінь.

ГРА

ЛИСТОЧКИ ПАДАЮТЬ — 2

ПРИВІТ

ПЕРЕВІРКА

Тепер осінь.
Котра тепер пора?

ПРЕДСТАВЛЕННЯ

Учитель

Це дерево.

— Що це?

— Що це?

Воно грубе. (Показати руками).

— Чи воно грубе?

Так, воно велике. (Показати руками).

— Чи воно велике?

— Чи воно грубе?

— Чи воно велике?

Ось коріння.

Це коріння дерева. — Повторіть.

— Чи це коріння дерева?

Покажіть мені коріння дерева.

Це рослина.

— Що це?

Вона мала.

— Чи вона мала?

— Що це?

— Покажи мені коріння рослини.

Це квітка.

— Що це?

Вона велика.

— Чи вона велика?

— Чи вона велика?

— Покажи мені коріння квітки.

— Покажи мені коріння рослини.

— Покажи мені коріння дерева.

(Показати на дерево)

— Чи воно грубе?

(Показати на рослину)

— Чи вона мала?

(Показати на квітку)

— Чи вона велика?

Завдання:

Учні мають знайти рослину з корінням (краще бур'ян) і принести до школи.

Кляса (Учні)

К: — Це дерево.

У: — Це дерево.

К: Так, воно грубе.

К: — Так, воно велике.

У: — Так, воно грубе.

У: — Так, воно велике.

К: — Це коріння дерева.

К: — Так, це коріння дерева.

К: — Ось коріння дерева.

К: — Це рослина.

К: — Так, вона мала.

У: — Це коріння.

У: — Ось коріння рослини.

К: — Це квітка.

К: — Так, вона велика.

У: — Так, вона велика.

У: — Ось коріння квітки.

У: — Ось коріння рослини.

У: — Ось коріння дерева.

У: — Так, воно грубе.

У: — Так, вона мала.

У: — Так, вона велика.

ЛИСТОЧКИ ПАДАЮТЬ — 3

ПРИВІТИ

ПЕРЕВІРКА

Це дерево
Так, воно велике. (грубе).
Це коріння дерева.
Це коріння рослини.

Так, вона мала.
Ось коріння рослини.
Вона велика.
Ось коріння квітки.

ПРЕДСТАВЛЕННЯ

Учитель

— Що це?
Це ялинка.
— Чи це ялинка?
Ось гілка.
— Покажіть мені гілку.
На гілці ялинки є голочки.
Це голочка.
— Що це?
Це голочка.
Це голочки.
— Що це?
— Що це?
— Що це?
Голочки колять.
— Чи голочки колять?
— Що це?
Голочка зелена.

Учні (Кляса)

К: — Це дерево.
У: — Так, це ялинка.
К: — Ось гілка.
У: — Це голочка.
У: — Це голочки.
У: — Це голочка.
У: — Це голочки.
У: — Так, голочки колять.
У: — Це голочка.

(Тепер показати на картках деякі речі зеленого кольору).

— Що це?
Шапка зелена.
Хата зелена.
— Що це?
Авто зелене.
Крейда зелена.
Голочка зелена.
— Якого кольору голочка?
Голочки зелені.
— Якого кольору голочки?
— Якого кольору шапка?
— Якого кольору шапки?
— Якого кольору авто?
— Якого кольору авта?
— Якого кольору голочка?
А ось шишка сосни.
Це шишка сосни.
— Що це?

К: — Це шапка.

К: — Це авто.

К: — Голочка зелена.

К: — Голочки зелені.
У: — Шапка зелена.
К: — Шапки зелені.
У: — Авто зелене.
У: — Авта зелені.
К: — Голочка зелена.

К: — Це шишка сосни.

Шишка сосни брунатна.

(Показати, як попередньо, зелений колір)

Шапка брунатна.

Шапки брунатні.

Крейда брунатна.

Крейди брунатні.

Авто брунатне.

Авта брунатні.

— Якого кольору шишка сосни?

— Якого кольору голочка?

У: — Шишка сосни брунатна.

Голочка зелена.

ГРА

ЛИСТОЧКИ ПАДАЮТЬ — 4

ПРИВІТИ

ПЕРЕВІРКА

Це ялинка (гілка, голочка).

Голочки колять.

— зелена.

— зелені.

— брунатна.

ПРЕДСТАВЛЕННЯ

Учитель

— Що це?

— Чи це гілка ялинки?

Це гілка клена.

Ось клен.

— Що це?

— Чи це гілка клена?

На гілці клена є листочки.

Ось листочок.

Це листочок.

— Що це?

— Покажіть мені листочок.

— Покажіть мені голочку.

— Що це?

Листочок червоний. (Продовжувати, як попередньо).

Листочки червоні.

Шапка червона.

Шапки червоні.

Хата червона.

Хати червоні.

— Якого кольору листочок?

— Якого кольору листочки?

А ось другий листочок.

Цей листочок не червоний.

Цей листочок помаранчевий.

Учні (Кляса)

К: — Це гілка.

У: — Ні, (це не гілка ялинки).

К: — Це клен.

У: — Так, (це гілка клена).

У: — Це листочок.

К: — Ось листочок.

К: — Ось голочка.

У: — Це листочок.

У: — Листочок червоний.

У: — Листочки червоні.

Продовження Додатку Ф

Листочок помаранчовий.

— Якого кольору листочок?

— Якого кольору листочки?

Цей листочок помаранчовий, а той червоний.

— Якого кольору цей листочок?

— А цей?

— А той?

— А цей?

ГРА

К: — Листочок помаранчовий.

У: — Листочки помаранчові.

К: — Цей листочок червоний.

У: — Цей листочок помаранчовий.

У: — Той листочок зелений.

У: — Цей листочок брунатний.

ЛИСТОЧКИ ПАДАЮТЬ — 5

ПРИВІТИ

ПЕРЕВІРКА

Це клен.

Це листочок.

Листочок червоний.

ПРЕДСТАВЛЕННЯ

Учитель

Я хочу представити вам вивірку, Вірку.

Це вивірка.

Її ім'я Вірка.

— Яке її ім'я?

— Яке її ім'я?

Вірка — вивірка.

— Чи це вивірка?

— Що це?

— Що це?

— А що це?

— Яке її ім'я?

Вірка на дереві.

— Де Вірка?

— Де Вірка?

— Чи Вірка на ялинці?

— Чи Вірка на клені?

ГРА

Листочки червоні.

Це червоний (помаранчовий, зелений, брунатний).

Кляса (Учні)

К: — Її ім'я Вірка.

У: — Її ім'я Вірка.

У: Так, це вивірка.

У: — Це вивірка.

К: — Це дерево.

К: — Це вивірка.

У: Її ім'я Вірка.

К: — Вірка на дереві.

У: — Вірка на дереві.

К: — Ні, (Вірка не є на ялинці).

К: — Так, (Вірка на клені).

ЛИСТОЧКИ ПАДАЮТЬ — 6

ПРИВІТИ

ПЕРЕВІРКА

Ї ім'я Вірка.
Це вивірка.

Вірка на дереві.

ПРЕДСТАВЛЕННЯ

Учитель

Кляса (Учні)

— Чи Вірка ходить?
Вірка не ходить.

К: — Ні, (Вірка не ходить).

— Чи Вірка ходить?
— Чи Вірка ходить?
(Учням)

У: — Ні, Вірка не ходить.

У: — Ні, Вірка не ходить.

— Чи ходить?
— Чи ходить?

У: — Ні, не ходить.

К: — Ні, не ходить.

Вірка не ходить.
Вона сидить.
Вона їсть.

К: — Так, вона їсть.

У: — Так, вона їсть.

— Чи вона їсть?
— Чи вона їсть?

Це горіх.

У: — Це горіх.

— Що це?

Вірка їсть горіх.

У: — Так, вона їсть горіх.

К: — Так, вона їсть горіх.

— Чи вона їсть горіх?
— Чи вона їсть горіх?

Вірка любить горіхи.

(Показати "любити" рисуєчи серце на дошці).

У: — Так, (добрі)

— Ні, недобрі.

— Чи горіхи добрі?

К: — Так, Вірка любить горіхи.

— Чи Вірка любить горіхи?

ГРА

ЛИСТОЧКИ ПАДАЮТЬ — 7

ПРИВІТИ

ПЕРЕВІРКА

Ні, Вірка не ходить.
Ні, не ходить.
Вона їсть.

Це горіхи.
Вона їсть горіхи.

ПРЕДСТАВЛЕННЯ

Учитель

Кляса (Учні)

Ось Вірчин хвіст.
Це хвіст.
— Що це?
— Чи це малий хвіст?
— Чи це грубий хвіст?
А це не хвіст, це парашут.
— Що це?
— Що це?
Дивіться, Вірка робить із хвоста парашут.
Вона скаче.
— Чи вона скаче?
— Чи вона скаче?
— Чи вона їсть?
Дивіться, я скачу.
— Встань і скач.
— Що ти робиш?
— Що вона робить?
(Повторити з іншими учнями).
Дивіться, я їм цукерку.
Я люблю цукерки.
Я їм.
(Дати цукерку учневі)
Ось цукерка.
— їж цукерку.
— Що ти робиш?
— Що він робить?
(Повторити з іншими учнями).

К: — Це хвіст.
У: — Ні, (це не малий хвіст).
У: — Так, це грубий хвіст.

К: — Це парашут.
У: — Це парашут.

У: — Так, вона скаче.
У: — Ні, вона не скаче.
К: — Так, вона їсть.

У: — (Так робить).
У: — Я скачу.
К: — Вона скаче.

У: — (Так робить).
У: — Я їм.
К: — Він їсть.

ГРА

ЛИСТОЧКИ ПАДАЮТЬ — 8

ПРИВІТИ

ПЕРЕВІРКА

Це хвіст.
 Так, це грубий хвіст.
 Це парашут.
 Так, він скаче.

Ні, вона не скаче.
 Я скачу.
 Я їм.

ПРЕДСТАВЛЕННЯ

Учитель

Кляса (Учні)

Ось трава.
 — Що це?
 — Що у траві?
 Так, Вірка у траві.
 — Де Вірка?
 Я не у траві.
 Я у клясі.
 — А де ти?
 Так, вона у клясі.
 — Де вона?
 (Повторити з учнем)
 — Де Вірка?
 Вірка шукає горіхи.
 — Чи Вірка шукає горіхи?
 Вона шукає горіхи.
 — Що вона робить?
 Ось листочок.
 Закрийте очі.
 Я ховаю листочок.
 Відкрийте очі.
 — Встань і шукай листочок.
 — Що він робить?
 (Повторити з ученицею)
 Дивіться! Вірка знайшла горіх.
 Вірка дуже щаслива.

К: — Це трава.
 К: — Вірка. (Це Вірка)
 У: — Вірка у траві.
 У: — Я у клясі.
 К: — Вона у клясі.
 У: — Вірка у траві.
 У: — Так, Вірка шукає горіхи.
 У: — Вона шукає горіхи.
 У: — (Так робить)
 К: — Він шукає листочок.

ГРА

Продовження Додатку Ф

ЛИСТОЧКИ ПАДАЮТЬ — 9

ПРИВІТИ

ПЕРЕВІРКА

Це трава
Вірка у траві.
Вона шукає

Я (він, вона) у клясі.
Вірка шукає горіхи.

ПРЕДСТАВЛЕННЯ

Учитель

— Хто це?
— Чи Вірка знайшла горіх?
Вона бере горіх.
— Що вона робить?
А тепер вона лізе на дерево.
— Що вона робить?
Вона йде додому.
— Куди вона йде?
Ось Вірчина хата.
Вона входить у хату.
Вона кладе горіх у куток.
Ось куток.
— Що це?
— Чи Вірка кладе горіх у куток?
Вірка готується на зиму.
— Чи вона готується на зиму?
Чи там багато горіхів?
Так, там багато горіхів. Повторіть.
— Чи там багато квіток?
Дивіться на цей малюнок.
Дивіться на цей малюнок.
— Чи там багато шапок?

Кляса (Учні)

К: — Це Вірка.
У: — Так, Вірка знайшла горіх.
К: — Вона бере горіх.
У: — Вона лізе на дерево.
К: — Вона йде додому.
У: — Це куток.
К: — Так, Вірка кладе горіх у куток.
К: — Так, вона готується на зиму.
К: — Так, там багато горіхів.
К: — Так, там багато квіток.
У: — Так, там багато шапок.

ГРА

ЛИСТОЧКИ ПАДАЮТЬ — 10

ПРИВІТИ

ПЕРЕВІРКА

Вона бере горіх.
Вона лізе.
Вона йде додому.

Так, вона готується на зиму.
Там багато

Продовження Додатку Ф

ДІЯЛОГ

Павло: Добридень, Гордію, Як почувашся?

Гордій: Дякую, дуже добре. Що ти робиш?

Павло: Я шукаю листочки клена.

Гордій: Для чого?

Павло: Я виконую задачу для панни (пана)

А ти?

Гордій: Я дивлюсь на вивірку. Вона шукає горіхи.

Павло: Дивись. Ось жовтий листок.

Гордій: А дивися там!.. Гарний червоний листок.

Павло: Як гарно! Дякую!

ПРЕДСТАВЛЕННЯ ДІЯЛОГА

Учитель

Кляса (Учні)

Ось хлопець.

Він не є вдома.

Він не є в школі.

Він у лісі.

Це ліс.

— Що це?

К: — Це ліс.

— Чи там багато дерев?

У: — Так. Там багато дерев.

Він ходить по лісі.

— Що він робить?

У: — Він ходить по лісі.

Він шукає щось.

Ім'я цього малого хлопця — Павло.

— Яке його ім'я?

У: — Його ім'я Павло.

Він бачить когось.

— Чи це хлопець?

У: — Так, це хлопець

— Що він робить?

У: — Він ходить.

Його ім'я — Гордій.

— Яке його ім'я?

У: — Його ім'я Гордій.

Павло й Гордій стрічаються.

Слухайте:

(Подивіться на спосіб навчання 1-го діялога і навчайте цей діялог до слова "чому?")

— Як ти почувашся?

У: — Дякую, дуже добре!

— Спитай свого товариша.

У: — Як ти почувашся?

— Відповіж на питання.

У: — Дякую, дуже добре!

(зробити ланцюг)

Я ховаю листочок).

— Тепер,, шукай листочок.

У: — (Так робить).

— Що ти робиш?

У: — Я шукаю листочок.

Спитай

У: — Що ти робиш?

— Відповіж на питання.

У: — Я шукаю листочок.

ГРА

ЛИСТОЧКИ ПАДАЮТЬ — 11

ПРИВІТИ

ПЕРЕВІРКА

Тепер осінь.

Це дерево.

..... зелений, (брунатний, помаранчовий, червоний).

..... зелені, (брунатні, помаранчові, червоні).

Це ліс.

Його ім'я Павло (Гордій).

Там багато дерев.

ДІЯЛОГ

Павло: Добридень Гордію. Як почувашся?

Гордій: Дякую, добре. Що ти робиш?

Павло: Я шукаю листочки клена.

Гордій: Для чого?

ПРЕДСТАВЛЕННЯ

Учитель

Кляса (Учні)

(Дограти діалог до слів "зелений листочок").

СПОСІБ ВЖИВАННЯ

Грицю, скажи мені, що ти виконуєш завдання.

Гриць: Я виконую завдання.

Учитель: Скажи мені, що ти виконуєш завдання.

— Що він робить?

— Що вона робить?

— Подивись на вивірку.

— Що він робить?

— Що вона робить?

— Подивись на

— Що ти робиш?

— Що він робить?

Це телевізор.

— Що це?

— Дивись на телебачення.

— Що ти робиш?

— Покажи мені жовтий листочок.

— Піди до столу і діткни жовтий листочок.

Він дотикається жовтого листочка.

— Що він робить?

У: — Я виконую завдання.

У: — Він виконує завдання.

У: — Вона виконує завдання.

У: — (так робить).

У: — Він дивиться на вивірку.

К: — Вона дивиться на вивірку.

У: — (так робить).

У: — Я дивлюся на

К: — Він дивиться на

У: — Це телевізор.

У: — (так робить).

У: — Я дивлюсь на телебачення.

У: — Ось, жовтий листочок.

У: — (Так робить).

К: — Він дотикається жовтого листочка.

ГРА

Продовження Додатку Ф

ЛИСТОЧКИ ПАДАЮТЬ — 12

ПРИВІТИ

ПЕРЕВІРКА

Я (він, вона) виконую (виконує)
завдання.

Він (вона) дивиться на вивірку.
(Телебачення).

Я дивлюсь (він дивиться) на
Ось жовтий листочок.

Гордій: — Дякую, дуже добре. Що робиш?

Павло: — Я шукаю листочки клена.

Гордій: — Чому?

Павло: — Я виконую завдання для

А ти?

Гордій: — Я дивлюся на вивірку. Вона шукає
горіхи.

Гордій: — Дивись. Жовтий листочок.

ПРЕДСТАВЛЕННЯ

(Закінчення діалога)

СПОСІБ ВЖИВАННЯ

Учитель

— Чи Гордій почувається добре?

— Що Павло робить?

— Чи він виконує завдання?

— Чи Гордій виконує завдання?

— Що вивірка робить?

— Якого кольору листочок?

Гордій також знаходить листочок.

— Якого кольору листочок?

— Що Павло каже?

— Скажи мені, що ти почуваєшся дуже добре.

— Скажи мені, що ти шукаєш листочок.

— Скажи мені, що ти виконуєш завдання.

— Скажи мені, що дивиться на ви-
вірку.

— Скажи мені, що вивірка шукає горіхи.

— Скажи мені, що листочок жовтий.

— Скажи мені, що листочок червоний.

Кляса (Учні)

У: — Так, Гордій почувається добре.

У: — Він шукає листочки клена.

У: — Так, він виконує завдання.

У: — Ні. Він дивиться на вивірку.

У: — Вона шукає горіхи.

У: — Листочок жовтий.

У: — Листочок червоного кольору.

У: — Як гарно, дякую.

У: — Я почуваюся дуже добре.

У: — Я шукаю листочок.

У: — Я виконую завдання.

У: — Вона дивиться на вивірку.

У: — Вона шукає горіхи.

У: — Листочок жовтий.

У: — Листочок червоний.

ГРА

ЛИСТОЧКИ ПАДАЮТЬ — 13

ПРИВІТИ

ПЕРЕВІРКА

Гордій почувається дуже добре.

Він шукає листочки клена.

(горіхи)

Листочок жовтий (червоний).

Я почуваюся дуже добре.

Я шукаю

Він жовтий (червоний).

Продовження Додатку Ф

ПРЕДСТАВЛЕННЯ

Учитель

Це гра у футбол.
 — Що це?
 Футбол, це спорт.
 — А що є гоккей?
 — А що є бейзбол?
 — А що є футбол?
 Це осінній спорт.
 — Чи футбол є осінній спорт?
 Я люблю футбол.
 Грицю, чи ти любиш футбол?
 Гриць: Так, я люблю футбол.
 Учитель: — Чи ти любиш футбол?
 — Чи він любить футбол?
 — Чи ти любиш бейзбол?
 — Чи він любить бейзбол?
 — Чи ти любиш гоккей?
 — Чи він любить гоккей?
 — Покажіть мені осінній спорт.
 — Чи осінній спорт?

Учні (Кляса)

К: — Це гра у футбол.
 У: — Це спорт.
 К: — Це спорт.
 У: — Це спорт.
 К: — Так, футбол є осінній спорт.
 У: — Так, я люблю футбол.
 У: — Так, він любить футбол.
 У: — Так, я люблю бейзбол.
 К: — Так, він любить бейзбол.
 У: — Так, я люблю гоккей.
 К: — Так, він любить гоккей.
 У: — Ось осінній спорт.
 У: — Так (Ні), (не) є осінній спорт.

ГРА

ЛИСТОЧКИ ПАДАЮТЬ — 14

ПРИВІТИ

ПЕРЕВІРКА

Це гра у футбол.
 Це спорт.

Так, я люблю (він любить) футбол (бейзбол,
 гоккей).

ПРЕДСТАВЛЕННЯ

Учитель

Ця мала дівчинка не грає у футбол.
 Вона мажоретка.
 Вона робить вигуки, щоб заохочувати гравців.
 Слухайте, ось вигук:
 Один! два! три! чотири! п'ять!... пст!
 (палець вгору) — Повторіть.
 Один! два! три! чотири! п'ять!... пст!
 (палець вниз) — Повторіть.
 Один! два! три! чотири! п'ять!... пст!
 (палець направо) — Повторіть.
 Один! два! три! чотири! п'ять!... пст!
 (палець наліво) — Повторіть.

Кляса (Учні)

К: — Один! два! три! чотири! п'ять!... пст!
 К: — Один! два! три! чотири! п'ять!... пст!
 К: — Один! два! три! чотири! п'ять!... пст!
 К: — Один! два! три! чотири! п'ять!... пст!

Продовження Додатку Ф

пст! (палець вгору)
 пст! (палець вниз)
 пст! (палець направо)
 пст! (палець наліво)

А тепер уявляйте собі, що ви є мажоретки і що ваша команда виграє.

— Робіть вигук.

К: — Один! два! три! чотири! п'ять!.. пст!
 Один! два! три! чотири! п'ять!.. пст!
 Один! два! три! чотири! п'ять!.. пст!
 Один! два! три! чотири! п'ять!.. пст!
 Пст! пст! пст! пст!
 Браво! браво! браво!

Ось одна команда, а ось друга команда.
 Там є дві команди.

— Скільки там команд?

Ось одна команда.

— Покажіть мені другу команду.

Ось одна команда, а ось гравець.

Це гравець.

— Хто це?

Дивіться, я рахую гравців... один гравець, другий гравець і т. д.

— Скільки там гравців?

— Чи там гравців?

— А що це?

— Скільки там м'ячів?

К: — Там дві команди.

К: — Ось друга команда. (Ось команда).

У: — Це гравець.

К: — Там гравців.

У: — Ні. Там гравців.

К: — Це м'яч.

У: — Там один м'яч.

ГРА

ЛИСТОЧКИ ПАДАЮТЬ — 15

ПРИВІТИ

ПЕРЕВІРКА

ВИГУК

Один! два! три! чотири! п'ять!.. пст!

Один! два! три! чотири! п'ять!.. пст!

Один! два! три! чотири! п'ять!.. пст!

Один! два! три! чотири! п'ять!.. пст!

Пст! пст! пст! пст! пст!

Браво! браво! браво!

Ось команда.

Це гравець.

Там гравців.

Там один м'яч.

ПРЕДСТАВЛЕННЯ

Учитель

— Хто це?

Ось шолом.

— Що це?

— Чи він носить шолом?

Так, він носить шолом. — Повторіть.

Учні (Кляса)

К: — Це гравець.

У: — Це шолом.

У: — Так. (Так, він носить шолом).

К: — Так, він носить шолом.

Закінчення Додатку Ф

— Чи він носить шолом?
Ось наплечна накладка
— Що це?
— Чи він носить накладку?
Ось светер.
— Що це?
— Чи він носить светер?
Ось чоботи.
— Що це?
— Чи він носить чоботи?
Він має гарний однострій.

ГРА

К: — Так, він носить шолом.

У: — Це наплечна накладка.

У: — Так, він носить накладку.

К: — Це светер.

У: — Так, він носить светер.

К: — Це чоботи.

У: — Так, він носить чоботи.

Федір Малицький

РАПСОДІЯ ПРО КИЇВ

На високих горах, на землі хрещатій
Де Дніпро віками в берегах шумить,
Розляглося місто у зелених шатах,
Соняшним шоломом підпира блакить.

На сторожі волі стали тут тополі,
І цвітуть каштани гроном білих свіч.
А було, що ворог тут чинив сваволю,
Вічну людську правду розпинав уніч.

З попелу і крові оживало місто,
Ворогів карало в віковій борні.
На Софійській площі славило врочисто
Лицаря Богдана на баскім коні.

Як прийшла фашистська до воріт навала,
Боронився Київ, хижаків карав.
Українським людям кручі помагали,
І старий Славутич рани промивав.

Людською рікою гомонить Хрещатик,
Час новий в тунелях проплива метром.
Володимир в бронзі на горі блаватній
Йде щодня у вічність на плечі з хрестом.

Михайло Яременко

ЗУСТРІЧІ

Йду я по шевченківським бульварі,
Тополино плещеться весна.
В небі, як лілеї, білі хмари,
За Дніпром — у сонці далина.

Мов струмок, видзвонює Хрещатик, —
Люду, люду, мов квіток в маю!
Я іду з Шевченком привітатись,
Покладу троянду Кобзарю.

Він в саду стоїть, широкоплечий,
Біля ніг — веселка квітів гра.
Кажуть, він сюди іде під вечір,
Вранці повертає до Дніпра.

І йому Славута сивочолий
Знов натхнення і снагу дає.
Бачить він, як лан широкополий
Врунами пшениць у обрій б'є.

За Дніпром — ясні і чисті далі,
Хмари з голубиними крильми...
Не стоїть Тарас на п'єдесталі —
Кобзарем живе поміж людьми.

Додаток Х
Додаток Х-1

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

вул. М.Коцюбинського, 2, м.Чернівці, 58002, тел. (0372) 584811, факс (0372) 552914,
E-mail: rector@chnu.edu.ua, код ЄДРПОУ 02071240

Від 18.03.2020 № 28/17-733 На № _____ від _____

Акт

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Рудницької-Юрійчук Ірини Романівни
на тему: «Розвиток української дошкільної освіти й виховання
в США та Канаді»
зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Матеріали дисертаційного дослідження І.Р.Рудницької-Юрійчук протягом 2014-2019 рр. пройшли апробацію в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича при викладанні курсів «Педагогіка», «Педагогіка дошкільна», «Історія дошкільної педагогіки», «Теорія та методика ознайомлення дітей з українознавством», «Дитяча література (українська та зарубіжна)», «Теорія та методика співпраці ДНЗ з родинами», «Педагогіка сім'ї та родинного виховання» студентам спеціальності «Дошкільна освіта», а також під час написання рефератів, курсових і дипломних робіт. Положення і висновки дисертаційної роботи склали основу спецкурсу «Теорія та методика ознайомлення дітей з українознавством», який асистент І.Р. Рудницька-Юрійчук викладає для майбутніх вихователів дошкільних закладів.

Опубліковані в фахових наукових виданнях і матеріалах наукових конференцій різного рівня матеріали дисертаційного дослідження використовувалися студентами під час написання доповідей, рефератів, курсових і дипломних робіт.

Перший проректор

Василь .БАЛУХ

Додаток Х-2

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
 MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
 ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
 IVAN FRANKO NATIONAL UNIVERSITY OF LVIV

вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000, Україна
 тел. факс (032) 261-60-48, тел. 260-34-02
<http://www.lnu.edu.ua>, e-mail: lnu@lnu.edu.ua
 Код ЗКПО 02070987 Державна Казначейська служба України
 МФО 820172, р.р. 35225230001061
 № свідоцтва 17701483, ін. под. № 020709813029
 Валютний рахунок № 26005000028567, 26009000028110
 в Укрексімбанку
 м. Львова МФО 322313
 № 1363-К від 01.06.2020

1, Universytetska Str., Lviv, 79000, Ukraine
 Phone Fax: +38 (032) 261-60-48, 260-34-02
<http://www.lnu.edu.ua>, e-mail: lnu@lnu.edu.ua
 Code ZKPO 02070987 State Treasury Service of Ukraine
 MFO 820172, Settlement Acc. 35225230001061
 Certificate No. 17701483, Tax IN020709813029
 Foreign Currency Acc.No. 26005000028567, 26009000028110
 in Lviv Branch of Ukreximbank
 MFO 322313
 на № _____ від _____

Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Рудницької-Юрійчук Ірини Романівни
 на тему «Розвиток української дошкільної освіти й виховання
 в США та Канаді»,
 представленого на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
 за спеціальністю 13.00.01- Загальна педагогіка та історія педагогіки

Упродовж 2015-2019 років основні положення та висновки дисертаційного дослідження Рудницької-Юрійчук Ірини Романівни на тему: «Розвиток української дошкільної освіти й виховання в США та Канаді» апробувалися в освітньому процесі Львівського національного університету імені Івана Франка.

Матеріали та висновки дисертаційного дослідження використовувалися при викладанні студентам факультету педагогічної освіти, спеціальності «Дошкільна освіта», навчальних курсів «Педагогіка», «Педагогіка дошкільна», «Історія дошкільної педагогіки», «Дитяча література (українська та зарубіжна)», «Теорія та методика співпраці ДНЗ з родинами», «Педагогіка сім'ї та родинного виховання».

Опубліковані у фахових наукових виданнях і матеріалах наукових конференцій різного рівня матеріали дисертаційного дослідження використовувалися студентами під час підготовки доповідей, творчих рефератів, курсових і дипломних робіт, завдань самостійної роботи.

Результати наукового пошуку Рудницької-Юрійчук Ірини Романівни отримали схвальні відгуки та оцінені як такі, що доцільно впроваджувати в освітній процес закладів вищої освіти.

Проректор з наукової роботи
 Львівського національного університету
 імені Івана Франка,
 чл.-кор. НАН України

проф. Радчишевський Р.С.

Додаток Х-3

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
 ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
 ХМЕЛЬНИЦЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ
 вул. Проскурівського підпілля, 139, м. Хмельницький, 29013,
 тел./факс: (0382) 72-09-23, 65-65-52, тел.: 79-53-55, 79-59-45
 E-mail: kgpa@ukr.net Код ЄДРПОУ 02138872

14.05. 2020 р. № 177 На № від

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Рудницької-Юрійчук Ірини Романівни на тему: «Розвиток української
дошкільної освіти й виховання в США та Канаді»
зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Науково-методичні матеріали дисертаційного дослідження І.Р.Рудницької-Юрійчук «Розвиток української дошкільної освіти й виховання в США та Канаді» впродовж 2017-2019 рр. апробовано в Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії під час проведення лекційних і семінарських занять для студентів спеціальності 012 Дошкільна освіта з курсів «Педагогіка загальна», «Педагогіка дошкільна», «Історія дошкільної педагогіки», «Сімейне виховання дітей з особливостями психофізичного розвитку», «Теорія та методика співпраці ДНЗ з родинами». Опубліковані у фахових педагогічних виданнях та збірниках матеріалів наукових конференцій різного рівня статті І.Р.Рудницької-Юрійчук розширили кругозір студентів, збагатили знання майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти досвідом навчання і виховання українських дітей у США та Канаді.

Дисертаційна робота І.Р.Рудницької-Юрійчук є актуальною і доцільною, її результати можуть бути використані у закладах вищої освіти, що здійснюють підготовку вихователів дошкільних установ.

Довідка про апробацію і впровадження дисертаційного дослідження І.Р.Рудницької-Юрійчук «Розвиток української дошкільної освіти й виховання в США та Канаді» обговорено і затверджено на засіданні кафедри дошкільної педагогіки, психології та фахових методик Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (протокол № 9 від 29 квітня 2020 р.).

Довідку видано для подання за місцем вимоги

Ректор,
 доктор педагогічних наук, професор

Шоробура І.М.

Завідувач кафедри дошкільної педагогіки,
 психології та фахових методик,
 доктор педагогічних наук, професор

Зданевич Л. В.

Підписи І.М.Шоробури, Л. В. Зданевич засвідчую

Начальник відділу кадрів ХГПА

Барановська В. М.

Додаток Х-4

УКРАЇНА
 МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
**ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
 ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
 ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА**
 вул. М.Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027,
 тел. (0352)43-58-80, факс (0352)43-60-02
 e-mail: info@tnpu.edu.ua, код ЄДРПОУ 02125544

UKRAINE
 MINISTRY OF EDUCATION AND
 SCIENCE OF UKRAINE
**TERNOPIL VOLODYMYR HNATIUK
 NATIONAL PEDAGOGICAL UNIVERSITY**
 2 M. Kryvonosa st., Ternopil, 46027, Ukraine
 tel. +38 0352 43 60 67, fax: +38 0352 43 60 02
 e-mail: info@tnpu.edu.ua

Від "02" 06 2020 р. № 489-33/03 На № _____ від "___" _____ 20__ р.

Довідка

про апробацію результатів дисертаційного дослідження
Рудницької-Юрійчук Ірини Романівни
 на тему: «Розвиток української дошкільної освіти й виховання
 в США та Канаді»

зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Упродовж 2018 – 2019 рр. на кафедрі педагогіки і методик початкової та дошкільної освіти Тернопільського національного університету імені Володимира Гнатюка було апробовано матеріали дисертаційного дослідження І. Р. Рудницької-Юрійчук. Вони використовувалися у процесі проведення лекційних та семінарських занять з курсів «Історія педагогічної думки», «Основи педагогіки», «Педагогіка дошкільної освіти», «Історія дошкільної педагогіки», «Актуальні проблеми теорії виховання» зі студентами спеціальностей «Дошкільна освіта» та «Початкова освіта».

Опубліковані результати дисертаційної роботи зацікавили майбутніх фахівців і під час написання рефератів, курсових та дипломних робіт. Апробація положень і висновків дисертаційної роботи засвідчила її актуальність і доцільність використання у підготовці майбутніх працівників закладів дошкільної освіти.

Довідку про апробацію результатів дисертаційного дослідження І. Р. Рудницької-Юрійчук «Розвиток української дошкільної освіти й виховання в США та Канаді» обговорено і затверджено за засіданні кафедри педагогіки і методик початкової та дошкільної освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 9 від 26 травня 2020 р.).

Проректор з наукової роботи та міжнародного співробітництва,
 доктор біологічних наук, доцент

Г. І. Фальфушинська

Завідувач кафедри педагогіки
 і методики початкової та дошкільної освіти,
 доктор педагогічних наук, професор

О. І. Янкович

Додаток Ц

Список публікацій здобувача

Публікації у наукових періодичних виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз даних

1. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2016с). Теоретичні засади організації педагогічного процесу в дошкільних установах зарубіжних українців у США та Канаді. *Молодий вчений*, 11, 490-493.
2. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2017а). Релігійне виховання як один із основних напрямків виховання в українському дитячому садку в українській діаспорі США та Канади. *Молодий вчений*, 6, 292-295.

Публікації у наукових фахових виданнях України

3. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2007b). Особливості функціонування українських дитячих садочків у Канаді. *Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія*, 331, 112-118.
4. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2008b). Навчання української мови як основа виховання дітей дошкільного віку в українській діаспорі. *Науковий вісник Миколаївського державного університету. Спецвипуск: Педагогічні науки. Психолого-педагогічне забезпечення передшкільної освіти, Т.1*, 158-164.
5. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2008с). Передумови зародження і розвитку українських дошкільних закладів у США і Канада. *Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія*, 405, 153-161.
6. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2009а). Релігійне виховання дітей дошкільного віку в українській діаспорі США та Канади. *Вісник Прикарпатського національного університету. Педагогіка, XXVIII-XXIX*, 59-62.
7. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2009b). Роль Курсу Працівників Дошкілля в підготовці виховників для українських дошкільних установ у США і Канаді. *Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія*, 465, 174-181.
8. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2010b). Роль співпраці дошкільної установи з батьками вихованців в українській діаспорі США і Канади. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 5(7), 101-106.
9. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2012b). Розвиток особистості дитини дошкільного віку в освітньому просторі української діаспори США і Канади. *Педагогічний дискурс*, 13, 331-336.
10. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2012а). Організація самостійної ігрової діяльності в українському дитячому садку в Канаді. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*, 33, 129-133.
11. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2013b). Українські Дошкільні Дні – один із основних напрямків діяльності Світової Ради Дошкілля у США і Канаді. *Вісник Прикарпатського національного університету. Педагогіка*, XLVI, 17-22.
12. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2014а). Внесок Світової Ради дошкілля у розбудову українського дошкілля в США і Канаді. *Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія*, 680, 148-156.

13. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2014с). Національне виховання дітей дошкільного віку в українській діаспорі США і Канади. *Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія*, 712, 168-175.
14. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2015b). Роль українських жіночих об'єднань в організації, розбудові та координуванні національного дошкільця в українській діаспорі США та Канади. *Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія*, 746, 160-168.
15. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2015a). Організаційні та санітарно-гігієнічні вимоги до організації та впорядкування національного дитячого дошкільного закладу в українській діаспорі США та Канади. *Науковий вісник Чернівецького національного університету. Педагогіка та психологія*, 764, 153-158.

Публікації в інших виданнях України

16. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2013a). Українська сім'я та національне дошкільця – провідні чинники формування національної свідомості дітей дошкільного віку в українській діаспорі США і Канади. *Естетика і етика педагогічної дії*, 6, 107-116.
17. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2019с). Особливості вивчення рідної мови за зорово-слуховим методом дітьми дошкільного віку в українській діаспорі США та Канади. *Молодий вчений*, 3, 97-100.
18. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2019b). Національне виховання дітей дошкільного віку як один із напрямів виховної діяльності в українській діаспорі США та Канади. *Молодий вчений*, 7.1 (71.1), 70-74.

Публікації, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації

19. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2007a). Навчально-виховні програми українського дошкільця в Канаді. *Трансформація особистості в умовах соціально-політичних та економічних змін: Матеріали міжнар. наук.-практ. конференції* (с. 573-579). Чернівці: ЧНУ імені Юрія Федьковича.
20. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2008a). Морально-духовне виховання дітей дошкільного віку в українській діаспорі. *Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті. Українська діаспора у світовій цивілізації: Матеріали другої міжнар. наук.-практ. конференції* (с. 233-235). Львів: Видавництво Львівської політехніки.
21. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2009с). Світова Рада Дошкільця – координаційний орган українського дошкільця в США і Канаді. *Збірник наукових праць НДІУ, Т. XXIII* (с. 486-491). Київ: Українське агентство інформації та друку «Рада».
22. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2010a). Професіограма вихователя дошкільних закладів в українській діаспорі США і Канади. *Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті: сучасний вимір, проєкція в майбутнє: Матеріали третьої міжнар. наук.-практ. конференції (у рамках Конгресу української діаспори)* (с. 381-384). Львів: Видавництво Львівської політехніки.
23. Rudnytska-Yuriichuk, I. (2013). Pre-school education and training as factors of ethnic identity preservation of foreign Ukrainians in the USA and Canada. *Cercetare*

și Practică în Științele Educației, Didactic and Pedagogical: 11-th edition of the International Conference on Sciences of Education, Suceava. (p. 29-32).

24. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2014f). Світовий З'їзд Дошкілля – один із напрямків роботи Світової Ради Дошкілля (СРД) в українській діаспорі США і Канади. *Сучасні тенденції та фактори розвитку педагогічних та психологічних наук: Матеріали міжнар. наук.-практ. конференції* (с. 13-15). Київ: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології».

25. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2014d). Особливості та принципи побудови програм українських дитячих садків у США та Канаді. *Сучасна педагогіка: теорія, методика, практика: Матеріали міжнар. наук.-практ. конференції* (с. 6-10). Херсон: Видавничий дім «Гельветика».

26. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2014g). Соціокультурні причини зародження системи українського дошкілля в США і Канаді. *Актуальні питання сучасної педагогіки та психології: наукові дискусії: Матеріали міжнар. наук.-практ. конференції* (с. 62-66). Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота».

27. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2014e). Роль українських жіночих організацій у розбудові національного дошкілля в українській діаспорі США і Канади. *Стан та перспективи розвитку педагогічних та психологічних наук: Матеріали міжнар. наук.-практ. конференції* (с. 12-16). Київ: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології».

28. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2014b). Внесок Світової Федерації Українських Жіночих Організацій (СФУЖО) у розбудову українського дошкілля в українській діаспорі США і Канади. *Педагогіка в Україні та за кордоном: Матеріали міжнар. наук.-практ. конференції* (с. 21-24). Херсон: Видавничий дім «Гельветика».

29. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2015c). Теоретичні засади та вимоги до організації національного дитячого садка в українській діаспорі США та Канади (II пол. XX століття). *Педагогіка: традиції та інновації: Матеріали II міжнар. наук.-практ. конференції* (с. 26-29). Херсон: Видавничий дім «Гельветика».

30. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2016a). Особливості побудови навчально-виховних програм національних дитячих дошкільних закладів в українській діаспорі США і Канади. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку дошкільної освіти і професійної підготовки педагогічних кадрів у контексті Євроінтеграційних процесів: Матеріали міжнар. наук.-практ. конференції* (с. 133-137). Чернівці: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича.

31. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2016b). Соціокультурні передумови зародження і розвитку українських дошкільних закладів у США та Канаді. *Український психолого-педагогічний науковий збірник*, 8, 138-143.

32. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2017b). Роль гри у розвитку особистості дитини в українській діаспорі США та Канади. *Якісна освіта в Україні: тенденції, проблеми, перспективи: Матеріали міжнар. наук.-практ. конференції* (с. 105-108). Чернівці: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича.

33. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2018). Загальний аналіз дидактичного забезпечення дошкільної освіти й виховання зарубіжних українців у США та Канаді. *Актуальні проблеми початкової освіти та інклюзивного навчання: Збірник тез III міжнар. наук.-практ. конференції* (с. 87-88). Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка.
34. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2019d). Особливості організації діяльності українських дошкільних закладів у США та Канаді (II пол. XX ст.). *Технології професійної підготовки фахівців у сучасному освітньому просторі: Матеріали міжнар. наук.-практ. конференції* (с. 103-105). Чернівці: видавничий дім «РОДОВІД».
35. Рудницька-Юрійчук, І.Р. (2019a). Загальний огляд основних типів дошкільних установ у системі українського дошкілля у США та Канаді. *Актуальні проблеми підготовки фахівців дошкільної освіти: проблеми, досвід, інновації: Матеріали всеукр. викл.-студ. наук.-практ. конференції* (с. 166-170). Глухів: Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка.

Відомості про апробацію результатів дослідження

1. Міжнародна науково-практична конференція «Трансформація особистості в умовах соціально-політичних та економічних змін» (м. Чернівці, Україна, 17-18 травня 2007). Доповідь: Навчально-виховні програми українського дошкілля в Канаді.
2. Друга Міжнародна науково-практична конференція «Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті. Українська діаспора у світовій цивілізації» (м. Львів, Україна, 18-20 червня 2008). Доповідь: Морально-духовне виховання дітей дошкільного віку в українській діаспорі.
3. III Міжнародна науково-практична конференція «Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті: сучасний вимір, проекція в майбутнє» (м. Львів, Україна, 22-25 червня 2010). Доповідь: Професіограма вихователя дошкільних закладів в українській діаспорі США і Канади.
4. IV Міжнародний науково-практичний симпозіум «Етнопедагогіка: діалог культур» (м. Хмельницький, Україна – м. Івано-Франківськ, Україна, 25-27 жовтня 2012). Доповідь: Розвиток особистості дитини дошкільного віку в освітньому просторі української діаспори США і Канади.
5. II Міжнародний науково-практичний семінар «Народні звичаї, традиції й обряди у просторі сучасної полікультурної освіти дітей та молоді» (м. Івано-Франківськ, Україна – м. Львів, Україна, 16-17 травня 2013). Доповідь: Українські Дошкільні Дні – один із основних напрямків діяльності Світової Ради Дошкілля у США і Канаді.
6. 11-th edition of the International Conference on Sciences of Education «Cercetare și Practică în Științele Educației, Didactic and Pedagogical» (Suceava, Romania, 14-15 червня 2013 / June, 14-15 2013). Доповідь: Pre-school education and

training as factors of ethnic identity preservation of foreign Ukrainians in the USA and Canada.

7. XI Міжнародні педагогічно-мистецькі читання пам'яті професора О.П. Рудницької «Педагогіка мистецтва і мистецтво педагогічної дії» (м. Київ, Україна, 4-5 грудня 2013). Доповідь: Українська сім'я та національне дошкілля як провідні чинники формування національної свідомості дітей дошкільного віку в українській діаспорі США і Канади.

8. Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні тенденції та фактори розвитку педагогічних та психологічних наук» (м. Київ, Україна, 8 лютого 2014). Доповідь: Світовий З'їзд Дошкілля – один із напрямків роботи Світової Ради Дошкілля (СРД) в українській діаспорі США і Канади.

9. Міжнародна науково-практична конференція «Сучасна педагогіка: теорія, методика, практика» (м. Київ, Україна, 25-26 квітня 2014). Доповідь: Особливості та принципи побудови програм українських дитячих садків у США та Канаді.

10. Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання сучасної педагогіки та психології: наукові дискусії» (м. Львів, Україна, 26-27 вересня 2014). Доповідь: Соціокультурні причини зародження системи українського дошкілля в США і Канаді.

11. Міжнародна науково-практична конференція «Стан та перспективи розвитку педагогічних та психологічних наук» (м. Київ, Україна, 3 жовтня 2014). Доповідь: Роль українських жіночих організацій у розбудові національного дошкілля в українській діаспорі США та Канади.

12. Міжнародна науково-практична конференція «Педагогіка в Україні та за кордоном» (м. Харків, Україна, 28-29 листопада 2014). Доповідь: Внесок Світової Федерації Українських Жіночих Організацій (СФУЖО) у розбудову українського дошкілля в українській діаспорі США і Канади.

13. II Міжнародна науково-практична конференція «Педагогіка: традиції та інновації» (м. Харків, Україна, 15-16 травня 2015). Доповідь: Теоретичні засади та вимоги до організації національного дитячого садка в українській діаспорі США та Канади (II пол. XX століття).

14. Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми та перспективи розвитку дошкільної освіти і професійної підготовки педагогічних кадрів у контексті Євроінтеграційних процесів» (м. Чернівці, Україна, 12-13 травня 2016). Доповідь: Особливості побудови навчально-виховних програм національних дитячих дошкільних закладів в українській діаспорі США та Канади.

15. Міжнародна науково-практична конференція «Якісна освіта в Україні: тенденції, проблеми, перспективи» (м. Чернівці, Україна, 26-28 жовтня 2017). Доповідь: Роль гри у розвитку особистості дитини в українській діаспорі США та Канади.

16. III Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми початкової освіти та інклюзивного навчання» (м. Львів, Україна, 3-4 травня

2018). Доповідь: Загальний аналіз дидактичного забезпечення дошкільної освіти й виховання зарубіжних українців у США та Канаді.

17. Міжнародна науково-практична конференція «Технології професійної підготовки фахівців у сучасному освітньому просторі» (м. Чернівці, Україна, 17 травня 2019). Доповідь: Особливості організації діяльності українських дошкільних закладів у США та Канаді (II пол. XX ст.).

18. Всеукраїнська викладацько-студентська науково-практична конференція з міжнародною участю «Актуальні проблеми підготовки фахівців дошкільної освіти: проблеми, досвід, інновації» (м. Глухів, Україна, 21-22 листопада 2019). Доповідь: Загальний огляд основних типів дошкільних установ у системі українського дошкілля у США та Канаді.